

לקט חקירות

למעלה מאלף וחמש מאות חקירות מסודרות
ע"פ סדר האל"ף בי"ת בצירוף מראי מקומותיהן

החקירות מלוקטות מקצות החושן, מנחת חינוך, מנחת אפרים, ר' חיים
מבריסק, צפנת פענח, ר' חיים מטעלו, אור גדול, גר"ש שקאפ, גרנ"ט, ר'
אלחנן וסרמן, אתון דאורייתא, אפיקי ים, אבן האזל, הגרמ"א עמיאל,
קהילות יעקב, ר' שמואל רוזובסקי, משנת יעבין, קונטרסי שיעורים,
ברכת אברהם, מנחת אשר, פרי משה, תורת הקניינים, רוח אליהו, מו
טל, עיון בלומדות, מנחת עמי, חקירות במסכת ברכות ועוד.

הנה כל החקירות הללו הן רק המשכת החינוך התלמודי,
אלא ש בבחינה ידועה אנו רואים בזה עוד השתלשלות
במהלך המחשבה (המידות לחקר החלכה, מבוא, ג בסופו).

הקדמה

אמנם אין חילוק מוחלט בין "חקירה" לבין כל שאלה אחרת בהלכה, אך נהוג לכנות בשם
"חקירה" שתי אפשרויות (ולפעמים יותר) להבין מהי הגדרתו של הדין (או המושג), מהו
טעמו, או מהי מהותו.

דוגמא לחקירה, היא החקירה בהגדרת איסור גזל - האם האיסור הוא לגזול מחבירו, כלומר
לקחת ממנו חפץ, או שהאיסור הוא שהחפץ יהיה גזול, דהיינו שהחפץ יהיה חסר לחבירו.

התועלת שבחקירה היא הבנה עמוקה יותר של המושג, כמובן לאחר שנביא ראיות ונסיק
מסקנה מהחקירה. מכל חקירה אפשר להגיע לאחת משש המסקנות הבאות, או לכמה מהן
יחד:

א) האפשרות הפשוטה היא להכריע כאחד מהצדדים ע"י ראיות מהגמרא או מהראשונים.
בדוגמתנו הביאו ראיה מדברי הגמרא שאסור לגנוב על מנת למיקט ועל מנת לשלם
תשלומי כפל (בבא מציעא סא:). מוכח, לכאורה, שהאיסור אינו בחיסרון לחבירו, שהרי כאן לא
יחסר לו, אלא האיסור הוא בלקיחת החפץ, ומעשה הלקיחה ישנו כאן (עיון בלומדות יג).

ב) אך בדרך כלל המסקנה היא ששני צדדי החקירה יועילו לנו להבין לעומק מחלוקת בגמרא
או במפרשיה - שנחלקו בחקירה עצמה, שכל דעה סוברת כאחד מצדדי החקירה. לפעמים
גם נגלה שאחד האמוראים או המפרשים הולך לשיטתו במקומות שונים. בדוגמתנו, נחלקו
המפרשים במקור האיסור להזיק לחבירו. רבנו יונה (ריש מסכת אבות) כתב שמזיק כלול בגזל,
אך הרבה מפרשים אחרים הביאו מקורות אחרים. ואפשר להסביר שזהו שורש מחלוקתם:
רבנו יונה סובר שאיסור גזילה הוא על החיסרון לחבירו, והרי גם במזיק יש חיסרון לחבירו,
ולכן כלול בגזל. אך שאר המפרשים סוברים שגזילה היא רק הלקיחה מחבירו, ובמזיק הרי
לא לקח ממנו כלום, ולכן הצטרפו לחפש מקורות אחרים לאיסור זה.

ג) באופן דומה, כשהגמרא או מפרשיה הסתפקו באיזה דין, נוכל להבין לעומק את הספק
באופן שהסתפקו בחקירה עצמה.

ד) וכן יבואר כך החילוק - בגמרא ובמפרשים - בין ה"א למסקנה: בה"א סברו כצד האחד,
ובמסקנה כצד השני.

ה) אפשרות נוספת היא חילוק - כל צד מצדדי החקירה נכון במקרה אחר. בדוגמתנו, יש
שחילקו בין איסור גזל לאיסור גניבה, שאיסור גזל הוא בחיסרון לחבירו, ואיסור גניבה הוא
בלקיחה ממנו (עיון בלומדות יג).

ו) לעיתים רחוקות נמצא שהם שני דינים, דהיינו ששני צדדי החקירה נכונים יחד. לדוגמא, שבגזל יש את שני האיסורים יחד: גם הלקיחה אסורה, וגם החיסרון לחבירו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ד"ה גזל יב).

הספרים העוסקים בחקירות הם בעיקר ספרי ראשי הישיבות: הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגרנ"ט, ר' אלחנן וסרמן, ועוד.

מספרן של החקירות עצום, שהרי יש מאות מושגים ואלפי דינים, ולפעמים יש אפילו כמה חקירות במושג אחד.

בחיבור זה ליקטנו מאות רבות של חקירות והוספנו את מקורותיהן העיקריים. הבאנו רק את החקירות הדנות במושגים ודינים יסודיים, ולא בדינים פרטיים שנוגעים רק לסוגיא מסוימת.

החקירות מובאות בתמצות (שמתקיימת גרסא שלה [של לשון קצרה] יותר מן הארוכה (רש"י פסחים ג: ד"ה וכל היכא)). אך הנמצא בתוך הסוגיא המדוברת, או מי שרגיל לסגנון החקירות, יוכל להבינן גם בלי לעיין במראה המקום.

כללי השימוש בחיבור:

- (א) לחיבור זה שלוש מטרות: (א) העוסק בנושא מסוים ימצא את החקירות שחוקרים לגביו. (ב) היודע חקירה מסוימת ימצא מראי מקומות לספרים הדנים בה. (ג) והרוצה לרכוש בקיאות בחקירות רבות בנושאים שונים יוכל לעיין במהירות בחיבור ע"פ הסדר.
- (ב) החקירות מסודרות ע"פ סדר האל"ף ב"ת של המושג או הדין שאותו חוקרים.
- (ג) כאשר יש כמה שמות למושג או לדין, הבאנו את החקירה ע"פ השם המקובל יותר, הזכרנו את שאר השמות כל אחד מהם במקומו, והפננו לחקירה בעזרת "ע"ע" (עיין ערך). כגון: כוונת קניין - ע"ע דעת לקניין.
- (ד) וכן הבאנו מושגים כלליים, והפננו מהם לכל החקירות השייכות אליהם. כגון: כוונה - ע"ע דבר שאינו מתכוון, דעת לקניין, מצוות אין צריכות כוונה, מצוות צריכות כוונה, מתעסק. דבר זה יכול להועיל לך, המעיין, להשוות בין החקירות והדעות בדינים דומים (כגון הגדרת הקשר בין המעשה לדעת בכל אחד מהדינים הנ"ל).
- (ה) כאשר ישנן כמה חקירות באותו הנושא, חילקנו אותן לחקירות שונות (גם אם מסתבר שיש קשר ביניהן), ומספרנו כל אחת מהן באות נפרדת, כגון: ברירה (א), ברירה (ב).
- (ו) כאשר מפרשים שונים חוקרים את אותה החקירה בסגנונות שונים, ואפשר שיש חילוק דק ביניהם, הבאנו את אחד הסגנונות כרגיל, ואת הסגנון השני הוספנו בסוגריים יחד עם מראה המקום.
- (ז) בחקירות עמוקות, שההבדל בין שני הצדדים הוא דק, הוספנו נפק"מ כדי להבהיר את החילוק בין שני הצדדים.
- (ח) כשיש "שני דינים", דהיינו ששני צדדי החקירה נכונים יחד, הבאנו את שני צדדי החקירה בלשון של חקירה רגילה, ורק בסוגריים לאחר מראה המקום ציינו ששני הצדדים נכונים ביחד.
- (ט) רוב החקירות, כידוע, מורכבות משני צדדים בלבד. כאשר חקירה מורכבת משלושה צדדים או יותר, ציינו בתחילתה "שלושה צדדים" או "ארבעה צדדים".
- (י) בחלק מהחקירות, המפרש המצוין במראה המקום אינו מביא את החקירה בין שני הצדדים, אלא רק מוכיח כאחד מהצדדים.

א

אב בכישרת ופגם (בנאנסה ומפותה) - הבת זוכה בבכישת פגם קנס וצער, והאב זוכה ממנה, או שהאב זוכה ישר כי הוא הבעלים עליה (גר"ש שקאפ כתובות מב ד"ה והנראה וד"ה ועל: ישר לאב. עיון בלומדות ג, המידות לחקר ההלכה ו-כ. ומעין זה חקר ר' חיים מטעלז (כתובות יא עמוד קכט ד"ה ומחלוקותם) כשהאב מת, האם הבת זוכה בקנס דרך אביה, או שהיא זוכה ישר).

אב בזכויות - זכותו בביתו היא זכות לזמן (כל זמן שהיא קטנה), או שהיא זכות עולם, וכשנעשית גדולה הזכות פוקעת (ר' חיים מטעלז קידושין א (עמוד קה) ד"ה והנה לכאורה).

אב במתנות שנתנו לבנו הסמוך על שולחנו (לשיטת ר"ת שזוכה בהן) - זוכה במתנות דרך הבן (שהמתנות שייכות לבן והוא זוכה ממנו), או שהאב זוכה ישר (חידושי ר' שמואל בבא מצינעא עמוד פט).

אב בקידושין (א) - יכול לקדש את בתו משום שהתורה מינתה אותו להיות שליח, או משום שהוא בעלים עליה (קונטרסי שיעורים קידושין ג-ה: בעלים. רוח אליהו לב: רש"י - שליח, תוס' - בעלים).

אב בקידושין (ב) - כדין אשה המתקדשת, או כדין איש המקדש (קונטרסי שיעורים קידושין ג-ה: כאיש).

אב בקידושי ביאה - המעות שמקבל הן שכר, או מתנה (קונטרסי שיעורים קידושין ה-ט: תוס' - שכר, מאירי - מתנה).

אב מביא קורבן בשביל בנו - מדינים שהאב חייב לבנו (כמו למולו ולפדותו), או מדין בית דין, כמו אדם אחר (קונטרסי שיעורים נדרים כד-ד: ר"ן - מחיובי האב, רמב"ם - בית דין).

אבודה ממנו ומכל אדם - הדין הוא שתהיה אבודה גם מכל אדם, או שמעיקר הדין צריכה להיות אבודה רק ממנו, אלא שע"י שאבודה מכל אדם נעשית אבודה ממנו לגמרי (שאם אינה אבודה מכל אדם יכול אדם אחר להחזירה לו) (חידושי ר' שמואל בבא מצינעא עמוד קטו).

אבות (בנזיקין ובשבת) - הנך דכתיבן בהדיא (רק הם האבות) - בגלל שכתובים בפירוש הם אבות (סיבה), או שזה שכתובים בפירוש הוא ראייה שהם חשובים יותר, ולכן הם אבות (סימן) (קונטרסי שיעורים בבא קמא ג-ה).

אבות מלאכות (בשבת) - ע"ע אופה, אורג, בורר, גרופה וקטומה, הוצאה מרשות לרשות, העברת ארבע אמות ברשות הרבים, זורה, זורע, חורש, טוחן, כותב, לש, מבעיר, מבשל, מוחק, מחתך, מכבה, מכה בפטיש, מלבן, ממחק, מעמר, מפשיט, מתיר, סותר, פוצע, צד, צובע, קוצר, קורע, קושר, שוחט, תופר.

אבידה - ע"ע השבת אבידה, זקן ואינה לפי כבודו, יאוש באבידה, לא תוכל להתעלם, סימני אבידה, שומר אבידה.

אבידה מדעת - הפקר, או שעדיין שייכת למאבד (ש"ע ח"מ רס"ד: רמב"ם - לא הפקר, טור - הפקר, דנו בהם הקצות והנתיבות שם. מחנה אפרים זכיה מהפקר ו).

אבידה מדעת לדעה שאינה הפקר - משום שאין כאן אומדנא שהפקיר, או שהפקר לא חל ע"י אומדנא (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד קא).

אבידת גוי - שלושה צדדים: הפקר מייד כשהגוי איבדה, או שרק אין איסור גזל ואין חיוב השבת אבידה אך הישראל אינו קונה אותה (פטור מהשבה), או שבזמן שאבדה היא עדיין שייכת לגוי והתורה התירה לישראל לזכות בה ולקנותה (היתר זכיה) (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד רסח: הפקר או פטור מהשבה, ברכת אברהם בבא מצינא סוף ב. דף ח בדפיו): הפקר או היתר זכיה).

אבלות (א) - שבעת הימים הם מצווה אחת, או שבע מצוות נפרדות (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אבלות בקטן שהגדיל).

אבלות (ב) - צריך לנהוג אבלות ולכן אסור לעשות את הדברים שאבל אסור בהם, או שאסור לעשות את הדברים הללו וממילא נהוג אבלות (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אבלות מקצת היום ככולו).

אבלות יום ראשון (לדעה שמדאורייתא) - היום הראשון נעשה יום אבל, או שרק האדם צריך לנהוג בו אבלות (גברא) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד לא).

אבר מן החי - ע"ע עוף.

אבר שלם - נחשב כאילו יש בו שיעור, או שאינו צריך שיעור (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה שיעורין שלז: כאילו יש כשיעור).

אברים (כגון ידיים ורגליים) - הם כולם יחד מציאות אחת, או פרטים נפרדים (מפענח צפונות ד-ט).

אנב (קניין) - שלושה צדדים: המטלטלין לא צריכים קניין, או שהקניין על הקרקע מועיל גם למטלטלין, או שקניית הקרקע היא המעשה קניין למטלטלין (ר' חיים מטעלז בבא מצינא יא (עמוד קלא) ד"ה אמנם, פרי משה קניינים יא-א: לא צריכים קניין או שהקניין על הקרקע מועיל גם להם. והפרי משה שם בסעיף ט חידוש ששני הצדדים נכונים יחד. שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד נו: לא צריכים מעשה קניין אלא רק דעת. תורת הקניינים ח"ב עמוד רג: הקניין על הקרקע מועיל גם להם, או שקניית הקרקע היא המעשה קניין להם. וכן חקר אבן האזל מכירה ג-יא ד"ה ונראה האם הטפילה היא בדין הקניין או בעצם המטלטלין).

אגד לולב (לרבי יהודה) - צריך ליטול לולב שאגדו או תו (פעולה), או לולב שהוא אגוד (תוצאה) (ברכת אברהם סוכה יא: הידור מצווה ואגד לולב יא: גר"ז - תוצאה).

אודיתא (קניין) - קניין, או הודאת בעל דין (קצות החושן קצ"ד: קניין, מקור חיים תמח-ה: נאמנות. נתיבות ס-יז, פרי משה קניינים יב-א, תורת הקניינים ח"ב עמוד רעג).

אודיתא לדעה שהיא קניין (ולא רק הודאה) - חמישה צדדים: משום גמירות דעת (כי יודע שע"י הודאתו בית דין יוציאו מידו ולכן גמר בדעתו), או שפסק בית דין הוא הקנאה וכעין הפקר בית דין הפקר (כיוון שאילו היו באים לבית דין היו פוסקים ע"פ הודאתו), או כעין סיטומתא (כיוון שע"פ דין מוציאים ממנו לא גרע ממנהג), או מדין שטר (שההודאה היא ראייה כמו הראיה שבשטר), או תקנת חכמים (כסודר ומשיכה) (תורת הקניינים ח"ב עמוד רעג: גמירות דעת, הפקר בית דין, או סיטומתא. מנחת אשר בבא בתרא מב: גמירות דעת או שטר, שיטה מקובצת בבא בתרא קמט. ד"ה נפק בשם תוס' הרא"ש: תקנת חכמים).

אוויר ארין העמים - האוויר בעצמו טמא, או שהוא מטמא רק מדין טומאת אוהל, שמאחיל על הגוש (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קכה).

אוויר בסוכה - פסול מצד עצמו, או משום שאין סכך (מפענח צפונות ו-כט).

אוויר ג' טפחים פוסל בסוכה - שיעור ג' טפחים הוא מדין לבד, או דין נפרד שפוסל בסוכה (מהלכה למשה מסיני) (גר"ח על הרמב"ם סוכה ה"ט ד"ה והנראה).

אוויר חצר (א) - חלק מהחצר, או שיש לו רק דיני חצר (גר"ח סטנסיל קסב).

אוויר חצר (ב) - נחשב כאילו הגיע לקרקע החצר, או שקונה ע"י האוויר עצמו (תורת הקניינים ח"ב עמוד פב).

אוויר יד - חלק מהיד, או שיש לו רק דיני יד (חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד נט).

אוישא מילתא (בשבת) - אסור משום מראית העין שיחשדו שבשבת התחיל לטחון, או שמא יאמרו שמזלזל בקדושת השבת (מנוחת עמי יח-1 עמוד 119).

אוכל נפש - ע"ע מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש.

אומר למלקות (אמדהו לפחות מארבעים) - חייב ארבעים אך פטור מדין פיקוח נפש, או שהתורה פטרה ממלקות ביותר ממה שיכול לקבל (גר"ח סטנסיל שז, שיא. משנת יעבץ חו"מ ב-ד).

אומדנא דמוכח - מבטל את המכר (וכד') מדין תנאי, או מדין טעות (וכמי שמכר לו כוס יין ונמצא של מים) (קונטרסי שיעורים קידושין כא-ח).

אומן קונה בשבח בלי - קונה את הכלי עצמו (גוף הכלי), או רק את הצורה שלו (גר"ש שקאפ בבא בתרא ד ד"ה ונלענ"ד: גוף הכלי).

אונאה (א) - גזילה ממש (שהתורה גילתה שכאילו לא נתן לו מדעתו), או איסור נפרד של לא תונו, והגזילה נובעת מהלאו של לא תונו (גר"ח סטנסיל רלב. ולגבי השבת האונאה: פני יהושע בבא מציעא נו. ד"ה במשנה - גזל, קונטרסי שיעורים בבא מציעא כב-ב (והביא את הפני יהושע) - גזירת הכתוב נפרדת).

אונאה (ב) - איסור או ממון (תוס' בבא מציעא נא: ד"ה בד"א וחידושי הר"ן שם: ממון, ר"ח המובא בתוס' וראב"ד המובא בחידושי הר"ן שם: איסור. דן בזה קונטרסי שיעורים בבא מציעא כב-ב ד"ה וכיון).

אונן פטור מקריאת שמע - משום כבוד המת, או מפני שעוסק במצווה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אנינות קז).

אונם (א) - היתר, או שנחשב שהמעשה נעשה מעצמו (שמעשה בלא כוונה אינו קשור לאדם) (קובץ שיעורים כתובות ה: כנעשה מעצמו).

אונם (ב) - מחויב במצווה ורק אינו יכול לקיימה, או שפטור לגמרי (אתון דאורייתא יג. וכן נחלקו האם מותר להכניס את עצמו לאונס: קובץ שיעורים כתובות יב).

אונם (ג) - ע"ע ולו תהיה לאשה, מזיק באונס, פיתוי קטנה אונס, שומר.

אונם בזב - אינו גורם טומאה, או שהוא דין טהרה (ר' אריה לייב מאלין ח"ב סח-א ד"ה אכן: אינו גורם טומאה).

אונם ומפתה קטנה אין לה קנס (לרבי מאיר) - מפני שהיא קטנה, או מפני שאינה נערה (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד לג).

אונם ומפתה והנערה מתה פטור מהקנס (לאבי הנערה ולא לאבי מתה) - שכיוון שמתה זכות האב נתבטלה, או גזירת הכתוב (אע"פ שהיא עדיין ברשות אביה גם לאחר שמתה) (גר"ח על הרמב"ם נערה בתולה א-טו ד"ה ונראה וד"ה עוד: מסתפק בדעת הרמב"ם).

אופה (בשבת) (א) - המלאכה היא תחילת האפייה, או גמר האפייה (רש"י שבת עג. ד"ה הזורע).

אופה (בשבת) (ב) - המלאכה היא עשיית הפת, או שינוי העיסה (מי טל אופה א).

אורג (בשבת) - שני חוטים הוא שיעור ככל השיעורים, או שבחוט אחד לא נחשבת אריגה כלל (עיון בלומדות י).

אותו ואת בנו - האיסור לשחוט (פעולה), או לגרום שיהיה שחוט (תוצאה) (עיון בלומדות יג).

אזכרות בספר תורה (א) - צריך שיכתבם לשמה (כוונה ומחשבה של לשמה), או רק שיכתוב לתורת השם (כוונת וידיעת מעשה הכתיבה) אך לא צריך לשמה (גר"ח תפילין א-טו ד"ה אכן: סמ"ג ותרומה - צריך לשמה, טור - שיכתוב לתורת השם).

אזכרות בספר תורה (ב) - ע"ע לשמה.

איילוניות - אינה אשה לגמרי, או שהיא אשה לגמרי ורק אינה יכולה להוליד (רוח אליהו מ).

אילן הסמוך למיצר תקנת יהושע בן נון שמביא וקורא (בביכורים) - יש לו קניינים בחצר חבירו ששורשיו ינקו ממנה, או שיהושע תיקן רק שתהיה לו רשות לזה (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קיא).

אין אבלות ברגל - דיני האבלות לא נוהגים ברגל (אך היום עצמו הוא כן יום אבל), או שלא חל כלל יום אבל (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד לג).

אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות - משום שיצאה מרשות האב, או מגזירת הכתוב (קונטרסי שיעורים קידושין יח-א).

אין אדם מקד יש (ואוסר) דבר שאינו שלו - צריך להיות שלו כדי שיוכל להקדישו (ולאוסרו), או אסור שיהיה של אחר. ונפק"מ האם אפשר להקדיש הפקר (המידות לחקר ההלכה בה, יג-מז, דרכי משה דרכי הקניינים ו-ז ד"ה דהנה).

אין אדם פורע תוך זמנו - החזקה מוציאה ממון, או שהיא רק מחלישה את טענתו של הלווה, ונחשב כהוזק כפרן וממילא חייב (שיטה מקובצת בבא בתרא ה:, מהר"ק עב, חתם סופר ח"ה חו"מ סז: החזקה מוציאה ממון. קובץ שיעורים בבא בתרא ל: מחלישה את הטענה. ובשיעורי ר' אלחנן בבא בתרא ד ד"ה והשתא הוסיף שאין ודאות שלא פרע, אך אין ספק (האם פרע) מוציא מידי ודאי (שהיה חייב)).

אין אומרים שירה אלא על היין - היין מחייב את השירה, או שהקורבן מחייב את השירה, אך קיום השירה הוא רק על היין (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד פה).

אין איסור חל על איסור (א) - רק פטור מעונש (על האיסור השני) אך יש איסור, או שאין בכלל איסור (קובץ הערות ל-ז. גר"ש שקאפ נדרים יג ד"ה ובס': אין איסור כלל, פרי מגדים ושר"ת אבני מילואים יב המובאים בו: יש איסור).

אין איסור חל על איסור (ב) - ע"ע שבועה חלה על איסור.

אין ברירה - ע"ע ברירה.

אין גט לאחר מיתה - משום שבטל כח הבעל (משום שמת לא יכול להחיל דינים), או משום שהאשה כבר פנויה (קובץ שיעורים בבא בתרא תקנב).

אין הולכין בממון אחר הרוב - שלושה צדדים: משום שנגד הרוב יש מוחזק (סמוך מיעוטא לחזקת ממון), או משום שרוב אינו בירור, או משום שרוב אינו דין ודאי אלא רק דין ספק (שב שמעתתא ו-ז וקונטרס הספיקות ו-סוף ג: מוחזק עדיף. שערי יושר ג-ג: אינו בירור. שם אריה קונטרס רוב וספק בממון ופני שלמה בבא בתרא כג: ד"ה אמנם: דין ספק).

אין העדים הותמים על השטר אא"כ נעשה בהכשר - מכח העדים, שחזקה שלא יעשו נגד הדין, או שאין פוסלים שטר מספק, כשם שאין פוסלים עדים מספק (קובץ שיעורים בבא בתרא קפא).

אין הפסח נאכל אלא בלילה ועד הצות - מדיני קורבן פסח, או רק מדיני מצוות אכילת פסח (אך מדיני הקורבן הוא מהנאכלים ליום ולילה) (ברכת מרדכי או"ח ב ומועדים ט-ג ד"ה וייסד, בשם הגר"ח: רק מדיני אכילת פסח).

אין חטאת מתה אלא שנמצאת מאחר שנתכפרו הבעלים - בגלל שנתכפרו הבעלים ונמצאת רק אח"כ - מתה, או בגלל שנמצאת קודם הכפרה (והיתה ראויה למזבח שעה אחת) - לא מתה (דרכי משה דרך הקודש יא-ד).

אין חליצה בעריות - הטעם הוא בגלל שאין בהן יבום, או בגלל שאין להן זיקה (ברכת אברהם ריש יבמות).

אין יבום בעריות (א) - אסורות להתייבם אך אינן פטורות מיבום, או שהאיסור גורם שגם יהיו פטורות מיבום (כמו שצורות פטורות) (גר"ש שקאפ יבמות טו ד"ה והנה יש לדון).

אין יבום בעריות (ב) - בגלל שלא תופסים בהן קידושין, או בגלל שאין להן זיקה (המידות לחקר ההלכה א-כב).

אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין - ע"ע שיעבוד נכסים.

אין ספק מוציא מידי ודאי - דין ודאי, או רק מספק. כגון בדין דרבנן - האם הוא ודאי ומחמירים בו, או ספק ומקילים בו (ברכת אברהם פסחים ט. אין ספק מוציא מידי ודאי ט: רש"י ותירוק אחד בתוס' - ספק, רמב"ם - ודאי. לגבי טומאה ברשות הרבים: מהרש"א נידה טו: על תד"ה ספק - ודאי, וכן כתב המהר"ם עבודה זרה מב. על תד"ה מפני, אך הוסיף "ויש לתרץ בדוחק").

אין עד נעשה דיון - משום שהיא עדות שאי אתה יכול להזימה, או מגזירת הכתוב "ועמדו שני האנשים (עדים) לפני ה' (דיינים)" ולא שיהיו העדים עצמם דיינים (רא"ש בבא בתרא פ"ח סי' ב קיג: ירושלמי - עדות שא"א להזימה, רשב"ם - גזירת הכתוב).

אין עונשים מן הדין - שלושה צדדים: שמא מגיע לו עונש חמור יותר, או שמא יש פירכא לקל וחומר, או שכך נמסרה המידה קל וחומר (מהרש"א: חמור יותר, הליכות עולם: פירכא, דן בהם קונטרסי שיעורים בבא קמא ב"י. רא"ם פרשת שמיני: כך נמסרה המידה).

אין עושים מספר תורה חומשים - משום הורדת קדושת ספר תורה, או משום ביזיון (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד עט).

אין פודין את הקודשים להאכילן לכלבים - שלושה צדדים: הפדיון לא מועיל, או שהוא מועיל אך אסור לפדות, או שמותר לפדות אך אסור לתת לכלבים (ברכת אברהם פסחים כט. ד"ה אין פודין).

אין קוראין בחומשים בבית כנסת מפני כבוד הציבור - שלא יראה שהציבור עני שאין לו כסף לקנות ספר תורה כשר, או שאין זה כבודו לקרוא בספר שאין לו קדושת ספר תורה (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד שכז).

אין שבועה חלה על שבועה - לא יכולה לחול (תוצאה), או שהמעשה לא נחשב לשבועה (פעולה) (גר"ח סטנסיל רא).

אין שליה לדבר עבירה (א) - אין למשלח עונש (אך השליחות קיימת), או שלא נחשב בכלל שהמשלח עשה את מעשה העבירה (אין שליחות כלל) (גר"ש שקאפ בבא מציעא יא ד"ה ולפ"ז: מחלוקת בין תירוצי התוס', והקהילות יעקב בבא מציעא יד-ה בסופו ויד-ו ליקט את דעות הראשונים והאחרונים בזה).

אין שליה לדבר עבירה (ב) - ע"ע דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין.

אין תורמים משאינו גמור על הגמור - משום שלכהן יש זכות שיתנו לו מהגמור, או מדיני הפרשת תרומה (גר"ח סטנסיל ו).

אינו ברשותו - ע"ע דבר שאינו ברשותו.

אינו מתכוון - ע"ע דבר שאינו מתכוון.

איני יודע אם פרעתיך - חייב משום החזקת חיוב, או משום שאין ספק מוציא מידי ודאי (קובץ שיעורים בבא בתרא תרנז).

איסורי אכילה (א) - אסורים משום ההנאה שבאכילה, או איסור בפני עצמו (קובץ שיעורים פסחים צ, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה טעימה: האיסור באכילה עצמה).

איסורי אכילה (ב) - פעולת האכילה אסורה (פעולה), או מעשה האכילה (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ח: ר"ן - תוצאה).

איסורי ביאה - האיסור בהנאה, או איסור בפני עצמו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה איסורי ביאה).

איסורי דאורייתא (כגון נבילות וטריפות) - איסור חפצא, או איסור גברא (גר"ש שקאפ יבמות יג ד"ה וההבדל: חפצא, וכן משמע מאתון דאורייתא י. ריטב"א נדרים יג: גברא, דן בדבריו אבני נזר או"ח לז-ד).

איסורי דרבנן - ע"ע דרבנן.

איסורי הנאה (א) - ואיסורי אכילה - הם איסור אחד (והתורה נקטה לשון אכילה רק לדוגמא), או שני איסורים נפרדים (שער המלך יסודי התורה בתחילתו ד"ה עוד כתב הרב (דף ב בדפיו). רעק"א מסתפק, ברכת אברהם פסחים כא: איסורי הנאה א (והביא את הרעק"א)).

איסורי הנאה (ב) - איסור ההנאה מחייב כילוי, או שחיוב הכילוי גורם שיאסר בהנאה (מפענח צפונות י-י).

איסורי הנאה (ג) - אסור לגרום את ההנאה (פעולה), או ליהנות (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ח: ר"ן - פעולה).

איסורי הנאה (ד) - אסור ליהנות מהנגרם מאיסור הנאה (כגון לאכול פת שנאפתה בעצי ערלה) וכן מגידולי איסור הנאה (ענפים שצמחו) - משום שממילא נהנה מהאיסור הנאה בעצמו (שנהנה מהעצים), או שהאיסור הנאה אוסר את מה שנוצר ממנו (על הפת ועל הענפים עצמם חל איסור הנאה) (גידולים ונגרם: ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד ש אות ד. נגרם: ברכת אברהם פסחים כו: זה וזה גורם ב).

איסורי הנאה (ה) - אינם שווים כלום משום שאין ראוי להשתמש בהם ואין בהם תועלת, או שהאיסור משווי ליה כעפרא בעלמא, שהם מזיקים לאדם כסם המוות (ברוחניות) (גר"ש שקאפ בבא קמא טז ד"ה ונלענ"ד: כעפרא בעלמא. דברי סופרים א-ה,ו).

איסורי הנאה (ו) - אינם שייכים לאף אחד, או שעדיין יש להם בעלים. ונפק"מ האם מותר לגזולם (ריטב"א סוכה לה: שלו, ראב"ד המובא בו: אינם שלו. וכן נחלקו בזה עוד הרבה ראשונים, הובאו בפרי משה קניינים ב).

איסורי הנאה (ז) - לדעה שאינם שייכים לאף אחד - אינם שייכים לו כי האיסור מפקיע ממנו את הבעלות (כמו שהקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שיעבוד) (סיבה), או שכיוון שרצון התורה שלא יהנו מחפץ זה, לא נאמרו בו זכויות ממון (סימן) (ברכת אברהם פסחים ז. איסור הנאה אינו שלו ד).

איסורי חפצא ואיסורי גברא (א) - החילוק הוא במהות האיסור: חפצא הוא איסור שנובע מהמצא יאות (הגשמית או הרוחנית) של החפץ (כגון קדושת ספר תורה, שאינה רק דין שאפשר לקרוא בו בתורה, אלא שיש בו רוחניות), וגברא הוא רק דין בלי מציאות רוחנית (כגון קידושי אשה, שבפשוט לא השתנתה במציאות כלל). או שהחילוק הוא בטעם האיסור: חפצא הוא איסור שנובע ממעלתו הרוחנית של החפץ, שהחפץ קדוש ואסור להשתמש בו כדי לא לחללו (כגון קדושת ספר תורה), וגברא הוא להיפך - איסור שנובע ממעלתו הרוחנית של האדם, שאסור להשתמש בחפץ כדי לא לחלל את קדושת האדם (כגון אכילת נבילה, שמחללת את קדושת האדם) (אתון דאורייתא י: מהות האיסור, אבני נזר אר"ח לז"ד וגר"ש שקאפ נדרים א ד"ה שוב: טעם האיסור).

איסורי חפצא ואיסורי גברא (ב) - ע"ע איסורי דאורייתא, איסורי מעשה, איסורים התלויים בזמן, איסורים התלויים במקום, איסורים שמותרים לחלק מהאנשים, דרבנן, חדש, חמץ, טבל, נדר על דבר שאין בו ממש, נזיר, קודשים קלים, תענית.

איסורי מעשה (איסורים שאין בהם שום חפץ אלא רק פעולה) - שייך שהם יהיו איסורי חפצא, או שכוון שאין בהם שום חפץ - אין לאיסור חפצא על מה לחול, וע"כ הם רק איסורי גברא (בית האוצר ח"א קכח).

איסורי פועל ונפעל - בעבירות שבהן אסורה גם עשיית הפעולה וגם קבלתה (כגון בל תקיף) - הפעולה והקבלה הן לאו אחד, או שני לאווין נפרדים. ונפק"מ כשעשאו בעצמו, כגון המקיף את ראשו של עצמו, עובר בלאו אחד גם על הפעולה וגם על קבלתה, או בשני לאווין נפרדים (אתון דאורייתא כ).

איסורי תורה - ע"ע איסורי דאורייתא.

איסורים התלויים בזמן (כגון שבת) - הם איסורי חפצא, או איסורי גברא (אתון דאורייתא י: חפצא, שאר אחרונים המובאים בו: גברא).

איסורים התלויים במקום (כגון סכך למעלה מעשרים אמה) - הם איסורים בעצם (חפצא), או בפועל (גברא) (המידות לחקר ההלכה יד-כד: בפועל).

איסורים שמותרים לחלק מהאנשים (כגון תרומה) - הם איסורי חפצא, או איסורי גברא (אתון דאורייתא י בסופו).

אירוסין - ע"ע קידושין.

איש עיתי - ע"ע שעיר המשתלח.

אישו משום חיצי (א) - שלושה צדדים: נחשב כמזיק בידיים ומכוחו (כחיצו ממש), או כמזיק בידיים אך לא מכוחו, או שההיזק נעשה על ידו, אך לא בידיים ולא מכוחו (קונטרסי שיעורים בבא קמא יג-לג).

אישו משום חיצי (ב) - גזירת הכתוב (ורק בממון), או סברא - שהולכת מכו חו (וגם בנפשות) (גר"ח על הרמב"ם שכנים יא-לא).

איִשּׁוּת - ע"ע גט, גירושין, זיקה, חופה, יבום, נישואין, קידושין.

אכילה בסוכה - המצווה היא רק אפשרות (מצווה קיומית), או חובה (מצווה חיובית) (אתון דאורייתא יא ד"ה בא"ח, מנחת חינוך שכה-ט [י] ד"ה ואם: בלילה הראשון חיובית ובשאר קיומית, שר"ע א"ח תעה-ז ומשנה ברורה מה).

אכילה שלא בדרך (א) - שלושה צדדים: נחשב כאילו שלא אכל כלל, או כאילו שלא אכל את המאכל שהוא אלא דבר אחר, או שהאיסור נפקע מהמאכל (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אכילה שלא בדרך).

אכילה שלא בדרך (ב) - כלל בכל דיני התורה שכוונתה רק על דרך העולם, או דין רק מדיני אכילה, שאכילה שלא בדרך אינה אכילה (ברכת אברהם פסחים כד: שלא בדרך הנאה ב).

אכילה שלא בדרך (ג) - לחולה שאין בו סכנה - הוא היתר גמור (הותרה), או רק קולא (דחיה) (ברכת אברהם פסחים כד: בעניין שלא בדרך הנאה יג ד"ה שוב: פרי מגדים - דחיה).

אכילת מצה (א) - המצווה היא רק אפשרות (מצווה קיומית), או חובה (מצווה חיובית) (שר"ע א"ח תעה-ז ומשנה ברורה מה).

אכילת מצה (ב) - המצווה על האדם לאוכלה (פעולה), או שתהיה נאכלת (תוצאה) (בית הלוי ח"ג נא-ג: פעולה).

אכילת פסח - המצווה על האדם לאוכלו (פעולה), או שיהיה נאכל (תוצאה) (בית הלוי ח"ג נא-ג: פעולה).

אכילת קודשים (א) - המצווה רק בכזית הראשון, או על כל הקורבן (אפיקי ים ח"א מה).

אכילת קודשים (ב) - המצווה על האדם לאוכלם (פעולה), או שיהיו נאכלים (תוצאה) (בית הלוי ח"ג נא-ג: תוצאה).

אכילת קודשים (ג) - בקודשים פסולים - יש מצווה לאכולם אך יש גם איסור, או שאין מצווה כלל (קובץ שיעורים פסחים קנט, והביא גם מנחת חינוך).

אכילת קודשים קודם הקטרת אימורין - מצוות הקטרה אוסרת את אכילת הבשר (ולכן כשאבדו האימורין ופקעה מצוות ההקטרה, ממילא הבשר מותר), או שאיסור אכילת הקודשים נשאר עד הקטרת האימורין, שההקטרה היא המתירתו לכתחילה (ורק כשאבדו האימורין התורה התירתו בדיעבד בלא הקטרתם) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד צז, רז).

אכילת קודשים קודם זריקת הדם - קדושת הקורבן אוסרת אותו באכילה עד שיקרבו מתיריו (מדיני קדושה), או שחיוב זריקת הדם אוסרו באכילה (איסור חדש, ולא מדיני קדושה) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד צו, רו).

אלמנה אצל הבת בנכסים מועטים - הבת זוכה מהבן והאלמנה זוכה מהבת, או שהאלמנה זוכה ישר מהבן (אור גדול דף עט טור א).

אלמנה לכהן גדול (א) - אסורה משום שהיא אלמנה (והאיסור חל במיתת הבעל), או משום שנתקדשה לאיש אחר, שהתורה הקפידה שכהן גדול יקח אשה שלא היתה לאיש (והאיסור חל כשנתקדשה לבעלה הקודם) (ר' חיים מטעלז יבמות יג (עמוד נז) ד"ה והנה).

אלמנה לכהן גדול (ב) - האיסור חל עליו כל רגע ורגע מפני שהוא עכשיו כהן גדול, או שהאיסור חל עליו פעם אחת ברגע שנעשה כהן גדול (קובץ הערות א-ג).

אם אין בשר אין דם - אותו סוג הפסול שיש בבשר חל גם על הדם (כשיצא הבשר כאילו שיצא הדם, כשנטמא הבשר כאילו שנטמא הדם וכו'), או שפסול הדם הוא פסול בפני עצמו (ואינו קשור לסוג הפסול של הבשר) (דרכי משה דרך הקודש ט-ה).

אמה עבריה (א) - כאשר האב מוכר אותה הוא מוכר לאדון את הזכויות שיש לו בה, או זכות נפרדת שהתורה זיכתה לו למוכרה (ואינה בתולדה מזכויותיו בה) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קמח: זכות נפרדת).

אמה עבריה (ב) - ע"ע סימנים.

אמירה לנכרי (בשבת) - מדין ממצוא חפצך (דברי קבלה), או מחשש שיקל איסור שבת בעיניו (מדרבנן) (מנחת אשר שמות יח-א).

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (א) - הקנאה, או רק התחייבות (ש"ת עונג יו"ט קיז ד"ה ובזה. ובעיון בלומדות ט חקר האם האמירה היא מעשה קניין כמשיכה, או דין נפרד).

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (ב) - נחשב כאילו מסר ממש (במציאות), או שהאמירה מועילה כמו מסירה (בדין) (המידות לחקר ההלכה יא-קט: דין).

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (ג) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, ניחותא) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא טז-ח ד"ה ונלענ"ד: מחשבה. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

אמן (א) - נחשב כאילו אמר בעצמו, או שהוא כמודה על מה שאמר חבירו (ואין צריך אמירה כלל) (קהילות יעקב ברכות יז בתחילתו: כמודה על מה שאמר חבירו).

אמן (ב) - ע"ע ברכה קודם עניית אמן.

אפתר ברוח הקודש נאמרה לקרותה - רוח הקודש חייבה לקרותה, או שרוח הקודש ציוותה את אנשי כנסת הגדולה לתקן לקרותה, והם תיקנוה כשאר תקנות חכמים (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תקד).

אף הן היו באותו הנם (נשים במגילה ובנר חנוכה) - טעם לחייב את הנשים, או רק לסלק את הפטור (אור גדול דף קעב טור א: מחלוקת רש"י ותוס').

אפטרופוס (א) - מועיל מדין זכין, שהוא זכות ליתומים, או שהוא תקנת חכמים ומדין הפקר בית דין (רמב"ן גיטין נב. ד"ה הא).

אפטרופוס (ב) - מועיל מדין זכין, שהוא זכות ליתומים, או דין מיוחד שידו כידם (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד רנו).

ארבע אמות (קניין) (א) - שלושה צדדים: מדין משיכה (כיוון שמכניס את רשותו מתחת לחפץ), או מדין חצר, או קניין נפרד (פרי משה קניינים טו-ח: משיכה, אבני מילואים לה: חצר או נפרד).

ארבע אמות (קניין) (ב) - חכמים הקנו לו את הארבע אמות וממילא קונה את החפץ, או שרק הקנו לו את החפץ (פרי משה קניינים טו-ג, שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד קמט, תורת הקניינים ח"ב עמוד קס. ומעין זה דן באבני מילואים לה-לגבי זרק לה גיטה וקידושה לארבע אמות).

ארבע אמות (קניין) (ג) - קונה את הארבע אמות עצמן (לדעה שקונה אותן) - בקניין חזקה, או מתקנת חכמים (תורת הקניינים ח"ב עמוד קסא).

ארבע כוסות (א) - הם מצווה אחת כוללת, או שכל כוס היא מצווה נפרדת (מפענח צפונות ד-ז, ברכת אברהם פסחים קח. ד"ה ועוד).

ארבע כוסות (ב) - המצווה היא שתיית הכוסות עצמה (משום חירות), או שהמצווה היא הברכות, ההלל וההודאה על הכוסות (גר"ז חמץ ומצה ז: מחלוקת ראשונים, הביאו מנחת אשר שמות ח-א).

ארבע כוסות (ג) - דין הקידוש של הכוס הראשונה הוא חלק מדין ארבע כוסות, או שהוא דין נפרד (עיון בלומדות ה: מחלוקת פוסקים).

ארבע כוסות (ד) - דין ברכת המזון של הכוס השלישית הוא חלק מדין ארבע כוסות, או שהוא דין נפרד (עיון בלומדות ה: מחלוקת ראשונים).

ארבע על ארבע (בסוכה) - השיעור בכמות המקום, או בצורתו. ונפק"מ כשהוא שמונה על שתיים (ברכת אברהם סוכה ג. בסופו ד"ה ויסוד המחלוקת).

ארבעה וחמישה - ע"ע מכרו חוץ מאחד ממאה שבו, תשלומי ארבעה וחמישה.

ארבעים סאה - צריך לטבול בארבעים סאה, או שהמקווה צריך להיות ארבעים סאה (אך אין צריך לטבול בכל הארבעים) (קובץ שיעורים פסחים קפד, שיעורי ר' שמואל מכות עמוד ר בהערה. ומעין זה חקר בשערי יושר ג-כז האם צריך ארבעים סאה כדי בשביל המקווה או בשביל הטבילה).

ארבעת המינים (א) - האתרוג צריך להיות שלו, או אסור שיהיה של אחר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה אתרוג כב).

ארבעת המינים (ב) - חיוב אחד ליטול את ארבעתם, או ארבעה חיובים נפרדים, רק שמעכבים זה את זה (מפענח צפונות ד-ז: מחלוקת רבי יהודה וחכמים).

ארים - כפועל, אלא שאת שכרו לא מקבל בכסף אלא ביבול ע"פ היחס (מחצה שליש ורביע), או כשותף (למחצה שליש ורביע) (רוח אליהו ה).

אריץ ישראל - מצווה להיות בארץ, או שאסור להיות בחו"ל (מפענח צפונות ו-ט).

אשם תלוי - חיוב ודאי על שעבר בספק איסור, או דין ספק על צד הספק שעבר (וגזירת הכתוב שמותר אפילו שהוא ספק חולין בעזרה) (גר"ח על הרמב"ם מעשה הקורבנות יח-י ד"ה ואשר יראה: דין ודאי. קובץ ביאורים גיטין מא, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אשם תלוי קנא).

אשת אה (ביבוס) - הזיקה מסלקת את איסור אשת אח, או הייבוס (דרכי משה דרכי הקניינים ז-יא).

אשת אה אסורה לאחר מיתת אחיו או גירושיו - גזירת הכתוב ששעה אחת שהיתה נשואה לאחיו אוסרתה לעולם (אפילו שכבר אינה אשת אחיו כעת), או שנחשבת עדיין אשת אחיו אפילו שמת או גירשה (שהמיתה והגירושין מתירים רק לשאר העולם ולא לאחיו) (גר"ש שקאפ יבמות יט ד"ה ולענ"ד).

אשת איש (א) - אין קידושין תופסין בה משום שהיא קנויה לאחר ואין לה יד לקבלן, או מגזירת הכתוב (אבני מילואים מד-ד: גזירת הכתוב, פני יהושע המובא בו: אין לה יד).

אשת איש (ב) - איסורה לעולם רצוף מרגע הקידושין, או שמתחדש בכל רגע בגלל שמקודשת (קובץ שיעורים ח"ב כז: לה"א בגמרא - מתחדש, למסקנה - רצוף).

אשת איש (ג) - ע"ע קידושין.

אשת איש שזינתה (א) - האשה נאסרת על בעלה, או הבעל על אשתו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אשת איש שזינתה קנה).

אשת איש שזינתה (ב) - האשה אוסרת את עצמה ע"י שמזנה (כח האדם, כקניינים), או שהאשה מזנה, והזנות אוסרת אותה ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (קובץ הערות עו, וכן גר"ח על הרמב"ם יבוס וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה: כח המעשה. גדרי כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

אשת איש שזינתה (ג) - אסורה לבעול - האיסור לבעול גורם את האיסור לבעול, או שמעשה הזנות שלה גורם את האיסור לבעול (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד טו, ושם חקר לגבי נבעלה באונס מדוע מותרת לבעול - משום שאינה אסורה לבעול, או שלא עשתה מעשה זנות).

אשת יפת תואר (א) - "ואחר כן וגו' ובעלתה" - הוא מדין קידושי ביאה ככל אשה, או דין מיוחד (קונטרסי שיעורים קידושין א).

אשת יפת תואר (ב) - "ומכור לא תמכרנה" - הוא עבירה ככל העבירות, אך יכול למוכרה, או שאינו יכול כלל למוכרה, שאין לו קניין בה לעניין מכירתה (המידות לחקר ההלכה יא-טו).

אשת כהן אוכלת בתרומה - משום שהיא קניין כספו, או שהיא עצמה קרויה כהנת (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אכילת תרומה: ארוסה - קניין, נשואה - כהנת).

אשתבע לי שלא פרעתיך - ע"ע השבע לי דלא פרעתיך.

אתה חוננתנו - ע"ע הבדלה בתפילה.

אתנן - דינו חל בביאת איסור, או בביאת זנות (גם אם אינה אסורה) (גר"ח סטנסיל קפג: ביאת זנות).

אתנן שהאדון קיבל בשביל שפחתו - מועיל מדין ערב (שקיבל בשבילה), או שהאדון בעצמו נחשב לזונה מפני שהוא הבעלים למוסרה לביאה (גר"ח סטנסיל קעג).

ב

בא במחתרת מותר להורגו - יש עליו איסור רציחה, והאיסור נדחה משום הצלת נפשו של הנהרג, או שאין עליו כלל איסור רציחה (כיוון שהוא בא במחתרת) (גר"ש שקאפ כתובות ג ד"ה אמנם וד"ה ועל כן: אין איסור כלל).

באיסורא אתא לידיה (ביאוש) - שלושה צדדים: היאוש לא מועיל משום שכבר נתחייב בהשבה, או משום שנעשה כשומר של הבעלים (והאוש ברשות הבעלים לא מועיל), או משום שיאוש מועיל רק בשעת המציאה (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יז: תוס' - נתחייב בהשבה, מלחמות - שומר, רא"ש - שעת המציאה).

בבעלים (א) - שמירה בבעלים - פטור משמירה (שאינו שומר כלל), או רק פטור מלשלם (הוא שומר והתורה פטרה אותו) (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד רסח וח"ב עמוד שה. וכן חקר צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שאילה בבעלים ה לגבי שואל. אור שמח גניבה די-ד"ה ולפ"ז: תוס' הסתפקו בזה).

בבעלים (ב) - פשיעה בבעלים - אין עליו חיוב כלל (הותרה), או שיש חיוב, ודין הבעלים פוטר אותו (המידות לחקר ההלכה ה-ז).

בגדי כהונה (א) - מצווה בעצמם, או רק הכשר מצווה לעבודה (מנחת אשר שמות נב-א בתחילתו: מחלוקת ראשונים).

בגדי כהונה (ב) - לדעה שהם מצווה בעצמם - מצווה בעשייתן, או בלבישתן (מנחת אשר שמות נב-א בתחילתו: מחלוקת ראשונים).

בגדי כהונה (ג) - לדעת הרמב"ם שמצווה ללבושם - מצווה ללבוש את הבגדים בכלל, או שמצווה ללבושם רק בשעת עבודה (גר"ח סטנסיל שכ).

בגדי כהונה (ד) - בשביל לעבוד בבית המקדש צריך בגדי כהונה, או אסור להיות בלא בגדי כהונה (דרכי משה דרך הקודש י-ב).

בגדי כהונה (ה) - ע"ע מחוסר בגדים, כלאיים בבגדי כהונה, ציץ.

בגרות - זכות האב על בתו היא זכות לזמן עד הבגרות (או מיתתו), או שהיא זכות לעולם, ורק הבגרות (או מיתתו) מפקיעה אותה (קובץ שיעורים ח"ב יא-ג, שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קמז).

בדיקת חמץ (א) - תקנו שהחמץ צריך בדיקה אחריו ולהוציאו מביתו (חפצא), או שהאדם יבדוק את ביתו בליל י"ד לאור הנר (גברא) (ברכת אברהם פסחים ב. מצוות בדיקת חמץ ב).

בדיקת חמץ (ב) - אם הפקיר את החמץ אך לא בדקו - חכמים חידשו עליו דין בל יראה ובל ימצא, או שהפקיעו את ההפקר (ברכת מרדכי או"ח ב ומועדים ג-ז ד"ה וע"כ).

בדיקת חמץ קודם ל' יום (בדעתו לחזור) - מצוות בדיקה, או רק מניעת איסור, שלא יכשל בחמץ כשיחזור לביתו (כמו בדיקת תולעים) (ברכת אברהם פסחים עמוד כה ד"ה ונראה פשוט: מניעת מכשול).

בהחיא הנאה (בקניין ובקידושין) - שלושה צדדים: מועיל מדין קניין כסף, או חליפין, או קניין נפרד (פרי משה קניינים סג-ד: כסף או חליפין, שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד רמז: כסף או נפרד).

בהמת שביעית פטורה מבכורה ואין מקטירין אימוריה - מדין איסור לשרוף פירות שביעית, או מדין סחורה בפירות שביעית (שכאשר תתחייב בשריפת האימורין תפקע קדושת השביעית, וירוויח שתצא לחולין) (משנת יעבץ או"ח כח-ג ד"ה ואשר).

בונה (א) - עשיית אוהל קבוע, או קיבוץ החלקים ודיבוקם שיעשו כגוף אחד (אבן האזל שבת י-יז: אב המלאכה - כאשר שניהם ביחד, התולדה - כאשר אחד מהם).

בונה (ב) - חיבור של שני דברים זה לזה (הרכבה שכנית), או יצירת מציאות חדשה ומאוחדת (הרכבה מזגית, פנים חדשות) (מפענח צפונות ח-ב: שכנית).

בור המזיק - חייב משום תקלה (ואע"פ שהוא גרמא), או משום שהוא ממונו (ואע"פ שאינו ברשותו עשאו הכתוב כברשותו) (גר"ט קטז ד"ה ונראה).

בורר (בשבת) (א) - המלאכה היא לברור (הפרדת הפסולת מהאוכל), או לגרום שהאוכל יהיה מבורר (מתוקן ומנוקח) (אגלי טל זורה א-ה,ו, פרי משה שבת טז-ג, מי טל בורר א).

בורר (בשבת) (ב) - גדר התערובת - שלושה צדדים: שהפרטים יגעו זה בזה, או שיהיו בכלי אחד, או שיהיו מונחים זה על זה (מנוחת עמי ו-3 עמוד 36 דן לגבי כל אחד מהצדדים הללו).

בורר (בשבת) (ג) - גדר התערובת - שתהיה בכוונה (בעצם), או גם במקרה (מנוחת עמי ו-3 עמוד 39).

בושת - ע"ע תשלומי בושת.

בטלה דעתו אצל כל אדם - דעתו אינה בלב שלם, או שדעתו לא מועילה נגד דעת כל העולם (ברכת אברהם סוכה ד. ביטול כרים א).

ביאה במקצת - צריך רק את מקצתה, או שכשיש את מקצתה נחשב כאילו יש את כולה (קובץ הערות יט-א,ב).

בידו - הטעם שמועיל הוא מיגו שהיה יכול לעשות את המעשה בעצמו, או משום בעלים, שנחשב כבעלים של הדבר (שב שמעתתא ו-א: בממונות - מיגו, באיסורים - בעלים).

ביטול ברוב (א) - מדין רוב בספיקות, שעל כל חתיכה אנו סומכים שהיא מן המותרות ואינה האסורה, או שהוא דין אחר, שהאיסור נהפך להיתר (בדומה לדין רובו ככולו, שגם הוא דין רוב שאינו מדיני ספיקות) (תשובות ר' ישעיה מטראני, מודפס בשערי טהרה על מסכת טהרות פ"א ה"ד ד"ה ועוד: רוב בספיקות. גר"ח סטנסיל בבא קמא כז ושערי יושר ג"ד ד"ה ולכן: דין נפרד. וכן חקר הגר"ש שקאפ (בבא מציעא ז ד"ה והנה נראה) האם הולכים אחר הרוב (וממילא הותר כל אחד) או שדינו של המיעוט נעשה כדין הרוב).

ביטול ברוב (ב) - רק מסלק את האיסור מהמיעוט, או גם נותן לו את מעלת הרוב. ונפק"מ האם היתר מתבטל באיסור והופך לאיסור (גר"ש שקאפ בבא מציעא ז ד"ה והנה לענין, שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד קג).

ביטול ברוב (ג) - הולכים אחר רוב הכמות (הגודל), או אחר רוב הפרטים (המניין). כגון שתי חתיכות קטנות וחתיכה אחת גדולה (שגדולה יותר משתיהן יחד) (פרי משה רוב כז-ד: מחלוקת אחרונים).

ביטול ברוב (ד) - ע"ע טומאה שבטלה ברוב.

ביטול גט (א) - מבטל את שליחות הסופר ונחשב כאילו נכתב שלא בשליחות הבעל, או שמבטל את הלשמה שבגט (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד צט).

ביטול גט (ב) - ע"י שליח - הבעל מבטל את הגט, ושליח הביטול רק מודיע לשליח הגט, או ששליח הביטול מבטל את הגט (והבעל לא יכול לבטל בעצמו שלא בפני שליח הגט) (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד ק בהערה).

ביטול גט (ג) - בפני שניים - צריך שניים בשביל להחיל את הביטול (ובלא שניים אינו מבטל), או רק בשביל הנאמנות (אך הוא בטל גם בפני אחד) (אור גדול דף ס טור א ודף סא טור א).

ביטול חמץ (א) - מדין הפקר, או גזירת הכתוב "תשביתו" (רש"י פסחים ד: תשביתו, תוס' שם: הפקר, רש"ש שם: גם לרש"י הוא הפקר).

ביטול חמץ (ב) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, נחותא). כגון, אדם שרצה לבטל את חמצו, ושכח - האם נחשב שביטלו, ומותר לאחר הפסח, או שעדיין לא ביטלו, והוא חמץ שעבר עליו הפסח (שערי יושר ז"ב ד"ה אמנם: מחשבה, קצות החושן רסב-א המובא בו: לא למחות. ברכת אברהם פסחים ב. גדר ביטול חמץ ג: רמב"ם - הסכמה (קביעות בליבו). קונטרסי שיעורים בבא מציעא טז-ח ד"ה ונלענ"ד: מחשבה. גדר מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

ביטול חמץ (ג) - האדם בעצמו מחיל את הדין (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק מסכים וממילא החמץ מתבטל (כח המעשה, כשחיטה) (ברכת אברהם פסחים ב. גדר ביטול חמץ ג: רמב"ם - כח המעשה. גדר כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

ביטול חמץ (ד) - מסלק את דין "עשן הכתוב כאילו הן ברשותו" וממילא מועיל משום שהחמץ חוזר להיות אינו ברשותו (כשאר איסורי הנאה), או שמועיל מדין הפקר (המידות לחקר ההלכה ז-כב).

ביטול חמץ (ה) - לא מועיל לאחר זמן איסורו - משום שאינו ברשותו (כיוון שאסור בהנאה), או שביטול מועיל רק שהתורה לא תכניס את החמץ לרשותו (בזמן איסורו), אך לא להוציאו מרשותו (ולאחר זמן איסורו הוא כבר ברשותו) (תורת הקנינים ח"ב עמוד תצט).

ביטול תנאי - ע"ע מחילה בתנאי.

בין אדם להבירו - ע"ע מצוות שבין אדם לחבירו.

בין השמשות (א) - ספיקא דדינא, או ספק במציאות (זמני ההלכה למעשה ח"ב (באותו כרך) עמוד יט "בדין בין השמשות" ד"ה ויש לעיין. רעק"א ברכות ב. ד"ה שם וממאי: ספיקא דדינא).

בין השמשות (ב) - ספק יום ספק לילה, או גם יום וגם לילה (מפענח צפונות ח-ו: גם יום וגם לילה).

ביעור הרע - ע"ע וביערת הרע.

ביעור חמץ - ע"ע השבתת שאור.

ביעור תרומה טמאה (א) - מצווה לשורפה, או מצווה להעבירה מן העולם (בכל דרך) (משנת יעבץ אר"ח לה-א ד"ה ונראה בביאור).

ביעור תרומה טמאה (ב) - ההנאה מביעורה - היתר לכהנים, או חיוב, שאם לא יהנה הרי הוא מפסיד תרומה (משנת יעבץ אר"ח לה-ה ד"ה ונראה עוד בזה).

בירור והנהגה (בהכרעות) - ע"ע ברי ושמא, חזקה דמעיקרא, חזקה לא חציף איניש לזיופי, כל דאלים גבר, מוחזק, מיגו, עד אחד, עדות, קרוב, רוב, שבועה.

בית אחד הוא בונה ואינו בונה שני בתים (ביבוס) - הזיקה רק על אשה אחת, או שהזיקה על שתיהן ואחת נפטרת בחליצתה של חברתה (גר"ט ה ד"ה והנה: מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש).

בית בביתי אני מוכר לך - שנותן לו את הפחות שבבתיו (מנחות קח:) - באמת קנה בית אחד, ורק אנו לא יודעים איזה, אך אליהו יכול לומר איזהו, או שהקניין חל על הגדרת בית אחד מתוך כל בתיו, אך לא על בית מסוים (קובץ שיעורים ח"ב לד-ג, ד: רש"י - באמת נקנה אחד, תוס' - רק הגדרת בית אחד).

בית דין (א) - שלושה צדדים: המיעוט ישנו ורק פוסקים כדעת הרוב, או שהמיעוט כמי שאינו, או שכאילו שהמיעוט הודה לרוב (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בית דין רוב ומיעוט).

בית דין (ב) - ע"ע כפיית בית דין (בממונות).

בית דין בדיני ממונות - צריך אותם רק לקבלת העדות (אך לפסק מספיקה הוראת חכם, כהוראת איסור והיתר), או גם לפסק צריך בית דין (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד לא).

בית דין הגדול - אם אינם בלשכת הגזית לא יכולים לדון דיני נפשות, או שלא נחשבים כלל בית דין הגדול (משנת יעבץ ח"מ ו-ב).

בית דין שקול - החיסרון הוא רק שא"א להכריע, או שאינו נחשב בית דין כלל (משנת יעבץ ח"מ ד).

בית המנוגע - יחידה אחת שמורכבת יחד מאבנים (הרכבה מזגית), או צירוף של אבנים נפרדות (הרכבה שכנית) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אבני בית המנוגע, מפענח צפונות ד-ו).

בית המקדש - מהותו לעבוד בו את עבודת הקורבנות, או מקום להשראת השכינה (מנחת אשר שמות מח-ב: רמב"ם - עבודה, רמב"ן - שכינה).

בכור בחמה - דין הנתינה לכהן נובע מקדושת הבכור, או דין נפרד (עיון בלומדות ז).

בל יחל - ע"ע נדר, שבועה.

בל תאחר (א) - אסור שהאדם יאחר את הבאת הקורבן (פעולה, גברא), או שהקורבן לא יבוא בזמן (תוצאה, חפצא) (קונטרסי שיעורים נדרים י-ט ד"ה ובתוס': גברא, חפצא, אחד מהם, או שניהם יחד).

בל תאחר (ב) - ג' רגלים - הוא זמן קיום הנדר, שעד אז הוא תוך זמנו ואינו איחור כלל, או שהוא זמן איחור הנדר, שאע"פ שמאחר אינו עובר באיסור עד שיאחר ג' רגלים (קונטרסי שיעורים נדרים י-ד ד"ה והנכון: רמב"ם - קיום, רמב"ן - איחור).

בל תגרע (במצוות) - עובר רק כשמקיים את המצווה בגירעון, או גם כשמבטל את המצווה לגמרי (טורי אבן ראש השנה טז. סוף ד"ה ותוקעין, קובץ שיעורים ח"ב לג-ז).

בל תוסף (במצוות) - יש בו שני דינים: גם עבירה, וגם פוסל את המצווה, או שיש בו רק עבירה, והעבירה פוסלת את המצווה (ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד רעז אות יז).

בל תלין - זכות ממון של השכיר לתבוע את שכרו ביומו (דיני ממונות), או רק איסור (דיני איסורים) (משנת יעבץ ח"מ מה).

בל תקיף (א) - האיסור להקיף הוא תולדה מהאיסור של הניקף, או דין נפרד (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תעד בהערה).

בל תקיף (ב) - הניקף לוקה אם סייע למקיף - הניקף לוקה מדין מקיף כיוון שסייע לו, או דין נפרד של איסור לניקף, וצריך לסייע למקיף רק משום שאל"כ הוא לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו (משנת יעבץ א"ח לט ד"ה ואשר נראה: מחלוקת רמב"ם וראב"ד).

בל תקיף (ג) - ע"ע איסורי פועל ונפעל.

בליעה בקדירה - הכלי עצמו נאסר, או רק המאכל הבלוע בתוכו (ברכת אברהם פסחים טז. ד"ה ונראה דיש: רק הבליעה שבתוכו).

בליעה ופליטה בקדירה - בולע ופולט את המאכל עצמו (ממשות), או רק את טעמו (פרי משה רוב לו-ג).

בן יונה (בקודשים) - צריך שיהיה קטן, או אסור שיהיה גדול (מפענח צפונות ו-כג).

בן סורר ומורה (א) - חיוב מיתתו הוא עונש על חטאו, או הצלה כדי שלא ימות חייב (ברכת אברהם סנהדרין סח: עונש בן סורר ד).

בן סורר ומורה (ב) - חיוב מלקות באכילה ראשונה הוא מדין בן סורר, או מדין לא תאכלו על הדם (גר"ח סטנסיל שא. ובפרי משה גניבה וגזילה לא-א חקר האם הן על הגניבה או על האכילה).

בן פקיעה (א) - ניתר ע"י שחיטת האם (שהסימנים של האם נחשבים כסימנים של הוולד), או ע"י היתר האם (מגזירת הכתוב) (אתוון דאורייתא יד, שערי יושר ב-כב ד"ה ותחילה, גר"ח סטנסיל שעד שעה).

בן פקיעה (ב) - צריך מעשה שחיטה, או היתר שחיטה (גר"ח סטנסיל שפד).

בן שמונה - מתחילה היצירה שלו היא בשמונה חודשים, או שמתחילה יצירתו בתשעה חודשים, והוא נולד קודם זמנו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בן שמונה: יש שני סוגים).

בנו - ע"ע גדלות בנו.

בני העיר - ע"ע קניין ציבורי.

בסיס לדבר האסור - אסור לטלטלו מדין כלי שמלאכתו לאיסור, משום שהוא משמש את המוקצה שעליו, או שהוא טפל למוקצה שעליו ונחשב כחלק ממנו (כרגלו של המוקצה) (פרי משה שבת מד-א).

בעידנא (בדין עשה דוחה לא תעשה) (א) - זמן המצווה הוא זמן עשיית האדם, או זמן קיום המצווה. למשל, האם עיקר מצוות פרו ורבו הוא בביאה או בלידה (דברי סופרים ג-כג: תוס' - מעשה, מנחת חינוך - קיום).

בעידנא (בדין עשה דוחה לא תעשה) (ב) - הכשר מצווה שאי אפשר לקיים את המצווה בלעדיו בשום אופן דוחה את הלא תעשה - כיוון שא"א בלי ההכשר יכול לדחות את הלא תעשה (אע"פ שההכשר אינו מגוף המצווה ואינו בעידנא), או שכיוון שא"א בלעדיו ממילא ההכשר הזה נחשב כחלק מגוף המצווה וא"כ הוא בעידנא (קהילות יעקב ביצה ו ד"ה אבל, ומוכיח שנחשב מגוף המצווה).

בעל בנכסי אשתו - קונה בכל רגע ורגע, או שבשעת הנישואין קונה כל מה שהיה לה (לפירות) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה בעל בנכסי אשתו).

בעל חוב מאוחר שגבה מה שגבה לא גבה - הגבייה לא חלה כלל, או שזכה בנכסים, אלא שהמוקדם טורף ממנו כמו שהוא טורף מהלקוחות מכאן ולהבא (קובץ שיעורים כתובות שכה: הגבייה חלה).

בעל מביא קורבן בשביל אשתו - שלושה צדדים: מדין תנאי כתובה, או משום שאשתו כגופו (וכאילו הוא עצמו חייב בקורבן), או מגזירת הכתוב (קונטרסי שיעורים נדרים כד-ג).

בעל מום - קדושת הגוף לא חלה עליו - משום שאינו ראוי למזבח, או משום שאפשר לפדותו (וקדושת הגוף חלה רק על דבר שא"א לפדותו) (גר"ח על הרמב"ם איסורי מזבח ג-י ד"ה ונראה).

בעלות (א) - נובעת ממעשה הקניין, או מהמציאות שהבעלים שולט על החפץ. ונראה שזו החקירה בעלת מספר הנפק"מ הגדול ביותר (פרי משה קניינים ב-א).

בעלות (ב) - הקניין חל על החפץ, או על הבעלים (מעין זה דן בשערי יושר ג-כג ד"ה ולפ"ז. ומעין זה חקר ר' חיים מטעלז (בבא בתרא יט עמוד רמג ד"ה ומשום) האם בעלות היא חלק מגופו של הבעלים וכלולה בגופו, או שנפרדת מגופו (והיא חלק מתכונות החפץ), והסיק שהיא חלק מגופו של הבעלים).

בעלות (ג) - כוללת שני דינים - הזכות לבעלים והאיסור לשאר העולם, או שהבעלות היא רק הזכות לבעלים, והזכות הזו גורמת שאסור לשאר העולם (המידות לחקר ההלכה ח-מג, יח-ק).

בעלות (ד) - ע"ע דיני ממונות, קניין ציבורי, שותפין, תפוסת הבית.

בעלי חיים לא מקבלים טומאה - מפני שאינם נחשבים אוכל, או מפני שחיותן מטהרתן (קובץ שיעורים כתובות טו).

בעלים מטפלים בנבילה (הנבילה שייכת לניזק) - מדין תשלומין לניזק (שמעיקר הדין המזיק היה צריך לשלם את כל דמי השור, ונותן את הנבילה בתור חלק מהתשלום), או שהנבילה אינה נזק כלל (שהזיק לו רק את ההפרש בין החיה לנבילה, ואת דמי הנבילה לא הזיק לו כלל) (אפיקי ים ח"א כא).

בפיך זו צדקה - ע"ע צדקה בדיבור.

בפני נכתב ובפני נחתם (בשליח לגירושין) - השליח נאמן מדין עדות, או מתקנת חכמים (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד פו).

בר מצרא - זכות נפרדת לכל אחד מבני המיצר, או זכות אחת לכולם יחד (גר"ח סטנסיל רעד).

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (לאחר ברכה שאינה צריכה) - תיקון לברכה לבטלה, שע"י זה כבר אינה לבטלה, או תשובה על העבירה (אך א"א לתקנה) (מנחת אשר שמות לב: מחלוקת טור ושולחן ערוך).

ברה מבית הסוהר והיתה מעבורת לפניו ואמר לו טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו - משום שמצווה עליו להצילו, או משום שאדם לא מחויב בתנאי שהתנה בשעת הדחק יותר מכדי דמיו (מחנה אפרים שכירות טו: מחלוקת ראשונים).

ברי ושמא - ברי הוא נאמנות ובירור, או שמועיל רק משום ששמא לא נחשב טענה (הנהגה) (קובץ שיעורים כתובות כו: הנהגה, רבנו יונה המובא בו: בירור).

ברי ע"י אחר - לא מועיל משום שטענה מועילה רק כשהבעל דין טוען אותה (שהרי ברי אינו נאמנות ועדות אלא טענה), או שטענה מועילה רק לטוען בעצמו (קובץ שיעורים בבא בתרא תס).

בריה - נחשב כאילו יש בה שיעור שלם, או שאינה צריכה שיעור (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בריה).

ברירה (א) - חלה למפרע רק לאחר שהמעשה קרה בפועל, או שחלה מראש משום שהיה עומד לקרות בכח (קובץ שיעורים ביצה לה).

ברירה (ב) - אין ברירה מדאורייתא - משום שספיקא דאורייתא לחומרא (דין ספק), או דין עצמי (דין ודאי) (שער המלך גירושין ג-ד).

ברירה (ג) - לדעה שאין ברירה - הבירור בעתיד לא מועיל והדין לא חל כלל, או שהדין חל, אך הבירור בעתיד לא יכול לברר למפרע שכך עמד מתחילה להתברר (כגון שותפין שחלקו - אחד נטל את המערב והשני את המזרח: האם קודם החלוקה לא היתה ברירה כלל ולשניהם היתה בעלות שווה בכל הקרקע. או שבעצם היתה ברירה ולכל אחד היה רק חצי, אך החלוקה לא יכולה לברר שאלו היו החצאים מלכתחילה, שאולי לאחד היה את הדרום ולשני את הצפון) (המידות לחקר ההלכה כב-ד).

ברכה - האוכל דבר איסור אין מברך עליו מדין "בוצע בירך ניאץ ד", או מפני שנחשב כאוכל שאינו ראוי לאכילה (שהאיסור לאוכלו מחשיבו כאינו ראוי) (אבן האזל ברכות א-יט: רמב"ם - אינו ראוי).

ברכה אחת על כמה מעשים (כגון לשחוט כמה בהמות יחד) - כל מעשה מחייב ברכה נפרדת, ורק אם בירך על כולם ברכה אחת הוציא את כולם, או שכיוון שכולם לפניו ועושה הכל בהמשך אחד, נחשבים כולם למעשה אחד, וחייבים רק בברכה אחת (וזאת הברכה ביורו הלכה לא ד"ה ונראה לבאר).

ברכה שאינה צריכה - עדיף להיכנס לספק ברכה שאינה צריכה כדי להימנע מספק אינו מברך כשמחויב - משום שהאיסור לא לברך (כשצריך) חמור יותר מאיסור ברכה שאינה צריכה (דחיה), או שבזה אינה ברכה שאינה צריכה כלל, שהרי יש לו צורך בה, שמברך בשביל להוציא עצמו מספק (הותרה) (וזאת הברכה ביורו הלכה כט ד"ה החקירה).

ברכה קודם עניית אמן - ברכה מושלמת, או רק חצי ברכה (ואמצע הברכה) (קונטרסי שיעורים נדרים ד-ו: רש"י ואור זרוע - חצי).

ברכת בורא מיני מזונות - חז"ל הגדירו אלו תנאים מחייבים בברכת בורא מיני מזונות (סיבה), או שתנאים אלה רק מוכיחים שקובעים עליה סעודה ולכן מברכים עליה בורא מיני מזונות (סימן) (וזאת הברכה ביורו הלכה ג-2).

ברכת ביעור חמץ מברך גם אם לא ימצא חמץ - משום שהמצווה היא הבדיקה עצמה (ולא הביעור), או שהמצווה היא הביעור, אך תיקנו ברכה גם על מה שמתעסק במצווה אפילו אם לא יקיימה (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד מג).

ברכת האילנות - על התחדשות האילן, או על התחדשות הפרי (ביכורי ארץ ברכות ח"ג ו-ז, הובא בחקירות במסכת ברכות לד).

ברכת האירוסין - ברכת המצוות, או ברכת השבח (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד מז, מנחת אשר בראשית כח-א ד"ה ונראה).

ברכת הגומל - החיוב להודות, והברכה היא רק אופן ההודאה, או שהחיוב לברך. ונפק"מ אם לא מבין את לשון הברכה, שאין הודאה אך יש ברכה (משנת יעבץ אר"ח יט-א ד"ה אכן).

ברכת המוציא - פוטרת דברים הבאים בתוך הסעודה - משום חשיבות הלחם, או משום חשיבות ברכת המוציא (פרי מגדים אשל אברהם קעז-א).

ברכת המזון - על הנאת גרונו, או על הנאת מעיו (אפיקי ים ח"ב א).

ברכת המצוות - הוא דין אחד על כל המצוות, או דין נפרד על כל מצווה (עיון בלומדות ב).

ברכת המצוות כל זמן שהמצווה קיימת (כגון ציצית שיכול לברך עליה כל זמן שהוא מעוטף) - תיקון למפרע (כאילו בירך כבר מההתחלה), או רק מכאן ואילך (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד מ).

ברכת הנהנין (א) - מצווה להודות לפני שנהנה מהמאכל (מצווה), או מתירה את איסור מעילה (מתיר) (חקירות במסכת ברכות לו).

ברכת הנהנין (ב) - משום הנאת לשונו, או הנאת מעיו (חקירות במסכת ברכות יז: לשונו, או מעיו, או שצריך את שתיהן יחד).

ברכת הריח - מברך על הריח עצמו, או על הפרי (העיקר) שממנו בא הריח (רוח אליהו מט).

ברכת השחיטה - ברכת המצוות, או ברכת השבח (ט"ז: שבח, הביאו חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קמח ודן בדבריו).

ברכת התורה - שלושה צדדים: ברכת השבח (על נתינת התורה), או ברכת המצוות (על החיוב ללמוד תורה), או ברכת הנהנין (על שמחת הלב בלימוד) (דבר אברהם ח"א טז-א וחידושי ר' שמואל פסחים עמוד קמז: שבח או מצוות. מנחת חינוך תל-א-ה ד"ה ומביא: שבח. ומעין זה חקר ביכורי ארץ ברכות ח"א א-סא האם ברכות התורה הם ברכות המצוות או ברכות הודאה. קהילות יעקב ברכות כד ד"ה ועוד: גם ברכת הנהנין).

ברכת כהנים - מקרין לכהנים מחשש שיטעו, או מהפסוק "אמור להם" (אבן האזל תפילה יד-ג: רמב"ם - מהפסוק).

בשר בחלב (א) - אחד מהם אוסר את חברו, או ששניהם נאסרים יחד (מפענח צפונות ח-ד. וכן חקר בשיעורי ר' שמואל מכות עמוד תפד כשהבשר לא נאסר (כגון נבילה) האם החלב נאסר).

בשר בחלב (ב) - האוכלם עובר בלאו אחד גם על האכילה וגם על ההנאה, או בשני לאווין נפרדים (קובץ שיעורים פסחים קא).

בשר בחלב (ג) - אסור לבשלם (פעולה), או ליצור מהם תערובת ע"י בישול (תוצאה) (עיון בלומדות יג).

בשר בחלב (ד) - איסור אכילה גורם לאיסור הבישול, או שאיסור הבישול גורם לאיסור האכילה (המידות לחקר ההלכה א-כא).

בשר בחלב (ה) - אסורים משום שנתערבבו בעבר (וכעת כל אחד מהם אסור בעצמו גם אם יפרדו), או משום שהם מעורבבים כעת (ואם יפרדו יתבטל האיסור) (גר"ח על הרמב"ם מאכלות אסורות ט-לט ד"ה ונראה: רמב"ם - כל אחד מהם נאסר בעצמו, ראב"ד - אסורים משום שמעורבבים. המידות לחקר ההלכה ז-ה).

בשר הפורש מן החי - איסור טריפה, או איסור בפני עצמו (כאבר מן החי) (גר"ח סטנסיל שפו: מחלוקת רמב"ם וראשונים).

בת - זכויותיו של אביה - ע"ע אב.

בתי ערי חומה (א) - המכירה לתמיד והגאולה מחזירה את המקח מהלוקח למוכר, או שמתחילה המכירה רק אם לא יגאל (המידות לחקר ההלכה ב-לו).

בתי ערי חומה (ב) - נחלטים לאחר י"ב חודש - משום שאין לו זכות לגאול, או שמה שלא גאל במשך הי"ב חודש מחליט את הבית (גר"ח סטנסיל צט).

בתי ערי חומה (ג) - נחלטים לאחר י"ב חודש - אם לא גאל כל י"ב חודש ממילא קנוי לקונה ע"י שקנה בתחילת הי"ב חודש, או שנקנה לקונה ע"י שהמוכר לא גאל כל י"ב חודש (העילוי ממייצ"ט צ אונס ביום אחרון ד"ה איברא חקר מה עושה את ההחלטה).

בתי ערי חומה (ד) - ע"ע גאולת בתי ערי חומה.

ו

ג' על ג' (בטומאת בגדים) - משום חשיבות, שפחות מכך אינו בגד חשוב, או שזהו שיעורו של בגד (מהלכה למשה מסיני, כשאר שיעורים) (גר"ח סטנסיל תיג: מחלוקת רמב"ם וראב"ד).

גאולת בתי ערי חומה - רק זכות לקחת את הבית בעל כורחו של הקונה (אך עדיין צריך עוד מעשה קניין), או קניין (ואין צריך עוד מעשה קניין אחר) (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קו).

גבו מעות לבית הכנסת מותר לשנותם למצווה אחרת - משום אומדנא שזו היתה דעת הנותן שיוכלו לשנות, או שלא חל על המעות שם מעות בית הכנסת אלא שם מעות מצווה (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד קה).

גבייה מלקוחות - הנכס היה שייך ללוקח והבעל חוב גובה ממנו, או שלעניין פריעת בעל חוב הנכס לא היה שייך כלל ללוקח (אלא נשאר של המוכר), משום שהמוכר לא היה יכול למכור לו, שלעניין זה אינו ברשותו (גר"ש שקאפ כתובות מה ד"ה ועוד: אינו של הלוקח).

גביית מחצה - כשלווה משניים מכל אחד מנה, אין לו אלא מנה והמלווים חולקים אותו ביניהם - לכל אחד מהם יש זכות על כל המנה ולכן חולקים, או שלכל אחד יש זכות רק על חצי מנה, שכל אחד מפקיע חצי מזכותו של חברו (קובץ שיעורים כתובות שלה: מחלוקת רמב"ם וראב"ד).

גדלות - חלה גם ע"י שנים (י"ג) וגם ע"י הסימנים (שתי שערות), או שהגדלות תלויה רק בסימנים, וצריך את השנים רק כדי לדעת שהשערות אינן רק שומא (עיון בלומדות ו: תוס' - רק סימנים, רמב"ם - שניהם).

גדלות בנו (נאמנות האב) - מדין אב ("יכיר"), או מדין עד אחד נאמן באיסורין (שלטי הגיבורים סוף קידושין: אב, תוס' קידושין סד: עד אחד, האריך בזה הקובץ שיעורים בבא בתרא תיג).

גור או איגור - חלוקת שותפות (וזו צורת החלוקה), או הקנאה מחודשת שכל אחד מקנה לחבירו (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד רפה).

גולל - טמא בעצמו, או רק מביא טומאה מהקבר (קובץ שיעורים כתובות טו, טז).

גולמי כלי - אינם מקבלים טומאה מפני שאינם כלי, או שהיא הפקעת טומאה (קובץ שמועות חולין לב:).

גזילה - הבעלים אינו יכול להקדיש את החפץ - משום שיש לגזלן קצת קניינים וזכות בו, או משום שבפועל אינו ברשות הבעלים (גר"ש שקאפ בבא קמא לד ד"ה והנה: מחלוקת רמב"ן ותוס', קובץ שיעורים כתובות קכב: מחלוקת רמב"ן ובעל המאור).

גזירה מדרבנן - אסור לאדם לעשות את המעשה (גברא), או איסור על החפץ (חפצא) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קנס וגזירה: על החפץ).

גזירה שווה - מעתיקה את המילים (כאילו שנכתבו גם בפרשה הנלמדת), או רק את הדינים (קובץ שיעורים קידושין קח: את המילים).

גזירת תקרה (אסור לסכך בנסרים) - תיקנו שהנסר הוא סכך פסול, או רק שאסור לסכך בו (אך הוא כשר). ונפק"מ כאשר סיכך בנסר שרוחבו ארבעה טפחים ואח"כ חתכו לשניים, שאם הוא סכך פסול יש בו דין תעשה ולא מן העשוי (ברכת אברהם סוכה יד: גזירת תקרה ב).

גזל (א) - האיסור לקחת מחבירו (פעולה), או שיש אצלו רכוש של חבירו (תוצאה) (עיון בלומדות יג: תוצאה. פרי משה גניבה וגזילה ב. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה גזל יב: שני הדינים. גר"ח סטנסיל רנט דן בזה לגבי בן נח שגזל. והפרי משה גניבה וגזילה יב דן בזה לגבי גזל גוי).

גזל (ב) - גופו של חבירו גורם את האיסור (משום שמצער), או שרק ממנו גורם את האיסור (שלקח את ממנו) (גר"ש שקאפ כתובות טו ד"ה ונלענ"ד דהא: ממנו).

גזל (ג) - האיסור על מעשה הגזילה (ואפילו אם לא קנאה), או על קניית הגזילה (קובץ הערות עד-ב ד"ה והא: שני האיסורים יחד).

גזל (ד) - דין ממוני, שהממון שייך לחבירו (ואפילו אם אין בו איסור גזל), או דין איסורי, שהתורה אסרתו (ואפילו אם קנאו והממון כבר שלו) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כו-א ד"ה ועכצ"ל: יש את שני הדינים).

גזל (ה) - ע"ע גזילה, נתינת רשות לאדם אחר להשתמש בחפץ.

גזל חפץ ושברו (גזל חבית תברא או שתיא משלם כדהשתא) - חיובו משום גזלן, או משום מזיק (שמדין גזלן א"א לחייבו, שהרי הגונב אחר הגנב פטור) (קצות החושן לד-ג, נתיבות לד-ה, קובץ שיעורים כתובות כקג, גר"ח סטנסיל רמא, רמג, קונטרסי שיעורים בבא מציעא כב-ה).

גזל כמה פרוטות בבת אחת - עובר על כל פרוטה בלאו נפרד, או על כולן בלאו אחד (גר"ח סטנסיל רנט. פרי משה גניבה וגזילה ב-ה: על כל פרוטה בנפרד).

גזל עכו"ם (לדעה שאסור) (א) - מדין לא תגזול, או איסור חדש מהפסוק ואכלת את כל העמים - דווקא בזמן שמסורין בידך (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד רעט).

גזל עכו"ם (לדעה שאסור) (ב) - חייב להשיב לו משום שאינו שלו, או משום חילול ה' (מנחת חינוך קל-א [ה] ד"ה ומבואר: אינו שלו, נתיבות שמח-א: חילול ה').

גזל עכו"ם (לדעה שאסור) (ג) - בית דין מוציאים ממנו מדיני ממונות (כמו בגזל ישראל), או מדין איסור גזל (כמו שכופין שלא לאכול מאכלות אסורות) (בינת ראובן בבא בתרא לא ד"ה ולתרץ).

גזלן (א) - מה שאינו משלם על מה שהשתמש בגזילה הוא משום שלעניין התשמישים יש לו קניינים בגזילה, או משום שהשבת הגזילה פוטרתו מחיוב התשלום (קובץ שיעורים בבא בתרא קפט).

גזלן (ב) - ע"ע רשע דחמס.

גזלן שהחפץ נאסר בהנאה - ע"ע הרי שלך לפניך.

גט (א) - שלושה צדדים: צריך לרצות, או להסכים, או לא להקפיד (מפענח צפונות יג-ג).

גט (ב) - צריך שהאשה תזכה בו, או שאסור שהבעל ישיירו לעצמו (קובץ שיעורים קידושין ט).

גט (ג) - האמירה (הא גיטך) באה רק כדי שהיא תדע שהיא מתגרשת, או גזירת הכתוב (פרי משה עדות שבשטר ל-א: תוס' - שתדע, רמב"ם - גזירת הכתוב).

גט (ד) - כתיבת הסופר היא מטעם שליחות, או שאינה צריכה שליחות (המידות לחקר ההלכה כב-קכו).

גט (ה) - השליחות (לדעת הראשונים שצריך שליחות) היא על הכתיבה, או על דין לשמה (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד רב).

גט (ו) - גוי ועבד פסולים לכותבו מפני שאינם כותבים לשמה, או מפני שאינם בני כריתות (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קצט).

גט (ז) - ע"ע ביטול גט, לשמה, ערעור של בעל על הגט, שטר.

גט בידה ומשיחה בידו - פסול מדין ונתן (שאינה נתינה), או מדין כריתות (שאינו כורת בינו לבינה) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא א-ח).

גט מחובר (א) - פסול הקציצה (וכתב ונתן) פוסל את כתיבת הגט, או את נתינתו (המידות לחקר ההלכה ג-לד, דרכי משה דרכי הקניינים ח-יז).

גט מחובר (ב) - פסול בעצם (שאינו "ספר"), או רק מחוסר קציצה (שאינו "וכתב ונתן") (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה גט במחבר: בבלי - מחוסר קציצה, ירושלמי ותוספתא - פסול בעצם).

גט ששייר את הנייר לעצמו - פסול משום חיסרון בנתינה, או משום שאינו כריתות (גר"ח סטנסיל קמו).

גיטו וידו באין כאחת - כיצד הסיבה חלה עם המסובב יחד - שלושה צדדים: גזירת הכתוב בלא שום טעם, או שכיוון שמעיקר הדין יש לו יד ורק רשות רבו מעכבת, צריך רק להסיר את המניעה (רשות רבו) והסרת מניעה חלה מייד והוא כבר משוחרר, או שכיוון שיסוד ההלכות ברוחניות, הן למעלה מן הזמן ולא שייך בהם הכלל שהסיבה קודמת למסובב (המידות לחקר ההלכה א-ה ואבני נזר א"ח כב-ט: הסרת מניעה, אבן האזל גירושין ו-יב ד"ה ונראה דהנה: גזירת הכתוב. וכן חקר בשיעורי ר' שמואל קידושין עמוד רמה האם הוא סברא או גזירת הכתוב לה לה מאשה. מפענח צפונות י-ב-ה: ברוחניות הסיבה והמסובב יחד).

גילוח (מצורע, נתק, נזיר) - ע"ע תגלחת.

גילוי עריות - ע"ע אין חליצה בעריות, אין יבום בעריות, חלבים ועריות, משמש מת, רובע ונרבע.

גירושין (א) - הקנאת האשה לעצמה (קניין), או שמתירה לשאר העולם (איסור) (פרי משה קניינים עב-א).

גירושין (ב) - האשה נקנית לעצמה, או רק מופקעת מהבעל (כהפקר) (גר"ש שקאפ קידושין ט ד"ה וכן בארנו: רק הפקעה. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שחרור עבדים עז).

גירושין (ג) - חלים מכך שהאשה מקבלת את הגט, או מכך שקונה אותו (קצות החושן ר-ה - קבלתו, תורת הקניינים ח"ב עמוד א, אור גדול דף קיד טור ג).

גירושין (ד) - על האשה, או על האישות (קובץ שיעורים בבא בתרא תרא).

גירושין (ה) - הבעל מתיר את האשה (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק נותן לה את הגט, והיא מותרת ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (גר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה וקובץ הערות עו: כח האדם).

גירושין (ו) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, נחיתותא) (גר"ש שקאפ בבא מציעא כ בתחילתו: מחשבה בפועל, ולא רק רצון. גירושין מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

גירושין (ז) - העדים לקיום הדבר הם מדיני גירושין, או מדיני דבר שבערווה (קובץ ביאורים גיטין ט).

גירשתי את אשתי אתמול - נאמן מכאן ולהבא ולא למפרע (לחלק מהדעות) - מדין פלגין נאמנות (שכל מה שנאמן שגירש אתמול הוא רק לעניין שמגורשת מכאן ולהבא), או מדין פלגין ד יבורא (שנאמן רק על מה שאמר "גירשתי את אשתי" אך לא על מה שאמר "אתמול") (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד לג: פלגין דיבורא).

גלגול שבועה - סיבה לחייב שבועה בפני עצמה (כמו שעד אחד מחייב שבועה), או שעיקר השבועה גוררת להישבע על שאר הטענות אע"פ שאין בעצם סיבה לחייבם. ונפק"מ האם תשלומי עיקר השבועה יפטרו מהגלגול: אם היא שבועה בפני עצמה - לא יפטרו, אך אם היא רק גרירה - יפטרו (משנת רבי אהרן בבא מציעא טו-ד).

גלות (לעיר מקלט) (א) - כדי שלא יהרגנו גואל הדם, או דין בפני עצמו (אור שמח רוצח ו-יב. מהרש"א מכות י: חידושי אגדות סוף ד"ה אחד הרג שוגג: כדי שלא יהרגנו גואל הדם. שרידי אש ח"א עמוד שמ גלות ע"פ הודאת עצמו"א ד"ה ומשמע).

גלות (לעיר מקלט) (ב) - עונש (ככל עונשי בית דין), או כפרה (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד עז).

גלות (לעיר מקלט) (ג) - גם רוצח במזיד מקדים לעיר מקלט עד שייפסק דינו (לרבי יוסי ברבי יהודה) - העיר קולטת אותו (ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו), או רק חיוב להקדים לעיר, אך לא קולטתו (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שעה).

גלות (לעיר מקלט) (ד) - אפילו שר צבא שצריכים לו כל ישראל אינו יוצא מעיר מקלטו - אסור לו לצאת, או שמותר (מדין הצלת נפשות), ורק אינו חייב לצאת משום שמכניס עצמו לסכנה שגואל הדם יהרגנו (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שפ).

גלות (לעיר מקלט) (ה) - נכנס הנהרג לחצר ההורג והרגו פטור מגלות - מפני שלא נחשב לרוצח (כמו בנזיקין שאינו נחשב למזיק), או מגזירת הכתוב שאינו דומה ליער (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שמא).

גלות (לעיר מקלט) (ו) - מותר להרוג רוצח שיצא מהעיר מקלט - משום שאינו בעיר מקלט, או משום שיצא ממנה (מפנח צפונות ו-יח).

גנב כמה פרוטות בבת אחת - עובר על כל פרוטה בלאו נפרד, או על כולן בלאו אחד (פרי משה גניבה וגזילה ב-ה: לאו אחד).

גניבה (א) - האיסור לקחת מחבירו (פעולה), או שיש אצלו רכוש של חבירו (תוצאה) (עין בלומדות יג: פעולה. פרי משה גניבה וגזילה ב).

גניבה (ב) - ע"ע גזילה, גזל.

גְּנִיבָה בֶּבֶן נָח (האיסור על בן נח לגנוב) - אותו איסור של ישראל, או איסור נפרד (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יב-ד: נפרד).

גְּנִיבָה ואִבְדִּיהָ בַשּׁוֹמֵר - ע"ע שומר.

גְּנִיבַת דַּעַת - האיסור משום שחבירו יחזיק לו טובה בחינם, או מדין אחד בפה ואחד בלב (רש"י חולין צד. ד"ה משום: יחזיק טובה, רמב"ם דעות ב-ו: אחד בפה).

גְּנִיבַת נֶפֶשׁ (א) - גניבת ממון וגניבת נפשות הם לאווים נפרדים, או אותו הלאו (גריפ"פ ל"ת צא בתחילתו סד"ה ועכ"פ השני).

גְּנִיבַת נֶפֶשׁ (ב) - האיסור במכירה עצמה, או בהשפלה שבמכירה (פרי משה גניבה וגזילה טו-א).

גֵּר שְׂמַת - שחרור עבדיו נעשה ברגע המיתה, או כל רגע שהוא מת (קובץ שיעורים ח"ב כח-א: מחלוקת רמ"ה ובית יוסף).

גֵּר תוֹשֵׁב - חלות, שנהפך מנכרי לגר תושב (ואינו יכול לחזור בו, כמו בגירות גמורה), או שהוא רק מציאות (תואר), שכל זמן שמקיים שבע מצוות בני נח נקרא גר תושב (וברגע שפרק מעליו עול מצוותיו פקע ממנו דין גר תושב ונעשה כשאר בני נח) (מנחת אשר בראשית ז-א ד"ה והנה יש לחקור).

גֵּר תוֹשֵׁב חַיִּיב בַּשְּׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נָח - שלושה צדדים: מדין בן נח, או מדין ישראל, או דין נפרד (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יב-יא).

גְּרוּפָה וּקְטוּמָה (בשבת) - הפחתת חום האש, או היכר במקום החיתוי (מנוחת עמי טז-3 עמוד 112).

גְּרוּת - מילה וטבילה הם שני דברים המתירים ואם עשה רק אחד מהם הוא מקצת גירות (והוא חצי ישראל), או שאינו כלום (והוא גוי גמור) (קובץ הערות עג-יא. שו"ת בני ציון צא (הובא בחלקת יואב ח"א מהדורא תנינא ח ד"ה וראיתי): חצי ישראל. חלקת יואב שם ד"ה והנראה: רק מילה - גוי גמור, רק טבילה - חצי ישראל).

גִּרְעוֹן כֶּסֶף (בעבד עברי) (א) - קונה את עצמו מרבו (קניין לעצמו), או שמתחילה היה קנוי לרבו רק עד הזמן שיפרע לו את הכסף (פירעון) (גר"ש שקאפ קידושין ד ד"ה והנה בלא"ה. חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קה. קונטרסי שיעורים קידושין ב: מחלוקת רמב"ן ורשב"א, ובדעת הרמב"ם מחלק בין נמכר לישראל (קניין) לנמכר לעכו"ם (פירעון)).

גִּרְעוֹן כֶּסֶף (בעבד עברי) (ב) - משלם את דמי ימי העבדות שעדיין לא עבד, או שמסלק את דמי המכירה (ולכן מועיל דווקא כאשר נקנה בכסף) (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קסב: מהר"ט - סילוק דמי המכירה).

ד

דבר הגורם לממוץ (גנב קודשים שחייב באחריות) - שלושה צדדים: כיוון שגרם הפסד לבעל הבית שמחויב להביא קורבן אחר חייב מדין גרמא או גרמי (גם לרבנן שדבר הגורם לממוץ לאו כממוץ דמי), או כיוון שגרם לבעלים להתחייב ממוץ כאילו שגנב ממנו את הממוץ עצמו, או כיוון שהבהמה פוטרת את הבעלים מהאחריות נחשבת כשלו וחייב על שגנב ממנו את הבהמה (אפיקי ים ח"ב י ד"ה ואשר).

דבר שאינו ברשותו (א) - החפץ נחשב אינו ברשותו של הבעלים בגלל שהגזלן קנאו בקנייני גזילה, או בגלל שהגזלן הוא זה ששולט על החפץ, ולא הבעלים (פרי משה גניבה וגזילה ד-ג).

דבר שאינו ברשותו (ב) - הוא שלו לגמרי, או שנחשב קצת בגדר אינו שלו (שמה שהוא אינו ברשותו מגרע ומחליש את בעלותו ונחשב שאינו בעלים גמור) (קונטרסי שיעורים בבא קמא כ-יח. קהילות יעקב זרעים יז ד"ה ובאמת: אינו בעלים גמור).

דבר שאינו ברשותו (ג) - החיסרון בקונה - שלא יכול לקנות אותו, או במקנה - שלא יכול להקנות אותו (נתיבות סו-א, קובץ שיעורים קידושין צג).

דבר שאינו ברשותו (ד) - א"א להקדישו משום שאינו שלו לגמרי, או שרק א"א להחיל עליו דינים (כהקדש), אך הוא שלו לגמרי (קונטרסי שיעורים בבא קמא כ-יח).

דבר שאינו מקפיד עליו (כגון אגוז אחד) אפשר לקנותו בלא ידיעת הבעלים - מדין הפקר (שהוא הפקר לכולם), או מדין מתנה (שמסכים שיקנה ממנו) (אבני מילואים כח-מט: מתנה, נודע ביהודה המובא בו: הפקר).

דבר שאינו מתכוון - לא נחשב שהיתה פעולה כלל (שאינה עשיית חריץ אלא רק גרירת כיסא), או שהיתה פעולה אך כאילו שלא האדם עשה אלא נעשתה מעצמה (שהחריץ נעשה מאליו) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד לח, קמט. שערי יושר ג-כה באמצע ד"ה ובעיקר: לא נחשב לפעולה, קובץ שיעורים ח"ב כג-ז: כנעשה מעצמו).

דבר שאינו קצוב - א"א להתחייב עליו (לרמב"ם) משום שחייב לא יכול לחול על דבר שאינו מבורר, או שאין גמירות דעת (כמו באסמכתא) (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד ריא).

דבר שבערוהו - ע"ע קידושין.

דבר שיש לו מתירין - אינו בטל משום שיכול לאוכלו בהיתר, או משום שבזה האיסור ג"כ דומה קצת להיתר, ודבר הדומה לא מבטל אלא מחזק (רש"י ביצה ג: יכול לאוכלו בהיתר, ר"ן נדרים נב: דומה להיתר).

דבר שלא בא לעולם (א) - שלושה צדדים: טעם החיסרון הוא שא"א להחיל קניין כשאין חפץ (חיסרון בקניין), או שחפץ שאינו בעולם אינו שייך לבעלים (חיסרון בבעלות), או

שאדם לא סומך דעתו על חפץ שעדיין לא קיים (חיסרון בדעת) (גר"ח סטנסיל (נדרים בעניין מודר ומושבוע מפי אחרים): חיסרון בבעלות. גר"ש שקאפ בבא בתרא ל ד"ה ובנוגע: אין חיסרון בבעלים אלא רק בקניין. קובץ שיעורים בבא בתרא רעו: ר"י מפריז - חיסרון בקניין, מהר"ם מרוטנבורג - חיסרון בדעת. תורת הקניינים ח"ב עמוד רצב בשם התשב"ץ: דבר שאינו שלו לכשיקחנו - חיסרון בדעת, דבר שאינו בעולם - חיסרון בקניין).

דבר שלא בא לעולם (ב) - החיסרון בקונה, שלא יכול לקנות אותו, או במקנה, שלא יכול להקנות אותו (תורת הקניינים ח"ב עמוד רפח).

דבר שלא בא לעולם (ג) - דבר שלא יכול להקנותו עכשיו בפועל, או דבר שאינו יכול להקנותו עכשיו מעיקר הדין. ונפק"מ כשמעיקר הדין יכול להקנותו, ורק בפועל אי אפשר, כגון שכעת הוא חולה ואינו יכול לדבר, האם נחשב דבר שלא בא לעולם (קובץ שיעורים פסחים קלז, קלח: מחלוקת ראשונים).

דבר שלא בא לעולם (ד) - הקניין מועיל כאשר בידו להביאו לעולם - כי כן יכול להחיל את הקניין ע"י שיביאם לעולם (וכל החיסרון בדבר שלא בא לעולם הוא שלא יכול להחיל את הקניין), או כיוון שיש לו גמירות דעת (תורת הקניינים ח"ב עמוד שצה).

דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין (א) - שלושה צדדים: המשלח חשב שהשליח לא ישמע לו ולכן אין גמירות דעת של המשלח, או שהשליח לא עשה את המעשה מכח השתעבדותו למשלח (שהרי היה לו לשמוע לדברי הרב) ולכן השליחות בטילה, או שדברי הרב ודברי התלמיד היא פירכא על הלימוד במה הצד מתרומה וגירושין, שאין לנו לרבות אלא דינים שדומים להם, שאין בהן עבירה (קהילות יעקב קידושין לה-א - המשלח חשב שהשליח לא ישמע, או שהשליח לא עשה מכח המשלח. פני יהושע קידושין מב: ד"ה גמרא - פירכא).

דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין (ב) - ע"ע אין שליח לדבר עבירה.

דברי שכיב מרע - ע"ע שכיב מרע.

דברים שבלב אינם דברים - משום שהעיקר הוא המעשה ולא איכפת לנו מהדעת שבלב, או שבאמת איכפת לנו מהדעת, אך אינו נאמן לטעון מה היה בליבו (שר"ת חכם צבי א. ח"מ אה"ע מב-ד: אינם דברים אע"פ שאנו יודעים שאינו משקר).

דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן - עת לעשות לד' - מדין יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, או שמצוות ידיעת התורה דוחה את איסור הכתיבה (מנחת אשר שמות סב-א: דחייה. מהרץ חיות ג, ו (ומובא במנחת אשר שם): עקירת דבר מן התורה).

דופן סוכה (א) - התורה הקפידה על מספר הדפנות, או על מספר הרוחות שמהן הסוכה מגודרת. ונפק"מ לסוכה עגולה, שאין לה דפנות אך היא מגודרת (ברכת אברהם סוכה ז: סוכה עגולה א: רוחות).

דופן סוכה (ב) - גם היא חלק מחפץ המצווה, או רק הסכך (לקח טוב יב-ו).

דופן סוכה (ג) - צריך שתחשב מחיצה ע"פ גדרי התורה, או שתבדיל את הסוכה מרשות הרבים (שלא יוכלו בני רשות הרבים להיכנס אליה) (עין בלומדות יא"ה הגדרת מחיצה בשבת ובסוכה": מחיצה ע"פ גדרי התורה).

דופן פסולה בסוכה (כגון שאין בה שיעור) - אינה דופן כלל, או שהיא דופן ויש בה פסול ברכת אברהם סוכה ז. מיגו דהוה דופן ה).

דיחוי בקדושה - חסר בקדושה, או שבקדושה לא חסר כלום אלא שהיא דחוי (חידושי הגר"ז זבחים עמוד לא בדפיו ד"ה עוד).

דין בלילה - אין דנים בלילה, או שבלילה אינם כלל בית דין (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד קכה).

דין עבד כנעני - ע"ע קידושין מדין עבד כנעני.

דין ערב - ע"ע קידושין מדין ערב.

דינא דמלכותא דינא (א) - חמישה צדדים: שררה כהפקר בית דין, או שהמלך כבעלים מדין כיבוש מלחמה, או שבני המלכות קיבלו על עצמם, או כמלכי ישראל, או כסיטומתא (דבר אברהם ח"א א-ב: שררה או כיבוש, רשב"ם בבא בתרא נד: ד"ה והאמר: קיבלו על עצמם, מאירי בבא קמא קיג: מלכות, רבנו יונה בשיטה מקובצת בבא בתרא נה: כסיטומתא).

דינא דמלכותא דינא (ב) - מועיל רק להפקיע מהבעלים הקודם (והקונה צריך לעשות מעשה קניין כדי לקנות), או שמועיל גם להקנות לקונה (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קצ).

דיני התורה - חיוב אחד לנצח, או שבכל רגע הוא חיוב חדש (מפענח צפונות ג-ז).

דיני ממונות - דינים ככל התורה שנלמדים מדין "לא תגזול", או שתלויים בסברות (-"תורת המשפטים") (שערי יושר ג-ג, ה-א: סברות, ומאחרונים שהביא שם משמע - דיני התורה. המידות לחקר ההלכה יא-ג והלאה. שם יח-ק: מפלפל שיש בזה סתירה).

דישון המזבח והמנוחה - צריך שיהיה מדושן (נקי מדשן), או אסור שיהיה עליו דשן (מפענח צפונות ו-כ).

דל"ת של תפילין - היא אות גמורה של שם ה' ברצועה, או שהיא רק סימן לצורת הקשר (אך לא צריך את שם ה' ברצועות) (גר"ז תפילין ג-טז ד"ה והנה ז"ל (הראשון) וד"ה והנה בפירש"י: רש"י - אות, רמב"ם - רק צורת הקשר).

דם הנשפך כמים מכשיר - צריך להיות נשפך כמים כדי להכשיר, או שאם לא נשפך כמים אינו מכשיר (דרכי משה דרך הקודש י-יד).

דם טוהר ביולדת - אינו גורם טומאה, או שהוא דין טהרה (ר' אריה לייב מאלין ח"ב סח-א ד"ה אכן: דין טהרה).

דם קורשים - ע"ע אם אין בשר אין דם.

דמאי (א) - איסור עצמי אפילו אם באמת עם הארץ עישרו, או שרק צריך לחשוש שלא עישרו (ואם באמת עישרו הוא מותר) (אתון דאורייתא ו).

דמאי (ב) - רבנן תקנו שצריך לחשוש שהוא טבל מדאורייתא, או שהוא דין טבל רק מדרבנן (כמו בעציץ שאינו נקוב) (קובץ הערות עה-ו).

דעת אחרת מקנה - מספיקה דעת המקנה בלי דעת הקונה כלל, או שהמקנה נחשב מעין זכין בשביל הקונה, וממילא כאילו שיש לקונה דעת (שערי יושר ז-יב: המקנה מספיק, קצות החושן (רלה-ד"ה קטן) בדעת הרמב"ם: זכין. תורת הקנינים ח"א עמוד מ, ברכת אברהם סנהדרין סח: דעת אחרת מקנה ט).

דעת המתחייב (בשטרות) - המתחייב הוא מי שמפסיד מהשטר, או מי שעושה את השטר (פרי משה עדות שבשטר ו-א: מחלוקת אחרונים).

דעת לקניין - צריך דעת להקנאה (חלות הקניין), או למעשה הקניין (תורת הקנינים ח"א עמוד ל. חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד עח וקונטרסי שיעורים בבא מצינא י-א: רק להקנאה או גם למעשה).

דרבנן (א) - שלושה צדדים: איסורי חפצא, או איסורי גברא, או שהאיסור הוא לעבור על דבריהם (אך המעשה עצמו מותר) (אתון דאורייתא י: חפצא, שאר אחרונים המובאים בו: גברא. אבן האזל חמץ ומצה א-ז: חפצא או גברא. קובץ הערות ח-טו: האם האיסור הוא רק לעבור על דבריהם).

דרבנן (ב) - כשחכמים תקנו תקנות וגזירות, הם דינים נפרדים מדיני התורה, ודיני דאורייתא נשארו כמו קודם התקנה, או שתקנות דרבנן מצטרפות להיות כחלק מהתורה ומעין פירוש לדבריה, ודיני התורה עצמן משתנים על פיהן. כלומר, האם חכמים מוסיפים על התורה או משנים אותה (דרכי משה דרך הקודש א-ד. ובעיני בלומדות א דן בזה לגבי שחוטי חוץ, איסורי דרבנן בשבת, ריבית סאה בסאה ואין מבטלין איסור לכתחילה).

דרישה וחקירה (א) - כדי שיהיה אפשר להזימם, או דין בפני עצמו (מרגליות הים סנהדרין עח:).

דרישה וחקירה (ב) - חלק מהעדות (שהעדויות לא נשלמת עד סוף הדרישות וחקירות), או דין נפרד (אך העדויות נשלמה) (ברכת אברהם סנהדרין לב: בסופו ד"ה וע"ל).

ה

הבדלה - ע"ע מלאכה קודם הבדלה.

הבדלה בתפילה (א) - אומרים אותה בתפילת מעריב של מוצאי שבת, או בתפילה הראשונה של חול (חקירות במסכת ברכות ט).

הבדלה בתפילה (ב) - משום הזכרת מעין המאורע (מדין נוסח התפילה), או דין הבדלה, שמקיימה בתפילה וחוזר ומקיימה על הכוס (כדין קידוש) (אבן האזל תפילה י-יד, ברכת אברהם פסחים קה: ד"ה המבדיל).

הבדלה בתפילה (ג) - לדעה שהיא מעין המאורע - מעין המאורע של חול (מוצאי שבת ויום טוב), או מעין המאורע של שבת ויום טוב עצמם (אבן האזל תפילה י"ד).

הבדלה עד יום רביעי - זמן מצוות הבדלה הוא רק במוצאי שבת, ועד יום רביעי הוא רק תשלומין להבדלה במוצאי שבת, או שזמן ההבדלה הוא עד יום רביעי (קהילות יעקב ברכות ז).

הגבהה (קניין) (א) - שלושה צדדים: מועילה מדין חצר, שהחפץ נמצא ברשותו, או מדין משיכה, או מדין יד (פרי משה קניינים יז-ב. מנחת אשר בבא בתרא מב-ו: ריטב"א - תולדת משיכה. שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד קל בדעת רמב"ם ורש"י: יד).

הגבהה (קניין) (ב) - שיעשה מעשה הגבהה (פעולה), או שהחפץ יהיה מוגבה (תוצאה) (פרי משה קניינים יז-ב).

הגבהה (קניין) (ג) - חל ע"י מעשה ההגבהה עצמו, או משום שהמעשה מוכיח על בעלותו (עיון בלומדות יב).

הגבהה בעבר כנעני (קניין) - מדין הגבהה (כהגבהה במטלטלין), או מדין חזקה (ברכי יוסף י"ד רסז-טו, חיים שאל ח"א עו, חזון יחזקאל קידושין א-ג).

הגונב מן הגנב פטור - משום שלא חידש במעשיו כלום, שהרי ממילא החפץ כבר גנוב (סברא), או גזירת הכתוב (פרי משה גניבה וגזילה ד-א).

הרסים שנטלן אחת אחת יצא - כי אין צריך ליטלם בנטילה אחת, או שנחשב כאילו נטלן בנטילה אחת (ברכת אברהם סוכה לד: נטלן אחד אחד ב).

הודאת בעל דין (א) - נאמנות, משום שלרעת עצמו אין חשש שישקר, או התחייבות, שנחשב שהתחייב לשלם מרצונו (קצות החושן לד-ד).

הודאת בעל דין (ב) - רק מדין הודאה, או גם קניין אודיתא (גר"ש שקאפ כתובות ז ד"ה והנה לפ"מ: גם אודיתא).

הודאת בעל דין (ג) - הודאת הנתבע מחייבתו, או שכאשר הנתבע מודה, טענת התובע מחייבתו (אוהל אברהם כתובות עמוד רנב מר' נחום פרצוביץ: טענת התובע).

הודאת בעל דין (ד) - לא מועילה כשיש חובה אחרים - מחשש קנוניא, או שלגבי אחרים אינו בעל דין להודות (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד קפד).

הוחזק כפרן - לא נאמן לטעון פרעתי משום שמסתמא לא יפרע בלא עדים (ואנן סהדי שמשקר), או משום שאיבד את הנאמנות לטעון (וכאילו לא טען) (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד קצד, חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד סד).

הוצאה מרשות לרשות (בשבת) (א) - המלאכה היא ההעברה מרשות לרשות, או העקירה וההנחה (המידות לחקר ההלכה ד-ט בשם הגר"ח מבריסק: רק העקירה וההנחה. פרי משה שבת לב).

הוצאה מרשות לרשות (בשבת) (ב) - המלאכה היא הוצאת החפץ מהרשות הקודמת, או הכנסתו לרשות החדשה (מי טל הוצאה לח).

הוצאה מרשות לרשות (בשבת) (ג) - המלאכה היא שינוי בחפץ - שמקומו (רשות) של החפץ השתנה, או שינוי ברשות - שברשות הקודמת היה חפץ ונעשה חלל, וברשות החדשה היה חלל ונעשה חפץ (מי טל הוצאה לט).

הוצאה מרשות לרשות (בשבת) (ד) - הנחה - חלק מהמלאכה (ובלא הנחה לא עשה מלאכת הוצאה), או שהיא רק גזירת הכתוב (ובלא הנחה עשה את מלאכת הוצאה, אלא שגזירת הכתוב שפטור) (אפיקי ים ח"ב ד-ח ד"ה והנלע"ד).

הוצאת פסח - נפסל מחמת ההוצאה (פעולה), או משום שאינו בחבורה אחת (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה קרבן פסח רצד: חוץ לבית - פעולה, חוץ לחבורה - תוצאה).

הורג מי שיכול להצילו באחד מאבריו - אסור מדין לא תרצח, או דין נפרד (ברכת מרדכי עניינים א-ט).

הזאות ביום כיפור - כל המ"ג הזאות הן מדין עבודת הקורבן, או מדין חובת היום (אך לעבודת הקורבן מספיק סדר אחד) (גר"ח סטנסיל שלד).

הזאות ביום כיפור לפני ולפנים בבית שני - שלושה צדדים: היוזא אע"פ שנגנז הארון משום שנחשב שעדיין יש ארון (כיוון שנגנז במקומו), או משום שהוא מקום הארון (שיש קדושה במקום זה), או שנחשב זריקה שלא במקומה (גר"ח סטנסיל נו).

הזכרת יעלה ויבוא - ע"ע יעלה ויבוא.

הזכרת שאילת גשמים - ע"ע שאילת גשמים.

הטוב ומטיב (בברכת המזון) - תוספת על ברכת המזון (וחלק ממנה), או ברכה נפרדת (ברכת מרדכי אר"ח ב ומועדים א-יג).

הטיל מים טעון קידוש ידיים ורגליים - הטלת המים מחייבת קידוש ידיים ורגליים, או שההטלה מבטלת את הקידוש הקודם וממילא צריך לקדש שוב (גר"ח סטנסיל קמג: מבטלת את הקידוש).

הידור בנר חנוכה - מדין הידור כללי ככל המצוות (ואנווהו), או דין מיוחד בחנוכה (שכך תיקנו את מצוות נר חנוכה) (משנת יעבץ אר"ח עד-א ד"ה ונראה וד"ה בדעת: מחלוקת תוס' ורמב"ם).

הידור מצווה (א) - הוא חלק מכל מצווה, או דין נפרד (וגם אם לא הידר - את המצווה עצמה קיים בשלמות) (משנת יעבץ אר"ח סז ד"ה והנה יש להסתפק, עיון בלומדות ב, ברכת אברהם סוכה יא: הידור מצווה ב הביא גר"ז).

הידור מצווה (ב) - שיהיה יפה למראה העיניים, או שיהיה מובחר (ברכת אברהם סוכה יא: הידור מצווה ה).

היזק ראייה (א) - מדין מזיק ממש, או מטעם מניעת השתמשות (אבן האזל שכנים א-ב: רמב"ם - מזיק, ראב"ד - מניעת השתמשות. וכן חקר בשיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד עז האם הוא נזקי גופו או נזקי ממונו (שמונע את ההשתמשות)).

היזק ראיה (ב) - שלושה צדדים: היזק גופו (שמתבייש מזה), או היזק לממונו (שמצמצם את תשמישי החצר), או איסורא (שאסור להסתכל בחצר חבירו) (קהילות יעקב בבא בתרא ה"ה ונראה).

היזק שאינו ניכר (לדעה שאינו היזק) (א) - כגון המטמא טהרותיו של חבירו, שפטור - משום שהחומר של החפץ לא ניזוק (שהפרי נשאר שלם), או שאנו לא רואים את ההיזק (שלא רואים אם הפרי טמא) (רמב"ם חובל ומזיק ז"א: "לא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו", מוכח שתלוי בחומר. ר"י בתוס' בבא בתרא ב: ד"ה וחייב: שרץ שנוגע בפירות רטובים, שרואים שהוכשרו לקבל טומאה, נחשב שניכר - מוכח שתלוי בראייה. קובץ שיעורים בבא קמא קכח. והמאירי גיטין מ: הוסיף צד שלישי, שדיני נזיקין נפרדים מדיני איסורין, ולכן נזק שחל ע"י איסור לא נחשב לנזק (כך ביאר בדעתו הקונטרסי שיעורים בבא קמא א-טז)).

היזק שאינו ניכר (לדעה שאינו היזק) (ב) - פטור משום שלא נחשב שהוא מזיק, או שלא נחשב שהוא היזק (קונטרסי שיעורים בבא קמא א-יד).

היזק שאינו ניכר (לדעה שאינו היזק) (ג) - חייב מדרבנן (במזיד) - מדרבנן נחשב היזק, או שהוא רק קנס (אך אינו היזק) (קונטרסי שיעורים בבא קמא א-כ).

הילך מנה והתקדשי לפלוני - ע"ע קידושין מדין עבד כנעני.

הילוך בשביל של כרמים (קניין) - משום שנהנה מההילוך, או משום שזהו דרך תשמישו של השביל (תורת הקניינים ח"א עמוד תה: רשב"ם - נהנה, מחנה אפרים - דרך תשמישו).

היסח דעת בתפילין - איסור, או שרק אינו מקיים את מצוות תפילין (משיב דבר ו).

היקש - ע"ע לקולא ולחומרא.

היתר - מציאות בפני עצמו, או רק העדר איסור (המידות לחקר ההלכה ב-כב, בית האוצר יח, קובץ הערות סז-א, קובץ ביאורים סוף בכורות: רק שלילת איסור).

היתר מצטרף לאיסור - גם ההיתר נאסר, או שהחויב רק על האיסור, וההיתר מצטרף רק כדי שהאכילה תהיה כזית (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תמז).

הכאה וקללה למי שכך דינו (כגון מלקות בבית דין) - האיסור להכות ולקלל הותר, או נדחה (ברכת אברהם סנהדרין פה. הכאה וקללה א).

הכהו על ידו ואין מופה לחזור פטור משבת גדולה וחייב בנזק - חיוב שבת גדולה פקע לגמרי, או שהוא נכלל בחיוב נזק (גר"ח סטנסיל קכא).

הכרעה במחלוקת תנאים - כשחז"ל הכריעו כתנא נגד חבירו, כגון רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, ההכרעה על הדינים, שבדקו ומצאו שבכל המקומות מסתבר כרבי יהודה, או שההכרעה על התנא, שתנא זה יותר בר סמכא מחבירו (קובץ שיעורים בבא בתרא תצט).

הכרעות בספיקות - ע"ע ברי ושמא, הפה שאסר, חזקה, מוחזק, מיגו, ספיקא דאורייתא, ספיקא דרבנן, ספק, עד, עדות, עדים, רוב, שבועה.

הכשר אוכלין לקבלת טומאה (א) - כדי שיחשב אוכל, או גזירת הכתוב (קובץ שיעורים בבא בתרא סו).

הכשר אוכלין לקבלת טומאה (ב) - ע"ע דם הנשפך כמים מכשיר, טומאת משקין.

הלואה - ע"ע גבייה מלקוחות, חוב, פריעת בעל חוב, קדימה במטלטלין.

הלואה עד שירצה הלווה לפרוע - זו קביעת זמן, או מחילה על זכות התביעה (קובץ שיעורים בבא בתרא תקז).

הלל בפוכות - רק מדין יום טוב, או גם משום נטילת לולב (משנת יעבץ או"ח כ: גם משום לולב).

הלל בשחיטת הפסח - מדין שירה, כמו ששרים בכל הקורבנות, או מדין אמירת הלל, כמו שאר הלל (משנת יעבץ או"ח כא ד"ה הרי מבואר).

המוציא מהבירו עליו הראיה - ע"ע מוחזק.

הנהגה (קניין) - ע"ע רוכב ומנהיג.

הנושה בהבירו והבירו בהבירו - ע"ע שיעבודא דרבי נתן.

הסיבה - מדיני אכילת מצה, או מדיני אכילה (גר"ח סטנסיל לה. ומעין זה חקר הגר"ז (חמץ ומצה ז-ז, והביאו בברכת אברהם פסחים קח. מצוות הסיבה ג) האם היא מצווה בפני עצמה לעשות סימן חירות, או שהיא האופן לקיים את מצוות הלילה).

העברת ארבע אמות ברשות הרבים (בשבת) (א) - מדין מוציא מרשות לרשות, או דין נפרד (אפיקי ים ח"ב לז ד"ה אולם: ר"ן ורמב"ם - מדין מוציא, רש"י - דין נפרד).

העברת ארבע אמות ברשות הרבים (בשבת) (ב) - המלאכה היא כל המעשה, או רק העקירה וההנחה (המידות לחקר ההלכה ד-ט בשם הגר"ח מבריסק: רק כל המעשה).

העברת ארבע אמות ברשות הרבים (בשבת) (ג) - שיעור ארבע אמות הוא שיעור ככל השיעורים, או שהוא משום שארבע אמות היא רשותו של אדם, ותוך ארבע אמות עדיין לא הוציא מרשותו (עין בלומדות י: רש"י - יש איסור חצי שיעור, מאירי - אין).

העדר - גם הוא מציאות חיובית, או רק שלילת המציאות (מפענח צפונות ו-ז בהערה).

העלם אחד על שני זיתי חלב - חייב רק קורבן אחד, משום שהוא כשגגה אחת (כאילו שאכל את שניהם בבת אחת ממש), או שחייב שני קורבנות, ונפטר בקורבן אחד (אפיקי ים ח"ב ה).

הענקה (לעבד עברי) - חוב ממון (ויורדים לנכסיו), או רק מצווה (וכמו צדקה) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קיג, קכ, חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד עט).

העניקה במיתת האדון (לעבד עברי) - החיוב על האדון המת, והבן משלם בשבילו, או שמתחילה החיוב על הבן (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה העניקה של עבד עברי).

העראה כגמר ביא ה - ההעראה נחשבת כאילו גמר את הביאה, או שהחידוש הוא שההעראה אסורה בעצמה, אע"פ שאינה גמר ביאה (קובץ שיעורים ח"ב י-ג).

הפה שאסר - מדין מיגו שהיה יכול לשתוק, או שכיוון שהוא זה שאסר, יכול לבטל את האיסור (קובץ שיעורים כתובות מג: מחלוקת ראשונים).

הפקעת הלוואתו של גוי - נעשה שלו כאבידת גוי (ואין חוב), או שרק אין איסור אבל אינו שלו (ורק אינו חייב לפרוע) (גר"ח סטנסיל רלב, רלג. קונטרסי שיעורים בבא קמא יז-יד: מהרש"א - היתר לא לפרוע, מהרש"ל - אין חוב).

הפקעת קניין - חכמים הפקיעו את הקניין מעיקרו שאינו מועיל כלל, או שהוא מועיל, ורק אחרי שקנה הוא מתבטל מדין הפקר בית דין (קובץ שיעורים פסחים קלה).

הפקר (א) - ארבעה צדדים: רשות בפני עצמה (כמו הקדש), או שאינו של אף רשות (סילוק), או ששייך לכולם (בכח), או שעדיין שייך לבעלים ורק נדר לא לעכב אחרים מלקנותו (נדר) (ש"ת רעק"א מהדורא קמא רכא-ו: סילוק ולא הקנאה. דרכי משה דרך הקדוש ה-טו, פרי משה קניינים לזב-ורוח אליהו כג: רשות או סילוק. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה הפקר והמידות לחקר ההלכה כב-כא: אף אחד או כולם. המידות לחקר ההלכה שם בדעת רש"י: של כולם. קצות החושן רעג-א: רש"י ורמב"ם - נדר, תוס' - קניין. שערי יושר הכג ד"ה ונראה ויד המלך שלוחין ושותפין בתוספת שבסוף הספר: לכו"ע קניין).

הפקר (ב) - הוא רק הפקעת הבעלות, וממילא כל העולם יכול לזכות בו, או שהזכות לכל העולם היא חלק מההפקר עצמו (המידות לחקר ההלכה יב-לו).

הפקר (ג) - האדם בעצמו מחיל את הדין (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק מסכים שיהיה הפקר, והדין חל מעצמו (כח המעשה, כשחיטה) (מהשערי יושר הכג בסופו משמע בדעת הר"ן שהוא כח המעשה, וכן כתב בחידושי הגר"ש שקאפ (בבא בתרא כט ד"ה ובנדרים) שאינו ככל הקנאה אלא שאינו מקפיד על מציאות החפץ, ולכן לא מועיל שיור בהפקר. חידושי ר' שמואל פסחים עמוד צ: כח המעשה. גדרי כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

הפקר (ד) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, ניחותא). כגון, דבר שאינו מקפיד עליו, אך לא חשב בפירוש להפקירו - האם הוא הפקר (שערי יושר הכג-וז-יב: מחשבה, הכג בסופו: לר"ן מספיקה הסכמה. קונטרסי שיעורים בבא מציעא טז-ח ד"ה ונלענ"ד: מחשבה. אבני מילואים כח-מט: דבר שאינו מקפיד עליו - קניין, ולנודע ביהודה המובא בו הוא הפקר. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

הפקר בית דין (א) - רק מפקיע מהבעלים הקודם, או גם מקנה לבעלים החדש (ש"ת רעק"א מהדורא קמא רכא-ו: תוס' ורא"ש - רק להפקיע, ר"ן - גם להקנות. מחנה אפרים מכירה ב).

הפקר בית דין (ב) - הבעלים הקודם הוא המקנה, או בית דין (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קנג).

הפקר בשביעית (א) - מצווה ככל המצוות, או אפקעתא דמלכא (מופקר ממילא, ואינו תלוי ברצונו של הבעלים) (אפיקי ים ח"ב כה: מחלוקת ראשונים. המידות לחקר ההלכה יב-מז: מחלוקת הבית יוסף והמהר"ט).

הפקר בשביעית (ב) - דין ממון, או דין איסור וקדושה (אפיקי ים ח"ב כד).

הפקר עד דאתי לרשות זוכה - (לשיטת רבי יוסי) נעשה הפקר רק כשמגיע לרשות הזוכה, או שנעשה הפקר מייד, ועד שמגיע לרשות הזוכה יכול לחזור בו (דרכי משה דרך הקדש ה-יב).

הפרשת תרומה - שלושה צדדים: צריך לרשות, או להסכים, או לא להקפיד (מפענח צפונות יג-ג. גר"ש שקאפ בבא מציעא כ בתחילתו וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו ד"ה הרהור ובבא מציעא טז-ח ד"ה ונלענ"ד: מחשבה בפועל (כוונה), ולא רק רצון (התרצות, ניהותא). גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

הפרת נדרים (א) - כח מיוחד שהתורה נתנה לאב ולבעל (גזירת הכתוב), או שהיא חלק מזכויות האב בביתו והבעל באשתו (קונטרסי שיעורים נדרים כט: לרא"ש - כח מיוחד, לר"ן - מדין הזכויות).

הפרת נדרים (ב) - הפרת האב - משום שכל הנודרת על דעת אביה היא נודרת, או מדין כיבוד אב (שול"ת הרשב"א ח"ד שי ד"ה וכיוון: נדרה על דעת אביה, שלמי נדרים (בקונטרס מילואים לשלמים שבסופו ד"ה והנה) בדעת הרמב"ם: כיבוד אב).

הפרת נדרים (ג) - הפרת הבעל - משום שכל הנודרת על דעת בעלה נודרת, או מדין ביטול, דאתי דיבור ומבטל דיבור (שול"ת חתם סופר ח"ב י"ד רכז ד"ה ותלמיד: יותר נראה שמדין אתי דיבור).

הפרת נדרים (ד) - הקמה לא מועילה אחריה - משום שההפרה סותרת את ההקמה (כמו שהפרה לא מועילה לאחר הקמה), או שכיוון שהפר את הנדר, הנדר כבר אינו, ולא שייך לקיימו (גר"ח על הרמב"ם נדרים יג-כב ד"ה ונראה: הנדר אינו).

הפרת נדרים (ה) - נערה מאורסה אביה ובעלה מפרין נדריה - משום שהאירוסין גורעים מכח האב (שהאירוסין קצת הוציאו את הנערה מרשותו), או משום שהתוסף בה גם כח הארוס (וכח האב לא נגרע, שהאירוסין אינם מוציאים ממנו כלל) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה הפרה, אות נד).

הפרת נדרים (ו) - מת הארוס נתרוקנה רשות לאב - שלושה צדדים: האב מקבל את כח ההפרה של הארוס, או שכח האב מתפשט על כל הנדר, או שבעלותו עכשיו מספיקה (ואינו צריך את כוחו של הארוס) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קכח, קמא).

הקדש (א) - יש בו רק קדושה (אך אינו של הקדש, אלא הפקר), או גם קניין ממוני (ששייך להקדש) (אתון דאורייתא ג' ושם בד"ה והנה עוד בילדות. דרכי משה דרך הקדש ח-א: בכל הקדש יש גם קניין וגם איסור, ויש שיש רק אחד מהם).

הקדש (ב) - לדעה שיש בו גם ממון - קדושת החפץ גורמת לקניין ממוני (ששייך להקדש), או שהקניין הממוני גורם לקדושה (קובץ שיעורים קידושין מב: בקדושת דמים - הממון גורם, בקדושת הגוף - הקדושה גורמת).

הקדש (ג) - בקדושת ממון, שהקדושה מכח הקניין (לחלק מהדעות) - היא מתחדשת בכל רגע ורגע ע"י הקניין, או שחלה מתחילה לעולם (קובץ שיעורים קידושין סו).

הקדש (ד) - הדינים שנתמעטו בה קדש (ריבית, נזיקין ועוד) תלויים בקניין הממוני של ההקדש, או בקדושה (קובץ שיעורים ח"ב כ-ו).

הקדש (ה) - האדם עצמו מחיל את הדין (כח האדם, כקנינים), או שהאדם רק נודר והתורה מחילה את הדין (כח המעשה, כשחיטה) (שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם: כח האדם. גר"י כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

הקדש (ו) - יש בו רק איסור מעילה, או גם איסור קונם (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תעט).

הקדש (ז) - ע"ע אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, חילול הקדש.

הקדש פחות משווה פרוטה אסור בהנאה אך אין בו מעילה - סתם הנאה בכל שהוא והלכה למשה מסיני ששיעור מעילה בפרוטה, או שסתם הנאה בפרוטה וגזירת הכתוב שאסור ליהנות גם בפחות משווה פרוטה (דחזי לאיצטרופי) (דרכי משה דרך הקודש ד-א).

הקהל - הבאת קטן להקהל - חיוב על האב, או על בית דין (טורי אבן חגיגה ג).

הקמת נדרים (א) - רוצה שתידור, או מסכים לנדר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה הקמת נדר).

הקמת נדרים (ב) - הבעל מחיל את נדרה וכאילו הוא נדר בשבילה, או שהוא רק מסכים לנדר ומונע את ביטולו, אך האשה היא זו שמחילה את הנדר (גר"ט מו ד"ה ונראה. משנת יעבץ יר"ד טו-ג ד"ה לכן: הבעל מחיל).

הרהור כדיבור - הרהור הוא לחשוב על המילים בפועל, או על משמעות העניין (לחשוב על המילים לוקח זמן כמו להגיד אותם, אך לחשוב על המשמעות - אפשר ברגע אחד לחשוב על רעיון גדול מאוד) (קהילות יעקב ח"א ד ד"ה ובחידושי).

הרחקת נזיקין (א) - מדיני ממונות (שיש לניזק זכות לתבוע את שכנו להרחיק), או מדיני איסורים (שאסור להזיק) (גר"א חו"מ קנה-ח: רמב"ם - ממון, רא"ש - איסור. דן בדבריו שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב פרק ב אות טז ובחידושים עמוד פה).

הרחקת נזיקין (ב) - מדין חיובי השמירה על ממון של זיק, או מדין שיעבודי שכנים (שרשותו של האדם משועבדת לשכנו לעניין שלא יכניס אליה דברים שעלולים להזיק לו) (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד פה בדפיו: מחלוקת ראשונים. קונטרסי שיעורים בבא בתרא ט-א ד"ה וכן יש לחקור, ובאות יא הביא יד רמה ורשב"א שהוא מדין שיעבודי שכנים).

הרי שלך לפניך (בשומר וגזלן שהחפץ נאסר בהנאה) - נחשב שהחזיר את החפץ, או שאינו חייב כלל להחזירו (גר"ח סטנסיל רלו: שומר - לא חייב, גזלן - כאילו החזיר).

הריני נזיר לאחר ל' יום - ע"ע נזיר לאחר ל' יום.

הרכבה (בכלאיים) - מדין לא תזרע כלאיים, או לאו נפרד (משנת יעבץ יו"ד כב ד"ה והנה בעיקר).

הרכנת הראש - כאילו שאמר בפיו, או רק הסכמה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה הרכנת הראש).

השבע לי דלא פרעתוך - כדי להפיס דעתו של בעל הבית, או שמשום כך גם הפקיעו ממנו את הממון עד שישבע (פרי משה שבועות ממון כג).

השבת אבירה - מדיני ממונות, או מדיני איסורים (שמצווה להחזיר) (גר"א חו"מ קנה-ח: רמב"ם - ממון, רא"ש בבא מציעא ב-ח - איסור. דן בדבריו שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד קג).

השבת אונאה - ע"ע אונאה.

השבת גופו - מצווה שבין אדם למקום, או בין אדם לחבירו (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד שלא).

השבת גזילה - שלושה צדדים: צריך לשלם (בשביל העבר), או לקיים מצוות השבה (בשביל ההווה), או להוציא את הגזילה מתחת ידו (בשביל העתיד) (מפענח צפונות יג-ד-א: שלושתם יחד. וכן חקר ברכת שמואל כתובות מא האם היא מצווה או חובת תשלומין (הביאו ברכת אברהם סנהדרין עב. בדמים קננהו ח)).

השבת עבוט - בין אדם לחבירו (ויש לבעל העבוט זכות ממון שיחזירו לו), או בין אדם למקום (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד סא).

השבתת שאור - מצווה לבערו (פעולה), או שיהיה מבוער (תוצאה) (מנחת חינוך ט-א: רש"י ורמב"ם - תוצאה, תוס' - פעולה. גר"ח על הרמב"ם חמץ ומצה א-ג: לרבי יהודה שמצוותו בשריפה - פעולה, לרבנן שבכל דבר - תוצאה. חידושי ר' שמואל פסחים מעמוד טו עד עמוד כ. המידות לחקר ההלכה י-ג).

השמעת קול (בשבת) - ע"ע אוושה מילתא.

השקה - החיבור מפקיע את פסול השאובין מהמים (כשרים מחמת עצמם), או שעדיין הם שאובין אך כיוון שמחוברים למקוה גם הם נחשבים כמקוה, ובמקוה שאובין אינם פוסלים (כשרים מחמת המקוה) (גר"ח סטנסיל תכ, תכא. חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד פט: מחמת עצמם).

התחייבות בדברים (לדעת הרמב"ם שמועילה) - מדין אודיתא, או דין נפרד, שאדם יכול להתחייב בדיבור (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קנו).

התפסה בדבר הנדור - צריך להתפיס בדבר הנדור, או שא"א להתפיס בדבר האסור (המידות לחקר ההלכה יא-נא).

התראה - צריך שיתיר עצמו למיתה בפועל, או רק לחיוב מיתה (קובץ שיעורים כתובות צ).

התרת נדרים (א) - הנדר נותר לגמרי וכאילו שלא היה איסור כלל (כעין הותרה), או שיש איסור ורק התורה התירה להתנהג כאילו שאין איסור (כעין דחווה) (קונטרסי שיעורים נדרים יט-ג).

התרת נדרים (ב) - ע"ע למפרע.

ו

וביערת הרע (א) - המצווה לבער את הרע (פעולה), או שהרע יהיה מבוער (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ו: תוצאה).

וביערת הרע (ב) - כשנגמר דינו למיתה המצווה רק על בית דין להורגו, או גם על הנידון עצמו (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד רמה בהערה).

וידוי (א) - חלק ממצוות תשובה (ואם לא התוודה לא נחשב שעשה תשובה, כי דברים שבלב אינם דברים), או דין נפרד (שצריך וידוי בשביל לכפר) (משנת יעבץ אר"ח נה-ג ד"ה ונראה בביאור: מחלוקת ראשונים).

וידוי (ב) - ע"ע תשובה.

וידוי של כהן גדול על שער המשתלח - מדיני עבודת היום, או מדיני תשובה (משנת יעבץ אר"ח נה ד"ה לכן נראה: שני הדינים יחד).

ולד קודשים קלוט אם ילדה קלוט אינו קדוש גם לדעה שוולדות קודשים במעי אימן קדושים - משום איסור טמא, או משום שעל מין טמא לא חלה קדושה (גר"ח סטנסיל שכת).

ולדות - מעיקר הדין תשלומיהן לא שה (משום שהוולדות בגופה), והבעל זוכה ממנה, או שהתשלומין ישר לבעל (עיון בלומדות ג).

ולו תהיה לאשה (באונם ומוציא שם רע) (א) - בכל רגע שמקיימה תחתיו מקיים את העשה (עשה תמידית, תוצאה), או שמצווה שישאנה, ואח"כ מוזהר שלא לגרשה, ואם גרשה חייב להחזירה (אפיקי ים ח"ב מא ד"ה והנלע"ד בזה דיש, שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תכז).

ולו תהיה לאשה (באונם ומוציא שם רע) (ב) - שלושה צדדים: קנס, או עונש, או שאינו לא קנס ולא עונש (אפיקי ים ח"ב מב-ב: לא קנס ולא עונש).

ולו תהיה לאשה (באונם ומוציא שם רע) (ג) - המיאון של הנערה - החיוב חל עליו לכונסה ואם אמרה "לא בעינא" נפטר, או שכל זמן שלא אמרה "בעינא" לא חל חיובו (אפיקי ים ח"ב מב-ו ד"ה ואולי).

ולו תהיה לאשה (באונם ומוציא שם רע) (ד) - כהן שגירש אינו בעמוד והחזר - אין עליו מצווה כלל, או שמחויב בעשה ורק אינו יכול לקיימו (אפיקי ים ח"ב מא ד"ה ועתה נלע"ד).

ותן טל ומטר לברכה - ע"ע שאילת גשמים.

ז

זב - ע"ע אונס בזב.

זבה - ע"ע קושי בזבה.

זה וזה גורם - מותר מדין ביטול (ובמקרה זה מתבטל אפילו אחד באחד כיוון שלא אוכל את האיסור עצמו, אלא רק מאכל שנגרם מהאיסור), או דין נפרד, שכיוון שלא אוכל את האיסור עצמו אלא רק מאכל שנגרם מהאיסור, כשיש עוד גורם אין בו איסור כלל (פרי משה רוב מה-א).

זה נחנה וזה לא חסר פטור - מפני שלא החסיר מהבעלים, או מדין כופין על מידת סדום (אך מה שלא החסיר לא פוטר, שהרי צריך להתחייב משום שנהנה) (ר' חיים מטעלז בבא בתרא ה (עמוד קצב) ד"ה והנה. פני יהושע בבא קמא כ.: מידת סדום, גרש"ש בבא קמא יט-ג וקונטרסי שיעורים בבא קמא יב-ח: מפני שלא החסיר).

זוחלין (במקווה) - מקווה פסול, או שאינו מקווה (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קצז בהערה).

זומי של ים (א) - מדין יאוש (שיש אומדנא שהתייאש), או דין נפרד (מחלוקת ראשונים, דן בזה בשיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד קכד. ובקונטרסי שיעורים (בבא מציעא טז-ב ד"ה ואשר, בדעת הרמב"ם והר"ח) כתב שיש בו שני דינים: גם יאוש, וגם פטור ממצוות השבת אבידה).

זומי של ים (ב) - היתר רק בדיני אבידה (מדין יאוש), או בדיני גזל שבכל התורה (שממון שאין שום אדם מקפיד עליו, אין בו איסור גזל) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא טז-ג ד"ה וז"ל: ריטב"א - בכל דיני גזל).

זורה (בשבת) - המלאכה היא לברור, או לגרום שהאוכל יהיה מבורר (אגלי טל זורה א-ה ו, מי טל זורה א).

זורע (בשבת) - המלאכה היא ההשרשה, או ההנחה בקרקע (פרי משה שבת יב-א, רש"ש שבת עג. ד"ה הזורע. וכן חקר מי טל זורע א האם המלאכה היא גרימת הצמיחה, או ביטול הגרעין בקרקע).

זימון (א) - מצווה אחת כללית על כל החבורה יחד, או מצווה על כל אחד מבני החבורה (חקירות במסכת ברכות לח).

זימון (ב) - אחד מפסיק לשניים (כשהם רוצים לברך והוא עדיין סועד) - בגלל חובת הזימון של האחד, או מדין דרך ארץ, כדי שהשניים יברכו בזימון (אבן האזל ברכות ז: - רמב"ם - דרך ארץ).

זיקה (ביבום) (א) - ארבעה צדדים: אישות של הבעל (שהיבמה עדיין קשורה לבעלה המת), או שהאישות של הבעל עברה אל היבם, או אישות חדשה של היבם (ולא שאישות הבעל עברה אליו כצד הקודם, אלא אישות הבעל הסתלקה לגמרי, ואישות היבם היא אישות

חדשה), או איסור חדש (אך אישות הבעל הסתלקה לגמרי) (אתון דאורייתא ח. וכן חקר הדרכי משה דרכי הקניינים ז"ד"ה אכן האם הזיקה היא המשכת האישות הראשונה או אישות חדשה).

זיקה (ביבום) (ב) - היא דבר המסתעף, שהאישות עצמה נעשתה מתחילה רק כל ימי חייו של הבעל, והזיקה אחר מותו באה ממילא ע"י דין התורה, או שהיא חלק מהאישות עצמה, שהאישות עצמה חלה מתחילה גם לבעל וגם לאחיו (דרכי משה דרכי הקניינים ז"ד"ה וממילא).

זיקה (ביבום) (ג) - חלה מזמן מיתת הבעל עד החליצה, ולא צריכה להיות בכל רגע ראויה ליבום, אלא רק בזמן מיתת הבעל (כקניין אישות), או שצריך שבכל רגע תהיה ראויה ליבום (ואינה קניין אישות) (גר"ש שקאפ יבמות כה ד"ה ונראה: לדעה שיש זיקה - קניין אישות, לדעה שאין זיקה - אינה קניין אישות).

זיקה (ביבום) (ד) - ע"ע אשת אח.

זיקה יבום וחליצה - הזיקה מחייבת יבום או חליצה, או שחיוב הייבום והחליצה גורם לזיקה (המידות לחקר ההלכה א-כב: בבלי - הזיקה גורמת, ירושלמי - הייבום והחליצה גורמים. מפענח צפונות י-ד).

זכין לאדם (א) - שלושה צדדים: מדין יד, או אנן סהדי ששלחו, או גזיה"כ שהוא כשלוחו (קצות החושן קה-א).

זכין לאדם (ב) - לדעות שמטעם של יחות - אנן סהדי שמינה אותו לשליח, או שהתורה עשתה אותו לשליח (ואין כאן מינוי) (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד קמג, חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד עה).

זמן (א) - הוא מציאות אחת כוללת, או שמורכב מהרבה רגעים קצרים שא"א לחלקם יותר (שו"ת בשמים ראש ס"ס קכא - נפרדים, מפענח צפונות ג).

זמן (ב) - רק ההווה קיים אך העבר והעתיד אינם קיימים כלל, או שגם העבר והעתיד קיימים תמיד ורק אנו רואים כל רגע רק את ההווה (מפענח צפונות ג-ג).

זמן (ג) - מציאות, דהיינו בריאה שברא הקב"ה קודם שברא את העולם, או שאינו מציאות (המידות לחקר ההלכה כב-כפ: רמב"ם במורה נבוכים - בריאה, ראשונים - אינו מציאות).

זמן (ד) - דין שאינו תלוי בזמן - נחשב שכל יום הוא זמנו, או שאין לו כלל דיני זמן (מפענח צפונות ג-כו).

זמן ותנועה - הזמן מאפשר את התנועה משום שבלעדיו הכל היה עומד ולא נע, או שהתנועה מגדירה את הזמן (המידות לחקר ההלכה א-כ: מחלוקת ראשונים).

זנות - ע"ע אשת איש שזינתה, כתובה.

זקן ואינה לפי כבודו (באבידה) - דחייה, שכבוד הבריות דוחה את מצוות השבת אבידה, או פטור, שאינו מחויב ליתן את כבודו בשביל ההשבה (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד שכח, ובחידושים עמוד קכד).

זר - ע"ע כהן.

זריקת הדם - ע"ע מעילה.

זריזים מקדימין למצוות - מידה טובה לאדם להיות זריז לדבר מצווה (בגברא), או שהיא מעלה למצווה שמקדימין אותה (במצווה) (ברכת אברהם פסחים ד. ד"ה שם יש לחקור).

זרק אבן והוציא חלה את ראשו וקיבלה (לראשונים שסוברים שפטור לגמרי) - ארבעה צדדים: פטור מדין אונס, או משום שבשעה שיצאה האבן מידו לא היה ראוי להמית (מפסק פסוקי גריה), או שנחשב שהנהרג הרג את עצמו (איהו דאזיק אנפשיה), או מגזירת הכתוב "ומצא פרט לממציא את עצמו" (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שמה).

ח

חבישה בבית סוהר (מכה שאמדהו למיתה) - עונש, או כדי שלא יברח (ברכת אברהם סנהדרין עח: חובשין אותו א).

חבלה - מדיני נזקי ממון, או דין נפרד (קונטרסי שיעורים בבא קמא כא-ב).

חגיגה - אכילת הבשר היא חלק ממצוות חגיגה, או רק מדין אכילת שלמים (אך מצוות חגיגה היא רק הבאת הקורבן) (משנת יעבץ א"ח מ ד"ה ואשר נראה לומר).

חדש (א) - איסור חפצא, או איסור גברא (אור שמח חמץ ומצה ו-ז ומשנת יעבץ א"ח יג: מחלוקת בבלי וירושלמי).

חדש (ב) - איסור תמידי, ורק העומר מתירו (איסור גופו גרם לו), או שכל איסורו הוא רק משום שצריך לחכות באכילתו עד העומר, וע"י העומר מסתלק ממילא איסורו (איסור דבר אחר גרם לו) (דרכי משה דרך הקודש א-ב).

חוב (א) - לא נקנה באגב ובחליפין (לחלק מהראשונים) - מפני שחוב אינו חפץ שיכול להיקנות, או מפני שאין מעשה קניין לחוב (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד רמו).

חוב (ב) - ע"ע גבייה מלקוחות, פריעת בעל חוב, קדימה.

חול המועד - ע"ע מלאכה בחול המועד.

חולין בעזרה - אסור לשחוט אותם בעזרה (הפעולה), או שיישחטו בעזרה (התוצאה) (מפענח צפונות יב-ט, המידות לחקר ההלכה טו-ה).

חומר - הוא מציאות אחת כוללת, או שמורכב מהרבה חלקים קטנים (מעין פירורים, "אטומים") שא"א לחלקם יותר (מפענח צפונות ג-ב).

חומר וצורה - מה מהם הוא העיקר (מפענח צפונות א-ג: בית הלל - החומר עיקר, בית שמאי - הצורה עיקר).

חופה (א) - האשה קנויה לבעלה (קניין), או שאסורה לשאר העולם (איסור) (פרי משה קניינים סז, סח. גרנ"ט יט: רמב"ם - גם קניין וגם איסור).

חופה (ב) - גמר קניין האירוסין, או קניין נפרד (שבכל אשה יש שני קניינים: אירוסין, ונישואין) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד סא).

חוץ לארץ - פירות חו"ל פטורים מתרומה מעשר וחלה, או רק אינם חייבים בהם (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פירות חוץ לארץ מא: גם פטורים וגם אינם חייבים).

חורש (בשבת) - שלושה צדדים: המלאכה היא ריפוי וריכוך הקרקע, או הכנתה לזריעה, או ייפוי הקרקע (מי טל חורש א: ריפוי או הכנה לזריעה. פרי משה שבת יא-א: ריפוי לזריעה (שני הצדדים יחד), או ייפוי).

חושך - מציאות בפני עצמה (חיובי), או שהגדרתו היא שאין אור (שלילי) (מפענח צפונות ו-ב: מחלוקת גדולה, המידות לחקר ההלכה ב-א: אין אור).

חזקה (קניין) (א) - הקניין חל ע"י מעשה החזקה, או ע"י שמחזיק בשדה וניכרת בעלותו (אבן האזל זכיה ומתנה א-יג ד"ה ובאופן, עיון בלומדות יב. שו"ת רעק"א מהדורא קמא לז: רא"ש - שהמעשה יהיה ניכר לעיני הרואים).

חזקה (קניין) (ב) - הקניין חל ע"י שהוא מתקן את השדה (פעולה), או ע"י שהשדה נעשה מתוקן (תוצאה) (חידושי ר' שמואל בבא מציא עמוד עז: גר"ש שקאפ - פעולה).

חזקה (קניין) (ג) - ע"ע לך חזק וקני.

חזקה דמעיקרא (א) - בירור המציאות האמיתית, או רק הנהגה - דין (גזירת הכתוב בלי טעם) (קובץ שיעורים בבא בתרא עח וגר"ש שקאפ כתובות ט: הנהגה, קונטרס הספיקות א-ו: בירור).

חזקה דמעיקרא (ב) - דינה כוודאי או כספק (שיטה מקובצת בבא מציא ו: ד"ה וע"ל: ספק, תוס' המובא בקובץ שיעורים כתובות עד: ודאי).

חזקה דמעיקרא (ג) - פוסקים שלא נעשה מעשה, או שהמצב נשאר כמו שהיה קודם (המידות לחקר ההלכה ב-יט: רש"י - לא היה שינוי, תוס' - המצב נשאר).

חזקה כל מה שתחת יד אדם שלו (א) - מועילה בפני עצמה לזכות את המחזיק, או שהיא עושה דין מוחזק והוא מזכה את המחזיק (קובץ שיעורים ח"ב ט-ג: בפני עצמה. גרנ"ט קסו).

חזקה כל מה שתחת יד אדם שלו (ב) - ארבעה צדדים: מסתבר שלא גנב כי רוב האנשים אינם גונבים (אומדנא), או שלא מוציאים מידו (מוחזק), או כיוון שנמצא ברשותו (כאן נמצא כאן היה), או שאם לא כן לא שבקת חיי לכל בריה, שכל אחד יתבע את חפציו של חברו (קובץ שיעורים ח"ב ט-ג: אומדנא, אור שמח מלווה ולווה ב-ו: מוחזק, שער משפט נ-א: כאן נמצא כאן היה, קובץ שיעורים בבא בתרא קג: לא שבקת חיי).

חזקה לא חציף איניש לזיופי - מסתבר שלא זייף כי רוב האנשים אינם חצופים (אומדנא, בירור), או חזקת כשרות (וכשאר חזקה דמעיקרא, הנהגה) (ר' חיים מטעלז גיטין א (עמוד נט) ד"ה הדרינן: מחלוקת בעלי התוס').

חזקה שליה עושה שליחותו (א) - משום הבטחת השליח, או משום חזקת הכשרות של השליח שחושש שאם לא יעשה את שליחותו יכשיל את המשלח בעבירה ויעבור על לפני עיוור (מקנה כגז ד"ה בפרט: מחלוקת בעלי התוס').

חזקה שליה עושה שליחותו (ב) - לדעת רב נחמן שהחזקה לא מועילה לדאורייתא - הוא סובר שמדאורייתא אינה חזקה כלל אלא רק מדרבנן (כמו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, וחזקה דרבא), או שסובר שהיא כן חזקה מדאורייתא, אלא שכיוון שיש נגדה חזקת איסור אין סומכין עליה לדאורייתא, ורק לדרבנן מועילה משום שהוא כספיקא דרבנן (המקנה כגז ד"ה השעה"ת הביא שעה"ת פרק ב).

חזקת האם מהני לבת (לאחת הדעות) - דינה של האם מכריע גם על הבת, או שהבת היא חלק מגוף האם (גר"ש שקאפ כתובות י ד"ה וכ"כ: חלק מהאם, שב שמעתתא המובא בו: מכריע לבת).

חזקת חיים - חזקה דמעיקרא שמשום שהיה חי נשאר חי, או רובא דליתא קמן, שרוב האנשים לא מתים כל יום (רש"י גיטין כח: דמעיקרא, פני יהושע שם: רוב).

חזקת טומאה - חזקת הדין, משום שטומאה אינה מציאות גשמית, או חזקת הגוף, משום שמציאות רוחנית (של הטומאה) דינה כמציאות גשמית (קובץ שיעורים כתובות רסב וחוט המשולש ח"ג כז ד"ה היוצא: חזקת הדין. קובץ ביאורים שב שמעתתא ו-ז: חזקת הגוף).

חזקת כשרות - משום שכל אדם נולד כשר (חזקה דמעיקרא), או שמסתמא אדם כשר (חזקת אומדנא) (אפיקי ים ח"א יג,ג: מחלוקת האם חזקת האם מהני לבת).

חזקת מקווה - חזקת הגוף שהמקווה שלם, או חזקת הדין שאפשר לטבול בו (קובץ שיעורים כתובות רס).

חזקת מרא קמא - ע"ע מרא קמא.

חזקת שלוש שנים (א) - מסתמא הקרקע שייכת למחזיק (משום ששתק) ורק תוך שלוש שנים שייכת למערער בטענת אחווי שטרך, או שמסתמא שייכת למערער (משום חזקת מרא קמא) ורק לאחר שלוש שנים שייכת למחזיק מתקנת חכמים (קצות החושן קמ-ב: תקנה, רמב"ן המובא בו: משום ששתק).

חזקת שלוש שנים (ב) - תקנת חכמים פוסקת שהקרקע של המחזיק, או שהיא גורמת לראיה שהבעלים הקודם היה צריך למחות כדי שהמחזיק לא יזכה בקרקע (מדין התקנת חכמים) (קצות החושן קמ-ב: רק תקנה, קהילות יעקב בבא בתרא יג: התקנה גורמת לראיה).

חזרה מפטור לפטור (בטענות) - נאמן במיגו שהיה יכול להישאר בטענתו הראשונה, או משום שתולים שלא דייק בטענתו (קצות החושן פ-ג, קובץ שיעורים בבא בתרא קיא, שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד ר).

חטאת - ע"ע אין חטאת מתה אלא שנמצאת מאחר שנתכפרו הבעלים.

חיבת הקודש (עצים ולבונה מקבלים טומאה אע"פ שאינם אוכלים וכלים) - חיבת הקודש מחשיבה את הקודש כאילו שהוא אוכל (טומאת אוכלין), או שהקודש מקבל טומאה אע"פ שאינו אוכל (טומאה מחודשת) (קובץ שיעורים פסחים סה מביא מחלוקת ראשונים ודן בה. ברכת אברהם פסחים יט. חיבת הקודש ב ד"ה והנה).

חייבי לאווין (א) - פוסלים אשה לכהונה בביאתם - משום האיסור ביאה, או משום הפסול שבהם (קובץ הערות מה-ה).

חייבי לאווין (ב) - לשיטת הרמב"ם שבעל ולא קידש אינו לוקה - הטעם לזה משום שיש שני חלקים לאיסור - הקידושין והביאה, או שרק הביאה היא האיסור, אך היא צריכה להיות באישות ולא בזנות (קובץ הערות מה-א).

חיים - ע"ע מיתה.

חיים ומיתה - הם בכל אבר ואבר בפני עצמו (שכל אבר חי או מת בנפרד), או בכל הגוף יחד (מפענח צפונות ד-יא).

חילול הקדש - מדין קניין, או דין נפרד (קובץ שיעורים ח"ב כג. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה הקדש גדר החילול: גם קניית החפץ וגם הפקעת האיסור).

חילוק מלאכות בשבת - האיסורים מחולקים לדינים נפרדים (חורש הוא איסור נפרד וקוצר הוא איסור נפרד, כמו חלב ודם) ורק נכללו באזהרה אחת, או שהם כולם איסור אחד ורק מחולקים לחטאות (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תפב. וכן חקרו פרי משה (שבת א-ב) וקונטרסי שיעורים (בבא קמא ג-י) האם הן כגופים מחולקים או כשמות מחולקים).

חינוך - הוא חלק מכל מצווה, או דין נפרד (עיון בלומדות ב, ברכת אברהם סוכה ב: חינוך למצוות ב).

חינוך למצוות ציצית - לחנכו לקיים את המצווה, או לחנכו שלא לבטלה (ברכת אברהם סוכה מב. חינוך לציצית ב: לקיימה).

חכמות חיצוניות - האיסור ללומדם דרך קבע הוא משום ביטול תורה, או כדי שלא לתת להן חשיבות כחשיבות התורה (קובץ שיעורים מז-ד).

חלב בהמה אסור וחלב חיה מותר - תלוי בחלב עצמו (האם הוא חלב בהמה או חלב חיה), או שתלוי בבהמה והחיה כולה (האם היא חיה או בהמה) (גר"ח על הרמב"ם שחיטה יב-ט ד"ה והנראה: תלוי בבהמה והחיה כולה).

חלבים ועריות - האיסור במעשה שהאדם עושה (פעולה), או שהגיעה לאדם הנאה (תוצאה) (גר"ש שקאפ יבמות לז ד"ה וע"כ וקובץ שיעורים ח"ב כג-ו: תוצאה).

חלה (א) - רק דיני ממונות (ליתן לכהן), או שני דינים נפרדים: גם ממונות, וגם איסורים (להתיר את העיסה) (עיון בלומדות ז: ר"ת - ממון, יראים - שני דינים).

חלה (ב) - צריך שיגלגל ישראל, או אסור שיגלגל גוי (עיון בלומדות טו: צריך ישראל).

חלה (ג) - צריך שהגלגול יהיה בבעלות חולין, או שאסור שיהיה בבעלות הקדש (עיון בלומדות טו: אסור הקדש).

חלה (ד) - מצווה שיופרש מהחלה (חפצא), או שהבעלים יפריש (המידות לחקר ההלכה יד-לג בשם הגר"ח: בחפצא, ולכן שותפין צריכים להפריש אפילו אם לכל אחד מהם בנפרד אין שיעור).

חלה (ה) - הדין שאי אפשר להפרישה מקמח הוא בחיוב חלה (וגם שיריים לא יכולים להעשות מקמח), או בקריאת שם חלה (שקמח אינו יכול להעשות חלה, אבל שיריים היו יכולים להיות חלה, ורק א"א משום שא"א להפריש מהם) (קובץ ביאורים גיטין לח).

חלה (ו) - העיסה שנילושה במים היא מציאות אחת (פנים חדשות), או חיבור של הקמח והמים (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חלה כח: מציאות אחת).

חלון - כאשר יש בו טפח הטומאה יכולה להיכנס אפילו דרך חצי טפח, או רק דרך כל הטפח (קובץ שיעורים בבא בתרא סט: תוס' - דרך חצי, רמב"ם - דרך כל הטפח).

חליפין (קניין) (א) - מעשה החליפין הוא רק הוראת גמר הקניין, או שקונה תמורת החפץ שנתן (תורת הקניינים ח"א עמוד קמג. ומעין זה חקר שם בעמוד קמא האם הוא קניין בפני עצמו ואינו מתורת כסף כלל, או שהוא בתורת קניין כסף, ורק אינו ככסף ממש).

חליפין (קניין) (ב) - קונה את החפץ משום שנחשב שגם הוא עשה את מעשה הקניין (כגון משיכה) שחבירו עשה בחפץ השני, או שקונה תמורת החפץ השני (רוח אליהו ט).

חליפין (קניין) (ג) - חל ע"י שהקונה מפסיד את הסודר שלו, או ע"י שהמוכר מרוויח את הסודר של הקונה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חליפין: ע"י שהקונה מפסיד את הסודר, ובלשונו: "ע"י שהמוכר מפסיד את הדבר, נעשה זה תחת הראשון").

חליפין (בקניין ובקידושין) - מדין קניין כסף, או קניין נפרד (בקניין ובקידושין - קונטרסי שיעורים קידושין ד. בקניין - תורת הקניינים ח"א עמוד קמא).

חליפין שווה בשווה (קניין) - שלושה צדדים: מדין קניין כסף, או מדין קניין סודר, או קניין נפרד (פרי משה קניינים לא-ז: כסף או סודר, ברכת אברהם בבא מציעא דף רלא בדפיו אות ב ד"ה והנה: סודר או קניין נפרד).

חליצה (א) - האדם פועל את ההיתר כמו בגירושין (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק עושה את המעשה והיא ממילא מותרת (כח המעשה, כשחיטה) (גר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה וקובץ הערות עו: כח המעשה. שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד כה).

חליצה (ב) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, ניחותא) (גר"ש שקאפ בבא מציעא כ בתחילתו: מחשבה בפועל, ולא רק רצון. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

חליצה (ג) - מצווה, או רק היתר (כגט) (קובץ שיעורים כתובות ריד).

חליצה (ד) - הכוונה שצריך בה היא כוונת מצווה, או כוונת קניין (קובץ שיעורים כתובות רמז).
חכם צבי ח"א א: נראה לו שכוונת קניין).

חליצה (ה) - צריך שהחליצה תהיה לפני הרקיקה, או שהרקיקה תהיה לאחר החליצה (מפענח צפונות י-ח).

חליצת מעוברת - "עיין עליו" ממעט רק שהמעוברת לא מתייבמת, וממילא אינה חולצת משום שכל שאינה עולה לייבום אינה עולה לחליצה, או שה"עיין עליו" ממעט גם שאינה לא חולצת (גרנ"ט טו ד"ה ונראה דהנה).

חלל - ע"ע כהן.

חמץ (א) - איסור חפצא, או איסור גברא (זכר יצחק ח"א ז בתחילתו ומפענח צפונות א-ט (בלשונו "תואר או עצם"): לרבי יהודה - חפצא, לרבי שמעון - גברא. משנת יעבץ או"ח יג: איסור הנאה בחמץ לדעת הרמב"ם - גברא. והאתוון דאורייתא י דן לגבי כל האיסורים שתלויים בזמן).

חמץ (ב) - לאחר שביטלו מצווה מדרבנן לבערו שמא יבוא לאוכלו (לדעת התוס') - הוא איסור בל יראה מדרבנן, או איסור מחודש (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד י, קיג).

חמץ (ג) - מי שגזלו ממנו חמץ - אינו עובר בבל יראה כלל, או שעובר אך הוא אנוס (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קכט, קמב).

חמץ (ד) - לא ימכור חמצו לנכרי קודם הפסח (לדעת בית שמאי) - כי חיוב ההשבתה לא פוקע ע"י המכירה, או שהוא פוקע, אך אסור להפקיע את המצווה, וכמבטל מצוות עשה (ברכת אברהם פסחים כא. ד"ה וילהס"ת).

חמץ (ה) - ע"ע בדיקת חמץ, ביטול חמץ, השבתת שאור, כפיית כלי על חמץ, מקום שאין מכניסים בו חמץ, שני דברים אינם ברשותו של אדם, שתיית חמץ.

חמץ בפסח - האיסור רצוף מתחילת הזמן על כולו, או שמתחדש בכל רגע של הזמן (מפענח צפונות ה-טו. חידושי ר' שמואל פסחים עמוד נט בשם הגרש"ש: כל רגע).

חמץ בפסח הכל מצויים עליו לבערו - מדין תשביתו, שתשביתו חל על כל אדם מישראל, או מדין אפרושי מאיסורא (אך תשביתו הוא רק על הבעלים) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קלח).

חמץ בשעה חמישית - אסור מדרבנן באכילה - חכמים אסרוהו באיסור חמץ באכילה, או שהוא איסור אכילה בפני עצמו (ולא מדין חמץ) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קנח בשם הגר"ז: איסור אכילה נפרד).

חמץ בתערובת כשהוא מותר - חכמים לא אסרוהו כלל, או שאסרוהו, אך הוא מותר מדין ביטול ברוב (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קנו).

חמץ בתערובת כשהוא אסור - איסור "מחמצת" הוא רק על החמץ שנמצא בתוך התערובת, או על התערובת כולה (גם על השאר שאינו חמץ) (ברכת מרדכי א"ח ב ומועדים ו-ט ד"ה ומעתה: על כולה).

חמץ בתערובת וחמץ נוקשה - איסור חדש, או מדין איסור חמץ (ורק נתמעט מכרת) (ברכת אברהם פסחים מא. חמץ נוקשה ותערובת חמץ ד).

חמץ שאינו שלו לומדים מ"לא ימצא" לאסור כשקיבל עליו אחריות ומ"לך" (בתנהו עניין) להתיר כשלא קיבל עליו אחריות - לומדים מה"לא ימצא" לאסור חמץ שאינו שלו ומה"לך" להתיר כשלא קיבל עליו אחריות, או שלומדים מה"לך" להתיר חמץ שאינו שלו ומה"לא ימצא" לומדים שכשקיבל עליו אחריות נחשב שלו (ברכת מרדכי א"ח ב ומועדים ד-ה ד"ה מיהו).

חמץ שעבר עליו הפסח (קנס מדרבנן) - חכמים תיקנו שאיסור ההנאה של החמץ ישאר לעולם (המשיכו את איסור התורה של הפסח עצמו), או שאסרוהו באיסור נפרד (שחל בסוף הפסח) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד נט. ברכת מרדכי א"ח ב ומועדים ה-ג ד"ה ואשר: איסור נפרד).

חנוכה (א) - כל הימים הם מצווה אחת כוללת, או שכל יום הוא מצווה נפרדת (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חנוכה).

חנוכה (ב) - ע"ע הידור בנר חנוכה, נר חנוכה.

חפצא וגברא - ע"ע איסורי חפצא ואיסורי גברא.

חצי דבר (בעדות) - הפסול בהגדת העדות, או בראיית העדות (שראיית חצי דבר היא ראייה פסולה) (קובץ שיעורים בבא בתרא רנה).

חצי עבד וחצי בן חורין (א) - כל גופו גם עבד וגם בן חורין (הרכבה מזגית), או שחצי גופו עבד וחצי גופו בן חורין (הרכבה שכנית) (קובץ הערות מו-ה: רש"י - מציאות חדשה, תשב"ץ (ח"ב ד) - חצאים. גרנ"ט פט ד"ה ונראה).

חצי עבד וחצי בן חורין (ב) - עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד (למשנה ראשונה) - מעיקר הדין, או שזו תקנה מיוחדת (ומעיקר הדין אין רבו יכול להשתעבד בו כלל) (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד שד).

חצי שיעור - השיעור הוא מציאות אחת כוללת ופחות מכשיעור אינו נחשב כלל, או שהשיעור מורכב מפרטים נפרדים, ולכן גם בחצי שיעור יש את האיסור אלא רק קטן יותר כי יש בו חלק מהפרטים (מפענח צפונות יא-ד: לריש לקיש שחצי שיעור מותר מן התורה - מציאות כוללת (איכות), לרבי יוחנן שאסור מן התורה - פרטים (כמות)).

חצי שיעור באורג - ע"ע אורג.

חצי שיעור בהעברת ארבע אמות - ע"ע העברת ארבע אמות.

חצי שיעור בטומאה - אינו מטמא משום שאין בו כלל דין טומאה, או שנגיעה בו לא נחשבת נגיעה (קובץ שיעורים פסחים קפב: נראה שרק לא נחשבת נגיעה).

חצי שיעור בעושה בתי נירין, אורג, פוצע, תופר וכותב (בשבת) - שיעוריהם הם ככל השיעורים, או שבפחות מכשיעור אינם מלאכה כלל (מגן אבות המובא באבני נזר מה [רא-ו]: אינה מלאכה כלל, ומתוס' שבת עג. ד"ה העושה, שלא תירצו כמותו ונשארו בקושיא משמע שהוא שיעור ככל השיעורים).

חצי שיעור לדעה שאסור מן התורה (א) - הוא חלק מכל עבירה, או איסור חדש (עיון בלומדות ב. משנת יעבץ א"ח יד: בחמץ - חלק מאיסור חמץ, בשאר התורה - איסור כללי. ומעין זה חקר בשו"ת צפנת פענח ניו יורק רפח האם חצי שיעור של כרת חמור יותר (שהאיסור הוא חלק מכל עבירה) או שהוא כשאר העבירות (שהוא איסור אחד על כל העבירות)).

חצי שיעור לדעה שאסור מן התורה (ב) - שלושה צדדים: איסורו משום שחוששים שיצטרף לשיעור שלם, או משום שראוי להצטרף (בכח), או שכיוון שבשיעור שלם יש איסור מוכח שגם בחצי שיעור יש איסור (קובץ שיעורים בבא בתרא שסז. המידות לחקר ההלכה יח-ס: מדין בכח או ראייה).

חצי שיעור לדעה שאסור מן התורה (ג) - אכילה היא בכזית, וגזירת הכתוב שגם חצי שיעור נאסר, או שאכילה היא בכלשהו והלכה למשה מסיני שנענש רק על כזית (דרכי משה דרך הקודש ד-א).

חצי שיעור לדעה שמותר מן התורה - אינו עבירה כלל, ואם ישלים אח"כ לשיעור יתגלה למפרע שגם החצי שיעור הראשון היה איסור (תנאי), או שהוא חצי עבירה, ואם ישלים אח"כ לשיעור משלים לעבירה שלימה (גר"ש שקאפ יבמות לא ד"ה והנה וד"ה ועפ"ז: חצי עבירה).

הציצה שפחה והציצה בת חורין - קידושיה הם קידושין רגילים (מפרשת "כי יקח איש אשה"), או קידושין מיוחדים (קונטרסי שיעורים קידושין י-ד, ו).

הציצה - ע"ע מין במינו אינו חוצץ.

הציצה בטבילה (א) - פוסלת בגלל שאין מים במקום החציצה, או גזירת הכתוב נפרדת שהחציצה פוסלת את הטבילה (קובץ שיעורים בבא קמא צב. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חציצה בגוף ובשער (בדעת רש"י): גוף האדם - צריך שיגע במים, שער - אסור שתהיה חציצה).

הציצה בטבילה (ב) - דבר המקפיד עליו חוצץ - משום שעומד להסירו, או משום שהוא דבר חשוב בעיניו (ברכת אברהם סוכה ו: רוב ומקפיד א).

הציצה בטבילה (ג) - דבר החוצץ על כל גופו פוסל מדאורייתא אע"פ שאינו מקפיד עליו - מדין חציצה, או משום שלא טבל במים (אך באמת אינה חציצה שהרי אינו מקפיד עליו) (שפת אמת סוכה ו: ד"ה בגמרא (בשליש האחרון של הדיבור): לא טבל במים).

חצר (קניין) (א) - מדין שליחות, או מדין יד (מחנה אפרים קניין חצר א ופרי משה קניינים כא-א: רש"י: יד, ר"ף רמב"ם ורשב"א: שליחות, רא"ש: שליחות אך בעינן דומיא דיד).

חצר (קניין) (ב) - הכנסת החפץ לרשותו (פעולה), או שהחפץ נמצא ברשותו (תוצאה) (גר"ש שקאפ בבא מציעא כג ד"ה ועפ"ז: שיטה מקובצת - פעולה).

חצר מהלכת אינה קונה - מפני שאינה יד, או שהיא יד אך אינה קונה (גר"ח סטנסיל קמט. וכן חקר בשיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד קל האם אינה קונה משום שאינה משתמרת, או משום שאינה דומיא דיד).

חצר שאינה משתמרת - היא חצר ורק אינה קונה, או שאינה חצר כלל (קונטרסי שיעורים בבא מציא יא).

חק תוכות לא מועיל (בסת"ם ובגט) - אינו כתב (תוצאה), או שהוא כתב אך אינו כתיבה (פעולה) (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד שכ).

חרמי כהנים - האומר "הרי עלי כחרמי כהנים" - היא אמירה לגבוה, או להדיוט (קונטרסי שיעורים נדרים ג-ב: תוס' - גבוה, רמב"ם - הדיוט).

חרמים - מדיני נדרי איסור, או קללה על נכסיו, ודיני החרם הם תיקון לקל לה (קונטרסי שיעורים נדרים ג-ד: קללה, ר"ן המובא בו: נדרים).

חרם דרבננו גרשום - האיסור הוא לישא שתי נשים (פעולה), או שיהיו לו שתי נשים (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חרם דרבננו גרשום בשתי נשים: תוצאה).

חרש (א) - מצווה אך פטור מעונש, או שאינו מצווה כלל (חלקת יואב א).

חרש (ב) - פסול לשליחות משום שאינו "איש" (כקטן, שאיש הוא רק גדול ובן דעת), או שהוא כן "איש", ופסולו נלמד רק במה מצינו מקטן (קובץ ביאורים גיטין טז).

חשוד על השבעה - שבועתו לא מועילה כלל (פסול הגוף), או שרק לא מחייבים אותו להישבע (פרי משה שבועות ממון ד-א).

חתיכה הראויה להתכבד בה לא בטילה ברוב - משום שהיא חשובה, או משום שהיא דבר שבמניין (פרי משה רוב נב-א).

חתיכה נעשית נבילה - המאכל הנאסר מקבל את דינו של המאכל האוסר (ואסור מדין אותו האיסור), או שהוא נאסר באיסור נפרד (פרי משה רוב מב-ב).

חתימת שני עדים בנט - מדין דבר שבערווה, או מדיני שטרות (וצריך לחתום כך בכל השטרות) (גר"ח סטנסיל קלה, קמב).

חתן אסור בעשיית מלאכה - משום החיוב לשמוח עם אשתו, או מדין רגל שחל עליו (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד מב).

ט

טבילה (א) - מסירה את הטומאה, או מחילה טהרה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כוונה).

טבילה (ב) - הדין הוא הטבילה עצמה (פעולה), או שהאדם יטהר (תוצאה) (תוס' נידה סו: ד"ה כל: תוצאה).

טבילה (ג) - ע"ע חציצה בטבילה, טובל ושרץ בידו, כוונת טבילה.

טבילה בזמנה (כגון טבילת נידה) - היא סיבה לטהר, או סיבה שלא ליטמא מחדש שוב (המידות לחקר ההלכה ביז).

טבילה להצאין - לא מועילה מפני ששני החצאים לא מצטרפים לטבילה שלימה, או שחצי טבילה אינה טבילה כלל (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה טבילה ט).

טבל (א) - איסור גברא, או איסור חפצא (שדי חמד ח"ד מ-עז-ה ד"ה וגם עמוד 156: תפארת יוסף - גברא, דעת עצמו - חפצא).

טבל (ב) - איסורו נובע ממצוות ההפרשה, או איסור נפרד (קובץ שיעורים פסחים קנא).

טבל ותרומה - טבל אסור משום שהתרומה מעורבת בו, או שתרומה היא איסור הטבל שנשאר (אתון דאורייתא ב, מפענח צפונות י-ו).

טהרה וטומאה - הטהרה היא המציאות וטומאה היא העדר טהרה, או להיפך. למשל: האם טבילה במקווה מסירה את הטומאה, או מחילה טהרה (מפענח צפונות ו-ד, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה כוונה).

טובי העיר - מועילים מדין אומדנא שבני העיר קיבלום עליהם, או מדין הפקר בית דין (שבית דין מינו אותם) (ברכת אברהם סנהדרין כג. ערכאות שבסוריא ד).

טובל ושרץ בידו - נטהר ונטמא מייד, או שלא נטהר כלל (שערי יושר ב-כ, גר"ח סטנסיל תכה).

טובת הנאה לדעה שאינה ממוין - שלושה צדדים: של ישראל רק על מנת להקנותה לכהן, או שיש לישראל רק הנאה אך לא זכות במתנה עצמה ("הנאה מבחוק"), או שאין לישראל הנאה כלל (קובץ שמועות חולין ס בדעת התוס': של ישראל על מנת להקנותה לכהן, מקור חיים תלא-ג בהקדמה וברכת אברהם פסחים מו: בתחילתו ד"ה ונראה: יש לישראל הנאה, חלקת יואב (ח"א חו"מ כג ד"ה אבל) בביאור השאלות קלב: אין לישראל הנאה כלל).

טובת הנאה לדעה שהיא ממוין (א) - שלושה צדדים: המתנה כולה של ישראל, או שהיא של ישראל על מנת להקנותה לכהן, או שיש לישראל הנאה אך לא זכות במתנה עצמה (קצות רד-ג בדעת הרא"ש והריטב"א: כולה של ישראל, מקור חיים תלא-ג בהקדמה וברכת אברהם פסחים מו: בתחילתו ד"ה ונראה: של ישראל על מנת להקנותה לכהן, חלקת יואב (ח"א חו"מ כג ד"ה אבל) בביאור השאלות קלב: יש לישראל הנאה).

טובת הנאה לדעה שהיא ממוין (ב) - משום שזכותו לתת, או משום שיכול למכור את זכותו לתת (פרי משה קניינים מא-ב).

טוחן (בשבת) - המלאכה היא פירור החיטה, או עשיית הקמח (מי טל טוחן א).

טומאה (א) - היא עצם, או תואר (נראה שכוונתו האם היא מציאות רוחנית שחלה על החפץ הטמא, או רק דינים כגון שאסור להכניסו לבית המקדש, וכמו שחילקו האחרונים (אתוון דאורייתא י) בין חפצא לגברא. וכן לשונו בחקירה בחמץ (מפענח צפונות א-ט), ותלה בר' יהודה ור' שמעון, כמו שתלו האחרונים את חקירתם האם חמץ הוא חפצא או גברא) (מפענח צפונות א-כא, וכתב שאפשר לחלק בין כלי מתכות לכלי חרס, ובין טומאת אוהל לטומאת מגע).

טומאה (ב) - לטמא אחרים הוא תולדה מטומאת עצמו, או דין נפרד (דרכי משה דרך הקודש א-ז).

טומאה (ג) - כאשר חפץ נטמא (ע"י נגיעה בטמא) חלה בו טומאה חדשה, או שאותה הטומאה ממשיכה אליו (רוח אליהו פב).

טומאה (ד) - ע"ע אונס בזב, דם טוהר ביולדת, הכשר אוכלין לקבלת טומאה, חציצה, טבילה, כוונת טבילה, מצורע הוקש למת, קושי בזבה.

טומאה בחיבורין - נחשב כאילו נגע במת עצמו, או שהמחובר למת יש לו את דיני הטומאה של המת (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד נ).

טומאה שבטלה ברוב - הטומאה עצמה נתבטלה, או רק הדינים והאיסורים הנובעים ממנה (קובץ עניינים ח"ב ז-ב ד"ה והנה: רק הדינים והאיסורים).

טומאת אוהל (א) - הביאה לבית מטמאה (פעולה), או ההימצאות בבית (תוצאה) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כז-ח: שתייהן).

טומאת אוהל (ב) - ע"ע כלי חרס אינו מציל מטומאת אוהל, כלי עץ שיש בו מ' סאה נחשב אוהל לטומאה.

טומאת ארץ העמים - משום חשש שקברו שם נפלים, או כדי שלא יצאו מארץ ישראל (מאירי עבודה זרה ח: ד"ה שמונים).

טומאת גוי כזב - הגוי טמא בעצמו כזב, או שרק כל הנוגע בו טמא כאילו נגע בזב (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד כג).

טומאת כהנים לקריבהם - הותרה, או דחויה (קובץ הערות ט-ב).

טומאת כלי חרס - ע"ע כלי חרס אינו מציל מטומאת אוהל, כלי חרס מקבלים טומאה מתוכן.

טומאת כלי עץ - ע"ע כלי עץ שיש בו מ' סאה.

טומאת כלים שנשברו ותקנם - טומאה חדשה, או שהטומאה הקודמת נשארה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תקנת חכמים סא).

טומאת לידה - הוולד גורם את הטומאה, או הלידה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה טומאת לידה).

טומאת מגע - נגיעה במקצת החפץ מטמאת את כולו - כי נחשב כאילו שנגע בכל החפץ, או שמספיקה נגיעה במקצתו לטמא את כולו (קובץ הערות יט-א,ב, שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קצב בהערה).

טומאת משקין - משקין לא צריכים הכשר, או שמכשירים את עצמם (דרכי משה דרך הקודש י-יד).

טומאת נבילה - נגרמת רק ע"י מיתת הבהמה (שלא בשחיטה), או ע"י מיתת הבהמה עם איסור האכילה (גר"ש שקאפ בבא קמא יד ד"ה ולענ"ד).

טומאת קבר - צריך טפח על טפח ושם אוהל - מדין טפח על טפח ושם אוהל של הבאת טומאה, או דין בפני עצמו (גר"ח על הרמב"ם טומאת מת ז-ד ד"ה והנראה: דין בפני עצמו).

טומאת פסול לקורבן - משום שצריך שיהיה זכר ודאי או נקבה ודאית, או משום שספק פסול (גר"ח סטנסיל שנה).

טועה בדבר מצווה - הוא היתר, או רק פטור מקורבן (אחיעזר ח"ג פג-ג ד"ה אולם: טעם המלך - היתר, דעת עצמו - פטור מקורבן).

טמא פטור מן הראייה - פטור ממצוות ראייה, או שאינו יכול לקיים אותה (משנת יעבץ א"ח מב: אינו יכול לקיים).

טעם כעיקר לדעות שאסור מדאורייתא - משום שע"י הטעם ממילא האיסור ניכר ואינו מתבטל, או שהטעם עצמו אסור (אך האיסור עצמו מתבטל) (גר"ח על הרמב"ם מעשה הקורבנות י-ב ד"ה והנה ביסוד).

טעם כעיקר לדעות שמותר דאורייתא - טעם אינו אסור כלל, או שמותר רק מדין ביטול ברוב (גר"ח סטנסיל שפט).

טענות - ע"ע גירשתי את אשתי אתמול, ברי ושמה, השבע לי דלא פרעתיק, חזרה מפטור לפטור, מזויף, מחלת.

טענין ליתמי וללקוחות (א) - טענת שמה, או טענת ברי (קהילות יעקב בבא בתרא ז: מחלוקת ראשונים).

טענין ליתמי וללקוחות (ב) - כאילו שהבעל דין שלפנינו טוען (היתומים והלקוח), או כאילו שזה שלא נמצא לפנינו טוען (המת והמוכר) (קהילות יעקב בבא בתרא ז).

טפל בברכות - ע"ע עיקר וטפל בברכות.

טריפה (א) - אסורה מטעם נבילה (שהשחיטה לא התירה, וכאינו זבוח), או איסור בפני עצמו (אך השחיטה כן הועילה) (אתון דאורייתא טז, אחיעזר י"ד ז-ז).

טריפה (ב) - איסור מרגע שנטרפה, או כל רגע שהיא טריפה (קובץ שיעורים פסחים קכ, המידות לחקר ההלכה טו-כב).

טריפה (ג) - מעשי הטריפות (כגון נקובת הוושט ופסוקת הגרוגרת) אוסרות את הבהמה (ר"ל כל שאין כמוה חיה" רק מלמד מהו מעשה טריפה), או שה"ש אין כמוה חיה" אוסר את הבהמה (ומעשי הטריפות רק מלמדים מתי אינה חיה) (המידות לחקר ההלכה ג-כד).

יאוש (א) - שלושה צדדים: צריך לרצות, או להסכים, או לא להקפיד (מפענח צפונות יג-ג. גר"ש שקאפ בבא מציעא כ ד"ה וע"כ: לא מחשבה אלא התרצות, כדבר שאינו מקפיד עליו. גר"י מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

יאוש (ב) - קניין (כהפקר), או שעדיין שייך למתיאש (קצות החושן שסא-א: רש"י - כהפקר, תוס' - לא. מחנה אפרים זכיה מהפקר ז: רש"י ורמב"ם - כהפקר, תוס' - לא. קצות החושן תו בסופו, שערי יושר ה-יב ד"ה ונלע"ד: אינו קניין. רמב"ן בבא מציעא י. סד"ה אמר, קהילות יעקב בבא קמא לז בדעת התוס' והחזון איש: קניין. גר"ש שקאפ בבא קמא לח ד"ה וע"כ: באבידה - כהפקר, בגזילה - לא. רוח אליהו כא).

יאוש (ג) - כהפקר, או דין נפרד (נתיבות לז-יג: אינו הפקר אלא גזירת הכתוב).

יאוש (ד) - היאוש מתיר (כמו הפקר), או שהאבדה והגזלה בעצמם מתירים (כמו זוטו של ים) (משנת רבי אהרן בבא מציעא יג-א. וכן חקר קונטרסי שיעורים (בבא מציעא טז-ג, ד, ה) האם היאוש עצמו מתיר כדין דבר שאינו מקפיד עליו (סיבה), או שכאשר אבוד עד כדי כך שהבעלים מתיאש - התורה התירה (סימן)).

יאוש (ה) - מועיל רק באבידה, או גם בפיקדון (מחנה אפרים חצר ח: ראב"ד - רק באבידה).

יאוש (ו) - ע"ע באיסורא אתא לידה.

יאוש (באבידה) - חיוב ההשבה פוקע ע"י היאוש, או ע"י היתר הזכיה שיש למוצא (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד קה).

יאוש (בגזילה) - כאילו שהנגזל עצמו נתנו לגזלן (הקנאה מהנגזל לגזלן), או כאילו שהגזלן קבלו מאדם אחר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה יאוש).

יבום (א) - קניין (שהיבם קונה את היבמה), או מצווה (גר"ש שקאפ יבמות כא ד"ה ולפ"ז יש לומר: מה שקונה אותה - קניין, מה שפטר את האחים והצרות מזיקה - רק כשיש מצווה).

יבום (ב) - המצווה היא הביאה, או הקניין שקונה אותה לאשה (והמצווה תלויה בקניין) (גר"ש שקאפ יבמות יב ד"ה ועוד יש לחקור, גר"ט א ד"ה והנה. וכן חקר אפיקי ים ח"א ז-יז האם המצווה תלויה בקניין, או שמקיימה גם אם אין קניין).

יבום (ג) - הקניין תלוי במצווה (ואם אין מצווה לא קנאה), או שהוא נפרד ממנה (וגם אם אין מצווה, כגון שהיא מצווה הבאה בעבירה, קנאה) (אפיקי ים ח"א ז-יח: לא תלוי במצווה, חתם סופר המובא בו: תלוי במצווה).

יבום (ד) - האדם מחיל בעצמו את החלות (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק עושה את המעשה והמעשה בעצמו מחיל את החלות (כח המעשה, כשחיטה) (קובץ הערות עו: כח המעשה, אך נשאר בצ"ע על ראשונים שהצריכו עדי קיום. ר' חיים מטעלו בבא קמא טו (עמוד פה) ד"ה ונראה דיש לחלק: כח האדם).

יבום (ה) - מעיקר הדין שום קניין לא היה צריך להועיל (משום שהיא ערווה), והחידוש הוא שביאה קונה, או שמעיקר הדין כל הקניינים (כסף שטר וביאה) היו צריכים להועיל (משום שאיסור אשת אח הותר), והחידוש הוא שכסף ושטר לא קונים (אפיקי ים ח"ב לה).

יבום (ו) - חיוב יבום הוא משום שהיבמה היתה אשת המת (קודם שמת), או משום שעכשיו היא אשת המת (שאע"פ שמת היא עדיין אשתו) (גר"ש שקאפ יבמות יט ד"ה ועוד נראה להקדים: עכשיו היא אשתו).

יבום (ז) - איסור אשת אח נדחה, או הותר (קובץ הערות ט-א).

יבום (ח) - היבם יורש את אחיו רק מדין יבם, או גם מדין אח (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קלו).

יבום (ט) - ע"ע אין יבום בעריות, אשת אח, בית אחד הוא בונה, זיקה, סוטה ודאי אסורה ליבום, צרת סוטה, צרת ערווה.

יבום וחליצה - ע"ע אין חליצה בעריות, כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה.

יבום חליצה וזיקה - הזיקה מחייבת יבום וחליצה, או שהיבום והחליצה גורמים לזיקה (מפענח צפונות י-ד).

יבמה לשוק (א) - נחשבת ערווה (מדיני עריות), או כשאר איסורים (מנחת חינוך רצה-כא ד"ה ועוד: אינה ערווה).

יבמה לשוק (ב) - האיסור מתחדש בכל רגע ע"י הזיקה, או שמתחילה נאסרה לעולם (קובץ שיעורים קידושין מג).

יד (קניין) - ארבעה צדדים: קונה מדין רשותו, או מדין הגבהה, או מדין מסירה, או שהיא קניין נפרד (פרי משה קניינים כב-א: רשותו או הגבהה. שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד קל: הגבהה או קניין נפרד. מקנה יג-ג סוף ד"ה קצה"ח: הביא דעה שהיא מסירה ודחאה).

יד (בנדרים) - מקצת הדיבור מספיק, או שהדברים שבלב מצטרפים לדברים שבפה (כיוון שהדברים שבפה לא סותרים אותם) (קונטרסי שיעורים נדרים א-ד ו-ג: רא"ש - מקצת מספיק, רשב"א - דברים שבלב מצטרפים).

יד אשה כיד בעלה - ע"ע מה שקנתה אשה קנה בעלה.

יד עבד כיד רבו - ע"ע מה שקנה עבד קנה רבו.

ידיים (לעניין סמיכה) - שתיהן מציאות אחת מאוחדת, או שתיים נפרדות (מפענח צפונות ט-י).

ידיעת סימני בהמה וחיה - המצווה לדעתם הוא בשביל האכילה, או דין בפני עצמו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה ידיעת סימני בהמה וחיה טהורה וטמאה).

יהרג ואל יעבור (א) - מסברא על כל העבירות יעבור ואל יהרג, והתורה חידשה שבשלושת העבירות יהרג ואל יעבור (ו"חי בהם" מלמד שלא נלמד משלושת העבירות גם לשאר התורה), או שמסברא על כל העבירות יהרג ואל יעבור, והתורה חידשה ב"ו חי בהם" שבשאר התורה (חוץ מג' עבירות) יעבור (ברכת אברהם פסחים כה. יהרג ואל יעבור ח. חידושי ר' שמואל פסחים יב-ב ד"ה והנה, יב-ד ד"ה והעולה).

יהרג ואל יעבור (ב) - בשלושת העבירות האלה, האיסור קיים גם בפקוח נפש (ואינו נדחה), או שהאיסור עצמו נדחה (כשאר התורה), ורק חייב למסור נפשו מדין "בכל נפשך" (קובץ הערות נא-ב).

יובל במכירת שדה (א) - מכירת השדה היא לתמיד, ויובל יוצא מהלוקח אל המוכר, או שמתחילה המכירה היא רק עד היובל (המידות לחקר ההלכה ב-לו).

יובל במכירת שדה (ב) - המוכר שדהו בשנת היובל, שמכורה ויוצאה (לחלק מהדעות), היא כמתנה על מנת להחזיר, או שקניינה נפקע מייד ממילא (קובץ שיעורים כתובות ג).

יובל בעבד עברי - לכתחילה נמכר רק עד היובל, או שנמכר לשש שנים, והיובל מפקיע את הקניין (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קכז: נרצע - לכתחילה עד היובל, שאר עבדים - היובל מפקיע).

יובל לא נהג בבית שני - מפני שאין כל יושביה עליה, או מפני שלא היתה ביאת כולכם (גר"ח סטנסיל קס).

יולדת - ע"ע דם טוהר ביולדת.

יום - כשוראים את גוף השמש, או את אור השמש (חקירות במסכת ברכות א: מחלוקת ר"ת והגר"א).

יום אידם - אסור לשאת ולתת עמהם שלושה ימים קודם חגם מחשש שילך ויודה לעבודה זרה, או משום שמהמשא ומתן יהיה לו כסף להקריב לעבודה זרה (אבן האזל עכ"ם ט-א: ר"ן - חשש שיוודה, ר"ח - יהיה לו כסף להקריב).

יום טוב - ע"ע שני ימים טובים של גלויות.

יום כיפור (א) - צריך להתענות, או אסור לאכול (מפענח צפונות ו-כז: צריך להתענות. עיון בלומדות י: בבלי - אכילה, ירושלמי - עינוי. וכן חקר הגריפ"פ לא תעשה רסד, רצא. בדפיו ד"ה והשתא האם הוא עשה או לאו הבא מכלל עשה).

יום כיפור (ב) - ע"ע איסורים התלויים בזמן, קריאת התורה ביום כיפור במנחה, תוספת יום כיפור.

יוצא חוץ למחיצתו - ע"ע עובר שהוציא את ידו בשעת שחיטה.

יורשין - ע"ע תפוסת הבית.

יחוד - שלושה צדדים: אסור משום קירוב הדעת (איסור עצמי), או משום חשש שיבוא עליה במקומם, או משום חשש שהיחוד יקרבן ויבוא עליה אח"כ במקום אחר (רוח אליהו לה, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה יחוד: קירוב הדעת או שמא יבוא עליה במקומם. אוצר דינים לז-לז בהערה ד"ה הנה וד"ה ועוד: חקר בין שלושת הצדדים, וכתב שלחינוך סמ"ג ורמב"ם שמא יבוא עליה במקומם, ולתוס' סוטה ז. ד"ה גידה איסור עצמי).

יין בהג - מצווה לשתותו, או שהמצווה היא לשמוח, והיין הוא רק אמצעי לשמוח (ברכת אברהם פסחים קט. מצוות שמחת יו"ט ה: רק אמצעי).

יכול להצילו באחד מאבריו - ע"ע הורג מי שיכול להצילו.

יכיר (אב נאמן על בנו) - דין עדות, או רק נאמנות (אור גדול דף ל ד"ה עוד).

ימין (בדינים הצריכים ימין) - מצווה בימין, או אסור בשמאל (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה ימין).

יעבור ואל יחרג - ע"ע יחרג ואל יעבור.

יעוד (א) - חלות היעוד - קידושין, או דין מחודש (גר"ח סטנסיל קפב, קונטרסי שיעורים קידושין יח-ב ד"ה ואשר וד"ה ונראה).

יעוד (ב) - מעשה היעוד - מעשה קידושין כשאר מקדש אישה בכסף, או שהוא מעשה מחודש (דרך רביעית לקדש אישה, חוץ מכסף שטר וביאה) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קפח. קונטרסי שיעורים קידושין יח-ג ד"ה והשתא: מעשה מחודש).

יעלה ויבוא - חלק מהתפילה (ואם לא הזכיר כאילו לא התפלל כלל), או רק חיוב הזכרה (תוספת על התפילה, וגם אם לא הזכיר עדיין התפלל) (גר"ח סטנסיל א: רק חיוב הזכרה. משנת יעבץ אר"ח א בסופו: חלק מהתפילה. קהילות יעקב ברכות יב).

ירושא (א) - שלושה צדדים: חלה בגמר המיתה, או מייד לאחריה, או לפני גמר המיתה, עוד בחיי המוריש (קובץ שיעורים קידושין קלז: בגמר המיתה או אחריה, קצות החושן רנ-א ופרי משה קניינים מב-ג ד"ה והנה וד"ה ובעיקר: לפני המיתה).

ירושא (ב) - הנכסים עוברים מהמוריש ליורש (כקניין), או שהיורש נחשב כאילו הוא עצמו המוריש (קובץ שיעורים ח"ב יב-ה: בן - קם תחת אביו וכאילו אביו חי, שאר יורשים - כקניין. רוח אליהו יא. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה ירושה לה, לז).

ירושא (ג) - יורש מאוחר לא נחשב כלל יורש, או שנחשב יורש אך היורש המוקדם קודם לו (שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד טז).

ירושא אה - הירושה עוברת מהמוריש ישר לאחיו, או מהמוריש לאב וממנו לאח (משמוש) (מחנה אפרים זכיה ומתנה מ. פרי משה קניינים מג-י: רשב"ם - ישר, אך במקרה שיש נפק"מ יורש דרך האב).

ירושא בכור - מדין ירושת בן, או דין נפרד (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קעה).

ירושת בן את אימו - כדין ירושת בן את אביו, או דין נפרד (משום שבאביו הוא מדין ירושת משפחה, אך באימו - משפחת אם אינה קרויה משפחה) (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קמ).

ירושת בן הבן - שיעור את סבו בטענת "מכח אבוא דאבא קאתינא" - משום שהוא במקום אביו ממש, או שמקבל את זכות הירושה של אביו (קובץ שיעורים בבא בתרא שג).

ירושת בעל (א) - מדין קורבה, כשאר ירושות, או מזכויות וקנייני הבעל באשתו (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קס).

ירושת בעל (ב) - לדעה שהיא מדרבנן - היא ירושה ממש, או רק מדין הפקר בית דין (קובץ שיעורים כתובות שג).

ירושת בעל (ג) - כשמסלק את עצמו - מסתלק מכל הדין יורש, או רק מהזכות בנכסים (קובץ הערות מ-ב, חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קנח).

ירושת משמוש - הירושה עוברת מהמוריש ישר לחי, או מהמוריש למת וממנו ליורש (עיון בלומדות ג, קובץ שיעורים בבא בתרא שלג).

ישראל - כשאר העמים עם תוספת מעלה, או סוג חדש של אדם (אורות, אורות ישראל ה-ח).

יתומה מפותה אין לה קנס אע"פ שבשעת הביאה החוב לכאורה עדיין אינו בעולם ולא היתה יכולה למחול עליו (לחלק מהדעות) - מדין סילוק, או מדין מזיק ברשות (קרע שיראים והיפטר), או משום שחיוב הקנס חל כבר משעת ביאה (או למפרע משעת ביאה) וא"כ היא מחלה על דבר שכבר בעולם, או מדין מחילה לדעה שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם (תורת הקניינים ח"ב עמוד שעא).

כ

כאן נמצא כאן היה - חזקה בפני עצמה, או שרק מבטלת את החזקה דמעיקרא (קובץ שיעורים כתובות רסו, רסז).

כאשר זמם ולא כאשר עשה (בעדים זוממים) - הזוממים פטורים משום שכבר נעשה בו העונש, או משום שאינו "זמם לעשות" (גר"ח על הרמב"ם עדות כ-לב ד"ה אלא דבעיקר).

כדי אכילת פרס (א) - משום שדרך אכילת קזית (ושתיית רביעית) היא בכדי אכילת פרס, או משום שזהו שיעור סעודה, ותוך שיעור סעודה כל האכילות מצטרפות (ברכת אברהם פסחים מד. צירוף קזית בכדי אכילת פרס ד).

כדי אכילת פרס (ב) - השיעור בא להחמיר - שאע"פ שאינו בבת אחת מצטרף, או להקל - שביותר מזה אינו מצטרף (גר"ח סטנסיל לח).

כדי אכילת פרס (ג) - שלושה צדדים: חייב על שני חצאי השיעור אע"פ שלא אכלם בבת אחת, או שנחשב כאילו אכל את החצי האחרון יחד עם החצי הראשון (שאכל את כל השיעור בתחילת האכילה), או שנחשב כאילו אכל את החצי הראשון יחד עם האחרון (שאכל את כל השיעור בסוף האכילה) (לקח טוב ט בתחילתו ד"ה בקונטרס).

כהן (א) - זר הוא מי שאינו כהן, או דין נפרד (פסול עצמי) (מפענח צפונות ו-טו): בעל מום הוא גם כהן וגם זר, חלל אינו לא כהן ולא זר.

כהן (ב) - צריך שיעבוד כהן (בבית המקדש), או אסור שיעבוד זר (עיין בלומדות טו).

כהן (ג) - התורה ציוותה דין אחד - שכהנים מקריבים, או שציוותה שני ציוויים - להקריב קורבנות, ושזרים אינם יכולים להקריב (אלא רק כהנים) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כהן המקריב).

כהן (ד) - מצוות כהונה נאמרו רק לכהנים (ולא לישראלים) מפני הקדושה היתירה שיש רק בכהנים, או מפני שמצוות אלו קלות (נר אהרן בסופו "מפי השמועה" עמוד קמ ד"ה גרסינן: קדושה יתירה).

כהן (ה) - הוא גם לוי (תוספת מעלה), או דין נפרד (קובץ שיעורים כתובות עד: מחלוקת בירושלמי. גר"ח איסורי ביאה טו-ט ד"ה והאומנם: אינו לוי).

כהן (ו) - הוא גם ישראל (תוספת מעלה), או דין נפרד (גר"ח איסורי ביאה טו-ט ד"ה והאומנם: אינו ישראל).

כהן (ז) - איסורו בנשים האסורות לו הוא איסור, או קדושה (שהוא קדוש) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ג ד"ה כהן: שניהם יחד).

כהן (ח) - שהרג את הנפש לא ישא את כפיו משום שאין קטגור נעשה סגור, או משום שחילל את קדושת כהונתו (חקירות במסכת ברכות טו).

כהן (ט) - ע"ע קדושים יהיו.

כהן גדול (א) - הוא גם כהן הדיוט (תוספת), או רק כהן גדול (אור שמח כלי המקדש היז, משך חכמה ויקרא כא-יד הראשון: מחלוקת תנאים. וכן דן צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כהן גדול ז האם גרושה לכהן גדול הוא לאו אחד או שניים).

כהן גדול (ב) - אסור לו לישא שתי נשים (פעולה), או שיהיו לו שתי נשים (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כהן גדול איסורו בשתי נשים: תוצאה).

כהן גדול (ג) - אינו שייך למשמר מסוים - אינו שייך לאף משמר, או שהוא נחשב מכל משמר ומשמר וכאילו עבד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כהן גדול לענין חילוק משמרות).

כהן גדול (ד) - כי אם בתולה מעמי - הוא איסור עשה שלא לישא בעולה, או גם קיום עשה לישא בתולה (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד שכז).

כהן גדול (ה) - ע"ע אלמנה לכהן גדול.

כהן שעומד על רגל הכירו פסול - שלושה צדדים: מדין חציצה, או שאינו דרך שירות, או שאינה עמידה על הרצפה (ברכת אברהם סוכה לז. מין במינו א).

כהנות - נחשבות כזרות לעניין עבודה (וחייבות מיתה), או רק פסולות לעבודה ("בני אהרן ולא בנות אהרן") (אתון דאורייתא יט).

כוונה - ע"ע דבר שאינו מתכוון, דעת לקניין, מצוות אין צריכות כוונה, מצוות צריכות כוונה, מתעסק.

כוונת טבילה - לכוון לטהרה, או לטבילה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה טבילה ה).

כוונת עומד לפני ד' בתפילה - חלק מדין התפילה (ואם התפלל ולא כיוון כאילו שלא התפלל כלל), או דין נפרד (גר"ח על הרמב"ם תפילה ד-א: חלק מהתפילה).

כוונת פירוש המילים בתפילה - חלק מדין התפילה (ואם התפלל ולא כיוון כאילו שלא התפלל כלל), או דין נפרד (חקירות במסכת ברכות יג).

כוונת קניין - ע"ע דעת לקניין.

כוונת קריאת שמע - חלק ממעשה המצווה, או רק תנאי למצווה (אך נחשב מעשה גם בלי כוונה) (ברכת אברהם סוכה מב. חינוך לקריאת שמע ב: תנאי).

כופין על הצדקה משום שיש בה לאו (לאחת הדעות) - מדין כפייה על המצוות, או מדין לאפרושי מאיסורא (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד ס).

כופין על מירת סדום - מדין כפייה על המצוות (וכמו שכופים אדם ליטול לולב), או מדיני ממונות, שזכותו של אדם לתבוע רווח ממון כאשר חבירו אינו מפסיד מכך (ברכת אברהם בבא בתרא יב:).

כופר (א) - החיוב הוא למת והיורשים זוכים רק מדין ירושה, או שמראש החיוב ליורשים (אור שמח נזקי ממון ט-יא ד"ה לכן שמע ומנחת חינוך נא-ג [יז] ד"ה ולפי מה שכתבנו נראה: מראש ליורשים).

כופר (ב) - האדם חייב לשלמו בעצמו, או שהבהמה חייבת והבעלים משלם בשבילה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כופר מהות חיבו).

כופר (ג) - העדות עליו היא עדות ממון, או עדות איסורים (שערי יושר ו-ט ד"ה ועפ"י).

כותב (בשבת) - המלאכה היא מעשה הכתיבה (ציור האותיות), או יצירת התוכן שבכתב (המשמעות שבמילים) (פרי משה שבת כד-א, מי טל כותב א).

כותל בשותפות (מחיצה בחצר) - שניהם שותפין בכל האבנים, או שכל אחד בעלים על חצי הכותל שסמוך לו (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד יח).

כזית - השיעור במאכל (שבפחות מכזית לא נחשב למאכל), או באכילה (שבפחות מכזית לא נחשבת אכילה) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קסב, שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תמט בהערה, ברכת אברהם פסחים מג: היתר מצטרף לאיסור א).

כח האדם וכח המעשה - ע"ע אשת איש שזינתה, ביטול חמץ, גט, גירושין, הפקר, הקדש, חליצה, יבום, לשמה, מעילה, נדר, נדרי צדקה, פדיון הבן, קידושין, קניין.

כיבוד אב ואם (א) - בין אדם לחבירו, או בין אדם למקום (מנחת חינוך לג, שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תיג. חינוך לג ד"ה משרשי ורמב"ם בפירוש המשניות פאה א-א ד"ה וענין: בין אדם לחבירו).

כיבוד אב ואם (ב) - הכנת המאכל היא רק הכשר מצווה, או מעשה המצווה עצמו (קובץ הערות יג-ב: בישול ושחיטה - מעשה, הבאת המאכל - הכשר).

כיבוד אב ואם (ג) - המצווה לעשות את מעשי הנתינה, או להרגיש בלב הכרת הטוב כלפיהם, ולבטא זאת במעשים (רוח אליהו צד. חרדים ט-לה: עיקרה בלב).

כיבוד אב ואם (ד) - כשמחל על כבודו, האם מקיים מצווה כשמכבדו בכל זאת (קובץ שיעורים כתובות קמד, גליוני הש"ס קידושין לב).

כיבוד אב ואם (ה) - מצווה אחת, או שתי מצוות נפרדות (לאב ולאם) (מהר"ץ חיות סנהדרין נז:).

כיבוד מלך - מצוות עשה לכבדו, או לאו הבא מכלל עשה שלא לזלזל בו (קובץ הערות ה-ו).

כיבוש מלחמה - מועיל משום שהנכבש התייאש, או שהוא קניין (המידות לחקר ההלכה יג-נד, פרי משה קניינים כג-א).

כיוון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד (א) - ההגדה השנייה פסולה, או שהראשונה לא מתבטלת (קובץ שיעורים בבא בתרא תיא וקובץ הערות עח-ב: הראשונה לא מתבטלת).

כיוון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד (ב) - "הגיד" הוא הגדת העדות, או קבלת העדות (ברכת אברהם סנהדרין לב: על תד"ה היכי).

כיוון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד (ג) - לולי הדין שאין חוזר ומגיד - היה יכול לבטל את עדותו הראשונה, או שהעדויות הראשונה היתה נשארת, והעדויות השנייה נגדה היא כתרי ותרי (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד שב. קובץ הערות עח-ד ד"ה ולפי: תרי ותרי).

כיוון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד (ד) - יכול לחזור עד גמר דרישה וחקירה (לדעת הרמב"ם) - כי נחשב שעדיין לא גמר להגיד, שההגדה נגמרת רק בסוף הדרישה וחקירה, או מדיני דרישה וחקירה שיכול עדיין לבטל את עדותו עד סיומם (כמו שעדותו יכולה להתבטל ע"י הדרישות והחקירות) (ברכת אברהם פסחים יא: טעות בדרישה וחקירה ח ד"ה דהנה).

כינויים (בנדרים ונזירות) - כך העילגים אומרים את התיבה "קורבן" ו"נזיר" (כינוי לתיבה), או שכן הם מביעים את עניין הקורבן והנזירות (כינוי לכוונה) (ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד רצא אות ב בשם הגר"ז).

כיסוי הדם (א) - מצווה לכסותו, או אסור שיהיה מגולה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כיסוי הדם מהות המצווה, המידות לחקר ההלכה טו-סט).

כיפוי הרם (ב) - חלק ממצוות השחיטה (והן מצווה אחת), או מצווה נפרדת (והן שתי מצוות נפרדות) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד קמז).

כיפה (מעונשי בית דין) - עונש, או רק לבער את הרשעים (וביערת הרע) (ברכת אברהם סנהדרין פא: ד"ה בכיפה).

כל דאלים גבר (א) - אומדנא שהבעלים האמיתי גבר (שהוא מוסר נפשו יותר על רכשו, ועוד, שהשקרן סובר "מה בצע שאמסור נפשי והיום או למחר יביא ראייה ויוציאנה מיד") (בירור), או שאין בית דין נזקקין להן כלל (חוסר פסיקה, מעין הנהגה) (רא"ש תחילת בבא מציעא: בירור. קובץ שיעורים בבא בתרא ט, קנב: חוסר פסיקה. פני שלמה בבא בתרא לא: מחלוקת ראשונים).

כל דאלים גבר (ב) - מספק אנו משאירים את הנכס אצלו (דין ספק), או שנעשה בוודאי שלו (דין ודאי) (קובץ שיעורים כתובות נה).

כל דליתא בשליחות ליתא בתנאי - כי דין תנאי תלוי בדין שליחות, או שדין שליחות מוכיח שהאדם שולט על החלות (בעלים, חלות מכח האדם), וצריך לשלוט על החלות כדי להטיל תנאי (קובץ הערות עו: משום שצריך כח האדם, עיון בלומדות ח).

כל האומר לא לווייתי כאומר לא פרעתי - הודאה, או רק הוכחה שלא פרע (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד קצה).

כל העומד לזרוק בזרוק דמי - אינו צריך זריקה, או שנחשב כאילו כבר נזרק (ברכת אברהם פסחים יג: ד"ה והנראה. גדרי כל העומד: המידות לחקר ההלכה יט).

כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה (א) - כשאין יבום אין חליצה, או שכשאינן זיקת יבום אין זיקת חליצה (קובץ הערות ה. ומעין זה חקר הברכת אברהם ריש יבמות האם הוא סיבה או סימן).

כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה (ב) - פוסט מחליצה, או שחליצה אינה מועילה (דרכי משה דרכי הקניינים ז-טז).

כל שהוא למלקות (לרבי שמעון) - כיוון שאכלו במזיד אחשביה, או גזירת הכתוב (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תמז).

כלאי בגדים (א) - האיסור הוא הלבשה (פעולה), או שיהיה לבוש (תוצאה) (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד שיב. גר"ש שקאפ (יבמות לז ד"ה וע"כ) וקובץ שיעורים (ח"ב חג-ח) בדעת הר"ן: פעולה (והגר"ש הוסיף שצריך לכוון גם להנאת הלבשה). וכן חקר צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כלאי בגדים כט האם האיסור ללבוש או שעל ידו יולבשו, וכתב בדעת הרמב"ם שהאיסור בתוצאה).

כלאי בגדים (ב) - האיסור הוא הערבוב של המינים, או החיבור שלהם (משנת יעבץ י"ד כד: רמב"ם - חיבור).

כלאי בגדים (ג) - הבגד עצמו נאסר (חפצא), או שרק הלבשה אסורה (גברא) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד קמז).

כלאי בגדים (ד) - כל חוט פשתן אוסר בכלאיים בעצמו, או שהבגד כולו נאסר באיסור יחיד. ונפק"מ למטיל שני חוטי פשתן בבגד צמר - האם הבגד נעשה פעמיים כלאיים כי כל חוט אוסר, או רק פעם אחת כי הבגד כולו נאסר באיסור יחיד (קובץ הערות ז-ד).

כלאי בגדים (ה) - אסורה רק לבישה שיש בה הנאה - האיסור הוא ההנאה מהלבישה, או שהאיסור הוא הלבישה עצמה בתנאי שיש בה הנאה (שאם אין בה הנאה לא נחשבת לבישה כלל) (בית הלוי, הובא בברכת אברהם פסחים מ: ד"ה ונראה לבאר. חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד קמח).

כלאי הכרם (א) - האיסור חל ע"י התערובת, או ע"י הגידול בתערובת (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד ס).

כלאי הכרם (ב) - הגפנים אוסרים את התבואה והתבואה אוסרת את הגפנים, או שהאיסור נעשה ע"י התערובת של שניהם ביחד (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד מח).

כלאי הכרם (ג) - צריך נחותא בכלאיים, או שמספיק נחותא בכך שאינו גודר (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד נח).

כלאי הכרם (ד) - פחות מאחד ממאתיים אינו איסור כלל, או שהוא איסור אך מתבטל ברוב (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד יז).

כלאי זרעים (א) - האיסור ביניקה, או בזריעה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כלאי זרעים לד).

כלאי זרעים (ב) - אחד מהם אוסר את השני, או ששניהם ביחד אסורים (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כלאי זרעים לד).

כלאי זרעים (ג) - האיסור שהוא זורע, או הזריעה (המידות לחקר ההלכה טו-ד).

כלאי זרעים (ד) - האיסור הוא ששני המינים יונקים זה מזה, או שהם מעורבבים למראית העין (משנת יעבץ י"ד כג-ד ד"ה אכן נראה: ערבוביה).

כלאיים בכגדי כהונה - הותרה או דחויה (קובץ הערות ט-א).

כלי חרס אינו מציל מטומאת אוהל - כל כלי חרס, או רק כלי חרס שמקבל טומאה (גר"ח סטנסיל שצח).

כלי חרס מקבלים טומאה מתוכן - הכלי הנטמא מקבל טומאה ע"י תוכו (הדין על מקבל הטומאה), או שהמטמא צריך להיות בתוך הכלי הנטמא (הדין על המטמא) (גר"ח על הרמב"ם מטמאי משכב ומושב ח-לד: רמב"ם - על המטמא, ראב"ד - על הנטמא).

כלי מצרף מה שבתוכו (כל מה שבתוך הכלי נטמא) - הטומאה מתפשטת בכולו ע"י שנגע בצד אחד, או שנחשב כאילו נגע בכל מה שבכלי (ברכת אברהם פסחים יט. ד"ה ויש).

כלי עץ שיש בו מ' סאה נחשב אוהל לטומאה - דין כללי בכל כלי עץ שאינו מקבל טומאה (וכן כלי עץ העשוי לנחת) שנעשה אוהל לטומאה, או דווקא כלי עץ שיש בו מ' סאה נחשב אוהל (גר"ח סטנסיל שצט).

כלי שרת מקדשין את הפסול - מסלקים את הפסול לגמרי, או שמקריבים אותו בפסולו (דרכי משה דרך הקודש י-טז).

כלים (קניין) - ארבעה צדדים: מדין חצר, או מדין הגבהה, או מדין יד, או מדין משיכה (שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד קכט. תורת הקניינים ח"ב עמוד קמא: חצר או הגבהה. מנחת אשר בבא בתרא מב-ה: תולדת יד).

כלים שכפאן על פיהם מצילים מה שתחתיהם מוטומאה - מדין אוהל, או מדין צמיד פתיל (גר"ח סטנסיל תא).

כלים שנשברו ותקנם - ע"ע טומאת כלים שנשברו ותקנם.

כסף (קניין) (א) - שלושה צדדים: שהקונה יתן כסף, או שהמקנה יקבל כסף, או שנתינת הכסף יוצרת חוב ממוני להשיבו וקונה את החפץ בתורת פירעון החוב (אבן האזל מכירה ב-ח: שיש למקנה כסף של הקונה. גר"ש שקאפ קידושין ב: ע"י החוב. שם ט ד"ה והי': גם שהמקנה יקבל וגם שלקונה יחסר. תורת הקניינים ח"א עמוד צט: רק קבלת המקנה או גם נתינת הקונה).

כסף (קניין) (ב) - המקנה קונה את הכסף, ורגע לאחר מכן הקונה קונה את החפץ, או שהם באותו הרגע (תורת הקניינים ח"א עמוד תקב: באותו הרגע).

כסף (קניין) במטלטלין - אינו חל כלל, או שחל, אך המוכר יכול לחזור בו עד המשיכה (פרי משה קניינים כה-ב, עיון בלומדות טז).

כסף (קניין) במטלטלין - המוכר יכול להשתמש במעות - משום שלעניין המעות הקניין כסף כן מועיל (ולא הפקיעוהו), או שהוא היתר מיוחד (תורת הקניינים ח"א עמוד רלה).

כפיית בית דין (בממונות) - זכות הממון גורמת לכפייה (והזכות ישנה גם בלי הכפייה), או שהכפייה גורמת לזכות הממון (והכפייה היא כעונש מיתה ומלקות) (גר"ש שקאפ בבא קמא כט ד"ה והנה במה: רמב"ם - זכות קדום, ראב"ד - כעונש).

כפיית כלי על חמץ - מדין ביטול חמץ, או רק דין היכר (משנת יעבץ א"ח ח ד"ה אכן בדעת הרמב"ם).

כפיית עבד נזיר לעבוד לרבו - ביטול הנזירות (כהפרה), או עיכוב דיני הנזירות (אך הנזירות עצמה חלה בכח) (דרכי משה דרך הקודש ג-ג).

כרמלית (בשבת) - חכמים תיקנו שהיא תהיה רשות בפני עצמה, או שהיא עדיין מקום פטור, וחכמים רק גזרו עליה חומרות של רשות היחיד ושל רשות הרבים (פרי משה שבת לו-א).

כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל (א) - איסור סוטה עצמו הוא רק לבעל, וכיוון שאסורה לבעל ממילא אסורה גם לבעל (סיבה), או שאיסור סוטה אסורה גם על הבעל וגם על הבעל (סימן) (קונטרסי שיעורים קידושין כב).

כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל (ב) - אסורה לבעל משום שהוא זה שאסורה על בעלה, או שאסורה לבעל משום שאסורה לבעל (גם אם לא הוא זה שאסורה) (עיון בלומדות ח: משנה למלך מסתפק).

כתב - מעשה יחיד (כאילו שאמר זאת רק בשעת הכתיבה), או מעשה תמידי (שכל רגע ורגע שהכתב קיים נחשב כאילו שעכשיו אומר זאת) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כתב אמירה תמידית: תמידי).

כתב בכתב ידו (בשטרות) - מועיל מדין שטר, או מדין הודאת בעל דין (פרי משה עדות שבשטר יא-א).

כתב על גבי כתב (בשבת) (א) - פטור משום שלא נחשב כתב, או שאינה מלאכת מחשבת (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד שב).

כתב על גבי כתב (בשבת) (ב) - כשהעליון אינו כתב - פטור ממוחק משום שלא נחשב שנמחק, או שנמחק אך אינו על מנת לכתוב (גר"ח סטנסיל קמה).

כתובה (א) - החיוב מתחיל רק לאחר מיתת הבעל או הגירושין, או שהחיוב כבר משעת הנישואין, ורק הגבייה היא לאחר המיתה או הגירושין (גר"ח סטנסיל קכו, גר"ט כתובות מד ד"ה אך, המידות לחקר ההלכה יד-ב).

כתובה (ב) - חיוב כתובה תלוי בהיתר נישואין בפועל, או בבירור שהבעל מת והיא מותרת להינשא באמת. ונפק"מ שהאישה אמרה מת בעלי, שהיא מותרת להינשא בפועל אך איננו יודעים באמת שהוא מת (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד ח, חידושי ר' שמואל כתובות עמוד צה).

כתובה (ג) - שלושה צדדים: אשה שזינתה מפסידה כתובתה משום קנס, או משום שהגירושין בגרמתה (שאינו יכול לקיימה), או משום פריצותה (כמו יוצאת וראשה פרוע) (קובץ שיעורים בבא בתרא תקה. וכן חקר השערי יושר א-כ האם מפסידה כתובתה משום מעשה הזנות או משום שנאסרה לבעלה).

כתובה (ד) - אשה שאינה נוהגת כדת משה ויהודית מפסידה כתובתה משום קנס, או שעל דעת כך לא נתחייב הבעל (רוח אליהו לד).

כתובתי מכתב שיעוריה - נחשב שהוא פחות מכשיעור (כאילו שאורכו של הלולב פחות משלושה טפחים) או שיש בו כשיעור אלא שהוא מפורר (כאילו שהלולב מפורר לפירורים) (קהילות יעקב סוכה יט (ד"ה ועיקר) בדעת תפארת ירושלים: שיעור מפורר, שם (ד"ה ומ"מ) בדעת הרעק"א: פחות מכשיעור).

כתיבה בשבת - שתי אותיות הן שיעור ככל השיעורים, או שהוא משום ששתי אותיות הוא המילה הקצרה ביותר בלשון הקודש (עיון בלומדות י).

ל

לא הוזהרו כשרות להינשא לפסולים - דכל היכא דהוא לא מוזהר היא לא מזד הרא - האיסור שלה תלוי באיסור שלו (סיבה), או שבמקרה שהוא לא נאסר היא לא נאסרה כלל (סימן) (קונטרסי שיעורים נדרים ל-יא: סימן).

לא חציף איניש לזיופי (בשטרות) - בני אדם לא חצופים לזייף שטרות, או משום שירא שהעדים יכחישוהו (פרי משה עדות שבשטר כ-ד).

לא יגוש (שמיטת כספים) (א) - אפקעתא דמלכא (והחוב פוקע גם אם לא אמר לו "משמט אני"), או שהחוב לא פקע, אלא שמצווה על הלווה שלא לקבלו ולומר "משמט אני" (מרדכי גיטין סימן שפ: אפקעתא דמלכא, יראים רעח: לא פקע).

לא יגוש (שמיטת כספים) (ב) - הדין הוא רק שהחוב מתבטל לגמרי (אך אם החוב היה נשאר אין איסור לגבותו), או גם שלא יגבה את החוב (אם הוא נשאר) (גר"ח על הרמב"ם שמיטה ויובל טו-ד"ה ואשר יראה לומר).

לא יחשב (לאו בפיגול) - הלאו הוא על שמקלקל את הקודשים, או על המחשבה (גם אם לא בא לידי פיגול) (אפיקי ים ח"א כד-כ: המחשבה).

לא ילין (אמורים עד הבוקר) - כדי שלא יפסלו בלינה, או איסור בפני עצמו (ואסור אפילו אם לא יפסלו) (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד פ).

לא ירבה לו נשים (למלך) - אסור לו לישא אותן, או שיהיו לו (מפענח צפונות יב-ו-ד).

לא ירבה לו נוסים (למלך) - אסור לו לקנותם, או שיהיו לו (מפענח צפונות יב-ו-ד).

לא תאמין - הלאו הזה נפרד מהעשה (פתוח תפתח את ידך), או שהוא בא מכח העשה (קובץ שיעורים בבא בתרא מח: מכח העשה).

לא תאמין ולא תקפין - האיסור להימנע מלתת צדקה, או שהאיסור הוא האימוץ והקפיצה (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד רמז).

לא תוכל להתעלם - עובר בכל רגע שמעלים עיניו (ורק אם משיב בסוף מנתק את הלאו), או שהוא איסור אחד (שאינו משיב) (גר"ח סטנסייל רסז).

לא תשקרו (בשבועת הפיקדון) - עובר על כל פרוטה ופרוטה, או שעובר באיסור אחד על הכל (חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד מא).

לא תתגודדו (לא תעשו אגודות אגודות) - כדי שהתורה לא תראה כשתי תורות, או כדי שלא יבואו לידי מחלוקות גדולות (חוות בנימין ח"ב ג-ג).

לאו הבא מכלל עשה - נחשב עשה, או לאו (בית האוצר ח"א א-ז (כלל מ): עשה, ובסופו כתב בדעת הירושלמי (סנהדרין ז-יא) שהוא לאו. גריפ"פ לא תעשה רסד, רצא. בדפיו ד"ה והשתא: בדעת תוס' ר"ד ועוד ראשונים - לאו).

לאו הניתק לעשה (א) - פטור ממלקות או היתר (שאגת אריה פא ד"ה ועוד, לחם משנה גזילה ואבידה יד-ו, מראה המקום מכות טו. ד"ה גמרא א"ל).

לאו הניתק לעשה (ב) - שני לאווים אינם ניתקים לעשה - אחד מהלאווים כן נעקר ורק השני נשאר, או ששניהם נשארו (שאגת אריה עח ד"ה ולכאורה, מהרש"א חולין ב. על תד"ה וסופג).

לבור - אומרים רק שהאוויר סתום (אך לא מאותו החומר של הקצוות), או שהוא סתום מאותו החומר של הקצוות, ששני הקצוות נחשבים כסמוכים ומחוברים זה לזה (קהילות יעקב סוכה יג-ג).

לה לה מאשה - ע"ע עבד כנעני במצוות.

לויתן - הוא דג הים, או חייית הים (תנינים) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה לויתן).

לוי - הוא גם ישראל (תוספת מעלה), או דין נפרד (גר"ח איסורי ביאה טו-ט ד"ה והאומנם: אינו ישראל).

לולב (א) - המצווה היא מעשה התחלת הנטילה (פעולה), או האחיזה בידו (תוצאה) (ביכורי יעקב תרגם בסופו, מקראי קודש סוכות ח"ב א. חזון איש אר"ח קמט-ב: המצווה באחיזה. קובץ שיעורים ח"ב כג-ו: המצווה בפעולה).

לולב (ב) - גם האגידה היא מצווה, או רק הנטילה (שו"ת הרמב"ם נא: רק הנטילה).

לולב (ג) - צריך שיהיה כפות, או שלא יהיה פרוד (מפענח צפונות ו-כו).

לולב (ד) - ע"ע ארבעת המינים.

לולב בעל מום - פסול משום שצמח שלא כדרך, או משום שצורתו היא שלא כדרך (ברכת אברהם סוכה לב. לולב עקום ז).

לחומרא ולקולא - ע"ע לקולא ולחומרא.

לחם עוני - מדיני מצה (שאם אינו לחם עוני אינה מצה כלל), או מצווה נפרדת (אך גם אם אינו לחם עוני קיים את מצוות מצה) (משנת יעבץ אר"ח טז ד"ה הרי מבואר).

לחם עוני ולחם משנה - שיהיה לחם עוני, ושיהיה לחם משנה (שני דינים), או שיהיה לחם משנה ענייה (דין אחד) (ביכורי ארץ ח"ג לד, הובא בחקירות במסכת ברכות כה).

לילה (א) - מציאות בפני עצמה, או שהגדרתו היא שאינו יום (מפענח צפונות ו-ב).

לילה (ב) - ע"ע צאת הכוכבים.

לך חזק וקני (בקניין חזקה) - חלק ממעשה הקניין, או שהוא רק הוכחה לדעת המקנה (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד כט, אבן האזל שכנים ב-י).

למפרע (כגון בתנאי, התרת נדרים ומיאון) - רק לגבי דינים שמכאן ולהבא דנים כאילו שחל למפרע (מכאן ולהבא למפרע), או שחל למפרע ממש (גר"ש שקאפ כתובות א ד"ה ולפ"ז: כל למפרע הוא להבא, ומדבריו שם משמע שיש חולקים. גר"ח אישות ב-ט ד"ה אכן: מיאון - להבא. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד עד: התרת נדרים - להבא, ולדעת הרשב"א למפרע ממש. קונטרסי שיעורים נדרים יז-ו: התרת נדרים - להבא).

לעולם בהם תעבודו - משום לא תחנם (שנותן לו מתנת חנם כשמשחררו), או דין נפרד (רשב"א גיטין לח: דין נפרד, רמב"ן המובא בו: לא תחנם).

לפני עיוור במכשיל בעבירה (א) - בין אדם לחבירו, שפוגע בחבירו (והוא אותו איסור של מכשיל בעצה), או בין אדם למקום, שפוגע בקב"ה בזה שגורם את העבירה (והוא איסור נפרד ממכשיל בעצה) (קובץ שיעורים פסחים צה: בין אדם למקום, והוא איסור נפרד, מנחת חינוך רלב-א: אותו איסור).

לפני עיוור במכשיל בעבירה (ב) - לדעה שהוא בין אדם למקום - משום שנעשה שותף לעבירת הנכשל, או איסור נפרד (קונטרסי שיעורים בבא קמא כג-ו).

לפני עיוור במכשיל בעבירה (ג) - הוא חלק מכל עבירה, או איסור נפרד (קובץ הערות בהשטות טו, עיון בלומדות ב).

לפנים משורת הדין - חיוב, או רק מידת חסידות (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד רג).

לקוח - פטור מתרומות ומעשרות בגלל שאינו "תבואת זרעך", או פטור מיוחד (קובץ שיעורים בבא מציעא כט).

לקולא ולחומרא לחומרא ילפינן - מטעם ספק, או מטעם ודאי, שמידה היא בתורה ללמוד לחומרא (אתון דאורייתא יח. ובקובץ ביאורים בבא קמא תחילת ציוני דברים (עמוד סא בדפיו) חקר כך לגבי היקש שאפשר להקיש לחומרא ולקולא).

לקט שכחה ופאה - לפני שהגיעו לעני הם ממון עניים, או הפקר לעניים (ולא לעשירים) (קובץ שיעורים יז-ג).

לש (בשבת) - המלאכה היא חיבור פירורי הקמח זה לזה (הרכבה שכנית), או מציאות חדשה - העיסה (הרכבה מזגית, פנים חדשות) (מפענח צפונות ח-ב: מזגית, מי טל לש א: מחלוקת תנאים, מנוחת עמי ט-2 עמוד 58).

לשמה - שהאדם יכוון, או שהחפץ יהיה מיוחד לכך (קובץ שיעורים פסחים קעא: שהחפץ יהיה מיוחד).

לשמה (באזכרות בספר תורה) - לשם המצווה, או לשם התיבה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה אזכרות בספר תורה).

לשמה (בגט) (א) - הבעל מחיל את דין לשמה, או העדים (פרי משה עדות שבשטר כט-א).

לשמה (בגט) (ב) - לשם האשה הזו, או לשם אשת פלוני (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה גירושין נט).

לשמה (בגט) (ג) - לשם האשה הזו, או לשם האשה הזו בלבד ולא לשם דבר אחר. ונפק"מ אם כתב לשם האשה זו ולשם ספר תורה, או לשם שתי נשיו כשרוצה לגרש את שתיהן, ורק אינו יודע איזו אשה יגרש בגט זה (ברכת אברהם פסחים לח: אפה לשם חלת תודה ומצה ה).

לשמה (בגט) (ד) - כאשר כתב רק כמה תיבות מהתורף שלא לשמה - רק תיבות אלו פסולות, ושאר הגט פסול ממילא כיוון שחסרות בו תיבות אלו, או שכל הגט פסול מדין שלא לשמה (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד נד, סא).

לשמה (בגט) (ה) - כשנכתב שלא לשמה מעביר עליו קולמוס - שלושה צדדים: הכתב העליון מוחק את התחתון (והעליון הוא הכתב), או שהעליון מצטרף לתחתון כגמר כתיבה (ושניהם יחד הם הכתב), או שהעליון רק מתקן את התחתון (והתחתון הוא הכתב) (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד סד, שה, שטו).

לשמה (בגט ובספר תורה) - האדם מכשיר בעצמו ע"י הכתיבה (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק כותב לשמה וההכשר נעשה מאליו (כח המעשה, כשחיטה) (גר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד"טז וד"ה ואשר וד"ה ונראה (לגבי גט): כח המעשה, דרכי משה דרכי הקניינים ה-ב ד"ה לפי וד"ה ויפה (לגבי גט): מחלוקת אמוראים, וכן דן בזה חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד ק. קובץ הערות עו (בכל לשמה, גט, ספר תורה ועוד): מחלוקת ראשונים.

לשמה (בגט, בקודשים, בספר תורה ובאזכרותיו) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, ניותא) (קונטרסי שיעורים נדרים א-טו ד"ה מחשבה (לגבי גט, סת"ם ואזכרותיו, ומחשבת שלא לשמה הפוסלת בקודשים) וגר"ש שקאפ בבא מציעא כ בתחילתו (לגבי גט): מחשבה בפועל, ולא רק רצון. גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

לשמה (בגט, בקודשים, בספר תורה ובמצה) - אם אינו לשמה אינו חפץ כלל, או שהוא חפץ, אלא שלא יוצא בו ידי חובה (ברכת שמואל גיטין י: גט, קודשים וסת"ם - אינו חפץ כלל, מצה - רק לא יצא, גר"ח: חמץ ומצה ו-ה: גם במצה אינה חפץ כלל, הביאם ברכת אברהם פסחים לח: אפה לשם חלת תודה ומצה ג, משנת יעבץ או"ח טו ד"ה ואשר נראה: חוקר במצה).

לשמה (בגט, בקודשים, בציצית ובעומר) - צריך לחשוב לשמה, או שמחשבה שלא לשמה פוסלת (קובץ שיעורים ח"ב כב-א,ב: גר"ח מבריסק - בקודשים שלא לשמה פוסל, ובציצית לשמה מכשיר, ומתוס' משמע שבשניהם לשמה מכשיר. דרכי משה דרך הקדוש יג-ג חקר זאת לגבי פסח וחטאת. מפענח צפונות ו-כב חקר זאת לגבי עומר. פרי משה עדות שבשטר כט-ה חקר זאת לגבי גט).

לשמה (בספר תורה) - לשם הכשר וקדושת ספר תורה, או לשם תורה. ונפק"מ כשכתב לשם חומש, האם יכול לעשות ממנו ספר תורה, שהרי כתב לשם תורה, אך לא לשם ספר תורה (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד פ).

מ

מבעיר (בשבת) - המלאכה היא עשיית האש, או כילוי העצים (מי טל מבעיר א).

מבריה ארי מנכסי חבירו פטור - משום שלא ההנה אותו (אלא רק הצילו מנזק), או משום שמצווה קעביד ולא מקפיד על טרחתו (ונחשב כאינו חסר) (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד שמו).

מבשל (בשבת) (א) - התקנת האוכל ע"י הבישול, או חימומו (שחימומו הוא התקנתו) (אבן האזל שבת כב-ד: באוכל - התקנה, במים - חימום. מנוחת עמי ה-3 עמוד 30).

מבשל (בשבת) (ב) - לא היה ראוי לאכילה ונעשה ראוי (הצורך בבישול), או השבחת המאכל (גם אם היה ראוי כבר קודם) (מנוחת עמי ה-1 עמוד 27).

מבשל (בשבת) (ג) - תלוי רק במאכל המתבשל (הפעולה), או גם באש המבשלת (הפועל) (מנוחת עמי ה-5 עמוד 32).

מגילה - הקריאה בלילה והקריאה ביום הם שני חיובים נפרדים, או חיוב אחד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה לילה ויום).

מדינע - החולין מותרים, ורק אסור לאוכלם מחשש שיפגע בתרומה (כשאר תערובות איסור בהיתור), או שהחולין עצמם נעשים כתרומה (קונטרסי שיעורים בבא קמא ו-י: מחלקות ראשונים, ברכת אברהם פסחים לז. ד"ה ונראה).

מה לי לשקף - ע"ע מיגו.

מה שקנה עבד קנה רבו - הנותן מקנה ישר לרבו, או שהנותן מקנה לעבד והעבד מקנה לרבו (רשב"א קידושין כג: ד"ה הא, חלקת יואב ח"א אה"ע יב ד"ה אך וד"ה מה: מחלוקת רבי מאיר וחכמים. דרכי משה דרך הקודש ה-ז, דרכי משה דרכי הקניינים ג-ה ד"ה ובאמת הספק, עיון בלומדות ג, פרי משה קניינים מט-ד. לגבי מזיק עבד שמשלם חמישה דברים לרבו: דרכי משה דרכי הקניינים ג-ה ד"ה ובאמת אותה).

מה שקנתה אשה קנה בעלה - נקנה ישר לבעלה, או שנקנה לאשה ואח"כ נעשים של בעלה (דרכי משה דרך הקודש ה-ז, פרי משה קניינים עא-ב. והקובץ שיעורים כתובות רטז חקר זאת לגבי מעשי ידיה).

מהלך בעומד (בשבת) (א) - עומד ממש (מציאות), משום שיש זמן שבו שתי רגליו עומדות על הקרקע, או שרק מתייחסים אליו כאילו הוא עומד (דין), משום שמתייחסים בכל רגע לרגל שעומדת (פרי משה שבת לד-ב).

מהלך בעומד (בשבת) (ב) - כעומד במקומו בדיוק, או שנחשב עומד ברשות שבה נמצא, אך לא במקום מסוים (עיון בלומדות ט).

מורה במקצת (א) - חייב שבועה משום ההודאה במקצת, או משום חיוב הממון במקצת (שחייב את הממון שעליו הודה) (ר' חיים מטעלז בבא מציעא ד עמוד קי). קונטרסי שיעורים בבא

מציעא ג-ג: מעשה הודאה מחייבו. פרי משה שבועות ממון יג-ב: הודאה, חיוב, צריך את שניהם יחד, או שמספיק אחד מהם).

מודה במקצת (ב) - חייב שבועה משום שרגליים לדבר שמשקר, או מגזירת הכתוב (קונטרסי שיעורים בבא מציעא ג-ב ד"ה ובביאור: רמב"ם - רגליים לדבר, גאונים - גזירת הכתוב).

מודה בקנס - פטור מתשלום, או שלא מחויב (המידות לחקר ההלכה יג-ז. קצות שני-ב ושרידי אש (ח"א, חידושים וביאורים, בדין מודה בקנס, תחילתו בעמוד ערה בדפיו ד"ה והרמב"ם, בשם מהר"א ליפשיץ): ההודאה לא מחייבתו. אור שמח נזקי ממון י-יד ד"ה הנה, שרידי אש שם ד"ה אבל יש, וכן משמע מהנתיבות שני-א ד"ה ובקצוה"ח: שני דינים - ההודאה גם פוטרתו, וגם לא מחייבתו).

מודעה - מגלה שהמעשה שיעשה אח"כ אינו ברצון, או שהיא מעשה שעוקר (סותר) את המעשה שיעשה אח"כ (גר"ש שקאפ בבא בתרא כז ד"ה והנה יש: מעשה מחודש שעוקר).

מוחזק (א) - מספק אין כח לבית דין לעשות מעשה (דין ספק), או שחזקת הממון פוסקת לתת לו את החפץ (דין ודאי) (קובץ הערות עא-ב: מחלוקת בבא מציעא ו.א).

מוחזק (ב) - משנה את הדין, שאפילו אם באמת היה שייך לחבירו - נעשה כעת של המחזיק, או שאנו רק מחזיקים שמתחילה היה שלו (כמו בחזקות באיסורין) (קובץ הערות עא, קונטרס הספיקות א-ח).

מוחזק (ג) - חוסר פסיקה (הנהגה), או כחזקה שכל מה שתחת יד אם שלו (בירור) (שיטה מקובצת בבא קמא מו: בשם הר"ר יונתן: חוסר פסיקה, וכן ההסבר הפשוט. שערי יושר ה-טו ד"ה ונראה לענ"ד: בירור).

מוחזק (ד) - מדין בעלות (ולכן צריך שיהיה ראוי לקניין), או דין נפרד, שאין מוציאין מידו (קונטרסי שיעורים בבא מציעא א-ח ד"ה ובסברת: קצות החושן וקונטרס הספיקות - מדין בעלות, וצריך שיהיה ראוי לקניין).

מוחק (בשבת) (א) - המלאכה היא הסרת האותיות, או יצירת האפשרות לכתוב מחדש (פרי משה שבת כה-ב, מי טל מוחק א).

מוחק (בשבת) (ב) - היפוכה של מלאכת כותב, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-עמוד 92).

מוחק על מנת לכתוב (בשבת) - אם אינו על מנת לכתוב אינה כלל מלאכת מוחק, או שהיא מלאכה, אך הוא מקלקל (מחלוקת ראשונים, דן בזה אבני נזר אר"ח קפו).

מומר לתאבון (לאבוי שפוסל) - הגזירת הכתוב (והיה וגו' הכות הרשע) מגלה שהוא חשוד לשקר, או שפסול אע"פ שאינו חשוד (ברכת אברהם סנהדרין כז. מומר אוכל נבילות א ד"ה ומיהו).

מוסר (א) - היתר הריגתו - מדין רודף, או מדין מורידין ולא מעלין (משנת יעבץ י"ד א. והאור גדול (דף כז ד"ה אמנם נראה) חקר האם הוא מדין רודף ומדאורייתא, או מתקנת חכמים (שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה לצורך גדול)).

מוסר (ב) - יש לו דין רודף - בגלל שבגרמתו האדם נהרג, או בגלל שהוא כבא במחתרת, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו (אפיקי ים ח"ב מ).

מוציא שם רע (א) - לוקה משום לא תלך רכיל, או שרק האזהרה מלא תלך רכיל, והמלקות הם דין מחודש של מוציא שם רע (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד רכב).

מוציא שם רע (ב) - ע"ע ולו תהיה לאשה.

מזוזה בבית גוי - הגוי פטור (ככל התורה), או שגם הבית עצמו פטור (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה מזוזה בית עכ"ס).

מזויף (כשטוען על שטר שאינו מקיים) - טענתו פוטרת אותו מהחייב, או שהשטר בטל (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד קיא).

מזון הבנות בנכסים מועטים - התקנה היא לזון אותם בכל יום, או שמיד ברגע מיתת האב זכו בכל החלק המגיע להם (אור גדול דף עב עד דף עט).

מזונות (א) - חיוב הבעל לאשתו הוא חיוב ממוני, או חיוב לזון אותה בשעה שהיא צריכה (קובץ שיעורים כתובות רכ).

מזונות (ב) - האומר "צאי מעשי ידיך במזונותייך" נפטר לגמרי מהחייב לזון אותה, או שחייב, והיא גובה את מזונותיה ממעשי ידיה (קובץ שיעורים כתובות רכז).

מזונות (ג) - ע"ע שיעבוד הבעל לאשתו.

מזיק - ע"ע היזק שאינו ניכר, מיטב, נזקי ממונו, נזיקין, תשלומי נזיקין.

מזיק באונס - רק פטור מתשלומין, או שנחשב כאילו לא עשה כלל את המעשה (גר"ח סטנסיל רכח).

מחובר ל קרקע - אינו מקבל טומאה מפני שאינו כלי, או שהחיבור מפקיע ממנו את הטומאה (קובץ שמועות חולין לב: הפקעה).

מחוסר בגדים - נחשב זר, או שהוא לאו בפני עצמו (גר"ח סטנסיל שכ).

מחוסר זמן - פסול משום חיסרון הזמן, או משום חיסרון בגידול הבהמה (לקח טוב ו).

מחוסר כפרה - שם האיסור שלו מחייבו בקורבן, או שחיוב הקורבן מחיל עליו שם איסור (מפענח צפונות י"ב).

מחילה בתנאי - מועילה משום שכאילו התנה שכל התנאי הוא רק אם יקפיד, או משום שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי (קובץ שיעורים בבא בתרא א. ומעין זה חקר בחידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קסז האם התנה שהתנאי הוא רק אם יקפיד, או שמבטל את התנאי).

מחילת חוב (א) - אין צריך (ואין שייך) קניין משום שאין קניין לסילוק, או משום שאין קניין על מה שנמצא כבר ברשותו (אבן האזל זכיה ומתנה ג-ב: כבר ברשותו).

מחילת חוב (ב) - הקנאה (שמקנה לו את החוב בחזרה), או סילוק (שמבטל את החוב) (מחנה אפרים זכיה מהפקר יא: תוס' ורשב"א - סילוק, ריטב"א - קניין. קונטרסי שיעורים קידושין ז-ו: תוס' - הקנאה, רמב"ן - סילוק. קובץ שיעורים קידושין כג, פרי משה קניינים כו-א, רוח אליהו א).

מחילת חוב (ג) - פטור מהשבה, או שנחשב שהחזיר (קובץ שיעורים בבא בתרא א).

מחיצות רשות היחיד גובהן עשרה טפחים - המחיצות עצמן צריכות להיות עשרה טפחים, או שהמקום בגובה עשרה טפחים צריך להיות מוקף מחיצות. ונפק"מ ללחי של אשירה: המחיצות לא נחשבות עשרה טפחים כי כתותי מכתת שיעוריה, אך מקום עשרה מוקף מחיצות (גר"ח על הרמב"ם שבת יז-ב: רמב"ם - המקום צריך להיות מוקף).

מחיקת השם - האיסור משום שמאבד את השם, או משום שמסלק ממנו את הקדושה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה מחיקת השם נטפל לשם).

מחלת (הלווה טוען למלווה) - נאמן בטענת המחילה עצמה, או רק במיגו שהיה יכול לטעון פרעתי (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד קעא).

מחצית השקל - מצווה בפני עצמה, או רק הכשר מצווה בשביל לקנות תמידין ומוספין (מנחת אשר שמות נז-ב).

מחשבה והתרצות - ע"ע אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ביטול חמץ, גירושין, הפקר, הפרשת תרומה, חליצה, לשמה, מצוות צריכות כוונה, נדרי צדקה, נתינת רשות לאדם אחר להשתמש בחפץ, שליחות יד בפיקדון.

מחתך (בשבת) - המלאכה היא הסרת חלק הפסולת, או תיקון החלק שנשאר (מי טל מחתך ח).

מטבע - ע"ע סלע שחסרה יותר מכדי אונאה.

מטעמת (הטועם מאכל כדי לדעת את טעמו פטור מברכה) - מפני שאכילה על מנת לטעום לא נחשבת אכילה, או מפני שאכילה נחשבת רק אם נהנה במעיו, וכאן טעם ופלט בלבד (וזאת הברכה בירור הלכה מד בתחילתו ד"ה חקירה).

מי שפרע - לפני שקיבל מי שפרע הוא רק איסור, שאין בו תביעת ממון כלל אלא שחייב לקבל עליו מי שפרע, או שהוא תביעת ממון, שקניין הכסף לא פקע עד שיקבל מי שפרע (דברי גאונים סג-יד: שו"ת מהר"ם אלשיך י - רק איסור, שו"ת הר הכרמל ח"מ לו וש"ך - תביעת ממון).

מיאון - ע"ע למפרע.

מיגו (א) - מה לי לשקר, שמסתבר שאינו משקר כשיכול לומר אמת (בירור), או כח הטענה, שנאמן בטענה שהיה יכול לטעון אע"פ שלא טען אותה (הנהגה) (גר"ש שקאפ בבא מציעא ה ובבא בתרא יח ד"ה וע"כ, קובץ שיעורים ח"ב ג, גר"ט קלז ד"ה והנראה, שרידי אש ח"א עמוד רפא (בעניין מיגו), שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד כא, מנחת אשר בבא בתרא יז-ב ד"ה עכ"פ. בהסבר לכה הטענה מצאנו שלוש דעות: (א) גר"ש שקאפ שם: נחשב כאילו שהוא מוחזק בנכס והמוציא מחבירו עליו הראיה. (ב) שרידי אש שם: בית דין טוענים בשבילו את כל הטענות שהיה יכול לטעון. (ג) מנחת אשר שם: כיוון שהיה יכול לזכות בטענה, לא יאבד את זכותו בגלל שבחר מרצונו לטעון טענה חלשה יותר).

מייגו (ב) - בוודאי מדבר אמת (דין ודאי), או שעדיין יש ספק שאולי משקר, אך סומכים על צד הספק שמדבר אמת (דין ספק) (חתן סופר כללי מייגו תב: מחלוקת ראשונים האם מועיל להוציא).

מייגו להוציא לא אמרינן (א) - שלושה צדדים: משום שחזקת ממון (מוחזק) חזקה יותר מהמייגו, או משום שכל דין מייגו מקורו ברוב (שרוב האנשים היו משקרים וטוענים את הטענה הטובה יותר) ולכן אינו עדיף מרוב שלא מועיל להוציא ממון, או משום שמייגו אינו דין ודאי אלא רק דין ספק (קצות החושן פב-יא: מוחזק חזק יותר, פלפולא חריפתא: מדין רוב, חתן סופר כללי מייגו תג: דין ספק).

מייגו להוציא לא אמרינן (ב) - לא אומרים מייגו כשהוא להוציא ממון, או שאומרים מייגו רק כשהוא להחזיק ממון. ונפק"מ כשאינו לא להוציא ולא להחזיק (קונטרסי שיעורים בבא מציעא א-ב ד"ה ויש: ריב"ם - צריך שיהיה להחזיק, תוס' ר"ד - שלא יהיה להוציא).

מייגו דזכי לנפשיה (בתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים) - תפיסתו מועילה מפני שיש לו זכות על החפץ, או שלא נחשב כלל חב לאחרני, שהרי ממילא היה יכול לתפוס לעצמו (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד קלט).

מייטב (בתשלומי נזיקין) (א) - נחשב סוג אחר של חפץ (כמו החילוק בין קרקע למטלטלין, ובין מחובר לתלוש), או שהם אותו החפץ, ורק מייטב הוא חביב יותר לב עלים (קונטרסי שיעורים בבא קמא ז-ז).

מייטב (בתשלומי נזיקין) (ב) - המייטב משועבד לנזיק (ואם אין למזיק מייטב הוא כעני שמחויב ורק אין לו לשלם), או רק דין לגבות ממנו (ואם אין לו אינו מחויב כלל) (קונטרסי שיעורים בבא קמא ז-יא).

מילה (א) - שלושה צדדים: מצווה למול, או מצווה שיהיה מהול, או אסור שיהיה ערל (מפענח צפונות ו-כד ומנחת אשר בראשית יג-א: חוקרים בין שלושת הצדדים. המידות לחקר ההלכה טו-סט: שיהיה מהול או שלא יהיה ערל. אור זרוע יא).

מילה (ב) - חיוב כרת לערל שלא מל הוא בכל יום ויום, או רק כשמת ולא מל במזיד (רמב"ם מילה א: רק כשמת, ראב"ד: כל יום, דן בדבריהם קובץ שמועות שבועות א).

מילה (ג) - נשים פטורות (מופקעות), או שאינן שייכות כלל (גר"ח סטנסיל בבא קמא פח. ועיון בלומדות טו: מילה - אינן שייכות, שהן כמהולות, הטפת דם ברית - פטורות).

מילת זכריו ועבדיו מעכבת בפסח - מצוות המילה מעכבת, או הערלות מעכבת (גר"ח סטנסיל פה, פו, פז: הערלות).

מים המרים - רק לבידור האם נטמאה, או שהם המתירים את איסור קינוי וסתירה (גר"ח סטנסיל רז).

מין במייגו אינו חוצץ - משום שבטל לגבי גופו ונחשב כאילו שהדברים נוגעים זה בזה, או שרק נחשב כאילו החוצץ לא נמצא שם (אך הדברים עדיין לא נוגעים זה בזה) (צפנת פענח

כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה חציצה. קובץ הערות הוספות ד"ה שם: בטל לגופו, תפארת ישראל מקוואות פ"ח בועז יב: כאילו החוצץ לא נמצא).

מין במינו לא בטל (לרבי יהודה) - במין במינו הטעם לא מתבטל אפילו באלף, או שאסור אע"פ שאין בו בנותן טעם (המידות לחקר ההלכה ו-טו).

מיתה (א) - מציאות בפני עצמה, או שהגדרתה היא שאין חיים (מפענח צפונות ו-ג-ד: אפשר שיהיה לא חי ולא מת, שם ו-ד-א: אפשר שיהיה גם חי וגם מת - מוכח שגם מיתה היא מציאות).

מיתה (ב) - חי ומת הם דבר אחד, ורק מצבו של האדם השתנה, או שהם שני דברים שונים, ומת הוא דבר חדש (המידות לחקר ההלכה יט-כג: שני דברים).

מיתה (ג) - ע"ע חיים ומיתה.

מיתות בית דין - הם ארבעה עונשים נפרדים, או עונש אחד (מיתה), ויש ארבע דרכים כיצד להמיתו (ברכת אברהם מכות ב. מיתה שאינה כתובה בו ב, סנהדרין פ: ד"ה ועד).

מיתת הארון בעבר עברי (בנרצע או כשאין לו בן, שאז יוצא לחירות) - שחרור, או שאין לו למי לעבוד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה עבד עברי א, שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קכב).

מיתת הבעל (א) - היתר האשה מייד בגמר המיתה, או לאחר גמר מיתה (קובץ שיעורים קידושין קלז).

מיתת הבעל (ב) - כשעד אחד מעיד על כך נוטלת כתובתה משום שהעד נאמן גם לעניין כתובתה, או שהוא נאמן רק להתירה לינשא, וממילא נוטלת כתובתה משום שתנאי הכתובה הוא שכשתותר לינשא תיטול כתובתה (קובץ הערות כא-ו).

מכבה (בשבת) (א) - המלאכה היא ביטול האש, או קיום העץ (שלא ישרף) (מי טל מכבה א).

מכבה (בשבת) (ב) - היפוכה של מלאכת מבעיר, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-3 עמוד 92, מי טל מכבה א).

מכה בפטיש (בשבת) - גמר מלאכה מל"ח מלאכות, או כל תיקון שיהיה (מנוחת עמי ג-2 עמוד 15).

מכה שאמרהו למיתה - ע"ע חבישה בבית סוהר.

מכירי בהונה - הכהן נחשב מוחזק משום שאסור לישראל לחזור בו, או משום שהישראל אינו יכול לחזור בו (קצות החושן רעח-טו. והקהילות יעקב בבא בתרא לז חקר האם הכהן רק מוחזק ואסור לישראל לחזור בו אך אינו קניין, או שהכהן כבר קנאם. ומשנת יעבץ כ-ג חקר האם הוא רק מדין מתנה מועטת (שאסור לנותן לחזור בו) או שהכהן כבר קנאם).

מכירת שטרות - מוכר את הכסף שיגבה, או את הזכות והשיעבוד (שהלוקח יוכל לגבות בלי המוכר) (מערכת הקניינים ה"ה אבל: דעת עצמו - את הזכות, בדעת התומים והקצות - את הכסף שיגבה (כך משמע ממנו)).

מכירת שטרות דרבנן (לחלק מהראשונים) - ולא מועילה מדאורייתא - שלושה צדדים: משום שאין לשטרות מעשה קניין, או משום שאי אפשר להקנות חוב, או משום שהחוב עדיין לא בא לעולם (קובץ שיעורים בבא בתרא שפט, את שני הצדדים הראשונים הביא גם פרי משה קניינים לדג"ה ויש, אורים ותומים סו: דבר שלא בא לעולם).

מכרו חוץ מאחד ממאה שבו - אין בו דין ארבעה וחמישה משום שהלוקח לא קנה את כל הבהמה, או משום שנשתייר למוכר חלק ממנה (המידות לחקר ההלכה יב-סט).

מכרהו בית דין (א) - שלוש אפשרויות: בית דין מוכרים אותו, או שהם כופים אותו למכור את עצמו, או שהגגב (האדם שממנו גגב) מוכר אותו (אבן האזל עבדים א-א ד"ה אכן מדברי: כופים למכור עצמו, מנחת חינוך המובא בו: בית דין מוכרים, ברכת אברהם קידושין יד: (סה בדפיו) דן האם בית דין מוכרים אותו או הגגב).

מכרהו בית דין (ב) - רק מדין תשלומין, או גם עונש הגוף (כמו מלקות) (קונטרסי שיעורים קידושין יז-י, פרי משה גניבה וגזילה כג-א).

מכרהו בית דין (ג) - חוב השבת הגזילה הוא כשאר כל חובות ממון, אלא שחידשה תורה שאפשר לגבותו גם ע"י מכירת גופו, או שחוב זה שונה משאר החובות, ששאר חובות חלים רק על האדם, וחוב זה חל גם על גופו (ולכן אפשר למוכרו) (קונטרסי שיעורים קידושין יז-י).

מכרהו בית דין (ד) - הגניבה מחייבתו לשלם, ורק אם אין לו לשלם חיוב התשלומין מחייבו להימכר, או שהגניבה מחייבתו את שתי האפשרויות: אם יש לו - לשלם, ואם אין לו - להימכר (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קיג).

מכשירי אוכל נפש - כאוכל נפש ממש, או היתר נפרד (עיון בלומדות א: רש"י - כאוכל נפש, תוס' - דין נפרד).

מכת מרדות - לוקה משום שעבר על המצווה המסוימת (כגון שניות לעריות), או משום שעבר על דברי חכמים (איסור כללי) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה מכת מרדות קפא).

מלאכה בחול המועד - המלאכה עצמה אסורה, או שהאיסור הוא לעשות את יום מקרא קודש ליום חול (וע"י המלאכה נעשה כיום חול) (משנת יעבץ א"ח מד-ג ד"ה ואשר: רמב"ם - לעשותו ליום חול).

מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש (א) - מותרת משום שאינה נחשבת כלל מלאכת עבודה, או שהיא כן מלאכת עבודה אך הותרה לצורך עונג יום טוב (כמו ההיתר לצורך פיקוח נפש) (דרכי משה דרך הקודש ח-יב, המידות לחקר ההלכה ה-י, משנת יעבץ א"ח לו ד"ה הרי מבואר).

מלאכה ביום טוב לצורך אוכל נפש (ב) - ההיתר הוא רק אם בפועל אפשר לאוכלו, או על כל דבר שהוא אוכל נפש בעצם. ונפק"מ לאיסורי דרבנן, שבעצם הם אוכל נפש, אך בפועל אסור לאוכלם (המידות לחקר ההלכה כא-מו).

מלאכה קודם הבדלה - אסור מדין מלאכה בשבת, או מדין חובת הבדלה (כמו שאסור לאכול ולשתות קודם הבדלה) (גר"ח סטנסיל תכו: רמב"ם - חובת הבדלה).

מלאכה שאין צריך לגופה - צריך לצורך אחר, או לא צריך לצורכה. כגון החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה - האם פטור משום שצריך את עפרה, או משום שאינו צריך את הגומא (משנת השבת מלאכות עמוד כט).

מלאכות (בשבת) - ע"ע אופה, אורג, בורר, גרופה וקטומה, הוצאה מרשות לרשות, העברת ארבע אמות ברשות הרבים, זורה, זורע, חורש, טוחן, כותב, לש, מבעיר, מבשל, מוחק, מחתך, מכבה, מכה בפטיש, מלבן, ממחק, מעמר, מפשיט, מתיר, סותר, פוצע, צד, צובע, קוצר, קורע, קושר, שוחט, תופר.

מלאכת מחשבת (בשבת) - אם אינה מלאכת מחשבת אינה מלאכה כלל, או שהיא מלאכה ופטור עליה (תוצאות חיים חג: רש"י - פטור, רמב"ם - אינה מלאכה).

מלבן (בשבת) - המלאכה היא הסרת הלכלוך, או יצירת הגוון החדש בבגד (מי טל מלבן א).

מלורה - א"א לקנותו כי אינו ברשותו, או שאי אפשר להקנות זכות (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד רכד).

מליקה (א) - מועילה מדין ש חיטה (שמליקתו זו היא שחיטתו), או שהיא עדיין נבילה, ומותרת לכהנים מגזירת הכתוב (אתון דאורייתא א).

מליקה (ב) - הקדושה מטהרת בכל רגע ורגע מטומאת נבילה, או שהמליקה בקדושה מטהרת גם להבא (קובץ הערות נט-ח: נראה שהקדושה מטהרת בכל רגע).

מלכויות זכרונות ושופרות - נחשבות כחלק ממצוות התקיעות, או חיוב נפרד (עיון בלומדות ד).

מלקות (א) - ל"ט הן מציאות אחת מאוחדת, או צירוף של ל"ט נפרדות (מפענה צפונות ט-ה: מציאות מאוחדת).

מלקות (ב) - ע"ע עונשי התורה.

ממון עניים (א) - חיוב ממוני (דיני ממונות), או מצווה לשלם (דיני איסורים) (ר"ן נדרים ז: ממון, רשב"א ורמב"ן המובאים בו: איסור).

ממון עניים (ב) - מצווה שיגיע לעני, או רק איסור לעשיר ליטלם מדין גזל ממון עניים (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קנא: צדקה - שיגיע לעני, שאר מתנות עניים - רק גזל).

ממון עניים (ג) - קודם שבאו לידי עניים אסור לגזלו - מדין גזל, או מהפסוק "אל תסג גבול עולם" (משנת יעבץ יו"ד יט-ג ד"ה מעתה).

ממון שאין לו תובעים - פטור רק מתשלומין כיוון שאף אחד לא יכול לתובעו, שיכול לומר "לאחר אני רוצה לתת" (פטור מתשלומין), או שלא נחשב כלל היזק כי לא הזיק לאף אחד (פטור בהיזק) (פרי משה גניבה וגזילה יג-ב).

ממזר (א) - בגלל איסור הערוה של אביו על אימו, או בגלל אי תפיסת הקידושין שלהם (קובץ הערות לה-א).

ממזר (ב) - רק הביאה היא עבירה, או גם הלידה (קובץ הערות יא-א).

ממזר (ג) - האדם אסור (כעמוני ומואבי), או שביאותיו אסורות משום שהן תולדות עבירה (כיוון שנוצר מביאת עבירה) (נר אהרן א ד"ה ודע).

ממחק (בשבת) - המלאכה היא שמסיר את השערות מהעור, או שעושה את העור חלק (מי טל ממחק א).

ממשקה ישראל - איסור האכילה להדיט פוסלו לגבוה, או שסיבת האיסור להדיט אסרת לגבוה (קובץ הערות לו, קובץ שמועות חולין מא).

מנהג - נקרא מעשה מצווה ומעשה עבירה, או רק מידת חסידות בעלמא (קונטרסי שיעורים קידושין כד"ה ביארנו).

מנהיג (קניין) - ע"ע רוכב ומנהיג.

מנחת העומר - חלק מקורבנות הרגלים, או מצווה נפרדת רק כדי להתיר את איסור חדש (משנת יעבץ א"ח כה-א ד"ה ואשר: רמב"ם - להתיר איסור חדש).

מסור - ע"ע מוסר.

מסיה לפי תומו - עדות (וחכמים סילקו ממנו את החיסרון), או נאמנות נפרדת (ש"ת חתם סופר אה"ע ח"ב קלא ד"ה ואב"ע: אינו עדות. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תקנת חכמים סד: סילוק החיסרון או תקנה נפרדת).

מסירה (קניין) - הכנסה לרשותו, או הוראת בעלות (תורת הקניינים ח"א עמוד שנט. מנחת אשר בבא בתרא מב-ו: ריטב"א - תולדת משיכה).

מעביר חבית ממוקם למקום ושברה - שלושה צדדים: פטור מדין אונס, או משום אומן, או שאינו אדם המזיק (קונטרסי שיעורים בבא קמא יד-יא: תוס' - אונס, רמב"ן - אומן, ראב"ד - אינו אדם המזיק).

מעוברת שנתגיירה לדעה שעובר לאו ירך אימו - גירות בפני עצמה על העובר מדין זכייה (ויוכל למחות כשיגדיל), או שדעת האם מועילה גם לעובר (ולא מדין זכייה, ולא יוכל למחות) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד נו).

מערת חיטים - מדין צדקה, או מדיני פסח (משנת יעבץ א"ח ז: מדיני פסח).

מעילה (א) - טעם איסורה כאיסור גזל (כדיני ממונות), או מפאת ביזיון הקדוש (קובץ שיעורים בבא בתרא רצט. קובץ הערות נב-א תלה במחלוקת ראשונים. גר"ח סטנסיל מעילה כ. בדין מעילה ע"י שליח: גזל. אתון דאורייתא ג ד"ה והנה הספק).

מעילה (ב) - חיובה בגלל איסור ההנאה של הקדש, או בגלל שנהנה מממון גבוה (קובץ ביאורים בכורות א: נהנה מממון גבוה).

מעילה (ג) - ההוצאה לחולין גורמת את חיוב המעילה, או שחיוב המעילה מוציא לחולין (קובץ הערות נה-א).

מעילה (ד) - חיובה משום שיצא לחולין, או משום מעשה ההוצאה (קובץ שיעורים פסחים קכא).

מעילה (ה) - כשהאדם מקדיש הוא מחיל בעצמו את איסור מעילה (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק מחיל הקדש, והתורה אסרה כל הקדש באיסור מעילה (כח המעשה, כשחיטה) (גרש"ש נדרים ט ד"ה ע"כ וחידושי ר' שמואל נדרים עמוד ריז: רק מחיל הקדש).

מעילה (ו) - זריקת הדם מוציאה מידי מעילה משום שנעשית מצוותו, או משום שהותר לכהנים (מקדש דוד ח"א ארבע עבודות. וכן חקר בגר"ח סטנסיל שעב האם צריך זריקה המתרת באכילה או רק זריקה המכפרת).

מעילה (ז) - נהנה מדבר שהקדישו אדם, או מדבר קדוש (דרכי משה דרך הקודש ח-ז).

מעילה (ח) - מועלין רק בקודשי ישראל, או שאין מועלין בקודשי גוי (קובץ שיעורים בבא בתרא רצו, המידות לחקר ההלכה ב-יג).

מעילה (ט) - ע"ע הקדש בפחות משווה פרוטה.

מעמד שלושתן (קניין) - כשהמלווה העביר את חובו של הלווה אל אדם שלישי, השלישי גובה ישר מהלווה (והמלווה נסתלק לגמרי), או שעדיין הלווה משועבד למלווה, והשלישי גובה דרך המלווה (עיון בלומדות ג. וכן חקר הפרי משה קניינים כח-ב האם מעמיד את השלישי במקומו, או שמוכר לו את זכות הפירעון).

מעמר (בשבת) - משום תיקון הפרי, שע"י איסופו נשמר יותר טוב, או משום שזו דרך עבודת השדה (פרי משה שבת יד-ב).

מעקה - מצווה לעשותו (פעולה), או שיהיה עשוי (תוצאה) (עיון בלומדות יג).

מעשה קניין (א) - הקונה עושה מעשה שמוכיח שהוא הבעלים (הוראת בעלות), או מעשה שמכניס את החפץ לרשותו (הכנסה לרשות) (רוח אליהו ד לגבי כל הקניינים, ובעיקר לגבי הגבהה, משיכה, חצר וחזקה).

מעשה קניין (ב) - ע"ע אגב, אודיתא, ארבע אמות, הגבהה, הילוך בשביל של כרמים, הנהגה, חזקה, חליפין, חצר, יד, כלים, מסירה, מעמד שלושות, משיכה, נעילה, סודר, קניין.

מעשי ידיה של אשה - ע"ע מה שקנתה אשה קנה בעלה.

מעשר - המכניס תבואתו במוץ שלה פטור ממעשר - משום שראה את פני הבית בפטור ולא חל אז החיוב - לא יחול לעולם, או שכיוון שהיה במוץ לא נחשב ראיית פני הבית (משום שמכוסה במוץ) (אפיקי ים ח"ב כט).

מעשר שני ממזון גבוה (למאן דאמר) (א) - הקניין לגבוה בא מכח הקדושה, או שהקדושה באה מכח הקניין (קובץ שיעורים כ-ג: הקניין מכח הקדושה).

מעשר שני ממון גבוה (למאן דאמר) (ב) - ממון גבוה ממש, או שרק מחמת קדושתו יש לו דינים כאילו היה ממון גבוה (שלא יכול למוכרו ולקדש בו אשה) (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תסט בהערה).

מפקיד שמכר את הפיקדון לעניין כפל - הגנב משלם את הכפל ללוקח, או שהגנב חייב למפקיד והמפקיד חייב ללוקח (המידות לחקר ההלכה יג-כז).

מפשיט (בשבת) - המלאכה היא שהעור נפרד מהבשר, או שהבשר נפרד מהעור (מי טל מפשיט א).

מצה - ע"ע אכילת מצה, לשמה, על מצות ומרורים יאכלוהו, שימור מצה.

מצווה הבאה בעבירה (א) - היא מצווה ורק אינה לרצון, או שאינה מצווה כלל (מנחת חינוך שכה: אינה לרצון, שערי יושר ג-יט).

מצווה הבאה בעבירה (ב) - המצווה פסולה, או שהחפץ של המצווה (כגון הלולב) פסול (ברכת אברהם סוכה לא. סוכה גזולה יג: ריטב"א - החפץ).

מצווה לקיים דברי המת - רק מצווה (אך עדיין הממון שייך ליורשים), או שהממון כבר קנוי לזוכה (מחנה אפרים זכיה ומתנה כט: מחלוקת רש"י ותוס'. קובץ שיעורים כתובות שטו, חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד עח).

מצווה קיומית - היא שלילה או חיוב. למשל מצוות ציצית - האם גדרה שאסור ללבוש ארבע כנפות בלי ציצית (שלילה), או שכשלוש ארבע כנפות יש מצווה להטיל ציצית כשאר כל מצווה, וכמו מצוות תפילין (חיוב) (שערי יושר ג-יט ד"ה ואם: בדעת המנחת חינוך - שלילה, דעת עצמו - חיוב).

מצוות אין צריכות כוונה (א) - מעיקר הדין צריך כוונה אך מסתמא מכוון, או שאין צריך כוונה כלל (מקנה כלל נג, אתון דאורייתא כג).

מצוות אין צריכות כוונה (ב) - אך כשמכוון לא לצאת לא יצא - כי אינו מעשה מצווה כלל (וכמו מתעסק), או שהוא מעשה, ורק לא יוצא בו ידי חובה, כי אין אדם זוכה בעל כורחו (ברכת אברהם סוכה לו: אגד שלא במינו ב).

מצוות בטלות לעתיד לבוא - יתבטלו לגמרי, או שהפטור של מתים ממצוות ("במתים חופשי") ימשך גם לאחר שיקומו לתחייה (קובץ שיעורים ח"ב כט).

מצוות דאורייתא - ע"ע דיני התורה.

מצוות דרבנן - ע"ע דרבנן.

מצוות לאו ליהנות ניתנו (א) - הטעם הוא משום שההנאה טפילה לקיום דברי השי"ת, או שהנאה רוחנית ממצוות לא נחשבת כלל להנאה (רש"י ורשב"א סוכה לא: לא נחשבת הנאה. קובץ שמועות חולין לט: טפילה).

מצוות לאו ליהנות ניתנו (ב) - נחשב כאילו לא עשה כלל את המעשה, או רק כאילו לא הנהה (אך את המעשה כן עשה) (גר"ש שקאפ נדרים יא ד"ה ושמעתי: לא עשה כלל את המעשה).

מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות (א) - פטורה משום שהזמן גרמן, מפני שמשועבדת לבעלה וא"א להגביל לה את זמן המצווה (או מטעמים אחרים) (סיבה), או שיש טעם מיוחד לכל מצווה שהאשה פטורה, ולא משום שהזמן גרמן (סימן) (קונטרסי שיעורים קידושין יט-ד ד"ה ונראה בביאור).

מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות (ב) - נשים שמקיימות מצוות עשה שהזמן גרמן - נחשב מעשה מצווה, או שאין בזה כלל מעשה מצווה (וכמו המניח תפילין ברגלו) (קובץ שיעורים בבא בתרא נד ברבע האחרון: תולה במחלוקת ראשונים).

מצוות צריכות כוונה (א) - אם לא כיוון כאילו שלא עשה את מעשה המצווה כלל (אלא כמתעסק), או שעשה את מעשה המצווה, ורק לא קיימה (ברכת אברהם פסחים קיד: ברכת המרור ב).

מצוות צריכות כוונה (ב) - שלושה צדדים: צריך להוציא ב שפתיו (דיבור), או שצריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או שמספיקה התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, נחותא) (מנחת חינוך י-ג [כו] ד"ה ואי בסוף המצווה): דיבור או מחשבה, ורצה לתלות במחלוקת ראשונים. ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד ערב אות ה: מחשבה או התרצות. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

מצוות שבין אדם לחבירו - המצווה רק בתוצאה, או גם בכל הכשר וקירוב למצווה (אתון דאורייתא יג ד"ה והנה: תוצאה. קובץ שיעורים ח"ב כג-ו, ז: תוצאה (לענין פריעת בעל חוב, פדיון שבויים, רציחה וחובל באביו). שערי יושר א-ז בסופו: גם כל קירוב למצווה).

מצוות שבממונן - בכללן יש שיעבוד נכסים חוץ מריבית (שיש עליה גזירת הכתוב), או שבכולן אין שיעבוד נכסים חוץ מצדקה (שהיא חוב ממון לעניים) (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד רמט).

מצורע - ע"ע שילוח מצורע.

מצורע הוקש למת - טומאת מצורע הוקשה למת, או שהמצורע בעצמו הוקש למת (גר"ח סטנסיל צב).

מצטמק ויפה לו (או ורע לו) - יפה (ורע) לתבשיל, שהוא משתבח (או נחסר), או לאדם, שהאדם שמח (או עצוב) (אגרות רא"ה ח"א מב בשם ספר אורה המיוחס לרש"י: לאדם).

מצמצם (מניעת הצלה ממיתה) - גזירת הכתוב ("או באיבה") שנחשב כאילו שהוא מעשה בידיים ולא רק גרמא, או חיוב מחודש אע"פ שהוא רק בגרמא (ברכת אברהם סנהדרין עו: מצמצם א).

מקדש - ע"ע בית המקדש.

מקוזה - ע"ע ארבעים סאה, זוחלין, שינוי מראה.

מקום - הוא מציאות אחת כוללת, או שמורכב מהרבה נקודות קטנות שא"א לחלקן יותר (מפענח צפונות ב).

מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה - חיוב בדיקה הוא רק במקום שמכניסים בו חמץ, או שהחיוב הוא בכל מקום, אך מקום שאין מכניסים בו הוא כבדוק ולכן פטור מבדיקה (ברכת אברהם פסחים ב. מקום שנתחייב בבדיקה א).

מקח טעות (א) - אומדנא שהתנה שקונה רק על דעת שהחפץ טוב (תנאי), או שלא נחשב לכוונת קניין (שר"ת רעק"א תנינא נא: תנאי, שר"ת בית הלוי ח"ג ג ד"ה והנראה: אינו קניין. חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד סא).

מקח טעות (ב) - המעות שביד המוכר - גזל, או מלווה (מחנה אפרים גזילה כג).

מקלקל (בשבת) (א) - אינו מלאכה כלל, או שהוא מלאכה ופטור עליה (אחיעזר ח"ב ה-ז בסופו: מחלוקת רש"י ותוס'. אגלי טל דש טו [יח] בהשמטה: לכר"ע היא מלאכה).

מקלקל (בשבת) (ב) - פטור כאשר מקלקל, או כאשר אינו מתקן (פרי משה שבת ו-ג).

מקצת היום ככולו - צריך רק את מקצתו, או שכשיש את מקצתו נחשב כאילו יש את כולו (קובץ הערות יט-א,ב).

מרא קמא - פוסקים לפי העבר (חזקה דמעיקרא), או שלא מוציאים מידו (מוחזק) (קונטרס הספיקות א-ה ורמב"ן ורמ"ה המובאים בו, קובץ שיעורים ח"ב ח - מוחזק. פני יהושע המובא בקונטרס הספיקות שם וקצות המובא בקובץ שיעורים שם - חזקה דמעיקרא).

מרור (א) - המצווה היא בטעם המרור, או במין המרור (משנת יעבץ א"ח יז).

מרור (ב) - ע"ע על מצות ומרורים יאכלוהו.

מרור בזמן הזה להילל (מדרבנן) - מקיים את המצווה ע"י כורך, או שמקיימה בנפרד, ומצוות כורך היא רק זכר למקדש (גר"ח סטנסיל מא).

משיכה (קניין) (א) - חל ע"י מעשה המשיכה, או ע"י שהחפץ נמצא ברשותו של הקונה (התוצאה) (אבן האזל מכירה ב-ח: רמב"ם - מעשה, ראב"ד - תוצאה).

משיכה (קניין) (ב) - חל ע"י ההכנסה לרשותו, או משום שהמעשה מוכיח את בעלותו (כמו קניין חזקה) (מנחת אשר בבא בתרא מב-ו, יא, תורת הקניינים ח"א עמוד רפח. ומעין זה חקר עיון בלומדות יב האם חל ע"י מעשה המשיכה עצמו, או משום שהמעשה מוכיח את בעלותו).

משיכה (קניין) (ג) - לא מועילה ברשות הרבים - משום שאינה הכנסה לרשותו, או שאינה דרך משיכה, כי הרבים מעכבים אותו (תורת הקניינים ח"א עמוד רפט).

משיכה (קניין) (ד) - לא מועילה בעצין נקוב משום שקרקע אינה נקנית במשיכה, או שכיוון שנחשב מחובר לקרקע עולם - אינה משיכה כלל (כמו המושך ענף שמחובר לאילן, שאינה משיכה) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד רמ).

משכון (א) - רק שיעבוד, או קניין (פרי משה קניינים מו-ב).

משכון (ב) - המשכון הוא פירעון החוב, ורק אם יהיה לו כסף ישלם במקום המשכון, או שהתחייב לשלם כסף, ורק אם לא ישלם יפרע את המשכון במקום הכסף (המידות לחקר ההלכה יח-פח: זו המחלוקת האם בעל חוב קונה משכון).

משכון שהטפו בזרוע - חייב משום גזלן, או משום אחריות של שומר (כשאר משכון) (גר"ח סטנסיל רמא: סתירה ברמב"ם).

משלוח מנות - המצווה בשליחת המנות (פעולה), או שחבירו יקבלן (תוצאה) (באר היטב א"ח תרצה-ז. המידות לחקר ההלכה י"ח: תוצאה).

משמוש נחלה - ע"ע ירושת משמוש.

משמש מת (בעריות) - אינה ביאה כלל, או שהיא ביאה ופטור עליה (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד יד).

משמשי חולה פטורים מן הסוכה - מטעם תשבו כעין תדורו, או מטעם עוסק במצווה פטור מן המצווה (קובץ שיעורים ח"ב מו-א. ובמשנת יעבץ א"ח סה-ד חקר האם הוא מטעם עוסק במצווה, או מטעם מצטער פטור מן הסוכה).

משקה הבלוע בפרי - הוא אוכל, ורק כשיוצא מהפרי נעשה למשקה, או שהוא משקה, ורק כשהוא בלוע יש לו דיני אוכל כי הוא טפל לפרי (ברכת אברהם פסחים לג: ד"ה טומאה: רא"ש - משקה, ר"ש - אוכל).

משקים טמאים שנבלעו בהרם אינם מטמאים - משום שטומאה בלועה אינה מטמאה, או שנתבטלו וכאילו אינם (גר"ח סטנסיל שצז).

מת - ע"ע מיתה, שערות וציפורניים של מת.

מת מצווה - נזיר נטמא לו משום ביזיון המת, או משום שמוטל על כולם לקבורו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה מת מצווה).

מתה מחמת מלאכה פטור (בשומרים) - שלושה צדדים: משום שהמשאיל פשע שלא בדק, או שידע שאפשר שתכחיש במלאכה והתירה לזה, או שאיגלאי מילתא שהיא שאלה בטעות, שלא היתה ראויה למלאכה (מחנה אפרים שאלה ופיקדון ד: שאלה בטעות, רמב"ן וריטב"א המובאים בו - פשע, נימוקי יוסף המובא בו - ידע והתירה לזה).

מתוך שאינו יכול להישבע משלם - מסתמא חייב בתשלומין ורק אם נשבע פטור מלשלם, או שמסתמא פטור מלשלם ורק אם לא נשבע מתחייב (קובץ שיעורים בבא בתרא קנ וח"ב ז-ב, משנת יעבץ חו"מ יט).

מתיר (בשבת) - היפוכה של מלאכת קושר, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-3 עמוד 92).

מתנה טמירתא (אמר לעדים כתבו בסתר ותנו לו) - לא מועילה משום הערמה (שפסלוה חכמים), או משום שלא נתנה בלב שלם ולא גמר להקנות (אבן האזל זכיה ומתנה ה-א: רמב"ם - הערמה, הפשט הפשוט - לא נתן בלב שלם).

מתנה מועטת - קניין, או רק התחייבות (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה דברים שנקנים באמירה: בב לי - קניין, ירושלמי - התחייבות. וכן חקר משנת יעבץ יו"ד כ ד"ה אכן נראה האם הוא מדיני ממונות או רק איסור).

מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל - משום שאינו יכול לשנות מדיני התורה, או שכאילו לא התנה כלל (גר"ז נחלות ו-י ד"ה עוד: כאילו לא התנה כלל).

מתנה על מה שכתוב בתורה - תנאי ממש, שאם יתחייב לה בשאר כסות ועונה אינה מקודשת, או שיו, שמקדש אותה בלי התחייבות לשאר כסות ועונה (תוס' כתובות נו. ד"ה הרי: תנאי ממש, רעק"א על התוס' שם: שיו).

מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים (לרבי יהודה) - חמישה צדדים: מדין שיו (שקידש אותה ושייר את דין שאר וכסות), או מדין סילוק (שקידש אותה וסילק את חיובי שאר וכסות), או מדין תנאי (שקידש אותה והתנה שלא נותן לה שאר וכסות), או מדין מחילה (שהאשה ידעה ומחלה לו), או שהתורה חייבה חיובי ממון רק ברצון האישה, וכאן שאינה רוצה אינו חייב (גר"ש שקאפ כתובות מט ד"ה והנה וד"ה אמנם היה: תנאי, ולא סילוק ולא שיו. חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד קנד: תנאי או מחילה, קצות רט-יא: רשב"א - מחילה, דעת עצמו - פטור כיוון שהאישה לא רוצה).

מתנה על מנת להחזיר (א) - קניין גמור אלא שהטיל בו תנאי, או קניין לזמן (תורת הקניינים ח"א עמוד קפד).

מתנה על מנת להחזיר (ב) - התנאי הוא שיקנה בחזרה לבעלים הראשון, או רק שבמציאות יחזיר לו (אך אין צריך להקנות לו) (קהילות יעקב בבא בתרא לה).

מתנות כהונה - ממון כהנים, או הפקר לכהנים (קהילות יעקב נדרים ד ד"ה ומעתה יש).

מתנות לאביונים - המצווה בנתינה (פעולה), או שהעני יקבלן (תוצאה) (באר היטב או"ח תרצה-ז).

מתנות עניים - ע"ע ממון עניים, נדרי צדקה, צדקה.

מתנת שכיב מרע - ע"ע שכיב מרע.

מתעסק (א) - לא נחשב שהיתה פעולה כלל (שאינה עשיית חריץ אלא רק גרירת כיסא), או שהיתה פעולה אך כאילו שלא האדם עשה אלא נעשתה מעצמה (שהחריץ נעשה מאליו) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ז: כנעשה מעצמו).

מתעסק (ב) - רק פטור מעונש, או שאין כלל ציווי ומותר (שו"ת רעק"א מהדורא קמא ח: בשבת - מותר, בשאר התורה - פטור. אגלי טל קוצר סוף כד - מותר. ברכת אברהם בבא קמא כו: ד"ה לעניין, קובץ ביאורים בציונים לבבא קמא עמוד סד בדפיו, חלקת יואב ח"א או"ח ז).

נ

נאמן עלי אבא (לעדות או לדין) - חמישה צדדים: מדין מחילה והתחייבות, או מדין הודאת בעל דין (או אודיתא), או מדין תנאי שבממון, או שכאשר מקבלו על עצמו לא פסלתו התורה (שכל הפסולים נאמרו רק כשלא קיבלם), או שזו תקנת חכמים (ברכת אברהם סנהדרין כד: נאמן עלי אבא טו: מחלוקת ראשונים).

נבילה (א) - האיסור בכך שנתנבלה (פעולה), ואח"כ האיסור ממשיך, או שהאיסור הוא בכך שהיא נבילה (המידות לחקר ההלכה טו-כב).

נבילה (ב) - ע"ע טומאת נבילה.

נבילת עוף טהור (א) - ארבעה צדדים: מטמאה בבית הבליעה מדין טומאת מגע, או טומאת משא, או מדין אכילה, או שהיא דין נפרד שמטמאה כשהיא נמצאת בבית הבליעה (אתוון דאורייתא ב: מגע, משא, או אכילה. קובץ שיעורים ביצה כט: אכילה או דין נפרד).

נבילת עוף טהור (ב) - טומאתה בבית הבליעה נובעת מאיסור אכילתה, או דין נפרד (גר"ח סטנסיל תי, זכר יצחק ח"א מו בסופו ד"ה לזאת).

נבעלה בעילת זנות אסורה בתרומה - מדין זונה וחללה, או דין נפרד (ודין זונה לא פוסל בתרומה) (גר"ח סטנסיל שס).

נגיעה במקצת - ע"ע טומאת מגע.

נראה ונראה אינו חוזר ונראה - נחשב כאילו שאותה הדחייה עדיין קיימת, או פסול בפני עצמו, אפילו שאותה הדחייה כבר בטלה (המידות לחקר ההלכה ו-יב).

נדר (א) - המעשה בעצמו אסור, או שהאיסור הוא רק לחלל את דיבורו (קובץ הערות יח-ב: לחלל את דיבורו).

נדר (ב) - איסור כל יחל הוא מצד הקבלה, שמתברר שקבלת הנדר לא היתה נכונה ועובר למפרע, או מצד הקיום, שלא קיים את דבריו ועובר בלהבא (דרכי משה דרך הקודש ב-ט,?).

נדר (ג) - האדם מחיל בעצמו את האיסור (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק מקבל על עצמו את האיסור, והאיסור חל ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם: כח המעשה. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד כח: כח המעשה, ולכן לא שייך בו חזרה תוך ל'. וכן דן בזה שם בעמוד כה. חידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה: דעת עצמו - כח האדם, ר"ן ומחנה אפרים - כח המעשה. גדרי כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

נדר (ד) - חלות איסור או קבלה (שהאדם מקבל על עצמו ואח"כ התורה עושה איסור חפצא) (חידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה: חלות איסור, ר"ן ומחנה אפרים שמוכאים בו: קבלה).

נדר לזמן - כל רגע ורגע שבתוך הזמן אסור (מהפרטים מצטרף הכלל), או שיש איסור אחד, והזמן מגביל אותו שיחול רק עד הזמן (מהכלל מסתעפים הפרטים) (דרכי משה דרך הקודש ג-יח: כל רגע ורגע אסור).

נדר על דבר שאין בו ממש (כגון קונם שאני ישן, שחל מדרבנן) - איסור חפצא, או איסור גברא (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קד: ר"ן - חפצא).

נדרי צדקה (א) - הממון נקנה לעניים (ושייך להם לכל דבר), או שרק יש לו דין צדקה אך אינו שייך להם עדיין, שצריך מעשה קניין ככל הקניינים (גר"ח על הרמב"ם מכירה כב-יז ד"ה ונראה. וכן חקר מחנה אפרים צדקה ב האם החיוב מדין מוצא שפתיך, או מדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ומעין זה חקר בקהילות יעקב נדרים (ד ד"ה ומעתה יש) האם נעשה ממון עניים או הפקר לעניים).

נדרי צדקה (ב) - כדיני קורבנות (וזמנם עד ג' רגלים), או כדיני ממונות (וזמנם מייד) (קהילות יעקב נדרים (ד ד"ה ומעתה יש), ותלה בחקירה האם נעשה ממון עניים - וכקורבנות, או הפקר לעניים - וכממונות).

נדרי צדקה (ג) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, נחותא) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא טז-ז ד"ה ונלענ"ד: מחשבה. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ קונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

נדרי צדקה (ד) - האדם עצמו מחיל את הדין (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק נודר והתורה מחילה את הדין (כח המעשה, כשחיטה) (שערי יושר הכא ד"ה אמנם: כח האדם).

נדרי שגגות - מדין טעות ככל התורה (כבקניינים), או דין בפני עצמו שצריך פיו וליבו שווין (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד כט, רד).

נחנה - שלושה צדדים: חייב משום שפוגע בבעלותו של הבעלים, או משום שמחסרו ממון, או מדין מזיק (קונטרסי שיעורים בבא קמא יב-ח. וכן חקרו המידות לחקר ההלכה טו-מה ואור שמח המובא בו האם חייב על הנאת בהמתו מדין מזיק או מדין פריעת חוב).

נוגע (בעדות) (א) - שלושה צדדים: חשש שמשקר, או שאדם קרוב אצל עצמו (קרוב), או בעל דין (קצות החושן לד-ד: חשש משקר או קרוב, קובץ שיעורים כתובות נז: גם חשש משקר וגם קרוב, חידושי ר' שמואל בבא בתרא כג-ב: מביא מחלוקת ראשונים בין שלושת הצדדים).

נוגע (בעדות) (ב) - ע"ע עדות.

נוטל כלי לבקרו או לשגרו לחמיו ונאנם חייב - מדין שואל, או מדין לוקח (מחנה אפרים שומרים כד).

נולד (ביום טוב) - האיסור רצוף מתחילת הזמן על כולו, או שמתחדש בכל רגע של הזמן (חידושי ר' שמואל פסחים עמוד נט בשם הגרש"ש: כל רגע).

נותן טעם לפגם - מותר מדין ביטול ברוב, או משום שאינו נחשב כלל לטעם (שכל דין טעם הוא רק כשהטעם הוא לשבח) (פרי משה רוב מג-ב).

נזיקין (א) - חלק מזכויות הבעלים הם שהמזיקו צריך לשלם לו, או שהוא תולדה מזכות ההשתמשות - שצריך לשלם לו משום שמבטל ממנו את זכות זו (המידות לחקר ההלכה ח-מט).

נזיקין (ב) - ע"ע היזק שאינו ניכר, מיטב, נזקי ממון, תשלומי נזיקין.

נזיר (א) - שלושה צדדים: איסור חפצא, או איסור גברא, או קדושה (כקדושת כהונה, וממילא התורה אסרתו בכל האיסורים) (המידות לחקר ההלכה במבוא ט-ב: מחלוקת אחרונים. גר"ש שקאפ נדרים ד. אבני מילואים בשו"ת כב ד"ה והנה. מהר"ט ח"א נג נד (מובא במידות לחקר ההלכה ובגרש"ש שם): קדושה. שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תצו דן במהר"ט הנ"ל. אור גדול דף קפג טור ג: האם איסור חפצא).

נזיר (ב) - נדר איסור, או נדר הקדש (קונטרסי שיעורים נדרים א-ד ד"ה ונראה וט-ז: רמב"ם - איסור, רמב"ן - הקדש).

נזיר (ג) - הוא מחיל על עצמו את האיסורים (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק נדר והתורה מחילה עליו את האיסורים (כח המעשה, כשחיטה) (שערי יושר ה-כא ד"ה ולענין וחידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה: כח המעשה. גר"י כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

נזיר (ד) - חיוב קורבנותיו בא ע"י קבלתו, כשאר דיני נזירות, או שבא ממילא ע"י הנזירות (והקבלה היא רק על הנזירות עצמה) (קובץ שיעורים ביצה נב, חידושי ר' שמואל נדרים עמוד ריז).

נזיר (ה) - בגלל שהוא קדוש ("קדוש יהיה") יש לו דיני נזיר, או בגלל דיני הנזיר הוא קדוש (דרכי משה דרך הקודש ד-יא).

נזיר (ו) - האיסור שנגע במת והאהיל עליו, או שנטמא וע"י זה חילל את נזירותו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה נזירות לענין טומאה).

נזיר (ז) - ע"ע מת מצווה, תנאי בנזירות.

נזיר אסור בייך עד לאחר כל המעשים (לרמב"ם) - מדין נזיר, או מצווה מחודשת (אך איסור נזיר פקע לאחר זריקת אחד מן הדמים) (גר"ח סטנסיל רד).

נזיר לאחר ל' יום (הריני נזיר לאחר ל' יום) - החיוב חל רק לאחר ל' יום, או שכבר עכשיו מחויב בנזירות דלאחר ל' יום (כמו האומר הרי עלי לאחר ל' שמחויב מיד לאחר ל') (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד קנט).

נזיר לזמן - כל רגע ורגע שבתוך הזמן אסור (מהפרטים מצטרף הכלל), או שיש נזירות אחת, והזמן מגביל אותה שתחול רק עד הזמן (מהכלל מסתעפים הפרטים) (דרכי משה דרך הקודש ג-יח: נזירות אחת).

נזיר שמשון - שלושה צדדים: סוג חדש של נזירות, או שהיא נזירות רגילה אלא שאינה גמורה (שמותר להיטמא למתים), או מדין נדר (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תצג, חידושי ר' שמואל נדרים עמוד נג: סוג חדש או נזירות רגילה. שו"ת מהר"ט ח"א כ מביא דעה שמדין נדר, ודעת עצמו שכשאר נזירות).

נזיר ש'נמא (א) - מתחיל נזירות חדשה, או שהנזירות הקודמת מ'משיכה (דרכי משה דרך הקודש ג-ט).

נזיר ש'נמא (ב) - הקורבנות על מעשה ההיטמאות, או על נזירות הטומאה (שכמו שיש נזירות טהרה כך יש נזירות טומאה) (גר"ח סטנסיל רה: נזירות טומאה).

נזיר ש'נמא (ג) - מונה שבעה ימים כדי להיטהר מטומאת מת, או מפני שמניין נזירות טומאה הוא שבעה ימים (גר"ח סטנסיל רה).

נזקי ממונו (א) - החיוב הוא משום שממונו הזיק, או משום שהיה צריך לשמור עליו ופשע ולא שמר (גר"ש שקאפ בבא קמא א, גר"ט קטו, אבן האזל נזקי ממון א-א-יד, גר"ט קי ד"ה ונראה).

נזקי ממונו (ב) - עונש על שממונו הזיק, או משום שצריך לשלם את הנזק לניזק (כהשבת הלוואה) (גר"ט קטו ד"ה והנה יש. קונטרסי שיעורים בבא קמא ב-ג, ד: רמב"ם - כהלוואה, רשב"א - בור הוא עונש, שאר מזיקין - כהלוואה).

נטילת ידיים לחלוין - כדי שלא תהיה טומאה על הידיים (כנטילה לתרומה), או מצווה שהידיים יהיו נטולות (גר"ח סטנסיל קמג: ראב"ד - כתרומה, רמב"ם - דין נפרד).

נידה (א) - האיסור לבעלה הוא תולדה מהטומאה, או דין נפרד (נודע ביהודה מהדורא תנינא י"ד קכ ואבני נזר ח"ב רמ-ח: דין נפרד. גר"ש שקאפ יבמות א ד"ה ועתה: תולדה מהטומאה. ומעין זה חקר האתון דאורייתא כא האם איסור נידה הוא איסור או טומאה).

נידה (ב) - נחשבת ערוה (מדיני עריות), או כשאר איסורים (מנחת חינוך רצה-כא ד"ה והנה, וחלקת יואב י"ד כט: ערוה. אתון דאורייתא כא).

נידה (ג) - נידה גורמת לראייה, או שהראייה גורמת לנידה (מפענח צפונות י-ז).

ניחום אבלים - משום האבלים, או מדין כבוד המת (משנת יעבץ י"ד לו ד"ה ונראה).

נישואין (א) - הגיע זמן (י"ב חודש אחר האירוסין) אוכלות משלו ואוכלות בתרומה - הזמן מחייב גם שישאנה וגם שאוכלת, או שהזמן מחייב שישאנה, וכיוון שלא נשאה חייב להאכילה (המידות לחקר ההלכה ג-ח).

נישואין (ב) - ע"ע חופה.

נכסים מועטים - ע"ע אלמנה אצל הבת, מזון הבנות.

נמצא אחד מהן קרוב או פסול - ע"ע עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

נעילה (בקניין חזקה) - תיקון הקרקע (כמו נעל ופרץ), או הוראת בעלות (אע"פ שאינו תיקון הקרקע) (תורת הקניינים ח"א עמוד שפ, תקסא: ר"ן - תיקון, רבנו יונה - הוראת בעלות).

נערה - שבח נעורים לאביה - ע"ע אב.

נר חנוכה (א) - מצווה להדליק את הנר (פעולה), או שהנר יהיה דולק (תוצאה) (ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד רסא אות א).

נר חנוכה (ב) - ע"ע הידור בנר חנוכה.

נרות המנוחה - מצווה להדליקם (פעולה), או שיהיו דולקים תמיד (תוצאה) (גר"ח על הרמב"ם ביאת מקדש טז ד"ה והנראה: רמב"ם - תוצאה. תורה שלמה חכ"ג מילואים לפרשת תצווה ד).

נרצע - ע"ע מיתת האדון, רציעה.

נר שבת (א) - מצווה להדליקו (פעולה), או שיהיה דולק (תוצאה) (עיון בלומדות יג).

נר שבת (ב) - לעונג שבת (שיהנה), או לכבוד שבת (גר"ח סטנסיל יא, רוח אליהו סג. משנת יעבץ אר"ח לד ד"ה ולפ"ז נמצא וקהילות יעקב שבת יט: שני הדינים יחד, והוסיף המשנת יעבץ שם שאם הוא לעונג - מעיקר הדין היה צריך להדליק בשבת אלא שאסור, ואם הוא לכבוד - עיקר החיוב על ערב שבת שזהו הכבוד).

נר שבת וסעודה - צריך נר במקום סעודה, או סעודה במקום נר (מפענח צפונות י-ט).

נשבע ונוטל - חכמים הפקיעו ממנו את זכות הממון ותיקנו שאם ישבע יטול, או שזכות הממון נשארה אצלו, ורק החמירו עליו שישבע (ואם לא ישבע לא יטול) (פרי משה שבועות ממון כב-א).

נתינת רשות לאדם אחר להשתמש בחפץ - צריך מחשבה בפועל כדי להתיר את האיסור גזל שבממון (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, ניותא) (חידושי ושיעורי מרן ר' ברוך בער בבא מציעא לו ד"ה ויש לחקור: חמדת שלמה - מחשבה, שאר המפרשים - התרצות. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

נתיצת אבן מהמזבח - האיסור בנתיצת האבן, או בכך שע"י זה המזבח נפסל (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה נתיצת אבן).

נתן הוא ואמרה היא ספק מקודשת - הספק הוא האם היתה דעתו לקדשה, או האם נחשב כי יקח ולא כי תיקח (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד מ).

פ

פודר (קניין) (א) - נתינת הסודר היא תמורת החפץ הנקנה (מדין קניין כסף), או שהיא ראייה לגמירות דעת (מנחת אשר בבא בתרא מב. ומעין זה חקר בשיעורי ר' שמואל (בבא מציעא ח"א עמוד טט) האם הוא תמורה או מעשה ליצור למקנה גמירות דעת. ומעין זה חקר בפרי משה קניינים לא-ב האם הוא מדין קניין כסף או שהוא קניין נפרד).

פודר (קניין) (ב) - העדים נותנים את הסודר - מדין שליחות, או מדין עבד כנעני (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קיח).

פוטא (א) - דין טומאה (ככל טומאות מגע), או דין איסור (איסור ביאה) (שערי יושר א-טז ד"ה והנה וד"ה וע"כ, ובחידושי גר"ש שקאפ כתובות ו ד"ה וע"כ נלענ"ד ד"ל: איסור).

סוטה (ב) - נחשבת ערוה (מדיני עריות), או כשאר איסורים (מנחת חינוך רצה-כא ד"ה ועוד: ערוה).

סוטה (ג) - הדין שעשה הכתוב ספק כוודאי הוא שהספק אסור אפילו אם קמי שמיא גליא שלא זינתה (דין ודאי), או שרק אנו דנים כאילו זינתה (דין ספק) (קובץ הערות טו-י).

סוטה (ד) - מה שעד אחד נאמן גם להפסידה כתובתה, הוא בתולדה מהאיסור על בעלה, שהעד נאמן רק לאוסרה וממילא מפסידה כתובתה, או שהיא נאמנות נפרדת, שהעד נאמן גם להפסיד כתובתה משום שרגליים לדבר (קובץ הערות כא-יד).

סוטה (ה) - ע"ע כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל.

סוטה ודאי אסורה ליבום - איסור ט ומאה (כמו איסור סוטה לבעל ולבועל), או איסור עריות (כמו איסור ביאה של שאר עריות) (גר"ש שקאפ יבמות ט ד"ה אמנם י"ל).

סוכה (א) - צריך שתהיה שלו, או שאסור שתהיה גזולה (פרי משה גניבה וגזילה לד-ב).

סוכה (ב) - גם עשייתה היא מצווה, או רק הישיבה בה (ש"ת הרמב"ם נא: רק הישיבה, רש"י מכות ח. ד"ה השתא: משמע ממנו שגם העשייה היא מצווה).

סוכה (ג) - ע"ע אוויר בסוכה, אכילה בסוכה, ארבע על ארבע, גזירת תקרה, דופן סוכה, משמשי חולה, סכך, שינה בסוכה.

סוכה למעלה מעשרים אמה פסולה - הסוכה עצמה פסולה, או שהישיבה בפסולה (שאי אפשר לקיים את המצווה) (ברכת אברהם סוכה ב. פסול דסוכה למעלה מעשרים א).

סוכה לצל - צריכה להיות לצל, או פסולה אם נעשתה שלא לצל (מפענח צפונות ו-לא: צריכה להיות לצל).

סוכה פחות מעשרה טפחים פסולה - המחיצות צריכות להקיף חלל עשרה (דין במחיצות), או שהסכך צריך לסכך על חלל עשרה (דין בסכך) (ברכת אברהם סוכה ה: י טפחים בסוכה ה).

סוכה שירדו בה גשמים - פטור משום תשבו כעין תדורו (פטור בגברא), או שאינה נחשבת סוכה (חיסרון בחפצא) (משנת יעבץ אר"ח סד ד"ה הרי מבואר).

סוכה תחת האילן - כל הסוכה פסולה, או שרק הסכך פסול (ברכת אברהם סוכה ט: סוכה תחת האילן ג: כל הסוכה).

סוכות - שבעת הימים הם מצווה אחת, או שבע מצוות נפרדות (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אבלות בקטן שהגדיל, ברכת אברהם סוכה ט. עושין סוכה בחוה"מ ג).

סוכת היוצרים - פסול בסכך, או פסול במצוות הישיבה (ברכת אברהם סוכה ח: סוכות היוצרים ה: רש"י - ישיבה, ר"ן - סכך).

סומא (א) - שלושה צדדים: רק אינו רואה, או שעינו לא נחשבת לעין, או שאינה נחשבת כלל אבר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בעל מוס: אם רק אינו רואה - אינו רואה, אם נסמית לגמרי - אינה עין, אם נחטטה - אינה אבר).

סומא (ב) - בר חיובא והתורה פטרתו (פטור חיובי), או שאינו בר חיובא (פטור שלילי, שלא חויב כלל) (קונטרסי שיעורים קידושין כד-יב ד"ה וסברא: בר חיובא).

סותר (בשבת) (א) - המלאכה היא מעשה הסתירה, או האפשרות לבנות מחדש (מי טל סותר א).

סותר (בשבת) (ב) - היפוכה של מלאכת בונה, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-3 עמוד 92).

סיכה (ביום כיפור) - הגוף כולו נהנה מהסיכה, או רק המקום שסכו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה סיכה ביום הכיפורים: הגוף כולו).

סילוק - מדין מתנה על מה שכתוב בתורה, או דין נפרד (קצות רט-יא: מתנה על מה שכתוב בתורה, קובץ שיעורים בבא בתרא ריב: דין נפרד).

סימן אחר בשחיטת עוף - נחשב כאילו שחט גם את הסימן השני, או שמספיק רק סימן אחד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שחיטת עוף).

סימן עליון (באשה) - ראייה שהביאה שתי שערות (סימן), או ראייה שהיא גדולה (סיבה) (אור גדול דף נ טור ב).

סימני אבידה - לא מועילים מן התורה (לחלק מהדעות) - מחשש שראה את הסימנים ביד חברו ומשקר, או שמא יש חפץ אחר עם אותם סימנים (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד כט).

סימני בגרות - ע"י הסימנים נעשית בגורת (סיבה), או שהסימנים מבררים שהיא בגורת (סימן) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בגרות: סיבה).

סימני גדלות - גזירת הכתוב שמי שיש לו שתי שערות חייב במצוות (סיבה), או שכשיש לו שערות זו ראייה שיש לו דעת, ולכן חייב במצוות (סימן) (צפנת פענח אישות א-ט: לבבלי סיבה, לירושלמי סימן).

סימני טהרה וטומאה - הסימנים עצמם הם המתירים ואוסרים (סיבה), או שהם מגלים שהמין מותר או אסור (סימן) (קובץ שמועות חולין כז).

סימנים באמה עבריה - נמכרת לתמיד, והסימנים ומיתת האב מוציאים אותה (כמו יציאת שש ויובל), או שמתחילה נמכרת רק עד הסימנים או מיתת האב (שכיוון שכבר אין לאביה זכות למוכרה יוצאת מרשות האדון) (המידות לחקר ההלכה ב-מ, שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קנא).

סימנים לרעה שמדרבנן (כגון באבידה) - בירור מדרבנן, או מדין הפקר בית דין (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יח).

סיפור יציאת מצרים - הריבוי הוא מדין הידור מצווה, או שהוא חלק מהמצווה עצמה (כמו מרבה בתרומה, שכל חלק מהתרומה הוא תרומה עצמה, ולא רק הידור) (ברכת אברהם פסחים ק"ח. מצוות סיפור ג).

סיפור יציאת מצרים בזמן מצה ומרור - צריך לספר בזמן חיוב מצה ומרור (לא ביום ולא לאחר חצות), או בזמן אכילתם ממש (ואם אין לו מצה ומרור פטור מלספר) (משנת יעבץ א"ח יח-א ד"ה אלא).

סכך (א) - צריך שיהיה תלוש, או שלא יהיה מחובר (מפענח צפונות ו-כו: שלא יהיה מחובר).

סכך (ב) - ע"ע אוויר בסוכה.

סכך למעלה מעשרים אמה - ע"ע איסורים התלויים במקום.

סכך פסול - אינו נחשב כלל לסכך, או שהוא סכך פסול (המידות לחקר ההלכה א-יב).

סלע שחסרה יותר מכדי או נאה - נחשבת מטבע אלא שחסרה, או שאינה מטבע כלל (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כב-ח ד"ה וביאור: אינה מטבע).

סמיכה (להישען) - ארבעה צדדים: כישיבה, או כעמידה, או שאינה לא כישיבה ולא כעמידה, או שהיא גם ישיבה וגם עמידה (ברכת אברהם סנהדרין מב. סמיכה כישיבה יב: סמ"ע - ישיבה או עמידה, גר"א - לא ישיבה ולא עמידה, ש"ך ע"פ הב"ח - גם ישיבה וגם עמידה).

סמיכה שלא בפניו (לחכם) - מדין שליחות (וצריך את כל דיני שליחות), או שהסמיכה מועילה גם שלא בפניו, והשליח בא רק כדי להודיעו (ברכת אברהם סנהדרין יד. סמיכה שלא בפניו ד).

סעודה - ע"ע נר וסעודה.

ספיקא דאורייתא לחומרא - חלק מהאיסור עצמו, או איסור נפרד (שיש איסור כללי על כל הספיקות) (צפנת פענח מתנות עניים ד-ט, ומהדורא תנינא עמוד טו: איסור כללי. דן בזה במשנת רבנו יוסף הרוגאצ'ובי עמוד 203).

ספיקא דאורייתא לדעה שלחומרא מדאורייתא - איסורו ודאי, וגם אם פגע בהיתר עבר עבירה, או שרק מדין ספק, ואם פגע בהיתר לא עבר (גר"ט כה ושערי יושר א-ג ד"ה וע"כ: ודאי, קהילות יעקב כתובות ח ד"ה ולפ"ז: ספק. קונטרסי שיעורים קידושין כג).

ספיקא דאורייתא לדעה שמותר מדאורייתא - מדאורייתא מותר בוודאי ואין בו שום חשש איסור (דין ודאי), או שאין האיסור מתהפך להיתר אלא שמותר לסמוך על הצד שבאמת מותר (דין ספק) (שב שמעתתא, מובא בשערי יושר א-ב ד"ה ובספר: מותר בוודאי, קובץ ביאורים שב שמעתתא יג ד"ה ואין השני: ספק ומותר לסמוך עליו. קונטרסי שיעורים קידושין כג. והשערי יושר א-ג ד"ה וע"כ, א-ריש ד) חידש עוד שכיוון שהוא רק מדין ספק, אם באמת פגע באיסור עבר עבירה).

ספיקא דרבנן לקולא - אין צריך להחמיר מספק (דין ספק), או שכלל לא גזרו בזה (דין ודאי) (דברי סופרים א-מג, קונטרסי שיעורים קידושין כד).

ספיקות - הכרעות בספיקות - ע"ע ברי ושמא, הפה שאסר, חזקה, מוחזק, מיגו, ספיקא דאורייתא, ספיקא דרבנן, ספק, עד, עדות, עדים, רוב, שבועה.

ספירת העומר - כל הימים הם מצווה אחת כוללת, או שכל יום הוא מצווה נפרדת (משנה ברורה תפט-לו).

ספירת העומר בזמן הזה מדרבנן - חכמים תקנו מצוות ספירת העומר דרבנן, או שתקנו מצוות זכר למקדש ע"י הספירה (אך ספירת העומר ממש א"א שהרי בזמן הזה אין עומר) (ברכת אברהם סוכה כט: פסולי יום ראשון ב: גר"ז - זכר למקדש).

ספק טומאה ברשות היחיד טמא - גזירת הכתוב שטמא אפילו אם באמת לא נגע בטומאה, או שגזירת הכתוב שנחשב כאילו נגע בה (קובץ הערות לט-א).

ספק טומאה ברשות הרבים טהור - אפילו אם באמת נגע בטומאה (דין ודאי), או שמספק אין צריך לחשוש שנגע בה (דין ספק) (קובץ שיעורים ח"ב מה-ט: רק אין לחשוש).

ספק מלקות אינו לוקה - אינו מחויב מלקות כלל (דין ודאי), או שמספק אין מלקים אותו (דין ספק) (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שעח בהערה).

ספק ממזר מותר (א) - כדין ספיקא דאורייתא לקולא (לרמב"ם שמדאורייתא מקילים), או שהם דינים נפרדים (קונטרסי שיעורים קידושין כג).

ספק ממזר מותר (ב) - היתר חפצא (ומותר לסייע לספק ממזר להינשא אפילו שהמסייע יודע שהוא ממזר), או רק היתר גברא (היתר הנהגה, ואסור לסייע) (גר"ש שקאפ יבמות יג ד"ה ולפ"ז יש לדון).

ספק נגע לפני שהכהן טימא - דין ספק טומאה ברשות היחיד, או שכיוון שהכהן לא טימא אין בו טומאה כלל (גר"ח סטנסיל קל).

ספק נפשות פטור - אינו מחויב מיתה כלל (דין ודאי), או שמספק אין ממיתין אותו (דין ספק) (קובץ הוספות יח: מחלוקת תוס' ורשב"ם).

ספק ספיקא מותר - שלושה צדדים: רוב האפשרויות לק ולא (רוב), או ספיקא דרבנן, שבספק אחד מחמירים רק מדרבנן (לשיטת הרמב"ם וסיעתו) וא"כ ספק ספיקא הוא ספיקא דרבנן, או שלא נאסר מדין ספיקא דאורייתא (שרק ספק בודד אסור, ולא ספק ספיקא) (ש"ת הרשב"א ח"א תא: רוב, גליוני הש"ס כתובות ט: ספיקא דרבנן, גר"ט כה: לא נאסר).

ספק ספיקא לדעה שהוא רוב (א) - הוא רובא דאיתא קמן, או רובא דליתא קמן (פרי משה רוב ב-ב).

ספק ספיקא לדעה שהוא רוב (ב) - סופרים רק את צדדי הספק, או את כל המקרים (גר"ט כה וקהילות יעקב כתובות ח: רוב צדדים).

ספק עורלה אינו דוחה את השבת - דין ספק, או דין ודאי (גר"ח סטנסיל טו, פח).

ספק רוצח פטור - פטור רק מחמת הספק (דין ספק), או שפטור בוודאי משום שבית דין לא יודעים איך לפסוק (דין ודאי) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה רוצח כג כד).

ספק שאפשר לבררו - הטעם שמחמירים בו הוא משום שלא נאמרו בו דיני רוב וחזקה, או שהיא חומרא מדרבנן משום שיכול לברר בקלות (ברכת אברהם פסחים ד. ספק שאפשר לברר א).

ספר תורה (א) - מצווה לכותבו (פעולה), או שיהיה כתוב (תוצאה) (מנחת חינוך תריג-א, המידות לחקר ההלכה טו-ג).

ספר תורה (ב) - ע"ע אין עושים מספר תורה חומשים, לשמה, קלף של ספר תורה, שרטוט בספר תורה, תפירת ספר תורה.

ספר תורה שהסרה בו יריעה אין קוראים בו אפילו בחומש אחר - משום כבוד הציבור, או שהוא ספר חסר ופסול (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד פ).

סתם הלוואה ל' יום - משום דאדעתא דהכי הלווהו, או שיש ללווה זכות שלא יתבענו שלושים יום (גר"ח סטנסיל שיב).

סתם נזירות ל' יום - מקבל על עצמו נזירות, והדין הוא שינהג רק ל' יום, או שמקבל על עצמו נזירות רק לל' יום (והזמן הוא חלק מהקבלה) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד צג: חלק מהקבלה).

סתמא לשמה - אין צריך כלל מחשבת לשמה, או שמסתמא האדם חושב שיהיה נשחט לשם מה שהוא (אבן האזל תפילין א-טו).

ע

עבד כנעני (א) - שלושה צדדים: ישראל שפטור מחלק מהמצוות, או גוי שחייב בחלק מהמצוות, או שאינו לא ישראל ולא גוי (מפענח צפונות ו-י: אינו לא ישראל ולא גוי).

עבד כנעני (ב) - הקניין הממוני (שקנוי לרבו) והאיסורים (שדיניו שונים מבן חורין) הם שני דינים נפרדים, או שהאיסורים נובעים מהקניין הממוני (המידות לחקר ההלכה ח-נא).

עבד כנעני (ג) - נקנה לישראל אך לא לגוי - מסברא אפשר לקנותו (ככל שאר נכסים), ורק גזירת הכתוב שנוכרי אינו קונה נוכרי, או שמסברא לא שייך לקנותו (שאינו נכס כשאר נכסים), ורק גזירת הכתוב שישראל כן יכול לקנותו ע"י טבילה (גר"ש שקאפ יבמות מא ד"ה והנה).

עבד כנעני (ד) - ע"ע לעולם בהם תעבודו, מה שקנה עבד קנה רבו, ראשי אברים, שבת (חיוב נזיקין) לעבד כנעני, שחרור עבד כנעני, שפחה גויה שלא טבלה.

עבד כנעני חייב במצוות כא שה - הגזירה שווה מאשה (לה לה) באה לפוטרו ממצוות שאשה פטורה בהן (עשה שהזמן גרמן), או לחייבו במצוות שאשה חייבת בהן (לא תעשה, ועשה שלא הזמן גרמן) (רעק"א על המשניות ברכות ג-כח, מובא בחידושי ברכות כ. ד"ה ובתו"ט).

עבד כנעני חייב בשבע מצוות בני נח - מדין בן נח, או מגזירה שווה מאשה (לה לה) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יב-ט: מגזירה שווה).

עבד כנעני לא נעשה שליח לגירושין - הטעם שאינו בר כריתות פוסל את השליחות, או שאינו יכול להחיל את הגירושין (קובץ הערות כט-ו).

עבד כנעני מותר בשפחה - משום שמחויב לעבוד לרבו (וכדין עבד עברי), או שמותר מצד עצמו משום שהיא בת מינו (כמו שממזר מותר בממזרת) (קובץ הערות מז-י).

עבד כנעני שמכרו רבו לקנם - בעל השור (שנגח את העבד) חייב לשלם את השלושים ללוקח, או שבעל השור חייב לאדון, והלוקח קונה מהאדון (המידות לחקר ההלכה יג-ז).

עבד כנעני שרבו חבל בו - רבו מתחייב לעבד וחוזר וזוכה ממנו מדין מה שקנה עבד קנה רבו, או שלא מתחייב כלל (גר"ח סטנסיל קנא).

עבד עברי (א) - האיסורים והממונות (שקנוי לרבו) הם דינים נפרדים, או שהאיסורים נובעים מהממונות (פרי משה קניינים מח-א).

עבד עברי (ב) - האדון קנה את מעשי ידיו, או שקנה אותו לעבד וקניין מעשי ידיו נובע מכך שהוא עבד (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קלד).

עבד עברי (ג) - רבו לא יכול למוכרו לאחר - ארבעה צדדים: כל הקניין שיש לאדון בעבד הוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו, או משום שהעבד מחויב לעבוד רק למי שלו נמכר מתחילה דהיינו אדונו הראשון (אינו חיסרון בבעלות של האדון אלא בחיובי העבד), או שכל הבעלות שיש לאדון בעבד היא רק לעניין שיעבוד את האדון עצמו ולא שיעבוד אחרים (חיסרון בבעלות של האדון), או שלאדון אין בעלות לעניין למכור את העבד (חיסרון בכח של האדון להקנותו. הנפק"מ בין שני הצדדים האחרונים היא במקרה שהרבו הפקירו והעבד לא רצה לזכות בעצמו, האם אחרים יוכלו לקנותו) (ברכת אברהם קידושין סט בדפיו אות ב: חידוש, גר"ז שהובא בשיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קמה: מחויב רק למי שנמכר לו, שיעורי ר' שמואל שם: חיסרון בבעלות או בכח).

עבד עברי (ד) - ע"ע גרעון כסף, הענקה, מיתת האדון, מכרוהו בית דין, שטר, שש שנים.

עבד עברי הנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים - אינם יכולים לגאול אותו, או שהם יכולים, ורק אין עליהם מצווה לעשות זאת (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קל).

עבד עברי מותר בשפחה - משום שמשועבד גם לעניין זה, או מדין הקניין איסור (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קלז: ריטב"א - קניין איסור, מהר"ט - משועבד).

עבד עברי עובד את הכן - מדין ירושה, או דין נפרד (זרע אברהם כג-י: ירושה, מנחת חינוך מב: דין נפרד).

עבודה בפרה אדומה - העבודה עצמה פוסלת את הפרה, ואם לא ניחא ליה - הפסול מסתלק, או שכל הפסול הוא רק אם ניחא ליה (המידות לחקר ההלכה ב-ג).

עבודה זרה (א) - תלוי בליבו, או במה שנראה לאחרים (אבן האזל יסודי התורה ה-א: מחלוקת רבי זירא ורבא).

עבודה זרה (ב) - מצווה לגונזה (פעולה), או שלא תהיה (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קבורה גניזה שריפה: תוצאה).

עבודות שבפנים בקדשים - מצווה לעבוד בפנים, או שאסור לעבוד בחוץ (מפענח צפונות ו-יז).

עביד איניש דינא לנפשיה (א) - דין, שלגבי עצמו דינו כבית דין, או רק תפיסה (משנת יעבץ חו"מ ג ד"ה אכן נראה: דין).

עביד איניש דינא לנפשיה (ב) - יש לו רק כח לכופ את הדין, או גם לפסוק את הדין (קונטרסי שיעורים בבא קמא טו-ב).

עביד איניש דינא לנפשיה (ג) - דיני או איסורי (ר"ף בבא קמא כז: - דיני, לרבנו אפרים בשיטה מקובצת שם - איסורי).

עביד איניש דינא לנפשיה (ד) - מכח בית דין (שהוא כשלוחם), או שלעשות דין לעצמו אין צריך כלל בית דין (קונטרסי שיעורים בבא קמא טו-ב אות א).

עביד איניש דינא לנפשיה (ה) - יש לו כח רק לכופ את הדין, או גם לפסוק את הדין. ונפק"מ כשטעה בשיקול הדעת - אם יש לו גם כח לפסוק, כבית דין - יועיל אפילו אם טעה (קונטרסי שיעורים בבא קמא טו-ב אות ב).

עד אחד (כשנאמן) - גזירת הכתוב (הנהגה), או נאמנות (בירור) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה עד אחד כח. וכן חקר הגר"ח בסטנסיל צה האם הוא עדות או רק נאמנות).

עד אחד מחייב שבועה - לעניין שבועה יש לו נאמנות גמורה (דין ודאי), או רק מעורר ספק ומחייב שבועה מספק (דין ספק) (ר' חיים מטעלז בבא מציעא ג (עמוד קז), פרי משה שבועות ממון י-א).

עד המסייע פוטר משבועה (א) - חיוב השבועה מתבטל לגמרי (הותרה), או שהוא עדיין קיים, ורק העד דוחה אותו (דחוייה) (המידות לחקר ההלכה ה-ו: מחלוקת ראשונים).

עד המסייע פוטר משבועה (ב) - לא צריך להישבע, או שנחשב כאילו נשבע (כתב וחיתם ש"ת ג, והפרי משה שבועות ממון יא-ג דן בדבריו).

עד שהוזם - פסול משום גזירת הכתוב (כקרוב), או חשש משקר (כגזלן) (קובץ שיעורים בבא קמא נ).

עדות (א) - סברא שהעדים מדברים אמת (בירור), או גזירת הכתוב (הנהגה) (רמב"ם יסודי התורה ח-ב: גזירת הכתוב, קובץ הערות סג-ג: בירור. וכן חקר השערי יושר ו-ו האם היא בירור, או ניתנת כח לבית דין לכופ את הנידון).

עדות (ב) - אדם לא נאמן לומר שהוא כשר לעדות משום שהוא בעל דבר, או משום נוגע (קובץ שיעורים בבא בתרא קג).

עדות (ג) - צריך שיהיה איש, או שאשה פוסלת (מפנח צפונות ו-מ: צריך שיהיה איש).

עדות (ד) - אשה היא עדות פסולה, או שאינה עדות כלל (עיון בלומדות טו: אינה עדות).

עדות (ה) - קרוב ופסול היא עדות פסולה, או שאינה עדות כלל (עיון בלומדות טו: עדות פסולה).

עדות (ו) - נוגע היא עדות פסולה, או שאינה עדות כלל (עיון בלומדות טו "אדם קרוב אצל עצמו": אינה עדות. חידושי ר' שמואל בבא בתרא כג-ב: מחלוקת ראשונים).

עדות (ז) - ע"ע כיוון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד.

עדות אשה (כשנאמנת) - עדות, או רק נאמנות (גר"ח סטנסיל צה).

עדות גוי - פסול לעדות משום שאינו אחיך (ולא עדיף מעבד), או משום שהוא גזלן (הגהות אושר"י גיטין פרק א סימן י (י:): אינו אחיך. ספר החוכמה (הובא בהגהות אושר"י שם, במדרכי גיטין שכד ובקצות סח-א, והקצות שם כתב שכך גם דעת רש"י: גזלן).

עדות לחייב קורבן (כשאנו מכחיש את העדים) - העדים מחייבים אותו, או שהשתיקה מחייבת אותו (מדין שתיקה כהודאה) (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד מג).

עדות מוכחשת - שתי כתות שמכחישות זו את זו, או שנחשב כאילו שאין עדים כלל (קצות החושן פז-ח, קונטרס הספיקות ז-י: שתי כתות. משנה למלך טוען ונטען טו-יא, ש"ך חו"מ פז-טו: כאילו אין עדים).

עדות ממוזן - תכליתה להציל את ממון התובע, או להפריש את הנתבע מאיסור גזל (קובץ ביאורים גיטין כז: שניהם יחד).

עדות שאי אתה יכול להזימה - פסולה משום חשש משקר (שהעדים לא מפחדים לשקר), או מגזירת הכתוב (אור גדול דף קפד טור ב ודף קפו טור ג, עדות ביעקב ח).

עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (א) - מדין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, או דין נפרד (אחיעזר ח"ב כה-ז).

עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (ב) - נחשב כאילו אותו הפסול שיש בעדים הפסולים ישנו גם בכשרים (למשל, כאילו שגם הם קרובים), או פסול בפני עצמו (אע"פ שאינם קרובים) (המידות לחקר ההלכה ו-יב).

עדי חתימה - מעידים על כתיבת השטר, שנכתב בציווי של הלווה, או על המסירה, שמכך שנחתם ע"י הלווה וכעת הוא ברשות המלווה, ע"כ הלווה מסרו למלווה (קובץ שיעורים בבא בתרא תקצט. וכן חקר פרי משה עדות שבשטר ז-ג האם עדי החתימה מעידים על המסירה, או שיש רק אגן סהדי שהיתה מסירה (אך העדים גמרו את עדותם בחתימה)).

עדי קידוש החודש - חלק ממצוות קידוש החודש (שאם אין עדים הוא חיסרון בקידוש), או מצווה בפני עצמה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קדוש החודש יז).

עדי קיום (א) - רק דין שצריכים להיות עדים, או שצריך גם שיהיה אפשר אח"כ לברר את המעשה (קובץ שיעורים בבא בתרא קז: לא צריך שיהיה אפשר לברר).

עדי קיום (ב) - דין שצריכים להיות דווקא עדים, או שכל תכליתם היא רק שיהיה אפשר אח"כ לברר את המעשה, ולכן גם ראייה אחרת מועילה (גר"ט סב ד"ה והנראה, קד ד"ה ונראה).

עדי קיום במינוי שליח הולכה (לדעה שצריך עדים לזה) - כדי להכשיר את השליח, או משום שהמינוי הוא חלק מהגירושין (שלולי העדים על המינוי אין עדים על כל הגירושין) (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד ק בהערה).

עדי קיום בממוץ - לא צריך אותם כלל, או שנחשב כאילו הם נמצאים, מדין הודאת בעל דין (שהרי בעל הדין תמיד נמצא) (קצות החושן רמא-א).

עדים (א) - שני עדים הם צירוף של פעמיים עד אחד (וכל אחד מהם מעיד חצי מהעדות), או דין בפני עצמו (שערי יושר ז-א ד"ה ומה: בממוץ - צירוף של פעמיים עד אחד, בנפשות - דין מחדש).

עדים (ב) - צריכים להיות כשרים (כגון גדולים ורחוקים), או שאסור שיהיו פסולים (קטנים וקרובים) (המידות לחקר ההלכה ב-ד).

עדים (ג) - ע"ע דרישה וחקירה.

עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין - נחשב כאילו היתה חקירה ממש, או שאין צריך חקירה (פרי משה עדות שבשטר ה-ג).

עדים זוממים (א) - חיובם הוא עונש על שהעידו שקר, או גזירת הכתוב שהחייב שרצו לחייבו יעבור אליהם (קובץ שיעורים כתובות קז. וכן חקר הגר"ח בסטנסיל רכד האם חיובם משום מזיק (וחידשה תורה שחייבים אע"פ שלא הזיקו), או חידוש מיוחד).

עדים זוממים (ב) - עדים שהתברר שהם פסולים אין בהם דין הזמה - משום שנאמר "והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו" ומשמע שהתורה חייבה רק עדים כשרים (ש"ע"ד" פירושו עד כשר), או שכיוון שהתברר שהם פסולים א"כ כל הגמר דין היה בטעות, ויוצא אפוא שלא נגמר דינם (ואין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין) (אפיקי ים ח"א כב-ב, ג).

עדים זוממים (ג) - ע"ע כאשר זמם ולא כאשר עשה.

עדים שמעידים שראו עדות שנחקרה בבית דין - בית דין מחייבים ע"פ עדותם של אלה המעידים כעת, או שנחשב כאילו העדים הראשונים מעידים כעת בפני בית דין, ועל פי עדותם בית דין מחייבים (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד פט).

עדים שראו ספק קידושין - כאילו לא ראו כלל, או כאילו ראו את שני צדדי הספק יחד (קונטרסי שיעורים קידושין יז-ד ד"ה ונראה לבאר).

עובדין דחול (בשבת) - אסור משום הטורח, או שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול (אלא שישינה) (מנוחת עמי יז-4 עמוד 116).

עובר - לדעה שאין לו זכייה ואינו יורש, אין לו דין יורש כלל, או שרק לא יכול לזכות בנכסים (קובץ הערות מ-ה).

עובר שהוציא את ידו בשעת שחיטה (יוצא חוץ למחיצתו) - האבר שיצא אסור באכילה מפני שהשחיטה לא התירה אותו, או שהוא איסור מחודש (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תנז).

עוברת על דת - מפסידה כתובתה בגלל העבירות שעשתה, או בגלל שהיא גרמה לגירושה, שאינו יכול לדור עימה (קובץ שיעורים כתובות רלב. ומעין זה חקר חידושי ר' שמואל (יבמות וכתובות עמוד עא) האם מפסידה מדין קנס על מעשה (מכאן ולהבא), או שמעולם לא נתחייב לה (למפרע)).

עולת ראייה - חיובה משום ראיית העזרה, או משום הרגל (משנת יעבץ א"ח מב ד"ה מעתה נראה).

עומר (א) - יש איסור לקצור (ככל איסורי דאורייתא) וקצירת העומר מתירה אותו, או שכל האיסור הוא מפני שקוצר לפני קצירת העומר (ומבטל את ה"ראשית קצירכם") (המידות לחקר ההלכה יד-לא).

עומר (ב) - הקצירה עצמה דוחה את השבת, או שהקצירה מעכבת את הקורבן, והקורבן דוחה את השבת (כשאר הקורבנות הקבועים) (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שטט בהערה).

עומר (ג) - ע"ע לשמה.

עונשי התורה (כגון מלקות) - משום שעבר על אזהרת התורה, או משום שעשה את המעשה בעצמו (גר"ש שקאפ יבמות לא ד"ה ולענ"ד: המעשה בעצמו).

עוסק במצווה פטור מן המצווה - פטור לגמרי, או שנחשב כאנוס (קובץ שיעורים בבא בתרא מח, קהילות יעקב ברכות כה, עיון בלומדות טז, ברכת אברהם סוכה כה. עוסק במצווה ו).

עוף (לעניין אבר מן החי) - העוף הוא דבר אחד שלם (הכלל נחלק לפרטים), או שהוא מורכב מאברים נפרדים (מהפרטים נעשה כלל) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה אבר מן החי יט).

עורלה בחוץ לארץ - כדין עורלת ארץ ישראל (וההלכה למשה מסיני מלמדת שהפסוקים מתייחסים גם לחוץ לארץ), או שהיא דין נפרד מהלכה למשה מסיני (אך העורלה שנאמרה בפסוקים היא רק בארץ ישראל, ככל המצוות התלויות בארץ) (גר"ח על הרמב"ם מאכלות אסורות י-טו ד"ה והנראה).

עיבור צורה (בקודשים) - מדין נותר, או דין נפרד (רש"י פסחים לד: נותר, תוס' פסחים טו: דין נפרד. דן בדבריהם קובץ שיעורים פסחים צט).

עיבור שנה - חלק ממצוות קידוש החודש (החודש הזה לכם), או מצווה נפרדת (מנחת אשר שמות יד-א: מחלוקת ראשונים).

עיבור שנה מפני הדרכים והגשרים - מפני שבית דין יכולים לעבר לצורך, או מדין "אתם אפילו מזידים" (משנת יעבץ א"ח ו ד"ה יוצא איפוא: מחלוקת ר"ן ורמב"ם).

עין - ע"ע סומא.

עיקר וטפל בכרכות - הטפל פטור מברכה ונפקעה ממנו, או שהוא כחלק מהעיקר וברכת העיקר כוללת גם אותו (וזאת הברכה בירור הלכה כ-א בסופו ד"ה ישוב הדבר, ברכת אברהם פסחים קג: ד"ה ואשר).

עיר מקלט - ע"ע גלות לעיר מקלט.

עיר הנדחת - המדיחים צריכים להיות מאותה העיר, או שאם הם מחוץ לעיר הם פסולים (מפענח צפונות ו-יא).

על הניסים - חלק מהתפילה, או רק חיוב הזכרה (תוספת על התפילה) (משנת יעבץ או"ח א בסופו: תוספת).

על מצות ומרורים יאכלוהו - מצווה אחת לאכול מצות ומרורים, או שתי מצוות נפרדות (אכילת מצות, ואכילת מרורים) (ברכת אברהם פסחים קטו כורך ד).

עליה השלם כל הקורבנות (א) - צריך שהתמיד יוקרב לאחר כל הקורבנות, או שכל הקורבנות יוקרבו לפני התמיד (מפענח צפונות י-ח).

עליה השלם כל הקורבנות (ב) - לאו הבא מכלל עשה שלא להקריב לאחר תמיד של בין הערביים, או עשה גמור שמצוות עשה להשלים את כל הקורבנות לפני תמיד של בין הערביים (גר"פ לא תעשה רסד, רצא: בדפיו ד"ה ובלא"ה: לרמב"ן לא הבא מכלל עשה, ויש חולקים).

עני - מציאות חיובית, או שאינו עשיר (מפענח צפונות ו-ו).

עמוקים באותו עניין (בקנינים) - יכולים לחזור בהם משום שנחשב כתנאי בקניין, או שעדיין הקניין לא נגמר (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד קכט).

עצים ולבונה - ע"ע חיבת הקודש.

עציץ נקוב (א) - רק הזרעים נחשבים מחוברים אך העפר שבו נחשב תלוש, או שגם העפר נחשב מחובר (אפיקי ים ח"ב מג, שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קיא).

עציץ נקוב (ב) - ע"ע שורש קטן.

עקירה צורך הנחה (העקירה פוטרת מתשלומין מדין קים ליה בדרכה מיניה) - פטור מתשלומין משום שמעשה אחד (העקירה) לא יכול לגרום גם חיוב מיתה וגם חיוב ממון (אע"פ שעדיין חיוב המיתה לא חל, וכמו קים ליה בשוגג שפוטר אע"פ שאין חיוב), או שתחילת חיוב המיתה נחשב כגמר החיוב, ופוטרת מתשלומין (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כח-ד"ה ועתה).

ערב (בהלוואה) (א) - משתעבד רק בגלל ההנאה דקא מהימן ליה, או שמקור השיעבוד מפסוקים, וההנאה רק מסלקת את החיסרון של אסמכתא (קובץ שיעורים בבא בתרא תרמח).

ערב (בהלוואה) (ב) - שלושה צדדים: נחשב כאילו הערב קיבל מעות מהמלווה כיוון שהמלווה נתנם ללווה ע"פ דבריו של הערב, או שההנאה של הערב מכך שהמלווה סומך

עליו היא מעשה קניין (קניין "בההיא הנאה"), או שהערב מתחייב באמירה, כמו שאדם יכול להתחייב לחבירו ממון באמירה (עיון בלומדות ג "ערבות": מחלוקת ראשונים).

ערב (בהלוואה) (א) - נחשב כאילו שהמלווה שילם לערב והוא מעביר את הכסף ללווה, או שהמלווה משלם ישר ללווה (עיון בלומדות ג: מחלוקת ראשונים).

ערב (בהלוואה) (ד) - הערב מתחייב לשלם בשביל הלווה, או שנחשב כאילו הערב הוא הלווה בעצמו (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קנה: ערב סתם - התחייבות, ערב קבלן - כאילו לווה).

ערווה פוטרת צרתה מיבום - בגלל שאין בה יבום, או בגלל איסור הכרת (גר"ש שקאפ יבמות א).

עריות - ע"ע אין חליצה בעריות, אין יבום בעריות, חלבים ועריות, משמש מת, רובע ונרבע.

ערעור של בעל על הגט - מועיל משום שהוא הבעל דבר, או משום שהוא בעל השטר (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד כו: בעל השטר).

עשה דוחה לא תעשה (א) - מפני שהעשה חמור יותר (דחוי), או שבמקום שיש עשה לא נאמר הלא תעשה (הותר) (רבנו ניסים גאון שבת קלג. ופני יהושע ברכות כ. ד"ה וליגמר: הותר. קהילות יעקב יבמות א תולה במחלוקת אמוראים, וכותב שלהלכה דחוייה. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קסד).

עשה דוחה לא תעשה (ב) - הלא תעשה נדחה כדי שיתקיים העשה, או כדי שלא יתבטל העשה (קובץ הערות יד-א, חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד לד).

עשה דוחה לא תעשה (ג) - ציווי העשה דוחה, או קיום העשה דוחה. ונפק"מ כאשר מדרבנן אסור לקיים את העשה - ציווי אין, אך קיום יש (ברכת אברהם פסחים מז: הואיל באיסור דרבנן א).

עשה דוחה לא תעשה (ד) - אך אם אפשר לקיים את שניהם (גם את הלא תעשה וגם את העשה) לא דוחה - צריך שלא יהיה אפשר לקיים את שניהם, או שאסור שיהיה אפשר לקיים את שניהם (המידות לחקר ההלכה ב-כג).

עשה דוחה לא תעשה (ה) - ע"ע בעידנא.

ב

באה - קצירת פועלי גוי מחייבת בפאה, או רק לא פוטרת מפאה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פאה א: אינה פוטרת).

בדין הבן (א) - חוב ממוני, או מצווה (שערי יושר ה-כה: שניהם יחד).

בדין הבן (ב) - לדעה שהוא גם חוב וגם מצווה - החוב הוא תולדה מהמצווה, או דין נפרד (כלומר האם אפשר לקיים רק אחת מהן, או לקיימן בזו אחר זו) (קובץ שיעורים קידושין לו).

פדיון הבן (ג) - האב מחיל בעצמו את הפדיון (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק נותן את הכסף והבן נפדה ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד לו: כח המעשה).

פדיון הבן (ד) - רק האב מחיל את הפדיון, או גם הכהן (כוונת הכהן) (גר"ש שקאפ קידושין טז ד"ה אמנם).

פדיון הבן (ה) - פירעון חוב, או רק נתינת מעות (מעשה פדיון) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד לו: מעשה פדיון).

פדיון הבן לאחר ל' יום - תשלומין בשביל העבר, או פדיון חדש (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פדיון הבן ט).

פדיון הקדש - על הקניין, והקדושה נפקעת ממילא, או שהפדיון עצמו הוא על הקדושה (קובץ הערות נד-יב).

פדיון שבויים - המצווה לפדותו (פעולה), או שיהיה פדוי (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ו: תוצאה).

פועל - גופו קנוי (כעבד עברי), או שרק משועבד לעבודה (פרי משה קניינים נב-ב. והמחנה אפרים שכירות פועלים א הביא מחלוקת ראשונים האם כל פועל גופו קנוי, או דווקא פועל שנשכר לכל המלאכות).

פועל האוכל בקמת חבירו - איסור גזל הותר (אך שייך כאן), או שכיוון שהתורה התירה לו לאכול, ממילא אין שייך כאן גזל כלל (גר"ח על הרמב"ם מעילה ח-לא ד"ה וע"כ: אינו גזל כלל).

פוצע (בשבת) - היפוכה של מלאכת אורג, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-3 עמוד 92).

פורים - היום טוב חל על היום (חפצא), או על האדם (גברא) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פורים. וע"ע איסורים התלויים בזמן).

פחות משווה פרוטה - יש עליו בעלות ורק אינו חשוב, או שאין עליו בעלות כלל (ואינו כסף) (המידות לחקר ההלכה ד-ו, ובמבוא ד-א, רוח אליהו ב. וכן חקר בתורת הקניינים ח"א עמוד עו לעניין קניין כסף, האם צריך פרוטה כדי שיהיה ממון, או מדין שיעורין).

פטור - במקום שהתורה פטרה, אינו חייב לעשותו, או כאילו שעשאו (מפענח צפונות ו-לט: ברוב המקומות הוא כאילו שעשאו).

פטור חמור - החמור אסור (איסור עצמי), והפדיון מסלק את האיסור, או שחיוב הפדיה אוסר את החמור, וכשפדאו ממילא מסתלק האיסור (המידות לחקר ההלכה יב-עא).

פי תקרה יורד וסותם (במחיצות) - מתורת פתח, או רק מתורת מחיצה (אך אינו פתח) (אור גדול דף קלו).

פיגול - ע"ע לא יחשב.

פיקוח נפש (א) - יש איסור והוא נדחה (דחוי), או שאין ציווי כלל (הותר) (מנחת חינוך לב).

פיקוח נפש (ב) - דוחה איסורים משום מצוות ההצלה, או מצד עצמו (חשיבות החיים) (קובץ הערות ט-ח: מצד עצמו).

פיקוח נפש (ג) - דוחה איסורים מדין דחייה (כמו עשה דוחה לא תעשה), או מדין אנוס (כמו שתחבו לו איסור בבית הבליעה בעל כורחו) (קובץ הערות מט-ט"ז: אנוסיה גוי - מדין אנוס, מחמת חולי - מדין דחייה).

פירות שביעית - יש בהם שני דינים נפרדים - קדושת הפירות והפקר הפירות, או שהפירות קדושים וממילא הם נעשים הפקר (המידות לחקר ההלכה ח-נד).

פיתוי קטנה אינם - הוא אנוס גמור, או שרק אינו רצון (אך גם אינו אנוס) (פשט ועיון כתובות ט. על תד"ה ואיבעית אימא (נב. בדפיו) ד"ה ונראה לחקור).

פנויה - היא הבעלים על עצמה (חיוב), או רק שאינה מקודשת (שלילה) (גר"ש שקאפ כתובות מט ד"ה אמנם היה: אינה בעלים).

פסולי קהל - היתרם זה בזה הוא תולדה מאיסורם בכשרים, או דין נפרד (גר"ח סטנסיל שה).

פסולי קדשים - נאסר בכל רגע ורגע משום פסולו, או שנאסר מתחילתו לעולם (קובץ שיעורים בבא קמא יב: בעל מוס - כל רגע, אתנן - מתחילה).

פסח - ע"ע אכילת פסח, הוצאת פסח, הלל בשחיטת הפסח, מעות חיטים, צלי אש, קרבן פסח, שבירת עצם.

פסח נאכל על השוכב - מדין אכילת פסח, או מדין אכילת קודשים (גר"ח סטנסיל כה).

פסח נשחט לאחר התמיד - מדיני פסח שישחט לאחר התמיד, או מדיני התמיד שישחט לפני הפסח (משנת יעבץ א"ח כב: פסח ראשון - שני הדינים יחד, פסח שני - מדיני תמיד).

פסיק רישא (א) - חייב אפילו שאינו מתכוון (משום שנחשב כמעשה בידיים), או שבגלל הפסיק רישא נחשב שמתכוון (כיוון שיודע שהמלאכה תעשה) ולכן חייב (שערי יושר ג-כה אמצע ד"ה ובעיקר (בתחילת העמוד): חייב אפילו שאינו מתכוון. קובץ שיעורים כתובות יח: הערוך - מתכוון, תוס' - חייב אפילו שאינו מתכוון. ברכת אברהם פסחים כה: ד"ה ונראה בזה: ט"ז - מתכוון, רעק"א - חייב אפילו שאינו מתכוון. חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד לח).

פסיק רישא (ב) - כמה פעולות בזו אחרי זו (כגון המרבה לסרק) - מעשה אחד (ודנים על כולם יחד האם הם פסיק רישא), או כמה מעשים נפרדים (ודנים על כל אחד בנפרד) (מנוחת עמי יד-7 עמוד 98).

פצוע דכא וכורות שפכה - הביאה אסורה, כיוון שאינה ראויה לאישות, או שהאדם אסור (כעמוני ומואבי) כיוון שהוא בעל מוס בעניין אישות (נר אהרן א ד"ה אמנם להבין: בעניין פצוע דכא. רוח אליהו לא).

פרד - נוצרה מציאות חדשה שמורכבת משני החלקים (הרכבה מזגית), או שהם עדיין שניים שונים, אלא שנתערבבו (הרכבה שכנית) (מפענח צפונות ח-א וקובץ הערות מו-ה).

פרה אדומה - ע"ע עבודה בפרה אדומה.

פרי האדמה (לעניין ברכות) (א) - הוא פרי שצמח באדמה, או שצריך גם שתהיה לו צורת פרי האדמה (חקירות במסכת ברכות יט).

פרי האדמה (לעניין ברכות) (ב) - הוא פרי שראוי לאכילה, או שצריך גם שיהיה עומד לאכילה (שדרך בני אדם לאוכלו) (ביכורי ארץ ברכות ח"ג ו-ח, הובא בחקירות במסכת ברכות כ).

פריה ורביה - המצווה בביאה (פעולה), או בלידה (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ו: תוצאה, מנחת חינוך א).

פריעה (א) - גמר המילה (ומילה ופריעה הן מצווה אחת), או מצווה נפרדת (אלא ששתי המצוות מעכבות זו את זו) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פריעה).

פריעה (ב) - מילה בלי פריעה - היא חצי מצווה ונחשב כאינו מהול, או שהוא גם מהול וגם ערל (צפנת פענח מילה א-א).

פריעת בעל חוב (א) - המלווה מקנה ללווה את הכסף תמורת ההתחייבות לפרוע, ומה שחייב אח"כ לפרוע הוא מדין ההתחייבות (אך לא תמורת קבלת הכסף, שתמורת הכסף כבר נתן את ההתחייבות), או שחייב לפרוע תמורת קבלת הכסף (גר"ש שקאפ כתובות מז ד"ה ונלע"ד וד"ה ועל: חייב לפרוע תמורת הכסף (והוסיף שלפי זה הדין שיכול להאריך לו את זמן הפירעון הוא רק מדין מחילת התביעה). רש"י כתובות פו: מקורו מ"הן שלך צדק" - משמע שחייב לפרוע מדין ההתחייבות, שר"ת הרדב"ז תרי: מקורו מ"והשיב את הגזילה" - משמע שחייב לפרוע תמורת קבלת הכסף).

פריעת בעל חוב (ב) - זכות התובע לקבל את הכסף גורמת לחיוב הנתבע לשלם, או שחיוב הנתבע גורם לזכות התובע (קובץ שיעורים בבא בתרא ב. שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד רנח: זכות התובע מחייבת).

פריעת בעל חוב (ג) - פריעה ע"י אחר - נחשב כאילו שהלווה פרע בעצמו, או שכיוון שהמלווה קיבל את חובו הוא מוחל ללווה על החוב (אך פירעון לא היה) (קובץ שיעורים קידושין לד: משנה למלך - מחילה, גר"ש שקאפ - פירעון).

פריעת בעל חוב (ד) - ע"ע גבייה מלקוחות, חוב, קדימה.

פשטה קדושה - הקדושה חלה על חצי וממנו פושטת לשאר, או שמתחילה חלה על הכל (קובץ שיעורים קידושין מג, קונטרסי שיעורים קידושין יא-ב).

פשיעה - ע"ע שומר.

פשיעה בבעלים - ע"ע בבעלים.

פת שעברה צורתה - אינה לחם, או שאכילתה אינה כדרך אכילה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה פת שעברה צורתו).

צ

צאת הכוכבים - הלילה נובע מצאת הכוכבים (סיבה), או שכאשר חשוך הוא לילה, וצאת הכוכבים הוא ראייה שכבר חושך (סימן) (ברכת אברהם פסחים ב. דין לילה ג, קובץ שיעורים פסחים ב).

צבע - הוא חלק מהגדרת החפץ, או תוספת נפרדת (מפענח צפונות יא-ב).

צד (בשבת) (א) - המלאכה היא השינוי במצב בעל החיים (שכעת הוא ניצוד), או התועלת לאדם (שמחזיק בבעל החיים ויכול בקלות לתפוס את בעל החיים) (פרי משה שבת כו-ב, מי טל צד א).

צד (בשבת) (ב) - המלאכה היא המעשה לצוד (וצריך שכוונתו תהיה לצוד, ואם לא כיוון אינה מלאכה כלל), או שבעל החיים נכנס לרשותו (וגם בלא כוונה היא מלאכה) (גר"ש שקאפ כתובות ד"ה ועפ"ז: המעשה).

צדקה (א) - מצווה לתת לעני (פעולה), או שיש לעני (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה צדקה: שתינה יחד).

צדקה (ב) - מדיני מתנות עניים, או מצווה נפרדת (קונטרסי שיעורים נדרים יא-ו: גר"א - מתנות עניים, נימוקי יוסף - נפרדת).

צדקה (ג) - ע"ע כופין על הצדקה, לא תאמץ, ממון עניים, נדרי צדקה.

צובע (בשבת) - המלאכה היא צביעת הצבע החדש, או ביטול המראה הקודם (מי טל צובע א).

צורם אוזן פר לאחר שהיטה ואח"כ קיבל את דמו פסול - מדין בעל מום, או דין נפרד מהפסוק "הפר" - שהיה כבר (גר"ח סטנסיל רנ, רנא).

ציפורניים של מת - ע"ע שערות וציפורניים של מת.

ציץ מרצה רק כשלבוש בכל השמונת בגדים - משום שהריצוי הוא עבודת כהן שמחייבת שמונה בגדים, או שכשאינו לבוש את כל שאר הבגדים אינו נחשב לבוש ציץ (משנת יעבץ או"ח נח ד"ה ויש להסתפק).

ציצית (א) - המצווה ללבושה (פעולה), או להיות לבוש בה (תוצאה) (קובץ שיעורים כתובות רנ מסתפק, ומוכיח מהמשנה ברורה שהמצווה בפעולה).

ציצית (ב) - המצווה רק על הציצית עצמה, או על כל הבגד (קהילות יעקב יבמות ד: רק בעצמן, ומדבריו משמע שיש חולקים).

ציצית (ג) - ארבע ציציות הן שיעור (ככל השיעורים), או שבכל כנף צריך להטיל ציצית (גר"ש שקאפ בבא מציעא ז ד"ה ובעיקר: שיעור).

ציצית (ד) - ארבע כנפות הן מציאות אחת, או ארבעה פרטים שמצטרפים (מפענח צפונות ט-ח).

ציצית (ה) - ע"ע חינוך למצוות ציצית, לשמה, שמונה חוטי ציצית, קשר העליון של ציצית, קשר של ציצית.

צירוף עדים בממוין (כגון שכל אחד מהם העיד על גניבה אחרת) - מצטרפים אע"פ שהעידו עדויות שונות, או שאין צריכים צירוף כלל, שנאמנים אפילו שהן עדויות נפרדות (ברכת אברהם סנהדרין כז: צירוף עדים ב).

צלי אש (בפסח) (א) - הפסול הוא שאינו צלי אש, או שנצלה בדבר אחר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה קרבן פסח רצו: תנור שגרפו וצלאו באוויר התנור - אינו צלי אש, נגע בחרס של תנור - נצלה בדבר אחר).

צלי אש (בפסח) (ב) - מדיני אכילת פסח, או מדיני קורבן פסח (משנת יעבץ אר"ח כד ד"ה ואשר נראה: מדיני הקורבן).

צרת סוטה אסורה ליבום ו להליצה - משום שסוטה נחשבת כערוה ליבם (ופוטרת את צרתה כשאר עריות שפוטרות את צרותיהן), או גזירת הכתוב (אך הסוטה אינה כערוה) (גר"ש שקאפ יבמות ט ד"ה והנה בהא).

צרת ערוה אסורה ליבום - רק איסור אשת אח, כאשת אח שיש לו בנים (האיסור הוא רק בתולדה מהפטור מיבום), או איסור חדש מהפסוק "לצרור" (והפטור מיבום הוא בתולדה מהאיסור) (ר' חיים מטעלז יבמות כ (עמוד ה)).

ק

קבוע - התערובת נחשבת כמחצה על מחצה ואין רוב, או שיש רוב ורק לא פוסקים על פיו (גר"ש שקאפ כתובות טו ד"ה ועל וד"ה ועיקר החקירה: כמחצה על מחצה, פרי מגדים המובא בו: הרוב לא מועיל. קובץ שיעורים כתובות מ. פרי משה רוב יא-א).

קבורה (א) - המצווה היא הקבורה (פעולה), או שיהיה קבור (תוצאה) (המידות לחקר ההלכה טו-טז).

קבורה (ב) - חיוב על היורשים לקבור את המת, או על הנכסים (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה קבורה).

קבר - אסור מדין משמשי המת, או מפני שבטל למת ונחשב כמת בעצמו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קבר).

קדושים יחיו (בטומאה לכהנים) - מצוות עשה לשמור על הלאווים של טומאה (וכשאין לאו ממילא גם אין עשה), או מצוות עשה נפרדת שלא לה יטמא (וגם כשאין לאו יש עשה) (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"ב עמוד שכז).

קדושת דמים מפקיעה מירי שיעבוד - משום שהשיעבוד נחשב כפדיון ונתינת דמים, או משום שכיוון שפקע ממון הקדש ע"י הטריפה ממילא פקעה הקדושה (כתרנגולת שמרדה,

שכיוון שהקניין פקע ממילא פקעה גם קדושתה (קובץ הערות נב-י: הממון פקע, קצות החושן המובא בו: השיעבוד כפדיון).

קדושת ערי חומה בטלה בחורבן הבית - קדושת הערים עצמן בטלה, או שכיוון שבטלה קדושת הארץ בטל דין ערי חומה (וקדושת הערים עצמן לא בטלה) (גר"ח סטנסיל שעא).

קדימה בגבייה - תקנת "אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין" (שהלוקח טוען שיגבה מבני חורין) ותקנת "הנחתי לך מקום לגבות ממנו" (שהלוקח הראשון טוען שיגבה מהלוקח השני) - הן שתי תקנות נפרדות, או תקנה אחת, שהלוקח יכול לטעון שהניח מקום אחר לגבות ממנו (חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד קב).

קדימה במטלטלין (בגביית חוב) - דין קדימה במטלטלין (לפרוע לבעל חוב המוקדם, לחלק מהראשונים) - משום שיש שיעבוד (לגבות ממנו) גם על המטלטלין, או משום שהתחייב תחילה במצווה לפרוע למוקדם יותר (ודין קדימה אינו תלוי בשיעבוד) (קובץ שיעורים פסחים קמו).

קדשי קודשים - צריך שישחטו בצפון, או אסור שישחטו בדרום (מפנח צפונות ו-יז).

קדשים - ע"ע אכילת קודשים, אם אין בשר אין דם, דם הנשפך כמים מכשיר, כהן, לשמה, קורבן, שחיטת קודשים.

קדשים פסולים - אין בהם מצוות אכילה כלל, או שמעיקר הדין יש בהם מצוות אכילה, אלא שהיא מצווה הבאה בעבירה (קובץ שיעורים פסחים קנט).

קדשים קלים - איסור ההנאה מהם - הוא איסור חפצא, או גברא (קובץ שיעורים ח"ב יח-ד נשאר בצ"ע).

קדשים שנפסלו ביוצא - לוקה עליהם מהדין הכללי של קודשים פסולים ("כל שבקודש פסול"), או מדין מיוחד בקודשים שיצאו ("ובשר בשדה טריפה") (גר"ח סטנסיל לז).

קום עשה ושב ואל תעשה - החילוק הוא אם זו מצוות עשה או איסור לא תעשה (חילוק בגוף האיסור), או אם האדם עושה מעשה או לא (חילוק באופן העבירה) (קובץ הערות סט-ב לעניין יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, המנחת חינוך ח-ה [ט] ד"ה ועיין פרי לעניין בזבז ממונו).

קונם (א) - יש קדושה בחפץ, או רק איסור (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קכא, קכב).

קונם (ב) - הקדושה שבו באה מכח הקניין להקדש, או שהקניין להקדש בא מכח הקדושה (קובץ הערות נב-י: נראה שהקניין בא מהקדושה, אך מרש"י משמע שהקדושה מהקניין).

קוצר (בשבת) - המלאכה היא שהפרי נעשה תלוש וחפץ בפני עצמו (הפסקת החיבור), או שאינו יונק (הפסקת היניקה) (פרי משה שבת יג-ג, מי טל קוצר א).

קורבן (א) - עונש, או מצווה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה קרבן רפט: רמב"ם - מצווה, ראב"ד - עונש).

קורבן (ב) - חייבים רק על עבירה שעונשה כרת במזיד - חיוב הכרת במזיד מחייב קורבן בשוגג (סיבה), או שעבירה שיש בה כרת במזיד, יש בה קורבן בשוגג (סימן) (קונטרסי שיעורים בבא קמא ב-י).

קורבן (ג) - העבודות גם מכפרות וגם מתירות את הקורבן באכילה, או שהעבודות רק מכפרות, והכפרה מתירה ממילא את הקורבן באכילה (המידות לחקר ההלכה ח-נג).

קורבן (ד) - צריך שיהיה איש, או שאשה פוסלת (מפענח צפונות ו-מ: אשה פוסלת).

קורבן (ה) - ע"ע טומטום פסול לקורבן, כהן, מחוסר זמן.

קורבן פסח (א) - הוא קורבן ציבור, או שהוא קורבן יחיד אלא שקבוע לו זמן ובא בכנופיא (קהילות יעקב סנהדרין ט-ב).

קורבן פסח (ב) - ע"ע אין הפסח נאכל אלא בלילה ועד חצות, הוצאת פסח, הלל בשחיטת פסח, פסח נאכל על השובע, פסח נשחט לאחר התמיד, צלי אש, שבירת עצם.

קורבן ציבור הכא בטומאה אינו נאכל בטומאה - משום שהקורבן טמא, או משום שההקרה היתה בפסול (אגרות משה או"ח קדשים ה).

קורבן צריך תשובה - צריך את התשובה לכפרה עצמה, או שאם לא שב הוא רשע, וזבח רשעים תועבה (קובץ הערות סז-יג: כדי שלא יהיה רשע).

קורבן שהופרש לשם חטא אחד אין מביאים אותו על חטא אחר - משום שא"א לשנותו ממה שהופרש, או שחל עליו שם החטא (שהוא חטאת חלב) וא"א להפקיעו (גר"ח סטנסיל שע).

קורבן של אחר - המצווה עליו להקריב, או שהמצווה על הבעלים, והמקריב הוא רק שליח (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה כהן המקריב).

קורבן תמיד (א) - חיוב כללי (תמידי) שבכל יום יקריבו שני תמידים, או חיוב נפרד על כל יום ויום (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תמיד).

קורבן תמיד (ב) - ע"ע עליה השלם כל הקורבנות.

קורחה - אסור לקרוח (לעשות את הפעולה), או שיהיה מוקרח (תוצאה) (מפענח צפונות ו-יג: על אחרים - פעולה, על עצמו - תוצאה).

קורע (בשבת) - היפוכה של מלאכת תופר, או שתי מלאכות נפרדות (שדיניהם שונים) (מנוחת עמי יג-3 עמוד 92).

קורע על מנת לתפור - אם אינו על מנת לתפור אינה כלל מלאכת קורע, או שהיא מלאכה, אך הוא מקלקל (מחלוקת ראשונים, דן בזה אבני נזר או"ח קפו. ומי טל קורע א הוסיף שמחלוקתם היא האם מלאכת קורע היא מעשה הקריעה, או יצירת האפשרות לתפור מחדש).

קושי בזבה (מקשה מחמת לידה) - אינו גורם טומאה, או שהוא דין טהרה (ר' אריה לייב מאלין ח"ב סח-א ד"ה אכן: דין טהרה).

קושר (בשבת) - המלאכה היא יצירת הקשר (שיוצר דבר חדש), או חיבור שני דברים נפרדים (פרי משה שבת כז-ב, מי טל קושר א, מנוחת עמי ד-2 עמוד 21).

קטורת - שלושה צדדים: עשייתה היא הכשר מצווה, או חלק ממצוות ההקטרה, או מצווה נפרדת (מנחת אשר שמות נו-ב: מחלוקת ראשונים).

קטן (א) - מצווה אך פטור מעונש, או שאינו מצווה כלל (אחיעזר ח"ג פא-יא ד"ה יש: מותר, חלקת יואב א, קובץ שיעורים בבא בתרא תיג. ובקובץ הערות עה-ב כתב שאינו מצווה אך יש בו את סיבת האיסור, וכן בקהילות יעקב יבמות טז-ו כתב שאינו מצווה אך המעשה שנאוי לקב"ה).

קטן (ב) - בר חיובא והתורה פטרתו (פטור חיובי), או שאינו בר חיובא (פטור שלילי, שלא חויב כלל) (קונטרסי שיעורים קידושין כד-יב ד"ה וסברא: אינו בר חיובא).

קטן (ב) - אינו קונה משום שאין בו דיני קניינים כלל, או רק משום שלא יכול לכוון (פרי משה קניינים נג-א).

קטן (ג) - אינו קונה משום שאין לו דעת למעשה הקניין, או שאין לו רצון לחלות הקניין (אך דעת למעשה הקניין יש לו) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד ריז).

קטן (ד) - מעשהו אינו מעשה כלל, או שהוא מעשה, ורק לא יכול לפעול קניין (קובץ הערות כט-א: קטן שיש לו דעת - לא יכול להקנות, קטן שאין לו דעת - אינו מעשה).

קטן בנדרים ושבועות - הנדר והשבועה לא חלים כל ל (לא נתפסים), או שהם חלים (נתפסים), אך הוא פטור מלקיימם ככל שאר המצוות (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד רלט).

קטן פסול להעיד - שלושה צדדים: "ועמדו שני האנשים" ולא קטנים, או שהיא עדות שאי אתה יכול להזימה (שהרי לא נוכל להעניש את הקטן אם נזים אותו), או חשש משקר (שאין סומכים עליו לברר את הדבר) (קובץ שיעורים בבא בתרא תקסו: גמרא בבא בתרא קנה: - "ועמדו", רש"י: עדות שא"א להזימה, קובץ שיעורים עצמו שם: חשש משקר).

קטן שבא על שפחה חרופה מביא קורבן לכשיגדיל - החיוב חל רק כשיגדיל, או שהחיוב חל מייד, אלא שכאשר הוא קטן אינו יכול להביאו (גר"ח סטנסיל שסח).

קטנה - ע"ע אונס ומפתה.

קטנה שנתקדשה מדרבנן וגדלה ויושבת עם בעלה ובעל אותה מקודשת מדאורייתא - מעשה הקידושין (הפעולה בעבר) פועל שכעת תתקדש מדאורייתא, או שהקידושין דרבנן (המצב בהווה) פועלים זאת (גר"ש שקאפ קידושין יב ד"ה אמנם: רמב"ם - מעשה הקידושין).

קידוש (א) - מצווה לקדש את השבת בכניסתה ("לקדשו"), כמו קידוש יובלות, או מצווה לומר דברים של קדושת היום ("זכור"), כמו הב דלה (מנחת אשר שמות לא-א: רמב"ן - לקדשה בכניסתה, רמב"ם - לומר קדושת היום).

קידוש (ב) - ברכת הגפן נפרדת מברכת הקידוש (והיא ברכת הנהנין), או שהיא חלק מהקידוש (ונחשבת גם היא לברכת המצוות) (עיון בלומדות ד).

קידוש ביום - זמן הקידוש הוא כל השבת (ביום ובלילה) אלא שמצווה לכתחילה לקדש בלילה, או שהמצווה היא רק בלילה והיום הוא תשלומין (מנחת חינוך לא-ט).

קידוש חודש - קידוש בית דין (שאומרים "מקודש") מחיל את קדושת ראש חודש והוא לעיכובא, או שהוא רק למצווה (והקדושה חלה ממילא) (משנת יעבץ או"ח א-ד).

קידוש ידיים ורגליים - הידיים והרגליים הם מציאות אחת, או פרטים נפרדים (מפענח צפונות ד-ט, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קידוש ידיים ורגליים כא).

קידושי ביאה - צריך כוונה לקניין, או רק כוונה לביאת אישות (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד י).

קידושי בני נח ("בעולת בעל") - כקידושי ישראל, או דין נפרד (מ"ודבק באשתו") (קונטרסי שיעורים קידושין א).

קידושי חליפין - ע"ע חליפין.

קידושי חצי איש - החיסרון בכך שהוא לא יכול לקדש, או שהאשה לא יכולה להתקדש לחצי איש (קובץ שיעורים קידושין סב).

קידושי כסף (א) - קניין (מעשה נתינה), או פירעון כנגד האשה (כמו בשדה לדעת הסמ"ע) (קובץ שיעורים קידושין כג, תורת הקנינים ח"א עמוד סג).

קידושי כסף (ב) - חלים ע"י נתינת האיש, או ע"י קבלת האשה (פרי משה קניינים סג-א. דרכי משה דרכי הקניינים ח-ג ד"ה ועכ"פ: רש"י תוס' ורמב"ם - ע"י הקבלה, רמב"ן - ע"י הנתינה).

קידושי כסף (ג) - האשה קונה את הכסף, ורגע לאחר מכן הקידושין חלים, או שהם באותו הרגע (תורת הקניינים ח"א עמוד תקב: רגע אחרי).

קידושי כסף (ד) - המקדש בשטר חוב של אחרים - מקדש בכסף שבשטר (כאילו שנתן לה את הכסף אע"פ שעדיין לא בא לידה), או בזכות של הכסף, שהחוב הוא דבר השווה ממון לימכר בשוק (מקדש בשווה כסף ולא בכסף) (חידושי ר' שמואל קידושין ה-ה (עמוד קלד)).

קידושי עובר (כשהוכר העובר, שהקידושין תופסים) - העובר נחשב אשה (ויש בו דיני אישות), או שרק חלים עליו קידושין, אך אינו אשה (ואין בו דיני אישות) עד שיוולד (גר"ח: אינו אשה, דן בדבריו קונטרסי שיעורים קידושין י-ב ד"ה ונראה).

קידושי שטר - ע"ע שטר.

קידושי שפחה - קידושין גמורים ורק אין בהם חיוב מיתה, או סוג קידושין מחודש (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד רמ).

קידושין (א) - האשה קנויה לבעלה (קניין), או שאסורה לשאר העולם (איסור) (קובץ שיעורים ח"ב כז. כתובות ב: תד"ה מציא בתיווך השני, תוס' הרא"ש ותוס' הרשב"א: כשדהו עבדו שורו וחמורו).

קידושין (ב) - הקניין והאיסור הם שני דינים נפרדים, או שהאיסור נובע מהקניין (המידות לחקר ההלכה ח-מ).

קידושין (ג) - הבעל מקדש את האשה (כח האדם, כקניינים), או שהוא רק עושה את מעשה הקידושין (כסף שטר או ביאה), והיא מתקדשת ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (גר"ח על הרמב"ם יבום וחליצה ד-טז ד"ה ואשר וד"ה ונראה וקובץ הערות עו: כח האדם. דרכי משה דרכי הקניינים ה-ט ד"ה ובאמת: קידושי כסף ושטר - כח האדם, קידושי ביאה - כח המעשה).

קידושין (ד) - האשה רק מסכימה לקידושין (רצון, הרהור, נחותא), או שהיא מפקירה את עצמה (מחשבה בפועל, כוונה) (שערי יושר ז-יב וגר"ש שקאפ קידושין א: מפקירה (וצריך מחשבה), אבני מילואים המובא בו: רק מסכימה. גר"ש שקאפ בבא מציעא כ בתחילתו: קידושין צריכים מחשבה בפועל. גר"ש מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מציעא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

קידושין (ה) - אמירת "הרי את" היא דין נפרד, או חלק מהקידושין עצמם (ברכת שמואל קידושין א - חלק מהקידושין. המידות לחקר ההלכה ג-כב).

קידושין (ו) - הם מצווה בעצמם, או רק הכשר מצווה למצוות פרו ורבו (מחלוקת ראשונים, דן בזה שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד רמט).

קידושין (ז) - אשה לא מתקדשת בעל כורחה - משום שצריך דעת מקנה, או מגזירת הכתוב (והיתה לאיש אחר) (סתירה ברש"י, דן בזה בשיעורי ר' שמואל קידושין עמוד יג).

קידושין (ח) - הם דבר שבערווה - מה שהאשה אסורה לעולם (איסור), או מה שבעלה קנה אותה (קניין) (גר"ש שקאפ גיטין ב ד"ה והנה נ"ל: האיסור).

קידושין (ט) - ע"ע אשת איש, בההיא הנאה, נתן הוא ואמרה היא, שטר.

קידושין בחיובי בריתות - לא תופסים - הכרת מונע את הקידושין (סיבה), או שבעריות שיש בהן כרת, איסור הערווה מונע את הקידושין (סימן) (גר"ש שקאפ יבמות א ד"ה וכן נ"ל בענין, קובץ הערות ג-ג).

קידושין בחיובי בריתות ומיתה - לא יכולה לה תקדש (פעולה), או לא יכולה להיות מקודשת (תוצאה) (המידות לחקר ההלכה טו-כג: רש"י - תוצאה, הרבה ראשונים - פעולה).

קידושין במעמד שלושות - לא מועילים מדאורייתא אלא רק מדרבנן (לרבנו ירוחם) - משום שקניין דרבנן לא מועיל לדאורייתא, או משום שא"א להקנות מלווה ולכן לא שייך בו הפקר בית דין (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד רנח: אחרונים - קניין דרבנן לא מועיל לדאורייתא, שערי יושר - א"א להקנות מלווה).

קידושין מדין עבר כ נעני (הילך מנה והתקדשי לפלוני) - שלושה צדדים: נחשב כאילו שהמקדש עצמו נתן את הכסף, או שנתינת האחר מועילה, או שאין צריך כלל נתינה אלא

רק קבלת האשה (קונטרסי שיעורים קידושין ט: מהר"ט בדעת התוס' - המקדש נתן, תלמיד הרשב"א - האחר נתן, רדב"ז - אין צריך נתינה. תורת הקניינים ח"א עמוד צט: אחר נתן, או שאין צריך נתינה).

קידושין מדין ערב (תן מנה לפלוני ואקדש אני לך) - מקודשת בכסף שנתן לפלוני, או בהנאה שהגיעה לה ע"י שנתן על פיה (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קנה, תורת הקניינים ח"א עמוד צא).

קידש אחת מנשתי ואחיות ולא פירש איזו - חלים קידושין ודאיים על אחת מהן ורק איננו יודעים על איזו, או שלא חלים כלל קידושי ודאי, אלא על שתיהן חלים דיני ספק קידושין (הנהגה) (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תסו. וכן דן בקובץ שיעורים ח"ב לד-ג לגבי המקדש אחת מחמש נשים ולא פירש איזו).

קידש על מנת שאני כהן - הבעל מתנה, או שהאשה מתנה והוא מדבר בשבילה (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קסו).

קיום שטרות (א) - תיקנו שהשטר פסול עד שיקיימוהו, או שהוא כשר, אלא רק תיקנו שיקיימוהו (פרי משה עדות שבשטר כא-ב).

קיום שטרות (ב) - חכמים ביטלו את הדין שנעשה כנחקרה עדותן בבית דין, או שהדין שנעשה כנחקרה נשאר, אלא שתיקנו שאינו מספיק וצריך קיום (ברכת שמואל בבא מציעא יג-א ד"ה ונראה).

קים ליה בדרכה מיניה (א) - פטור מהעונש, או שנחשב שנענש כבר, משום שהעונש החמור כולל בתוכו את העונש הקל (קובץ שיעורים כתובות צג: שניהם יחד).

קים ליה בדרכה מיניה (ב) - החיוב הקל חל והחיוב החמור פטור ממנו, או שהחיוב הקל לא חל כלל (בית זבול ח"ב ג-ו).

קים ליה בדרכה מיניה (ג) - בשוגג (תנא דבי חזקיה) ובמזיד הם דין אחד, או שני דינים נפרדים (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כח-א ד"ה אולם: נפרדים).

קלוטה כמי שהונחה (א) - כמונח במקומו בדיוק, או שנחשב מונח ברשות שבה נמצא, אך לא במקום מסוים (עיון בלומדות ט).

קלוטה כמי שהונחה (ב) - שלושה צדדים: נחשב כאילו שהחפץ מונח במקומו באוויר, או שמונח על הקרקע שתחתיו, או שגם באוויר וגם בקרקע (כאילו שהחפץ נמתח ממקומו עד הקרקע שתחתיו) (אבני נזר א"ח פד [רמ-ה]: באוויר. קהילות יעקב שבת ו בתחילתו: גם באוויר וגם בקרקע. פרי משה שבת לג-א).

קלף של ספר תורה - קדושתו נובעת מקדושת הכתב שעליו (וכשימחק הכתב תפקע הקדושה ממילא), או שהיא קדושה נפרדת (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קלף של ספר תורה).

קמחא דפסחא - ע"ע מעות חיטים.

קנאין פוגעין בו - עונש מיתה, או מחאה על כבוד שמיים (ברכת אברהם סנהדרין פא: קנאין פוגעין בו א).

קנה ג' אילנות קנה קרקע - קנה את הקרקע עצמה, או רק זכות נטיעה וזריעה בקרקע (גר"ח על הרמב"ם ביכורים ב"ה ד"ה ו"ל).

קני את והמור - לא קנה כלל - שכיוון שבטל מקצת הקניין בטל כולו, או משום אומדנא שדעתו היתה להקנות רק אם יקנו כולם (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד שמג).

קניין (א) - שלושה צדדים: חל ע"י הדעת, או ע"י מעשה הקניין (משיכה, הגבהה וכו'), או ע"י שניהם יחד (חזון איש ח"מ כב: דעת. דבר אברהם ח"א טז: המעשה מחיל. עיון בלומדות ו: שניהם יחד - הדעת להוציא מרשות המקנה, והמעשה להכניס לרשות הקונה. גר"ט קב ד"ה והנראה: מחלוקת ראשונים, ובהתחייבות לכ"ע הדעת מועילה. פרי משה קניינים א-ב. תורת הקניינים ח"א עמוד ב. לעניין לזכות מהפקר - תורת הקניינים ח"א עמוד שעג. לעניין קניין לדבר מצווה - תורת הקניינים ח"א עמוד ד).

קניין (ב) - לאחר מעשה הקניין, הקניין חל משעת המעשה, או למפרע משעת הדיבור (תורת הקניינים ח"א עמוד א).

קניין (ג) - האדם (הקונה או המקנה) מחיל את הקניין (כח האדם), או שהאדם רק עושה את מעשה הקניין (והדעת), והקניין חל ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (קובץ הערות עו וחידושי ר' שמואל פסחים עמוד צ: כח האדם).

קניין (ד) - חל ע"י הקונה, או המקנה (אבן האזל שכנים ב-י: קצות החושן - מקנה, נתיבות - קונה. תורת הקניינים ח"א עמוד ריד: לרבי יוחנן שמעות קונות - מקנה, לריש לקיש שמשיכה קונה - קונה. שיעורי יושר ז"ב: לפעמים הקונה ולפעמים המקנה. דרכי משה דרכי הקניינים ח-ב אות ג: בכל הקניינים הקונה הוא המחיל. שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד קפג חוקר לגבי קניין כסף - רק המקנה או גם הקונה. שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד קפג חוקר לגבי קניין אגב - מקנה או קונה. תורת הקניינים ח"א עמוד שנט: משיכה - קונה, מסירה - מקנה).

קניין (ה) - קונה את החומר של החפץ (עצם), או את שווי (שווי) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה קנין: לרבי יוחנן שמעות קונות מדאורייתא - שווי, לריש לקיש שמשיכה מדאורייתא - חפץ).

קניין (ו) - החפץ נעשה שלו ע"י הקניין עד שימכור או שיפקיר, או שבכל רגע ורגע נעשה שלו ע"י הקניין שעשה תחילה (כל רגע חל קניין בפני עצמו) (גר"ט קעז ד"ה והנה יש).

קניין (ז) - המקנה מעביר את הבעלות של עצמו אל הקונה (וזו אותה בעלות אלא שעברת אל הקונה), או שעושה את הקונה לבעלים על החפץ בבעלות חדשה (אך א"א להעביר בעלות) (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד רכט, רל).

קניין (ח) - מעשה אחד - העברת החפץ מרשות המקנה לרשות הקונה, או שני מעשים - הוצאה מרשות המקנה (כהפקר), והכנסה לרשות הקונה (גר"ש שקאפ בבא בתרא כט ד"ה ולכאורה וד"ה ועוד: מעשה אחד).

קניין (ט) - ע"ע בעלות, דעת לקניין, ירושה, מעשה קניין, מתנה מועטת, תשלומי דמי המקח.

קניין - מעשי קניין - ע"ע אגב, אודיתא, ארבע אמות, בההיא הנאה, הגבהה, הילוך בשביל של כרמים, חזקה, חליפין, חצר, יד, כלים, מסירה, מעמד שלושתן, משיכה, נעילה, סודר, רוכב ומנהיג, שטר.

קניין גזילה - עצם ההקנאה רק ע"י היאוש (והשינוי בא רק כדי לבטל את דין באיסורא אתי לידה), או גם ע"י שינוי הרשות (שגם הוא חלק מהקניין) (המידות לחקר ההלכה ג-ג, עיון בלומדות ו).

קניין דרבנן (כגון מעמד שלושתן, ומשיכה לדעת רבי יוחנן) - מועיל רק לדרבנן, או גם לדאורייתא. ונפק"מ כשקידש אשה בכסף שהקנה לה בקניין דרבנן, האם היא מקודשת מדאורייתא (אבני מילואים כח-לג: רמב"ן וב"י - מועיל לדאורייתא, רש"י, רמב"ם, ר' ירוחם, טור - לא מועיל לדאורייתא. שו"ת חתם סופר יו"ד שיד ד"ה הנה שרש: רש"י, ר"ף, ר"ן - מועיל לדאורייתא, תוס' - לא מועיל לדאורייתא. מחנה אפרים מכירה ב).

קניין לאחר ל' יום - רק המעשה עכשיו אך הקניין לאחר ל', או שגם הקניין עכשיו, ורק החלות לאחר ל' (גר"ח סטנסיל קסא).

קניין לשניים - מקנה לכל אחד חצי, או שמקנה לכל אחד הכל, וממילא צריכים לחלק ביניהם (קובץ שיעורים בבא בתרא תקא).

קניין מגוי - הגוי מקנה לישראל, או שהגוי רק מסתלק מהחפץ, והישראל קונה אותו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות: הגוי מסתלק).

קניין מעכשיו ולאחר ל' יום - תנאי, או שיור (מחנה אפרים זכייה ומתנה כה).

קניין על כמה נכסים יחד - קניין אחד כולל על כל הנכסים יחד, או קניין נפרד על כל נכס (קובץ הערות כא-ב: בשטר אחד על כמה נכסים - מחלוקת אב"י ורבא. גר"ש שקאף קידושין טו ד"ה ומסוגית: בנכסים - קניין אחד, בקידושין - קניינים נפרדים).

קניין על מנת להקנות (כגון שמקנה סודר על מנת להקנות בו) - הוא קניין גמור, אלא שיש בו תנאי שלא ישתמש בו תשמיש אחר (כמתנה על מנת להחזיר), או שהוא קניין רק לעניין להקנות (שיהיה שלו רק לעניין זכות ההקנאה ולא לשום תשמיש אחר) (קובץ שמועות חולין ס, תורת הקניינים ח"א עמוד קג).

קניין פירות (א) - כשקונה עוד ל' יום - הקניין יחול רק עוד ל' יום, או שכבר מתחילה חל הקניין על זכות העתיד (מערכת הקניינים ח: חל כבר מתחילה, שהרי מועיל גם אם מת באמצע).

קניין פירות (ב) - כשמוכר גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, מכירת הקרקע היא רק לזמן שלאחר מיתה (וכעין אחר כך מעכשיו לפלוני), או שמכר עכשיו את כל השדה, והקונה חוזר ומקנה לו קרקע לפירות לכל ימי חייו (קובץ שיעורים בבא בתרא רפא).

קניין ציבורי (כגון בני העיר) - זוהי בעלות אחת כוללת של כולם על כל הנכס, או שכל אחד מהם הוא בעלים על חלק מהנכס (קובץ שיעורים בבא בתרא תד:; אבן האזל שכנים ב-י ד"ה איברא: כוללת. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה בני העיר צח).

קנס - זכות התובע לקבל, או חיוב על הנקנס לשלם (ורק התורה זיכתה אותו לתובע) (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד רנח: חיוב על הנקנס).

קנס אינו עובר בירושא - משום שאינו ממון, או משום שהתורה זיכתה אותו רק לתובע ולא ליורשיו (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד רנח).

קנס מדרבנן - אסור לאדם לעשות את המעשה (גברא), או איסור על החפץ (חפצא) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קנס וגזירה: על האדם).

קרבן - ע"ע קורבן.

קרוב (בספיקות) (א) - בירור המציאות האמיתית, או רק פסיקת דין (הנהגה) (שאלות דרב אחאי סוף סח וגר"ט קעב ד"ה והנה בדברי: בירור, קובץ שיעורים בבא בתרא עח: מסתפק).

קרוב (בספיקות) (ב) - נחשב שבועדאי הגיע מהמקום הקרוב יותר (דין ודאי), או שיתכן באמת שהגיע מהמקום הרחוק, אך התורה התירה לסמוך על הספק שהגיע מהקרוב (דין ספק) (גר"ט קעב ד"ה והנה בדברי: מסתפק).

קרובי אשתו - לאחר מיתת אשתו או גירושיה הם עדיין אסורים - מפאת האישות שהיתה בינו לבין אשתו בעבר, או מפאת האישות שעדיין יש בינו לבין אשתו (אתון דאורייתא ח).

קרובים (לעדות) - הגזירת הכתוב היא שנחשב כאילו ודאי שהוא משקר, או פסול בפני עצמו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קרובים לעדות).

קריאת התורה - אסור לצאת מבית הכנסת בזמן הקריאה - משום כבוד קריאת התורה, או משום כבוד ספר התורה (ביכורי ארץ ברכות ח"א א-מ, הובא בחקירות במסכת ברכות ב).

קריאת התורה ביום כיפור במנחה - מדין תענית (כמו מנחה בשאר תעניות), או מדין קדושת היום (כמו מנחה בשבת) (שו"ת רעק"א כד, דן בדבריו בקונטרסי שיעורים נדרים יג-ט).

קריאת התורה בתשעה באב בשחרית - מדין תענית (כמו בשאר תעניות), או דין מיוחד בתשעה באב (משנת יעבץ או"ח מט-א ד"ה תשובה).

קריאת שמע (א) - זמנה תלוי בלילה, או בזמן שכיבה (אבן האזל קריאת שמע א-א).

קריאת שמע (ב) - דקדוק הלשון הוא מדיני הדיבור (שאם לא מדקדק לא נחשב שדיבר), או משום שכך נאמרה (באופן מדקדק) קריאת שמע למשה מסיני (אבן האזל קריאת שמע ב-: רמב"ם - מדיני דיבור, ראב"ד - כך נאמרה למשה).

קריאת שמע (ג) - ע"ע אונן פטור מקריאת שמע, כוונת קריאת שמע.

קריעה (על מת) - המצווה לקרוע את הבגד (פעולה), או ללכת בבגד קרוע (תוצאה) (שפת אמת שבת קה: ד"ה ואעפ"י).

קרקע אינה נגזלת (א) - משום שאי אפשר להזיזה ממקומה (סברא), או גזירת הכתוב (פרי משה גניבה וגזילה ה-א).

קרקע אינה נגזלת (ב) - אין בה אפילו איסור גזל, או שרק אינה קנויה לגזלן אך יש בה איסור גזל (קהילות יעקב בבא קמא לז).

קשר העליון של ציצית - כדי שהציצית תתחבר לבגד, או כדי שחוטי הציצית יתחברו זה לזה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קשר של ציצית).

קשר של ציצית - צריך שתהיה קשורה, או שלא יהיו נפרדים (מפענח צפונות ו-כו).

ר

ראייה (ברגל) (א) - טמא פטור מראייה, או שהוא מחויב ורק אינו יכול לקיימה משום שאינו יכול להיכנס (משנת יעבץ א"ח מב).

ראייה (ברגל) (ב) - חיוב האב להביא את בנו - חלק ממצוות הראייה של עצמו (ואם לא הביאו - גם הוא עצמו לא יצא), או חיוב נפרד (משנת יעבץ א"ח מג-ב ד"ה אכן נראה).

ראיית פני הבית (במעשרות) - שלושה צדדים: מדין גמר מלאכה, או שנחשב אכילת קבע, או דין נפרד (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כז-ג: רש"י - גמר מלאכה, רמב"ם - אכילת קבע, רשב"א - דין נפרד).

ראש חודש - שני ימים - מחמת ספק איזה מהם הוא ראש חודש, או משום שהמולד הוא ביום הראשון (ל' של החודש שעבר), ומעיקר הדין היה צריך לחלק את היום הראשון - חציו שלפני המולד לחודש שעבר וחציו שלאחר המולד לחודש הבא, וכיוון שאין מונים שעות לחודשים (שלא מחלקים את היום), דנים את כולו לחודש שעבר, אך גם הוא ראש חודש (אור גדול דף קמד אות ט).

ראשי אברים (א) - יציאת העבד היא מדין תשלומין על שהאדון הזיק לו, או מדין קנס לאדון (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה ראשי אברים). ובמשנת יעבץ יו"ד לב חקר האם היא תשלומין או דין נפרד. ודרכי משה דרכי הקניינים ג-יא ד"ה ומובן כתב שאינו בגלל עצם ההחסרה אלא בתור עונש לרבו על העבירה שעבר).

ראשי אברים (ב) - האדון פטור מלשלם לעבדו ככל שאר חבלות, או רק משום שיוצא בזה לחירות (גר"ח סטנסיל קנא, קסז).

ראשי אברים (ג) - יוצא לחירות בגלל החיסרון (המום) שנעשה באבר, או בגלל שאותו האבר בטל ממלאכתו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה עבד כנעני).

ראשית הגז - מצווה שייגזז (חפצא), או שהבעלים יגזוז (גברא) (המידות לחקר ההלכה יד-לג בשם הגר"ח: בבעלים, ולכן שותפין לא צריכים להפריש אם אין לכל אחד מהם שיעור בנפרד).

רבנות - שררה על הקהל (וגר פסול בה), או עבדות לקהל (מנחת אשר בראשית עא-א בתחילתו).

רגליים - ע"ע אברים.

רוב (א) - בירור המציאות האמיתית (בירור), או רק דין (הנהגה). כגון רוב חנויות כשרות, האם מותר לאכול את הבשר הנמצא אפילו שיתכן שהוא טרף (הנהגה), או שאנו סומכים שהוא באמת כשר ולכן מותר לאוכלו (בירור) (קובץ שיעורים בבא בתרא עח: בירור, שערי יושר ג-ג: הנהגה, שב שמעתא בקובץ שיעורים ח"ב מה-יא: רובא דאיתא קמן - הנהגה, ורובא דליתא קמן - בירור. פרי משה רוב א).

רוב (ב) - כוללים יחד את כל הפרטים שמאותו הסוג, או שסופרים כל פרט ופרט בפני עצמו. כגון בבשר שנמצא, האם סופרים רק את החנויות, או את כל חתיכות הבשר (פתחי תשובה יו"ד קי"ב: מחלוקת. פרי משה רוב ג. ברכת אברהם פסחים ז. על תד"ה לפני, ד"ה והנה האחרונים).

רוב (ג) - שלושה צדדים: דינו כוודאי, או כספק, או מדרגה ממוצעת ביניהם. כגון רוב חנויות מוכרות בשר שחוטה, שמותר לאכול בשר שנמצא בשוק - האם נחשב שהבשר בוודאי שחוט, או שהוא עדיין ספק ורק התורה התירה לאוכלו, או שנחשב יותר מספק אך עדיין אינו כוודאי (שיטה מקובצת בבא מציעא ו: ד"ה ועי"ל: ספק. תוס' המובא בפלתי סג-א ד"ה ונראה: ודאי. קונטרסי שיעורים בבא מציעא ח-ג ד"ה ובשר"ת: מדרגה ממוצעת).

רוב (ד) - ע"ע בית דין.

רוב ומיעוט בכרכות - המיעוט פטור מברכה מדין ביטול ברוב, או מדין עיקר וטפל, שמסתמא האדם מחשיב את הרוב לעיקר (וזאת הברכה בירור הלכה כ-א-ב בתחילתו ד"ה חקירה).

רוב וקרוב הלך אחר הרוב חמישה צדדים: גמרא גמירי לה, או שרוב הוא בירור חזק יותר, או שכל דין קרוב מבוסס על רוב (שרוב הסיכויים שהחפץ מגיע מהמקום הקרוב יותר), ולכן מסתבר שדין רוב בעצמו עדיף ממנו, או שרוב הוא בירור המציאות וקרוב הוא רק הנהגה, או שקרוב לא מכריע בין שתי האפשרויות אלא רק פוסק שאין צריך לחשוש לאפשרות הרחוקה, אך רוב כן מכריע בין שתי האפשרויות, ולכן כשיש רוב - לא שייך דין קרוב, שע"כ כן צריך לחשוש לאפשרות הרחוקה - מדין רוב (ריטב"א בבא בתרא כג: גמרא גמירי לה, שאלות דרב אחאי סח: רוב חזק יותר, דבר אברהם ח"א ד-ו: קרוב מבוסס על רוב, קובץ שיעורים בבא בתרא עח: בירור עדיף מהנהגה, שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב פרק ב סח וסט: רוב חזק יותר או שבירור עדיף מהנהגה, או שקרוב לא מכריע בין אפשרויות).

רוב סימן (בשחיטה) - נחשב כאילו גם המיעוט נשחט, או שמספיק שהרוב נשחט (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה רוב בשחיטה).

רובא דאיתא קמן ודליתא קמן - החילוק ביניהם הוא במרחק, שאיתא קמן נמצא רק לפנינו (כגון עשר חנויות, שהן רק בעיר הזאת) וליתא קמן נמצא בכל העולם (כגון רוב בהמות, שנמצאות בכל מקום). או שהחילוק הוא בידיעה, שבאיתא קמן אנו יודעים כל פרט (כגון עשר חנויות, שעל כל אחת מהן אנו יודעים מה דינה) ובליתא קמן ידיעת הרוב היא רק על הכלל (כגון רוב בהמות כשרות, שאיננו יודעים מה דינה של כל בהמה בנפרד) (קובץ שיעורים בבא בתרא פג: ידיעה, שב שמעתא המובא בו: מרחק. פרי משה רוב ב).

רובא וחזקה רובא עדיף - ארבעה צדדים: רוב הוא בירור המציאות וחזקה היא רק הנהגה, או שרוב הוא בהווה וחזקה היא בעבר, או שכאשר רוב סותר את החזקה ממילא היא חזקה

העשויה להשתנות ואינה חזקה, או גזירת הכתוב מפרה אדומה, שאע"פ שיש על האדם המיטהר חזקת טומאה, אנו מטהרים אותו על סמך רוב בהמות כשירות, שהפרה האדומה לא היתה טריפה (קובץ שיעורים בבא בתרא עח: בירור עדיף מהנהגה, שב שמעתתא ד-כד והעיקרים אין הולכים בממון אחר הרוב אמצע האשכול ד"ה והנה וד"ה אבל: הוה עדיף מעבר, פני יהושע כתובות יב: בקונטרס אחרון: עשויה להשתנות, רבנו חיים בתוס' חולין יא. ד"ה מנא: גזירת הכתוב).

רובע ונרבע - נחשבים ערוה (מדיני עריות, לעניין יהרג ואל יעבור), או כשאר איסורים (אור גדול דף ז' ד"ה וגם, ודף ט טור ב).

רובו ככולו - מספיק שיהיה רק רובו, או כאילו שכולו קיים (פרי משה רוב נח-א).

רודף - שלושה צדדים: חייב מיתה בגלל עונש על העבירה שרוצה לעבור, או כדי להצילו מהעבירה, או בשביל הצלת הנרדף (אור גדול דף כז טור א: חוקר בין שלושת האפשרויות. אפיק ים ח"ב מ וגר"ח סטנסיל שג: עונש או הצלת הנרדף. אחיעזר ח"א יח-ב סוף ד"ה והנה: בדעת רש"י - גם עונש וגם הצלת הנרדף).

רוכב ומנהיג (קניין) - שלושה צדדים: מדין משיכה, או מדין הוראת בעלות (כחזקה), או שהוא קניין חדש (כיד) (פרי משה קניינים לב-א. וכן דן תורת הקניינים ח"א עמוד תקמד לגבי מנהיג, האם הוא מדין משיכה, או שהוא קניין נפרד, ואינו מדין משיכה (כי משיכה היא רק כשהוא עצמו מושך, אלא הנהגה היא רק כעין תולדת משיכה)).

רוצח (א) - חיוב מיתתו הוא לשמיים (כמו מחלל שבת), או לנרצח (כעבירות שבין אדם לחבירו, ואם עשאו טריפה, מחל לו ומת - פטור ממיתה) (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד כב).

רוצח (ב) - ע"ע הורג מי שיכול להצילו באחד מאבריו, רוצח.

רוצח בשב ואל תעשה אינו מחויב למסור את נפשו (לדעת התוס') - מדין היתר פיקוח נפש, או משום מאי חזית דדמא דידיה סומק טפי דילמא דמא דידך סומק טפי (להיפך מהמאי חזית הרגיל, אך דין פיקוח נפש אין בשלושת העבירות) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד כ).

רוציצה בתשעה באב - אסורה מדין תענית (כמו ביום כיפור), או מדין אבלות (כמו אבל) (גר"ח סטנסיל תמב).

ריבוי בשיעורים - התולש עוקץ אחד שיש בו שתי גרוגרות בשביל חולה שיש בו סכנה מדאורייתא מותר - משום שכל אחת מהגרוגרות בפני עצמה מותרת (שהיה בה צורך), או משום שמעשה המל אכה (התלישה) הוא לצו רך (אע"פ שתוצאת המלאכה - שהגרוגרות תלושות - אינו לצורך) (קובץ שיעורים ביצה מח).

ריבית (א) - חוב גמור ורק התורה אסרה לפורעו, או שאין בכלל חוב (אבני מילואים כח-כב ד"ה ובוזה וקובץ שמועות בבא מציעא כד: חוב גמור. שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד קעה חקר זאת לגבי אבק ריבית, והביא שערי יושר ה-ג בסופו שריבית קצוצה היא חוב, אך באבק ריבית אין חוב כלל).

ריבית (ב) - מתחייב בכתובת השטר את כל החוב, או שכל יום מרוויח לפי החשבון (קובץ שיעורים בבא בתרא שפ).

ריבית (ג) - מדין שכירות של הכסף, או התחייבות חדשה שנקנית בההיא הנאה שמלווה לו (ברכת שמואל קידושין ד בשם האחרונים: שכירות, חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד קמד: בההיא הנאה (והביא את הברכת שמואל)).

ריבית (ד) - שלושה צדדים: חיוב החזרתה מדין גזל, או חוב ממון (שיעבוד) נפרד, או מצווה (ולא מדיני ממונות) (קונטרסי שיעורים בבא מצינא כו-א: גזל, שיעבוד או מצווה. שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד רנח: חוב ממון או מצווה).

ריפוי - החיוב לרפאותו (ורק כשאנו יכול לרפאותו משלם לרופאים שירפאוהו), או חוב ממון לשלם לו את שווי הריפוי (קובץ שיעורים כתובות ריח: לרפאותו).

רצועות תפילין - חלק מהתפילין, או דין נפרד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה רצועות של תפילין מ: דין נפרד).

רציחה (א) - האיסור לרצוח (פעולה), או לגרום שחבירו ימות (תוצאה) (קובץ שיעורים ח"ב כג-ז: תוצאה, מפענח צפונות יב-ה).

רציחה (ב) - טעמו משום שהתורה חסה על איבוד הנפש, או שהיא עבירה ככל העבירות (גר"ש שקאפ כתובות ג ד"ה ועל כן: כשאר עבירות).

רציחה (ג) - ע"ע רוצח.

רציעה (א) - המשך העבדות (והרציעה מפקיעה את יציאת שש שנים), או עבדות חדשה (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קג, ברכת אברהם קידושין סה בדפיו ד"ה הנרצע, רוח אליהו יד).

רציעה (ב) - לנקב את האוזן (פעולה), או שהאוזן תהיה מנוקבת (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה רציעה: פעולה).

רשות היחיד - מקום שגדור ע"י מחיצות, או מקום שאינו מעורב ופרוץ עם מה שסביבו (ברכת אברהם סוכה טו. פרוץ כעומד א. עיון בלומדות יא "הגדרת מחיצה בשבת ובסוכה": שאינו מעורב עם מה שסביבו).

רשות היחיד עולה עד לרקיע - משום שנחשב כאילו יש מחיצות עד לרקיע (מדין גוד אסיק), או שהמחיצות שלמטה מספיקות (גר"ח על הרמב"ם סוכה ד-יא ד"ה והנראה: רמב"ם - המחיצות התחתונות מספיקות).

רשות הרבים - לא שייכת לאף אחד (הפקר, ורק א"א לזכות בה), או ששייכת לכולם (קניין ציבורי) (דבר אברהם ח"א ו-א: רש"י - הפקר, תוס' - ציבורי. רוח אליהו כו).

רשות להשתמש בחפץ - ע"ע נתינת רשות לאדם אחר להשתמש בחפץ.

רשע דחמם (כגון גזלן) - רק משום חשש משקר, או שיש בו גם גזירת הכתוב (קצות החושן מו-יז, קובץ שיעורים בבא בתרא תקעט: רק חשש משקר. גר"ט קמד ד"ה והנראה: לעדות - גם גזירת הכתוב, לשבועה - רק חשש משקר. וכן הסתפק בזה קובץ שיעורים בבא בתרא תקפא).

רשע סתם (דאינו חמס - עבר עבירה שיש בה מלקות או מיתה, אפילו אם לא התרו בו) - גזירת הכתוב "אל תשת רשע עד", או חשש משקר (מנחת חינוך לז-ד [ו] ד"ה ועיין סנהדרין, קצות החושן מו-יז: רק גזירת הכתוב).

שאלה בבעלים - ע"ע בבעלים.

שאלת גשמים (א) - חלק מהתפילה (ואם לא הזכיר כאילו לא התפלל כלל), או רק חיוב הזכרה (תוספת על התפילה, וגם אם לא הזכיר עדיין התפלל) (גר"ח סטנסיל א: חלק מהתפילה).

שאלת גשמים (ב) - כששכח לשאול בברכת השנים אומרה בשומע תפילה ונחשב כאילו אמרה בברכת השנים, או הזכרה נפרדת (ובברכת השנים עדיין חסר) (עין בלומדות יד).

שבויה - אסורה לכהן משום שחוששים שנבעלה (דין ספק), או שתקנת חכמים שאסורה (דין ודאי) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שבויה לכהן: דין ודאי).

שבויה (א) - המעשה בעצמו אסור, או שהאיסור הוא רק לעבור על דיבורו (קובץ הערות יח-ב: מחלוקת ראשונים. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד יא, רמ. וכן חקר דרכי משה דרך הקודש ב-ט, האם איסור כל יחל הוא מצד הקבלה, שמתברר שקבלת השבועה לא היתה נכונה ועובר למפרע, או מצד הקיום, שלא קיים את דיבורו ועובר בלהבא).

שבויה (ב) - האדם מחיל בעצמו את האיסור (כח האדם, כקניינים), או שהאדם רק מקבל על עצמו את האיסור, והאיסור חל ממילא (כח המעשה, כשחיטה) (חידושי ר' שמואל נדרים ו-ח ד"ה ונראה: כח האדם. גר"ח כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

שבויה (ג) - החיוב לאכול את הכיכר (שנשבע לאוכלו, פעולה), או שהכיכר יאכל (תוצאה) (מפענח צפונות יב-ג: ירושלמי - תוצאה, תוס' - פעולה).

שבויה (ד) - כל רגע ורגע אסור, או שמרגע הקבלה נאסר לעולם, כחלב ונבילה (איסור אחד) (גר"ח ש' שקאפ נדרים יד ד"ה וביאור: איסור לעולם. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד פט: מחלוקת אחרונים).

שבויה (ה) - הזכרת ד' - מנוסח השבועה, ששבועה בלא שם אינה לשון שבועה, או מגזירת הכתוב (אך גם בלי שם היא לשון שבועה) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד טז, ר. ר. ומעין זה חקר בקונטרסי שיעורים נדרים ד-א,ב האם היא מנוסח השבועה או מדין איום).

שבויה (ו) - נקיטת חפץ - חלק מדיני השבועה (כמו שצריך להישבע בשם ד'), או רק מדין איום (אך השבועה מושלמת גם ללא נקיטת החפץ) (פרי משה שבועות ממון ו-א).

שבועה (ז) - חלה על איסור (כגון על נבילה) ואין אומרים אין איסור חל על איסור (לרבי יהודה בן בתירה) - משום ששבועה היא איסור ביטול דיבורו, ושונה משאר איסורים, ולכן חלה על איסור השונה ממנה (ורק באיסורים שדומים זה לזה אומרים אין איסור חל על איסור). או משום ששבועה תלויה ברצון האדם, והוא רצה ש תחול (ורק באיסורים שהתלויים ברצון התורה אומרים אין איסור חל על איסור, שבזה התורה לא רצתה שיחולו, כי הדבר אסור ממילא) (קונטרסי שיעורים נדרים טז-א).

שבועה (ח) - נשבע לאכול כיכר ביום מסוים ולא אכלו - העבירה היא שלא אכלו כל היום, או רק שלא אכלו בסוף היום (גר"ש שקאפ כתובות לט ד"ה ובנשבע: כל היום).

שבועה (חיובה בבית דין) - חיוב שבועה בא כדי שהנשבע יאמר את האמת (בירור), או חיוב נפרד (הנהגה) (גר"ש שקאפ בבא בתרא יט ד"ה וכו', גרנ"ט קמב, פרי משה שבועות ממון א-א).

שבועה באונס - פטור מדין אונס, או שאינה שבועה כלל (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שבועה אונס בשבועה).

שבועה לבטל את המצווה בכולל חלה - מדין כולל שבכל התורה (כמו בדין אין איסור חל על איסור), או דין מיוחד בשבועה, שכיוון שאינה רק על המצווה, לא נחשבת שבועה לבטל את המצווה (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קעא).

שבועה לבטל את המצווה לא חלה - האדם לא יכול לאסור בעצמו את המצווה, או שכל איסור החל ע"י פה לא יכול לאסור את המצווה. ונפק"מ כשהאדם לא אסר בעצמו את המצווה אך היא נאסרה ממילא ע"י פיו, כגון שנודר בנזירות, וממילא אסור לשתות יין קידוש, אך הוא בעצמו לא אסר את היין (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד לה, פב).

שבועה להבא - החיוב הוא על המעשה בעצמו (כגון שחייב לאכול את הכיכר), או שהחיוב הוא רק לעמוד בדיבורו, שאם יעבור על המעשה (שלא יאכל את הכיכר) יעשה שקר (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד יא).

שבועה לזמן - כל רגע ורגע שבתוך הזמן אסור (מהפרטים מצטרף הכלל), או שיש איסור אחד, והזמן מגביל אותו שיחול רק עד הזמן (מהכלל מסתעפים הפרטים) (דרכי משה דרך הקודש ד-ד: כל רגע ורגע אסור).

שבועת הפיקדון ושבועת העדים - שבועות לשעבר (שאינכם יודעים את העדות, שאין לי בידך), או לעתיד (בואו והעידוני, שבועה שתחזיר לי את הפיקדון) (קצות צו-ג: לעתיד).

שבועת הפיקדון - ע"ע לא תשקר.

שבטים - הם מציאות אחת ונחלקו לפרטים, או מפרטים נעשו כלל אחד (מפענח צפונות ד-יג: מחלוקת תנאים).

שביעית (א) - האיסור על האדם (שלאדם אסור לעבוד בקרקע) 0, או שהאיסור על הקרקע (שאסור שהיא תיעבד) (ש"ת המב"ט ח"ב סד ומהר"ט ח"ב נג בדעת התוס' ר"ד: על האדם, מנחת חינוך קיב-א [ב]: על הקרקע).

שביעית (ב) - ע"ע הפקר בשביעית, פירות שביעית.

שבירת כלי מטהרת - משום ששבר לא מקבל טומאה, או גזירת הכתוב שהשבירה מטהרת (קובץ שיעורים פסחים קנה).

שבירת עצם (בפסח) - אסור לשבור את העצם (פעולה), או שצריך שהעצם תהיה שלמה (תוצאה) (קונטרסי שיעורים נדרים כד-ז).

שבע מצוות בני נח - אותו הציווי גם לישראל וגם לבני נח, או ציוויים נפרדים (ואילו לא היו ישראל מצווים בתרי"ג מצוות - היו פטורים גם משבע מצוות בני נח) (קונטרסי שיעורים בבא מציעא יב-ד ד"ה וכל: נפרדים).

שבע מצוות בני נח - ע"ע גניבה בבן נח, גר תושב בשבע מצוות בני נח, עבד כנעני בשבע מצוות בני נח.

שבעה נקיים (בזב וזבה) - טמא לעולם ואם יש שבעה נקיים נטהר, או שמתחילה היא טומאה רק לשבעה ימים, ואם אינם נקיים נטמא לעוד שבעה (דרכי משה דרך הקודש ג-כ).

שבעת טובי העיר - ע"ע טובי העיר.

שבת - **אבות מלאכות** - ע"ע אופה, אורג, בורר, גרופה וקטומה, הוצאה מרשות לרשות, העברת ארבע אמות ברשות הרבים, זורה, זורע, חורש, טוחן, כותב, לש, מבעיר, מבשל, מוחק, מחתך, מכבה, מכה בפטיש, מלבן, ממחק, מעמר, מפשיט, מתיר, סותר, פוצע, צד, צובע, קוצר, קורע, קושר, שוחט, תופר.

שבת (א) - מצווה לנוח, או שאסור לעשות מלאכה (מפענח צפונות ו-ה).

שבת (ב) - מצווה שהאדם ינוח בשבת (שלא יעשה מלאכה), או שהעולם ינוח בשבת (שלא תעשה בו מלאכה) (מי טל מרקד לו-יג. ומעין זה חילק הצפנת פענח איסורי ביאה יז-כא שמלאכת הוצאה היא באדם ושאר המלאכות הן בפעולה).

שבת (ג) - אסור לעשות את המלאכה (פעולה), או ליצור את תוצאתה (תוצאה) (עיון בלומדות יג. גר"ש שקאפ יבמות לז ד"ה וע"כ: פעולה. פרי משה שבת ב. ומעין זה חקר בשיעורי ר' שמואל קידושין עמוד רסא האם האיסור הוא כשהמלאכה מתייחסת אליו, או כשהיא נעשית בגופו).

שבת (ד) - מצווה נפרדת על כל שבת, או מצווה אחת כללית על כל השבתות (מפענח צפונות ה-יד).

שבת (ה) - חיוב כל רגע ורגע, או חיוב אחד מתחילת השבת על כולה (קובץ שיעורים ביצה יז, מפענח צפונות ה-טו).

שבת (ו) - הכנת צרכי שבת היא רק הכנה למצווה (הכשר מצווה), או המצווה עצמה, שזהו כבוד השבת (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד רמט).

שבת (ז) - ע"ע אוושה מילתא, איסורים התלויים בזמן, אמירה לנכרי, דבר שאינו מתכוון, מלאכה שאין צריך לגופה, מלאכת מחשבת, מצטמק ויפה לו, מקלקל, עובדין דחול, פסיק רישא, שינוי, שלוש סעודות בשבת, שניים שעשאווה, תולדות בשבת, תוספת שבת.

שבת (חייב נזיקין) לעבד כנעני שהכלו בו - חייב לעבד ורבו זוכה ממנו, או חייב ישר לרבו בגלל שהוא ניזק (שהעבד לא יוכל לעבוד בשבילו) (גר"ש שקאפ בבא קמא י ד"ה ובעבד: ישר לרבו, נתיבות שסגב (מובא שם): לעבד).

שהייה בשחיטה - פסול, כמו דרסה וחלדה, או חיסרון צירוף, שאין שני מעשי השחיטה מצטרפים (קובץ שמועות חולין כא).

שואל - בגלל ששלו מתחייב באונסין, או בגלל שחייב באונסין נעשה שלו (מפענח צפונות י-יא).

שואל שלא מדעת גזלן - בגלל הלקיחה (שלקח את החפץ), או בגלל השימוש (שמשתמש בו) (פרי משה גניבה וגזילה יא-ה).

שווה פרוטה - ע"ע פחות משווה פרוטה.

שוויה אנפשיה התיבה דאיכורא - נאמנות, שמסתבר שלא ישקר לרעת עצמו, או שאוסר על עצמו, כנדר (קצות החושן לד-ד, גר"ש שקאפ כתובות ז ד"ה והנה לפ"מ: גם נאמנות וגם נדר יחד).

שוויה אנפשיה התיבה דאיכורא בדיני ערווה - דבר שבערווה, או רק כעדות איסורין (אור גדול דף צז טור ב).

שוויה רבנן לבעילתו בעילת זנות - מפקיעים את הקידושין וממילא היא בעילת זנות, או שעושים את בעילתו לבעילת זנות וממילא הקידושין פוקעים (כי קידושין צריכים ביאת אישות ולא ביאת זנות) (מנחת אשר בבא בתרא לה-ב: מאירי - בעילת זנות וממילא הקידושין פוקעים).

שוהט (בשבת) - המלאכה היא שמפסיק לחיות, או שנעשה מת (מי טל שוחט א).

שוטה (א) - מצווה אך פטור מעונש, או שאינו מצווה כלל (חלקת יואב א).

שוטה (ב) - מעשהו אינו מעשה כלל, או שהוא מעשה, ורק לא יכול לפעול קניין (קובץ הערות כט-א: אינו מעשה).

שוטה (ג) - פסול לשליחות משום שאינו "איש" (כקטן, שאיש הוא רק גדול ובן דעת), או שהוא כן "איש", ופסולו נלמד רק במה מצינו מקטן (קובץ ביאורים גיטין טז).

שוטה אינו מוגרש - משום שאינו בר דעת ופטור מכל המצוות (אינו בר גירושין), או מחשש שכשאומר "גירושין" אינו יודע מה אומר ורוצה לומר דבר אחר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה גירושין מי שאחזו קורדיקוס).

שומע כעונה (א) - נחשב כאילו אמר בעצמו, או שיוצא ידי חובה בשמיעה (ואין צריך אמירה כלל) (קהילות יעקב פסחים מ, עיון בלומדות ט, ברכת אברהם סוכה לח: שומע כעונה ב. ומעין זה חקר המידות לחקר ההלכה יח-יז האם הוא מדין בכח שהיה יכול לענות, או שיוצא ידי חובה בשמיעה).

שומע כעונה (ב) - לא מועיל בברכה שאינה שלימה - משום שדין שומע כעונה נאמר רק על שמיעת ברכה שלימה, או משום שברכה שאינה שלימה אינה ברכה כלל, ושומע כעונה נאמר רק על ברכה (או תפילה או מצווה) (ברכת מרדכי א"ח ב ומועדים א-ח).

שומר (א) - שלושה צדדים: חיובו מדין מזיק משום שלא שמר, או מדין שהתחייב באחריותו, או גזירת הכתוב (קובץ שיעורים פסחים יז: פשיעה - מזיק, אונסין בשואל - התחייבות, גניבה ואבידה בשומר שוכר - מחלוקת. אבני נזר א"ח שכו: רמב"ם ורמב"ן - מדין גרמי (מזיק). וכן חקר קונטרסי שיעורים בבא קמא יח-יג לגבי פשיעה. וכן חקר פרי משה קניינים נו-א לגבי שואל. ומעין זה חקר ברוך אליהו ח האם שומר הוא פועל לעשות מעשים שיועילו להישארות החפץ, או שקיבל עליו אחריות. מחנה אפרים שומרים ח תחילת ד"ה מעתה: גזירת הכתוב).

שומר (ב) - חיובו לשלם הוא תולדה של חיוב השמירה, או שהוא דין נפרד (קובץ שיעורים קידושין צב: מחלוקת ראשונים).

שומר (ג) - ע"ע בבעלים, מפקיד, מתה מחמת מלאכה, שליחות יד בפקדון.

שומר אבידה (א) - חיוב ממוני כשאר השומרים, או חלק ממצוות השבת אבידה (שצריך לשמור עליה עד שתגיע ליד הבעלים) (שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"ב עמוד רטו, רמד).

שומר אבידה (ב) - חייב לטפל באבידה שלא תתקלקל - מדין השבת אבידה, או מדין הצלת ממון חברו (שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"ב עמוד שז).

שומר חינם מתנה להיות כשואל - נעשה כשואל ממש, או רק התחייבות ממון לשלם אם יאנס (שיעורי ר' שמואל בבא מציא ח"א עמוד שכ).

שומר נכנס תחת הבעלים לנזיקין - מדיני שומרים, או שנחשב כבעלים לעניין נזיקין (קונטרסי שיעורים בבא קמא ח-טו).

שומר שהחפץ נאסר בהנאה - ע"ע הרי שלך לפניך.

שומר שמסר לשומר פטור דהא מסרה לבן דעת (לדעה שפטור, וכן לדעה שחייב לולי סברת את מהימנת לי בשבועה) - השומר הראשון כבר אינו שומר (הסתלק מחיוב השמירה שלו), או שהוא עדיין שומר (ואינו יכול להסתלק מחיוב השמירה), ונפטר מחיוב התשלומין משום שמינה אחר במקומו (גר"ח על הרמב"ם נזקי ממון ד-יא ד"ה והנה יש להסתפק).

שומר שראה שהפיקדון אבוד מוכרו בבית דין - מדין חיובי שמירה, או מדין השבת אבידה (מחנה אפרים שומרים לה).

שופר (א) - המצווה בתקיעה, או ב שמיעה (אבן האזל שופר א-ג: בראש השנה - שמיעה, ביו בל - תקיעה. מנחת חינוך תה-א [א]: שתייהן יחד).

שופר (ב) - תר"ת הם מצוות נפרדות המעכבות זו את זו, או מצווה אחת (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה תקיעת שופר: מחלוקת רבי יהודה וחכמים סוכה נג:).

שורש קטן (שיעור נקב עציץ) - משום שדרך נקב כזה יונק, או משום שהעציץ בטל מתורת כלי וממילא בטל לקרקע (אפיקי ים ח"ב מג).

שותפין - שלושה צדדים: זוהי בעלות אחת כוללת של כולם על כל הנכס, או שכל אחד מהם הוא בעלים על חלק מהנכס, או שהיא בעלות חדשה (ושונה מבעלות בלי שותף) (קובץ שיעורים בבא בתרא תד; גר"ט קצב ואבן האזל שכנים ב-ד"ה איברא: חלקים. דרכי משה דרכי הקניינים ב-יא ד"ה אולם: תוס' - חלקים. המידות לחקר ההלכה כב-צו: בעלות כוללת או שכל אחד בעלים על חלק. קונטרסי שיעורים נדרים כו-ג: מביא את הצד של בעלות חדשה).

שותפין שגנבו - ע"ע שניים שגנבו.

שותפין שהזיקו - ע"ע שניים שהזיקו בבת אחת.

שחויי חוץ (א) - איסור ההנאה הוא איסור מחודש שחל בשחיטה, או שרק נשאר איסור הקודש שקודם השחיטה, כיוון שאין זריקה שתתיר אותו (קובץ שיעורים בבא קמא סד).

שחויי חוץ (ב) - ע"ע עבודות שבפנים בקודשים.

שחיטה (א) - מתירה את הבהמה, או מסלקת ממנה את האיסור (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שחיטה סב, המידות לחקר ההלכה יג-כט).

שחיטה (ב) - מתירה מרגע השחיטה והלאה, או בכל רגע ורגע (קובץ הערות נט-ה).

שחיטה (ג) - השוחט מתיר את הבהמה ע"י השחיטה (כח האדם, כקניינים), או שהשוחט עושה את פעולת השחיטה, והשחיטה מתירה את הבהמה ממילא (כח המעשה) (קובץ הערות עו: כח המעשה. וכן האריך שם בגדרי כח האדם וכח המעשה).

שחיטה (ד) - מצוות עשה, או תיקון ללאו (אבר מן החי בחיים ונבילה במיתה) (מנחת חינוך תנא-א [א]: רמב"ם ספר המצוות עשה קמו וחינוך תנא - עשה, ריצב"א בתוס' שבועות כד. ד"ה האוכל - תיקון ללאו).

שחיטה (ה) - צריך שיהיו בה הפרטים המעכבים (כגון שהשוחט יהיה ישראלי), או אסור שהם לא יהיו בה (שלא יהיה גוי) (המידות לחקר ההלכה ב-לד. לגבי שישאל ישחוט ולא גוי: עיון בלומדות טו).

שחיטה (ו) - ע"ע שהיה בשחיטה.

שחיטת טריפה (שהייה, דריסה וכו') - השחיטה מתירה ורק יש בה איסור טריפה, או שהשחיטה אינה מתירה כלל (גר"ח סטנסיל שעד שעה. וכן חקר בית זבול ח"א ו-ב האם היא שחיטה פסולה, או שאינה שחיטה כלל).

שחיטת כותי פסולה - כי חוששים שניבל בידים, או שמא שהה וכו' ולא הודיע (בית זבול ח"א ו-י).

שחיטת עוף - ע"ע סימן אחד בשחיטת עוף.

שחיטת ציפורי מצורע - מצווה, או רק סילוק האיסור (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה צפורי מצורע: מצווה).

שחיטת קורשים - השוחט מחיל את הדין על הבהמה ע"י השחיטה (כח האדם, כקניינים), או שהשוחט עושה את פעולת השחיטה, והשחיטה מחילה את הדין ממילא (כח המעשה) (קובץ הערות עד-ג בסופו: כח המעשה. גר"י כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עז).

שחרור עבד כנעני - העבד נקנה לעצמו, או רק מופקע מהאדון (כהפקר) (גר"ש שקאפ קידושין ט ד"ה וכן נראה וד"ה וכן בארנו: רק הפקעה. צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שחרור עבדים עז).

שטר (א) - העדים מכשירים את השטר, או שבעל השטר (דעת המתחייב) מכשיר את השטר (והעדים הם רק לראיה) (פרי משה עדות שבשטר א-ד, ב-א).

שטר (ב) - הסופר הוא שליח של בעל השטר, או שאין צריך לזה שליחות כלל (פרי משה עדות שבשטר א-ב).

שטר (ג) - נאמן מדין עדות, או משום חזקה לא חציף איניש לזיופא (פרי משה עדות שבשטר ד-ג).

שטר (ד) - שלושה צדדים: בקניין כתיבה ומסירה הקניין חל ע"י הכתיבה, או ע"י המסירה, או ע"י שתיהן יחד (עיון בלומדות ו, פרי משה קניינים א-ג, לד-א).

שטר אחר על כמה נכסים - ע"ע קניין על כמה נכסים יחד.

שטר הלואה (א) - הוא שטר ראיה, או שטר קניין, שמשעבד את הנכסים (חידושי ר' שמואל בבא מצינעא עמוד צה).

שטר הלואה (ב) - אי אפשר למוכרו מדאורייתא (לחלק מהראשונים) - שלושה צדדים: משום שאין לשטרות מעשה קניין, או משום שאי אפשר להקנות חוב, או משום שהחוב עדיין אינו ברשותו (שמכאן ולהבא הוא גובה) (קובץ שיעורים בבא בתרא שפט: שלושת הצדדים, פרי משה קניינים לד-ג ד"ה ויש: אין מעשה קניין או שא"א להקנות חוב).

שטר העולה בערכאות של עכו"ם כשר מדרבנן - תקנו שנחשב שטר, או שמועיל רק מדין עדות (אך לא שטר) (פרי משה עדות שבשטר יג-ב. וכן חקר חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד לו האם שטרי ראיה של ערכאות הם כשטר ממש, או רק אנן סהדי).

שטר יציאת עבד עברי (א) - שטר קניין, או שטר שחרור (ויש בו דיני לשמה ומחובר) (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד קלד).

שטר יציאת עבד עברי (ב) - שטר יציאה, או שמועיל מדין גרעון כסף, שבשטר מוחל לו על שיעבודו, והמחילה נחשבת גרעון כסף (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קסג).

שטר (קניין) - השטר בעצמו קונה, או רק הראיה שבו (פרי משה קניינים לג-א. קובץ שיעורים בבא בתרא רלא: הראיה).

שטר (קניין קידושין וגט) (א) - קונה את הנייר (כקניין מטלטלין) וע"י זה קונה את הנכס, או שקונה את הנכס וע"י זה קונה את הראייה שבשטר (האותיות), וממילא קונה את הנייר של

השטר, משום שהוא טפל לראייה שבו (גר"ש שקאפ גיטין ה ד"ה ועל פי זה: קונה את הנכס וע"י זה את האותיות וממילא את הנייר).

שטר (קניין קידושין וגט) (ב) - קניין (ככסף וחזקה, ונקרא ספר), או שהוא רק לחזק את הדברים שנאמרו בעל פה (ולא נקרא ספר) (קונטרסי שיעורים קידושין ד-ט: ראב"ד - שטר קניין אינו ספר אלא רק לחזק את הדברים, בקידושין ובגירושין - ספר).

שטר שכתוב בו שבה (שהתנה לגבות מעידית) - השיעבוד חל על העידית, או שהשיעבוד חל על הבינונית ולא על העידית (כשאר שטרות), ורק שיעבד את גופו להגבותו מעידית (גרנ"ט כ ד"ה ובביאור).

שטרך בירי מאי בעי - סברא שלא פרע את ההלוואה, כי אילו היה פורע היה לוקח את השטר מהמלווה, או התחייבות שישלם לו כשיש לו את השטר (גר"ח סטנסיל קטו, שטו. קובץ שיעורים בבא בתרא תרב, תרג).

שילוח מצורע - שלושה צדדים: מצווה שיהיה לבד, או אסור שיכנס למחנה (פעולה), או אסור שיהיה במחנה (תוצאה) (מפענח צפונות יג-ט-א).

שימור מצה - שהמצה תיעשה לשמה (כמו ציצית וגט), או לשומרה לשם מצת מצווה (מנחת אשר שמות כ-א).

שינה בסוכה - צריך לישון בסוכה, או שאסור מחוץ לסוכה (מפענח צפונות ו-לב: אסור מחוץ לסוכה).

שינוי - פטור מדין מלאכת מחשבת (והוא פטור רק בשבת), או שאינו נחשב מעשה (ופטור בכל התורה) (אגלי טל בסוף הפתיחה, מנוחת עמי יד-14 עמוד 101).

שינוי מעשה (בגזילה) (א) - לדעה שאינו קונה - הוא מפני שהשינוי לא גורם לפנים חדשות (והוא עדיין כעין שגזל), או שאפילו שאינו כעין שגזל חייב להשיב (קובץ שיעורים בבא קמא יג: שני הטעמים יחד).

שינוי מעשה (בגזילה) (ב) - השינוי גורם לשני דברים - שקונה את הגזילה, ושלא יכול לומר לו "הרי שלך לפניך" (שאינו כעין שגזל), או שהשינוי רק גורם לכך שקונה את הגזילה, וכיוון שקנאה וכבר אינה של הנגזל ממילא לא יכול לומר לו "הרי שלך", שכבר אינו שלו (המידות לחקר ההלכה יב-עה).

שינוי מראה (במקווה) - שלושה צדדים: פסול מפני שאינם נחשבים מים, או שכיוון שניכרים אינם בטלים ברוב, או גזירת הכתוב (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קפד).

שינוי רשות (בגזילה) - קניין הלוקח הוא מצד הגזלן (כשינוי השם), או מצד הלוקח, שבהיתרא אתי לידיה (קצות החושן רסב-א: לרמב"ם יאוש מועיל רק בגלל השינוי, לחוס' ולרמב"ן השינוי בא רק כדי שיבוא לידו בהיתר. גר"ש שקאפ בבא בתרא כה ד"ה וע"כ: רמב"ם - כשינוי השם. קובץ שיעורים בבא קמא טו).

שינוי שם (בגזילה) - צריך אותו בנוסף לשינוי המעשה, או כדי להוכיח ששינוי המעשה הוא שינוי גמור (קובץ שיעורים בבא קמא קכ: כדי להוכיח שהמעשה הוא שינוי גמור).

שיעבוד הבעל לאשתו - משתעבד מתחילה את כל החיוב (כמו חוב שחל משעה שלווה), או שבכל רגע רגע ע"מ שתעבד מחדש (קונטרסי שיעורים נדרים לז: בכל רגע). לגבי חיוב מזונות: ריטב"א כתובות נח: ד"ה ועוד כתב וקובץ שיעורים כתובות שא - החיוב מתחדש בכל יום, ולא פעם אחת לכל ימיה).

שיעבוד נכסים (א) - השיעבוד על החפץ גורם לזכות לגבות אותו, או שזכות הגביה גורמת לשיעבוד (המידות לחקר ההלכה א-כד).

שיעבוד נכסים (ב) - כקניין ממון, שכשם שאפשר להקנות ממון כך אפשר להתחייב ממון, או שאינו קניין (משום שאין כאן ממון כעת), אלא דין נפרד (קונטרסי שיעורים קידושין יב-ד ד"ה ובעיקר).

שיעבוד נכסים (ג) - החיוב (ההלוואה או ההיזק) משעבד רק את הגוף, ושיעבוד הגוף גורם לשיעבוד הנכסים, או ש החיוב (סיבת חיוב הגוף) משעבד בעצמו גם את הנכסים (קובץ שיעורים בבא בתרא שפא: סיבת חיוב הגוף משעבדת, ולכן משתעבדים גם כשהחיוב לא היה. קונטרסי שיעורים בבא מציעא ו-ג בשם הגר"ש שקאפ).

שיעבוד נכסים (ד) - כאשר פרע את החוב (בכסף או בקרקע אחרת) - הוברר ששאר הנכסים לא היו משועבדים כלל, או שהם היו משועבדים, וסילק את השיעבוד ע"י הפירעון (ברכת אברהם פסחים ל: בעל חוב למפרע הוא גובה ב: רש"י - לא היו משועבדים כלל).

שיעבוד נכסים (ה) - אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין - כשיש בני חורין אין בכלל שיעבוד, או שיש שיעבוד, ורק יש קדימה לגבות מהבני חורין (גרנ"ט קלג ד"ה והנראה).

שיעבוד נכסים (ו) - אינו חל על נכסים שקנה אחר ההלוואה (כשלא כתב דאיני) - משום שאינם מלווה בשטר, או משום ששיעבוד נכסים הוא מדין ערבות, ורק שעת ההלוואה מחייבת ערבות (שיעורי ר' שמואל בבא מציעא ח"א עמוד ריג).

שיעבוד נכסים (ז) - שיעבוד בשטר לדעה ששיעבודא לאו דאורייתא - השטר משעבד בעצמו, או שהחוב משעבד, והשטר רק גורם שיהיה קול (חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד ק: תוס' - החוב, תומים - השטר).

שיעבודא דרבי נתן (א) - משום אפוכי מטרטא למה לי, או מדין שיעבוד, שהתורה חידשה שבמקרה זה גם חובותיו משתעבדים כשאר נכסיו, והראשון גובה מהשני את זכותו על חובו של השלישי (חידושי ר' שמואל בבא בתרא כז-א, ה: בה"א תלה זאת במחלוקת ראשונים, למסקנתו לכ"ע מדין אפוכי מטרטא למה לי).

שיעבודא דרבי נתן (ב) - הנושה מחבירו וחבירו מחבירו, שמוציאים מהשלישי ונותנים לראשון - השני גובה את החוב מהשלישי ואח"כ הראשון גובה מהשני, או שהראשון גובה את החוב מהשני ואח"כ יורד לנכסי השלישי (חידושי ר' שמואל בבא בתרא כז-ה: מחלוקת ראשונים).

שיעבודא דרבי נתן (ג) - הנושה מחבירו וחבירו מחבירו, שמוציאים מהשלישי ונותנים לר' אשון - הראשון גובה ישר מהשלישי, או שהראשון גובה מהשלישי דרך השני (משום שממונו של השלישי משועבד לשני, ושל השני משועבד לראשון) (עין בלומדות ג).

שיעורין - ע"ע חצי שיעור, כדי אכילת פרס, כזית.

שיער - שייך לאדם כי הוא חלק ממנו (עצם), או משום שהוא רכוש שלו (קניינו) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שער עצם או קניין).

שיער נזיר ומצורע - מצווה לשורפם (פעולה), או שלא יהיו (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה קבורה גניזה שריפה: פעולה).

שכיב מרע (א) - תיקנו שדבריו הם מעשה קניין, או שלא צריך מעשה קניין ומספיק דיבור (ומועיל מדין הפקר בית דין) (פרי משה קניינים טז-א: רשב"ם - מעשה קניין, ריטב"א - הפקר בית דין).

שכיב מרע (ב) - מדין ירושה, שהרי כל ישראל ראויים לירש ע"י משמוש, וחכמים הפקיעו את הירושה מכל ישראל והשאירוה רק לזוכה, או דין נפרד (קובץ הערות מ-יב: מחלוקת ראשונים).

שכיב מרע (ג) - שצריך שיהיה ראוי לרשת, הכוונה היא שהמוריש יהיה ראוי להוריש, או שהיורש יהיה ראוי לירש (קובץ שיעורים בבא בתרא תקמ).

שכיב מרע שעמד (א) - מועיל מדין תנאי, שכאילו התנה מראש שכל מתנתו תועיל רק אם לא יעמוד, או משום שעדיין הקניין לא חל (עד לאחר מיתה), ויכול לחזור בו קודם שהקניין חל (קובץ שיעורים בבא בתרא תקי).

שכיב מרע שעמד (ב) - כל זמן שחי עדיין לא נעשה הקניין, או שהקניין נעשה, וכשחוזר בו הנכסים שבים לרשותו (דרכי משה דרך הקודש ח-יט, דרכי משה דרכי הקניינים ד-ז ד"ה ונראה).

שכירות (א) - כדין מכירה, או דין נפרד (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כ-ז (והביא את שער משפט קצח): דין נפרד).

שכירות (ב) - הבית שלו לעניין ההשתמשות (כמכירה), או שקנה רק את ההשתמשות (ברכת אברהם פסחים ו. שכירות לא קניא ג: תלוי בשאלה האם שכירות קניא (במסקנתו)).

שכירות (ג) - שיעבוד להשתמש בשל חבירו, או קניין פירות קלוש (שאינו קניין הגוף) (ברכת אברהם פסחים ו. שכירות לא קניא א: תלוי בשאלה האם שכירות קניא (בה"א שלו)).

שכירות (ד) - ע"ע תשלומי שכירות.

שכנגדו חשוד על השבועה נשבע ונוטל - מעיקר הדין הנתבע היה צריך לשלם (מתוך שאינו יכול להישבע) וחכמים תיקנו שהתובע ישבע (תקנה לנתבע), או שמעיקר הדין הנתבע היה פטור וחכמים תיקנו שהתובע ישבע ולא יפסיד את ממונו (תקנה לתובע) (פרי משה שבועות ממון ד-א).

שכר שבת - אסור מפני שאסור להרוויח בשבת, או שהמלאכה עצמה אסורה כשנוטל עליה שכר (גר"ח סטנסיל יב).

שלא כדרך - ע"ע אכילה שלא כדרך, שינוי.

שלא כסדרן (בכתיבת תפילין ומזוזות) - מטעם שהקדים את המאוחר, או שאיחר את המוקדם (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שלא כסדרן צו).

שלוש סעודות בשבת - זמנם ביום השביעי, או בזמן קדושת השבת. ונפק"מ לאוכל בזמן תוספת שבת, שיש קדושה אך אינו יום השביעי (משנת יעבץ או"ח כט-ב ד"ה ונראה).

שליח בית דין שהלקה ומת פטור מגלות - בגלל שהיא הכאת מצווה, או מדין אונס, כיוון שאמדהו לכך (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד שמב).

שליח לדבר עבירה במקום שהוא מועיל - נחשב כאילו שהמשלח עשה את המעשה, או גזירת הכתוב שחייב על מעשה השליח אע"פ שלא נחשב שעשאו בעצמו (קובץ שמועות בבא מציעא ח).

שליח לקידושין - שניים שמעידים שהבעל עשאו ש לוחים - נאמנים מדין עדות (ולא נחשבים בעלי דין), או מדין מיגו שהיו יכולים לומר בפנינו גירשה (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד יט).

שליח לקידושין שמקדשה בכסף של עצמו - מועיל מדין שליחות (מסברא), או מדין עבד כנעני (קונטרסי שיעורים קידושין ט-א: רש"י - עבד כנעני, ריטב"א - סברא).

שליח לשחרר עבד - שלוחו של האדון, או שלוחו של העבד (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד רז).

שליחות (א) - גוף השליח נעשה כמשלח עצמו, או שפעולת השליח נחשבת כאילו עשאה המשלח (אור שמח גירושין ב-טו: מחלוקת רמב"ם וטור בנשתטה המשלח. תורת הקניינים ח"א עמוד לד. והלקח טוב א בתחילתו הוסיף צד שלישי, שאפילו המעשה לא מתייחס למשלח אלא לשליח, רק שהתורה גזרה שהמעשה של השליח מועיל למשלח. והמידות לחקר ההלכה ז-ח הוסיף שהשאלה היא האם המשלח הוא סיבה והשליח הוא מסובב (שהשליחות היא מעשה יחיד), או שהמשלח הוא יסוד והשליח הוא בניין (שהשליחות מתחדשת בכל רגע)).

שליחות (ב) - המעשה הוא של השליח והמחשבה של המשלח, או שגם המחשבה היא של השליח (המידות לחקר ההלכה טז-ע: מחלוקת רמב"ם וטור בנשתטה המשלח).

שליחות (ג) - נחשב כאילו שהמשלח עשה את המעשה בעצמו, או שמלכתחילה המצווה היא רק שהמעשה יקרה (התוצאה) - או על ידו ממש או ע"י אחרים בפקודתו (המידות לחקר ההלכה כב-קכו).

שליחות (ד) - המשלח עצמו מחיל את מינוי השליחות (כח האדם, כקניינים), או שהמשלח רק אומר לשליח, וממילא הוא נעשה שליח (כח המעשה, כשחיטה) (שערי יושר ה-כא ד"ה אמנם: כח האדם. גדרי כח האדם וכח המעשה: קובץ הערות עו).

שליחות (ה) - המשלח מוסר את כוחו וידו לשליח, או שהשליח מוסר את כוחו וידו למשלח (המקנה כג-א ד"ה חקירה ב).

שליחות יד בפקדון (א) - מדין גזל, או גזירת הכתוב נפרדת (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד רנב).

שליחות יד בפקדון (ב) - צריך מחשבה בפועל (כוונה, גמר בליבו), או רק התרצות (הסכמה, רצון, הרהור, נחותא) (קונטרסי שיעורים נדרים א-טו ד"ה מחשבה: מחשבה בפועל, ולא רק רצון. גדרי מחשבה והתרצות: גר"ש שקאפ בבא מצינא כ וקונטרסי שיעורים נדרים א-טו).

שליחות להרטה (בנדרים, לצד שמועילה) - מדיני שליחות (ויש בה את כל דיני שליחות, כמו מילי לא מימסרן לשליח), או שאין צריך דיני שליחות, אלא צריך רק שבית דין ידעו שהוא מתחרט (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קצט: לא מדיני שליחות, מהר"ץ חיות המובא בו: מדיני שליחות).

שליח - ע"ע העדר.

שלל מלחמה - ממון שותפין, או ממון ציבור (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"ב עמוד רכב).

שמונה חומי ציצית - מניין (שצריך שמונה), או שזוהי צורת הציצית (שיקרא "גדיל גדילים") (גר"ח סטנסיל שמ).

שמונה עשרה (תפילה) - כל הברכות יחד הן חטיבה אחת (ואם החסיר אחת מהן לא יצא ידי חובה גם בשאר הברכות), או שכל ברכה היא בפני עצמה (קהילות יעקב ברכות יג).

שמחת כלה - רק בשביל לשמח את החתן, או מצווה בפני עצמה (קובץ שיעורים כתובות מו: לשמח את החתן).

שמיטת כספים (א) - המוסר שטרותיו לבית דין אינו משמט - משום שבית דין הם הנוגשים (ולכן אינו לא יגוש) והוא רק שליחם, או משום שכגבוי דמי (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קנז).

שמיטת כספים (ב) - לשיטת הראים שאינו נשמט מאליו אלא צריך לומר לו משמט אני - הוא רק מצווה, או חיוב ממוני לשמט (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד קסב).

שמיטת כספים (ג) - ע"ע לא יגוש.

שמירה בבעלים - ע"ע בבעלים.

שן ועין - ע"ע ראשי אברים.

שן ורגל ברשות הרבים - הפטור תלוי במקום שנעשתה בו פעולת ההיזק, או במקום שנעשה בו ההיזק עצמו (קובץ ביאורים בבא קמא יא: מחלוקת אמוראים).

שני דברים אינם ברשותו של אדם - החמץ אסור בהנאה, ואע"פ שאינו ברשותו עובר עליו בבל יראה, או שלעניין בל יראה נחשב כאילו אינו אסור בהנאה, וברשותו (המידות לחקר ההלכה ו-ט).

שני זיתי חלב בהעלם אחד - ע"ע העלם אחד.

שני ימים טובים של גלויות - דין ודאי, או דין ספק (גר"ח על הרמב"ם יום טוב ו-יא ד"ה והנראה: רמב"ם - דין ספק, גם עכשיו שיודעים בקביעות החודש).

שני מאכלים שנילושו - נוצרה מציאות חדשה שמורכבת משני החלקים (הרכבה מזגית), או שהם עדיין שניים שונים, אלא שנתערבבו (הרכבה שכנית) (מפענח צפונות ח-ב).

שניים אוהזין בטלית (א) - כל אחד מוחזק בכל הטלית, או שכל אחד מוחזק רק בחציה (קובץ שיעורים ח"ב טו, ר' חיים מטעלז בבא מציעא א (עמוד קב) ד"ה ונראה, חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד ט, דרכי משה דרכי הקניינים ב-יא).

שניים אוהזין בטלית (ב) - חולקים - מדין ממון המוטל בספק חולקין, או מדין המוציא מחבירו עליו הראיה (קונטרסי שיעורים בבא מציעא א-ב ד"ה ויש).

שניים אוהזין בטלית (ג) - חיוב השבועה הוא שבועת הנוטלין, או שבועת הנפטריין (חידושי ר' שמואל בבא מציעא עמוד ט).

שניים מקרא ואחד תרגום - שלוש קריאות, ורק כשיש תרגום צריך שהשלישית תהיה קריאה ברורה (תרגום), או שתי קריאות, ואחד פירוש התורה (תרגום) (ביכורי ארץ ברכות ח"א א-מא, הובא בחקירות במסכת ברכות ג).

שניים שגנבו - כל אחד מהם גנב חצי חפץ, או שכל אחד גנב הכל, ורק משלם חצי משום שגם חבירו משלם (קובץ שיעורים בבא קמא עד).

שניים שהזיקו בבת אחת - החיוב מעיקרו הוא שכל אחד ישלם חצי מהנזק, או שמעיקר הדין כל אחד היה צריך לשלם הכל, ורק משלם חצי משום שגם חבירו משלם (המידות לחקר ההלכה יב-לה).

שניים שעשאוה פטורים (בשבת) - משום שאינה מלאכת מחשבת, שאין זו דרך המלאכה (והוא פטור רק בשבת), או שלא נחשב שעשה את המלאכה (והוא פטור בכל התורה) (משנת יעבץ אר"ח לט ד"ה לכן נראה. וכן פני יהושע (שבת צג.) ומנחת חינוך (צב-א [ח] ד"ה ואם שני אנשים) הסתפקו האם פטורים בכל התורה או רק בשבת).

שעות זמניות - מקור חלוקתן מהתורה, או שהן רק מוסכמות של בני האדם (תומים ל-יג באמצעו ואור שמח עדות א-ד: מוסכמות, זמני ההלכה למעשה ח"ב (באותו הכרך) עמוד כה ד"ה והנה הביאם, והביא צד שמקורן מהתורה).

שעיר המשתלח - מצווה על הכהן הגדול, ואיש עיתי הוא שלוחו, או מצווה על איש עיתי בעצמו (משנת יעבץ אר"ח נזא ד"ה ויש להסתפק).

שערות וציפורניים של מת - כשמחברות למת הן טמאות בטומאה עצמית כשאר האברים, וכשנקצצו קודם המיתה הן טהורות משום שאינן חלק מהמת (הקציצה היא סיבה לטהר והחיבור הוא חוסר סיבה לטהר), או שכאשר הן מחוברות טמאות רק מפני החיבור למת, ולא חלק ממנו, וכשנקצצו קודם המיתה ממילא אין סיבה שיהיו טמאות (החיבור הוא סיבה לטמא והקציצה היא חוסר סיבה לטמא) (המידות לחקר ההלכה יט-ג).

שפחה גויה שלא טבלה - קנויה בקניין הגוף, או שקנויה רק למעשי ידה (ויוצאת במחילה) (מחנה אפרים עבדים א, ב: מחלוקת ראשונים).

שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהיה טורח בסעודה ג' ימים - שיטרח ממש ג' ימים, או שרק תהיה לו שהות לטרוח (אך אינו מחויב לטרוח בפועל) (חידושי ר' שמואל יבמות וכתובות עמוד ב).

שרטוט - ההלכה נאמרה רק בספר תורה, ומגילת סוטה נלמדת מ"ספר", או שההלכה נאמרה שכל תורת "ספר" צריך שרטוט (שיעורי ר' שמואל גיטין עמוד קא).

שרטוט בספר תורה - מדיני ספר תורה, או מדיני כתיבת דברי תורה (גר"ח סטנסיל קלט).

שריפת קודשים פסולים - מצווה לשורפם, או מצווה שיישרפו (קובץ שיעורים ביצה כו).

שש שנים (בעבד עברי) - קנוי לעולם וכשמגיע שש שנים הקניין נפקע, או שמתחילה קנוי רק לשש שנים (פרי משה קניינים מח-ב).

שתי יין - שיעור רביעית לכניסת כהן לבית המקדש הוא שיעור ככל השיעורים, או שרביעית גורמת לשכרות, והאיסור רק כשהוא שיכור (עיון בלומדות י: כסף משנה - יש חצי שיעור, ומוכח שהיא שיעור, ט"ז ופרי מגדים - אין, ומוכח שאינה שיעור).

שתי הלחם - מצווה להביא, או שמתיר את החדש במקדש (מפענח צפונות יג-חג: שתייהן יחד).

שתי שערות - נאמנות אשה שחברתה גדולה מועילה מדין מילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי, או מדין חזקה דרבא (שחזקה על מי שהגיע לשנים שהביא שתי שערות) (קובץ שיעורים בבא בתרא רנג).

שתיית חמץ - חמץ ממש, או שאסור רק משום שבא מחמץ (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה שתיית חמץ).

שתיקה בנדרים (א) - השתיקה (ביום שומעו) כקיום הנדר, או שזו גזירת הכתוב שאינו יכול יותר להפר (אפיקי ים ח"א יז, קהילות יעקב נדרים לג. חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קלט: שני הדינים יחד).

שתיקה בנדרים (ב) - השתיקה (ביום שומעו) מוכיחה שיש אומדנא שרצה לקיים את הנדר, או שהשתיקה מקיימת את הנדר בעצמה (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד קלט בהערה).

ת

תגלחת מצורע ונזיר - המצווה לגלח (פעולה), או שלא יהיה שיער (תוצאה) (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תגלחת נזיר: שתייהן יחד).

תגלחת מצורע ונתק - גם המגלח מקיים מצווה, או שהמצווה רק שיתגלח (אפיקי ים ח"ב לד).

תגלחת נתק - המצווה על המגלח, או שהמצווה על המתגלח, והמגלח עושה את שליחותו (אפיקי ים ח"ב לד: עושה את שליחותו).

תוך כדי דיבור כדיבור (א) - שלושה צדדים: המעשה עדיין לא נגמר עד שיעבור זמן כדי דיבור, או שהמעשה כבר נגמר אך אפשר עדיין לחזור בו, או שמפרש את דבריו שמתחילה לא היתה כוונתו לכך (דרכי משה דרך הקודש ו-א ועיון בלומדות ט: לא נגמר או חזרה. צפנת פענח כללי התורה והמצוות (ח"ב ד"ה תוך כדי דיבור ו) וקונטרסי שיעורים (נדרים כח-יג): חזרה או שמפרש את דבריו).

תוך כדי דיבור כדיבור (ב) - ארבעה צדדים: המעשה והחזרה חלו בסוף זמן כדי דיבור (שגוררים את תחילת הזמן לסופו והכל נעשה בבת אחת בסוף), או בתחילת זמן כדי דיבור (שגוררים את סוף הזמן לתחילתו והכל נעשה בבת אחת בהתחלה), או שהוא מעשה אחד ארוך עד סוף זמן כדי דיבור והחזרה חלה רק בסוף (שממשיכים את המעשה כמעשה אחד ארוך), או שהמעשה חוזר ונשנה שוב ושוב עד סוף זמן כדי דיבור והחזרה חלה רק בסוף (כאילו שהפר את הנדר שוב ושוב ובסוף חזר בו) (קונטרסי שיעורים נדרים כח-ג).

תוכחה - מדין ערבות, או דין נפרד (קובץ שיעורים ביצה סו, סז: יראים - דין נפרד).

תולדות בשבת - מוסיפות על אבות המלאכות וכלולות בהם, או איסור נפרד (קונטרסי שיעורים בבא קמא גז-ז, עיון בלומדות א).

תוספת יום כיפור - חלק מערב יום הכיפורים נעשה כיום הכיפורים עצמו, או דין נפרד, ואינו חלק מיום הכיפורים (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תוספת יום הכיפורים).

תוספת כתובה - כלולה בעיקר הכתובה ונחשבת חלק ממנה, או חיוב נפרד (עיון בלומדות א).

תוספת שבת ויום טוב - חלק מיום שישי נעשה כשבת עצמה, או דין נפרד, ואינו חלק משבת (עיון בלומדות א. קונטרסי שיעורים נדרים יג-ט לגבי תוספת יום טוב. דברי יחזקאל מה-ה בהשמטה: אינו חלק משבת).

תופס לבעל חוב - ע"ע מיגו דזכי לנפשיה.

תופר (בשבת) - המלאכה היא לחבר שני דברים, או לתפור (מנוחת עמי ד-2 עמוד 21).

תורה - ע"ע דיני התורה, תלמוד תורה.

תורם מן הרעה על היפה - האיסור בכך שתורם מן הרעה, או בכך שאינו תורם מן היפה (גר"ח סטנסיל קפט).

תורם מן התלוש על המחובר לכשיתלש - מה שצריך להיות בידו לתולשו הוא בפועל ממש, או בידו רק מצד הדין (קובץ הערות סח-ב).

תחילתו בפסול וסופו בכשרות (בעדות) - פסול חדש, או שהפסול שהיה עליו בתחילה נשאר עליו גם בסוף (שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"ב עמוד צו).

תיכף לסמיכה שחיטה - צריך שהשחיטה תהיה תיכף אחר הסמיכה, או שהסמיכה תהיה תיכף קודם השחיטה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תיכף לסמיכה שחיטה טו).

תלוש ולבסוף חיברו - שלושה צדדים: כתלוש, או כמחובר, או אינו כתלוש ואינו כמחובר אלא גדר שלישי (קונטרסי שיעורים בבא מציעא כו-יד בדעת הר"ן בחידושי לחולין טו: - גדר שלישי).

תלמוד תורה (א) - חיוב ללמוד בכל רגע, או שישתדל ללמוד כפי יכולתו (מנחת אשר שמות כד-ב).

תלמוד תורה (ב) - מצווה ללמוד איזה פרק שיהיה, או שמצווה ללמוד את כל התורה כולה, אלא שבשעה שלומד פרק אחד פטור מללמוד את שאר הפרקים משום דלא גרע מעוסק במצווה שפטור מהמצוות (משנת יעבץ א"ח לב-ג ד"ה אכן: מצווה ללמוד את כל התורה).

תלמוד תורה (ג) - בית דין יורדים לנכסי האב כדי לשכור מלמד לבנו - שלושה צדדים: מצוות תלמוד תורה גורמת לדין ממוני, או מדין כופין על המצוות, או מדין נכסי דבר נש אינון ערבין ליה (חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד סז).

תלמוד תורה (ד) - לימוד תורה וידעית התורה הן שתי מצוות ממש, או שהם שני פרטים באותה מצווה (שערי תלמוד תורה א-ו).

תלמוד חכם קודם לדון (מקדימים את דינו לאחרים) - מדין כבוד התורה, או מדין ביטול תורה (ברכת אברהם סנהדרין ח. קדימה לדון ד: כבוד התורה).

תם משלם מגופו - החיוב על הבעלים כשאר תשלומי ממון, אלא שגובים רק מגופו (כאפותיקי, וגם כשא"א לגבות מגופו החיוב קיים, אלא שא"א לגבותו), או שהחיוב על השור עצמו (המידות לחקר ההלכה טו-ג, חידושי ר' ראובן בבא קמא טו-ב).

תמורה - האיסור על מעשה התמורה - שהחול נעשה קודש (והרצון הוא רק מכשיר), או על הרצון - שרצה שהקודש יעשה לחול (והמעשה הוא רק מכשיר) (המידות לחקר ההלכה ג-ז).

תמיד - ע"ע קורבן תמיד.

תן מנה לפלוני ואקדש אני לך - ע"ע קידושין מדין ערב.

תנא דבי חזקיה - ע"ע קים ליה בדרכה מיניה.

תנאי (א) - מסתמא החלות לא חלה ורק אם התנאי מתקיים היא חלה, או שמסתמא החלות חלה ורק אם התנאי מתבטל היא פוקעת. לדוגמא, הרי זה גיטך על מנת שירדו מחר גשמים - האם היא עדיין נשואה לו, ורק אם ירד גשם תתגרש, או להיפך - שהיא כבר מגורשת, ורק אם לא ירד גשם יתבטלו הגירושין, ותישאר נשואה (שערי יוסף ז-יח, אבן האזל מכירה יא-ג, המידות לחקר ההלכה ב-ב. גר"ט כתובות כ: הרמב"ם מסתפק בזה. נר אהרן שיעורים ט: בלשון "אם" המעשה קיים והתנאי מבטלו, ובלשון "מעכשיר" המעשה לא קיים והתנאי מקיימו).

תנאי (ב) - חל מעכשיו ממש, או שכאשר יתקיים התנאי יחול למפרע (אבן האזל מכירה יא-ג: "על מנת" - מעכשיו ממש, "אם וכו' מעכשיר" - לכשיתקיים למפרע. וכן חקר הקובץ שיעורים ביצה לה האם חל למפרע רק לאחר שהתנאי קרה בפועל, או שחל מראש משום שהיה עומד לקרות בכח).

תנאי (ג) - המעשה תלוי בקיומו של התנאי, או שהמעשה תלוי ברצונו של העושה, והרצון תלוי בקיום התנאי (גר"ש שקאפ יבמות לב ד"ה ולענ"ד דענין: תלוי ברצון).

תנאי (ד) - אם לא התקיים - הוא מבטל את המעשה, או רק את הדין (שערי יושר ז-ח ד"ה אמנם גם: רק את הדין).

תנאי (ה) - ע"ע למפרע.

תנאי בנדרים שבוועות ונזירות - מדין תנאי שבכל התורה, או בגלל שאדעתא דהכי לא נדר (וכנדר שגגות) (נדרים ושבועות: גר"ח סטנסיל רג, חידושי ר' שמואל נדרים עמוד מו, נד. נדרים ונזירות: גר"ז ריש נזירות תחילת ד"ה והנה).

תנאי בנזירות - מדין תנאי שבכל התורה, או מדין אתי דיבור ומבטל דיבור (הפלאה כתובות עד: מדין אתי דיבור, תוס' נזיר יא. ד"ה דהווי: מוכח שהוא כשאר תנאים (שצריך להיות כבני גד ובני ראובן)).

תנאי דמעבשיו - כשאר תנאים, או מדין גילוי דעת וטעות (גר"ח סטנסיל צג).

תנאי כפול (לרבי מאיר) - צריך לכפול כדי לפרש שאם לא יקוים התנאי לא יחול המעשה (ואין אומדנא שלכך התכוון), או משום שצריך לומר בפירוש את התנאי (ויש אומדנא שלכך התכוון, אך היא לא מועילה) (חידושי ר' שמואל נדרים עמוד נט, ריב).

תנועה - ע"ע זמן ותנועה.

תענית - שלושה צדדים: איסור חפצא, או איסור גברא, או שמקבל עליו שיהיה היום בתענית, וממילא אסור לאכול (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תענית לט. ומעין זה חקר בקונטרסי שיעורים נדרים יג-האם החפצא של היום הוא יום צום, או איסור על הגברא לאכול ולשתות).

תענית אפסתר - גם על הצרות שבימינו (כשאר תעניות), או רק זכר לנס על הצרות שארעו בימי מרדכי ואסתר (חלק מהלכות פורים, משום פרסומי ניסא) (משנת יעבץ א"ח עו-ב ד"ה מעתה: מהלכות פורים).

תענית לחולה - פטור משום שהוא אנוס, או שלא גזרו עליו תענית (גר"ח סטנסיל מה).

תערובת - אסורה מדין האיסור שנתערב בה, או דין נפרד (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה איסור שנתערב).

תערובת חמץ - ע"ע חמץ בתערובת.

תעשה ולא מן העשוי - צריך שתעשה, או פסול אם הוא עשוי (ברכת אברהם סוכה יא. תעשה ולא מן העשוי ג, ט: סוכה תחת האילן יג: רמב"ם - צריך שתעשה).

תפוסת הבית - שלושה צדדים: זוהי בעלות אחת כוללת של כולם על כל הנכס, או שכל אחד מהם הוא בעלים על חלק מהנכס, או שהנכסים עדיין שייכים למת (עד שיחלקו) (קובץ שיעורים בבא בתרא תד: כוללת. אבן האזל שכנים ב-י ד"ה איברא: חלקים. גרנ"ט קצב: רשב"ם - כוללת, תוס' - חלקים. דרכי משה דרכי הקניינים ב-יא ד"ה אולם: תוס' - כוללת. חידושי ר' שמואל בבא בתרא עמוד עב, קמד (ובשיעורים ח"ב עמוד קצא): כוללת, חלקים, או רשות המת).

תפילה (א) - צריך להקדים שבחו של הקב"ה ואח"כ להתפלל - אסור להקדים את התפילה (משום דרך גאווה), או שצריך להקדים שבחו של הקב"ה (כדי שיכיר שמבקש צרכיו מהקב"ה) (ביכורי ארץ ברכות ח"ב ג, הובא בחקירות במסכת ברכות יד).

תפילה (ב) - ע"ע כוונת עומד לפני ד' בתפילה, כוונת פירוש המילים בתפילה, שמונה עשרה.

תפילת מוסף - במקום קורבן מוסף, או שחיבה נובע מקדושת היום, כשחרית ומנחה (ורק אסמכינהו אקורבנות) (משנת יעבץ אר"ח ד ד"ה הרי מבואר).

תפילין (א) - המצווה להניח (פעולה), או שיהיו מונחים עליו (תוצאה) (מפענח צפונות יב-טו-ג: של יד - פעולה, של ראש - תוצאה. ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמוד ערב אות י: תוצאה).

תפילין (ב) - שלושה צדדים: מצווה שיניח כל היום, או אפילו לשעה מועטת, או שישתדל להניח ככל שבידו (מנחת אשר שמות כד-א,ב: ככל שבידו, אחרונים המובאים בו - כל היום או שעה מועטת).

תפילין (ג) - מלבוש של האדם, או נכס שלו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה תפילין).

תפילין (ד) - ע"ע דל"ת של תפילין, היסח דעת בתפילין, רצועות תפילין.

תפילין ממין טהור - צריכים להיות ממין טהור, או אסור שיהיו ממין טמא (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תפילין נב: שיהיו טהורים).

תפילין עגולות - התפילין פסולות, או שלא נחשב להנחה (גר"ח סטנסיל שלט).

תפיסה בקנפ - מדין עבד איניש דינא לנ פשיה (ומועילה מדאורייתא), או שהיא תקנת חכמים (קונטרסי שיעורים בבא קמא טו-ו).

תפיסה לגביית חוב - מדין עבד איניש דינא לנפשיה, או דין נפרד, שכיוון שיש לו זכות ממון יכול לתפוס (חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד קלז).

תפירת ספר תורה ומגילה - כדי שיהיו מחוברים, או דין בפני עצמו שצריך לתופרם (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תפירה במגילה: דין בפני עצמו).

תקיפה (קניין בעבד כנעני) - מדין משיכה, או מדין חזקה (חידושי ר' שמואל גיטין וקידושין עמוד קכט: בעבד גדול - חזקה, בעבד קטן - משיכה).

תרגום - לשון אחרת, או פירוש ללשון הקודש (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה תרגום עא).

תרומה (א) - קניינים (להקנות לכהן), או איסורים (הפקעת טבל) (קובץ הערות השמטות כב (לסימן עב-ד): קניינים או איסורים. עיון בלומדות ז: קניינים, איסורים, או שניהם יחד).

תרומה (ב) - ע"ע איסורים שמותרים לחלק מהאנשים, הפרשת תרומה.

תרומה בטעות לא חלה - מדין טעות בקניינים, או מדין פיו וליבו שווין (שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תצה בהערה).

תרומה ומעשר - כהן ולוי מפרישים ואוכלים בעצמם - אין להם חיוב נתינה (אלא מפרישים רק כדי להפקיע את איסור טבל), או שיש להם חיוב נתינה ונותנים לעצמם (בהפרשה נעשה ממון השבט וזוכים בו לעצמם) (אפיקי ים ח"ב יב. שיעורי ר' שמואל מכות עמוד תקו רק לעניין תרומה של כהן (ולא מעשר של לוי)).

תרומה ומעשר בסוריא ובמקומות הסמוכים לארץ - תיקנו רק חיוב תרומות ומעשרות, או שתיקנו שיהיו בכלל ארץ ישראל (גר"ח על הרמב"ם תרומות א-כב ד"ה ונראה ובסנסיל רצב: סוריא - כארץ ישראל, המקומות הסמוכים (כגון שנער) - רק חיוב).

תרומת מעשר - בעל הבית יכול להפרישה כשהמעשר עדיין בידו - משום שהוא הבעלים כל עוד המעשר בידו, או מדין שליחות בשביל הלוי (שהתורה חידשה שיכול לתרום בשבילו) (קונטרסי שיעורים נדרים א-יא ד"ה והנה).

תרי כמאה - החידוש הוא שלא הולכים אחר הרוב, או שעדות של שניים נחשבת כעדות של מאה וממילא אין כאן בכלל רוב (גר"ח סנסיל צד).

תשביטו שאור - ע"ע השבתת שאור.

תשובה (א) - התשובה היא המצווה, או הווידי (להתוודות כששב בתשובה) (משנת יעבץ א"ח נד-א).

תשובה (ב) - ע"ע וידוי.

תשלומי ארבעה וחמישה (א) - תוספת על הכפל, או חיוב חדש (פרי משה גניבה וגזילה כ-א).

תשלומי ארבעה וחמישה (ב) - החיוב על הטביחה והמכירה, או על הגניבה (כמו חיוב הכפל, אלא שחייב בהם רק כשטבח ומכר) (קונטרסי שיעורים קידושין יז-א ד"ה וברמב"ם: בדעת הרמב"ם - על הגניבה).

תשלומי ארבעה וחמישה פטור על הוולד (כשגנב מעוברת וילדה וטבח את הוולד) - משום שהלידה היא שינוי, או שלא גנב שור ושה, שעובר אינו שור ושה (גר"ח סנסיל רנו).

תשלומי בושת חייב לשלם רק אם התכוון - חמישה צדדים: כוונה לעשות את המעשה, או כוונה להזיק, או כוונה להזיק אפילו רק בשביל הנאתו, או כוונה להזיק דווקא לרעתו של הניזק, או כוונה לבייש (קונטרסי שיעורים בבא קמא יד-ג: מחלוקת המפרשים).

תשלומי גזילה - הם על הממון (השווי), או על החומר (החפץ) (קובץ שיעורים בבא קמא כז. והמידות לחקר ההלכה יב-כג חקר האם חיוב החומר גורם לחיוב הממון, או חיוב הממון לחיוב החומר, או שהן שתי אפשרויות נפרדות (שישלם או את החומר או את הממון)).

תשלומי דמי המקח - מעשה הקניין מחייב את הקונה לשלם (שמעשה הקניין פועל שני דברים: גם את קניית החפץ, וגם את ההתחייבות לשלם), או שקבלת החפץ מחייבת את הקונה לשלם תמורתו (שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד לז).

תשלומי חבלה - משום הממון שהפסיד (כשאר תשלומי נזיקין), או גזירת הכתוב (שיעורי ר' שמואל בבא מצינא ח"א עמוד סה וכן הקונטרסי שיעורים בבא קמא כא-ב כתב שנחלקו הרמב"ם והראב"ד האם חובל הוא מדיני נזקי ממון או דין נפרד).

תשלומי כפל (א) - על האיסור שגנב (פעולה), או על שהפסיד את חבירו, כמזיק (תוצאה) (פרי משה גניבה וגזילה יח-ב).

תשלומי כפל (ב) - עוד תשלומי קרן, או תשלומין בפני עצמם (ר' אריה לייב מאלין פ-א: עוד קרן. וכן חקר פרי משה גניבה וגזילה יח-א האם הקרן והכפל הם חיוב אחד או חיובים נפרדים).

תשלומי נזיקין (א) - התשלומין (במטלטלין, בקרקע ובחבלה) הם על הממון (שווי), או על החומר שניזוק (עצם) (גר"ח על הרמב"ם טוען ונטען (היחיד): מחלוקת רמב"ם וראב"ד. עיון בלומדות יד: מחלוקת ראשונים. מחנה אפרים נזקי ממון א. גר"ט קיא ד"ה ונראה לבאר. קונטרסי שיעורים בבא קמא ו-ד,ה).

תשלומי נזיקין (ב) - ניתנים למי שניזוק בפועל, או למי שהוא בעלים על זכות התשלומין (קובץ שיעורים כתובות ריז).

תשלומי נזיקין (ג) - שמין בשישים - נחשב כאילו הזיק את כל השישים אלא שמשלם רק את שיעור הנזק האמיתי (דין בהיזק), או שרק שמין בשישים, אך נחשב שהזיק רק כשיעור הנזק האמיתי (דין בהיזק) (קונטרסי שיעורים בבא קמא ד-ה ד"ה ונראה).

תשלומי נזיקין (ד) - ע"ע מיטב.

תשלומי שכירות - התשלומין הם על הקניין שקנה את זכות השימוש בחפץ (כמו בתשלומי מכר), או על ההשתמשות עצמה (קובץ הערות נג-ג: מחלוקת ראשונים. חידושי ר' שמואל בבא מצינא עמוד קמד).

תשלומי שכירות של פועל - התשלומין הם בשביל המלאכה שעשה, או בשביל מה שהפסיד שלא היה יכול לעשות דבר אחר (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה שכירות: שני סוגים).

תשלומי תפילה - התפילה החדשה נחשבת במקום התפילה שחסרה, או תפילה אחרת (והתפילה הקודמת עדיין חסרה) (עיון בלומדות יד).

תשלומי תרומה (א) - חיוב ממון (כשאר תשלומי נזיקין), או גזירת הכתוב (גר"ח סטנסיל קיד, גר"ש שקאפ כתובות ל ד"ה ונראה. וכן חקר קונטרסי שיעורים בבא מצינא כד האם הם מדין תשלומין או כמתנות כהונה).

תשלומי תרומה (ב) - נעשים ע"י קדושת פיו, או מאליהן (קובץ שיעורים בבא בתרא רצו).

תשלומי תרומה (ג) - הם דבר האסור כמו התרומה עצמה (כי בא להשלים במקומה), או דבר הנדור (כי נאסרו רק ע"י פיו, ולא היו אסורים קודם באיסור טבל כתרומה עצמה) (קונטרסי שיעורים נדרים ג-ז: אסור).

תשעה באב - ע"ע קריאת התורה בתשעה באב, רחיצה בתשעה באב.

תשעה באב שנדחה - תשלומין לתשיעי, או שתקנת חכמים על העשירי (צפנת פענח כללי
התורה והמצוות ח"ב ד"ה תשעה באב שנדחה פט).

סוגי הסברות

חלוקת הסברות שבש"ס ובמפרשים לשמונה סוגים, ביאור
חזקו של כל סוג – על אלו סברות אפשר לחלוק,
על אלו לא, ואלו סברות מסופקות מעיקרן.
חלוקת שיטות המפרשים ודורותיהם שהעדיפו סוגים שונים
של סברות, וע"פ זה ביאורן של כמה מחלוקות, ועוד.
חלוקת הסברות מבוססת על דברי הרמב"ם והרמח"ל.

שכלו של האדם, עם היות ההשכלה מוטבעת בו בטבעו מתחילה, אם לא יעבוד יהיה כאילן אשר לא יעבד וכאדמה אשר לא שמו לב עליה. שאע"פ שלא יחדל מהשכיל דברים רבים כאשר לא יחדל האילן מתת פרייו המיוחד בו, אמנם לא תשווה השכלתו אחרי העבדו להשכלתו זולת זה, כאשר לא ישווה פרי האילן הנעבד עם פריו זולת זה (ספר החיגיון לרמח"ל בהקדמה).

הקדמה

חשיבות הגדרת הסברות, והספרים העוסקים בכך

בחשיבות הגדרת הסברות וחלוקתן האריכו ספרים שונים. ובעיקר הדגיש זאת הרמב"ם, וכתב שהחיגיון (הגדרת הסברות) הוא כלי לחכמה (מילות החיגיון בסופו). וכן כתב שמי שרוצה שלימות צריך להתחיל בהגדרת הסברות (מורה נבוכים ח"א לד). התועלת העיקרית בזה היא שהגדרת הסברא מעמיקה את ההבנה ומחדדת אותה. והמשילו זאת למעלת כללי הדקדוק - אדם יודע לדבר היטב גם בלי ידיעת כללי הדקדוק, אך כשילמד אותם יבין לעומק את שפתו, וידע גם להטות מילים חדשות (מילות החיגיון בסופו והמידות לחקר ההלכה בהקדמה). לכן, יתכן שיהיו חלקים בחיבור זה שלא יחדשו לך דברים שלא ידעת קודם לכן, אך בכל זאת תהיה לך בהם תועלת לחידוד הגדרת הסברות.

ספרים שונים עוסקים בהגדרת הסברות, כגון מילות החיגיון לרמב"ם וספר החיגיון לרמח"ל. ויש שהראו את הגדרת הסברות בש"ס ובמפרשיו, כגון דרך תבונות לרמח"ל והמידות לחקר ההלכה. ומדברי כולם הבאנו בחיבור זה, אלא שהשתמשנו בלשון הש"ס ומפרשיו (למשל, השתמשנו בלשון "אומדנא" שבה משתמשים האחרונים, במקום לשון הרמב"ם "המפורסמות").

בחיבור זה נעסוק בסוגי הסברות שבתורה (חלוקה זו של סוגי הסברות נכונה, להבדיל, גם לענייני העולם הזה, וכן ע"פ חלוקה זו מחולקים גם בני האדם באופיים ובהשקפותיהם, אך בחיבור זה נעסוק, כמובן, רק בסברות שבתורה), ע"פ חלוקתם של הרמב"ם והרמח"ל: נבאר את שמונת סוגי הסברות, נגדיר כל סוג, נבארו, נסיף דוגמאות מהגמרא ומהמפרשים, נבאר את חוזקן של הסברות ששייכות לכל סוג (האם הן ודאיות או לא), נדון בדיוקן (האם יש גבולות ברורים מתי הסברא קיימת ומתי לא), ונזכיר את השיטות שמשמשות בעיקר בסוג הזה - הגמרא, הראשונים, האחרונים, הדור שבין האחרונים לבין ראשי הישיבות (קצות החושן, קונטרס הספיקות, נתיבות המשפט, מנחת חינוך ואור שמח), או ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאף, הגר"ט, ר' אלחנן וסרמן ועוד). בסוף החיבור (בפרק "ביאור מחלוקות") גם נראה עד כמה חיבור זה יכול להועיל ללימוד ממש, להבנת עומקן של כמה וכמה מחלוקות בראשונים ובאחרונים.

במילה "סברא" השתמשנו, בחיבור זה, לכל הדרכים שיכולות לברר את האמת. כך נכלל בה, למשל, גם חוש השמיעה, שבעזרתו אנו יודעים מה שמענו.

חלוקת הסברות על פי סוג ההוכחה

בשמונת הפרקים הבאים נלמד על שמונת סוגי הסברות - סוג אחד בכל פרק. שמונת הסוגים מתחלקים לשלוש קבוצות ע"פ סוג ההוכחה שבהן:

(א) יסודות המחשבה, דהיינו נתונים שאינם צריכים הוכחות: (א) חושים, (ב) סברא בסיסית, (ג) אומדנא, (ד) גזירת הכתוב ומימרא (מילות ההיגיון ח, דרך תבונות ח).

(ב) מסקנות שניתן להסיק מהנתונים דלעיל: (ה) כלל, (ו) הכללה, (ז) דימוי (מילות ההיגיון ו ז, דרך תבונות ז).

(ג) הנחת יסוד: (ח) הגדרה.

א) חושים

ידיעה ע"י החושים – ראייה, שמיעה וכו' (מילות ההיגיון ח ודרך תבונות ח. ותפארת ישראל יכן אבות ג"ז "אם אין בינה אין דעת" פירש שזוהי דעת).

החוש אינו מחשבה, אלא ידיעה.

כמו כן החוש אינו מבין את מהות החפץ, אלא רק את הנתונים החיצוניים שלו, ובעזרת שאר סוגי הסברות אפשר להבין את המהות. לדוגמא, השמש - החוש רואה בה עיגול שטוח וקטן, אך ע"י שאר הסברות אנו מבינים שהיא כדור גדול (כוזרי ד-ג).

כתבו הפוסקים שההלכה נפסקת רק ע"פ מה שידוע לנו מהחושים, אך מה שא"א לראותו, אע"פ שידוע לנו שהוא קיים - כגון ע"י זכויות מגדלת - אין פוסקים לפיו. ומצאנו את יסוד זה לגבי כמה הלכות: (א) אין להשתמש בזכויות מגדלת באתרוג, לא להקל ולא להחמיר (ש"ת טוב טעם ודעת לר' שלמה קלוגר מהדורא תנינא בהשמטות נג). (ב) סכין כשרה לשחיטה אע"פ שע"י זכויות מגדלת רואים בה פגומות (שם). (ג) אין איסור לשתות מים אע"פ שיש בהם חיידקים, כיוון שא"א לראותם (שם, וערוך השולחן י"ד פד-לו). (ד) ומעין זה חידש הרוגאצ'ובר שהסברא ללכת אחר חזקת אומדנא היא שלא צריך שיעשה המעשה באמת, אלא רק שיהיו הראיות לכך שהוא נעשה (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"א ד"ה חזקה יט וכא).

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- בא הרוג ברגליו (בבא קמא עד:).
- והא חזינן דיש לדג עור (שבת קח).
- טביעות עינא, טביעות עינא דקלא (גיטין כג).
- לא תהא שמיעה גדולה מראייה (ראש השנה כה:).
- כיצד מעידים על האשה שילדה ולמחרת כריסה בין שיניה (ראש השנה כה:).

חזק הסברא:

החוש הוא ראייה ודאית (מילות ההגיון ח). לכן, כשיש חוש אין צריך ראיות אחרות (קול הנבואה (ר' דוד כהן) ד-יב), כי הוא יותר חזק מהן (חובת הלבבות הקדמה בתחילת השליש האחרון ד"ה וכאשר, פירוש טוב הלבנון ד"ה אין ראוי), שהרי הראיות עלולות להביא לטעויות, אך החוש אינו טועה (כוזרי ד-ג).

לדוגמא, כשבא הרוג ברגליו, לא יועילו כל העדים, החזקות וכו'. וזהו שורש הבעיה בסוגיית גל טמא שנתערב בשני גלים טהורים ובדק את שלושתן ומצאן טהורים, שלרבי מאיר כולם טמאים ולחכמים כולם טהורים (משנה נידה סא). - שזו סתירה בין חוש לחוש: ראינו שהיתה כאן טומאה, ואנו רואים שאיננה כאן.

משתמשים בספרות מסוג זה:

רק הגמרא, אך במפרשים איננו מוצאים הוכחות מהחושנים.

הרמב"ם, כידוע, החשיב רק דברים מציאותיים, דהיינו שנתפסים בחושים, ולא דברים שאינם בגדר הטבע. וניתן לזה כמה דוגמאות: (א) השמיט את ההלכות הקשורות לעין הרע (בבא מציעא קז). "אסור לאדם שיעמוד על שדה חבירו וכו'". ובגזילה ואבידה יג-יא השמיט את הטעם "עינא" שמובא בבבא מציעא כט:). (ב) וכן השמיט את ההלכות הקשורות לשדים (יבמות קכב). "חיישינן שמא שד הוא". וכן לא הביא את ההלכה המוזכרת בשו"ע אר"ח שז-יח: "לשאול מן השד בשבת". אמנם בשיחות הרצ"ה בראשית עמוד 296 ועמוד 310 כתב שגם הרמב"ם סובר שיש שדים, אלא שלא רצה לפרסם זאת להמון העם). (ג) הכישוף אינו גורם מאומה, ואין ראוי לחכם לעלות על ליבו שיש בו תועלת (עבודה זרה יא-טז, מורה נבוכים ח"ג לז בתחילתו. אמנם ביאור הגר"א יר"ד קעט-יג חלק עליו בחריפות). (ד) העולם לא יחרב לאחר ששת אלפים שנה. והסביר שדעה זו בגמרא נדחתה, או שאינה כפשוטה (מורה נבוכים ח"ב כט ד"ה והעניין). (ה) את האגדות שבש"ס אין לפרש כפשוטן (הקדמה לפרק חלק ב). (ו) לא שייך דבר שאין לו סוף (מורה נבוכים חלק ב בתחילתו ד"ה ההקדמה הראשונה, ההקדמה השנייה וההקדמה השלישית).

ואפשר להוסיף באופן כללי יותר, שהרמב"ם הולך רק ע"פ השכל: (א) יסודו, גם בספרי ההלכות אך בעיקר במורה נבוכים, הוא המבט השכלי (משנת הרב עמוד צו, לעומת רבנו בחיי - המבט המוסרי, וריה"ל - המבט האלקי). (ב) יש למצוות טעמים שכליים (מורה נבוכים פ"ג לא, לעומת המהר"ל בתפארת ישראל פרק ו עמוד כב). (ג) מה שאמרו חז"ל שיאמר אדם "אפשי לאכול בשר בחלב וכו' ומה אעשה אבי שבשמיים גזר עלי" הוא רק בתורות שמעיות (שאינן שכליות), אך במצוות שכליות, שאילו לא נכתבו ראויים הם להיכתב, צריך לא להתאוות להן כלל גם לולי גזירת התורה (הקדמה למסכת אבות (שמונה פרקים) ו ד"ה ולפי המובן). (ד) לא פוסקים הלכה ע"פ נבואה (יסודי התורה פרק ט. שלא כתוס' יבמות יד. ד"ה רבי שכתבו שיש מקרים שכן. מחלוקתם הוזכרה באגרות הראי"ה ח"א קג). (ה) וכן, כידוע, הביא מדברי הפילוסופים (כגון בהקדמה לאבות שם בתחילת הדיבור), ואף שיבח את חקירתו והשגתו של אריסטו (מורה נבוכים ח"ב יט).

(בעניין זה - האם להחשיב דברים שאינם מציאותיים ואינם שכליים - יש גם חילוק בין הבבלי לירושלמי. אגרות הראי"ה (ח"א קג) הוכיח שהירושלמי הולך יותר ע"פ הנבואה והאגדה. אך מחומת ירושלים ((בתחילת הירושלמי)

ט, י) משמע קצת להיפך - שהירושלמי הולך פחות ע"פ האגדה: בירושלמי אין אגדות זרות (כרבה בר בר חנה), אין רפואות סגוליות אלא רק טבעיות, לא חושש לזוגות, ולא חושש לקרוא בשמות רשעים).

(ב) סברא בסיסית

סברא פשוטה ויסודית (מושכל ראשון) (מילות החיגיון ח ודך תבונות ח).

הסברות הבסיסיות טבועות במחשבתנו עד כדי כך, שיוצא מן הכלל בסברא בסיסית סותר את המחשבה, ולא נוכל אפילו לדמינו (תורת הפילוסופיה עמ' 252 והלאה). למשל, את הנס שלחם הפנים נשאר חם כל השבוע אנו יכולים לדמיין, כי הוא סותר רק את האומדנא, אך את הנס שמקום ארון אינו מן המידה אנו אפילו לא יכולים לדמיין, כי הוא סותר את הסברא הבסיסית שכל חפץ תופס מקום.

כיוון שסברות אלו כה מוכרחות, משתמשים בהן גם בנושאים רוחניים. למשל: בחליות שמכח המעשה, דהיינו שלא האדם מחיל אותן אלא הן חלות מעצמן, האדם לא יכול להתננות, לתלות בזמן ולשלוח שליח, משום שרק מי שעושה את הפעולה יכול לשלוט עליה (קובץ הערות עו). דוגמא נוספת: איסור חפצא, דהיינו מציאות רוחנית (ולא רק דין) לא יכול להיות תלוי בזמן, כי מציאות לא יכולה להשתנות בלי מעשה (אתון דאורייתא י בשם האחרונים).

אמנם בסוגיות שונות מצאנו דעות שלפעמים אפילו סברות בסיסיות לא קיימות לגבי נושאים רוחניים. לדוגמא, הרי יש חולקים וסוברים שאיסורים התלויים בזמן הם כן איסורי חפצא (דעת אתון דאורייתא עצמו שם). והיה מי שכתב שאפילו הסברא הבסיסית שסיבה קודמת למסובב קיימת רק בנושאים גשמיים, וכך ביאר איך גיטו וידו באין כאחת (בית האוצר ח"ב עמוד 22, הביאו מפענח צפונות יב-ד, ה ודן בדבריו)¹.

את חזקה של הסברא הבסיסית אנו מוצאים גם בגזיה"כ: אע"פ שאנו רגילים לגזיה"כ שמחדשות נגד הסברא, כגון עד זומם חידוש הוא (בבא קמא עב:), במקרה של סברא בסיסית המפרשים נמנעים מלהעמיד נגדה גזיה"כ. בתור דוגמא לזה נחזור שוב לסוגיית גיטו וידו באין כאחת, שהאחרונים התחבטו כיצד להסבירה, שהרי הסברא הבסיסית קובעת שפעולה לא יכולה להסתמך על התוצאה (אבני נזר א"ח כב-ט, המידות לחקר ההלכה א-ה, מפענח צפונות יב-ב), ולא הסתפקו לתרץ בפשטות שזו גזיה"כ שעבד משתחרר בשטר (אמנם אבן האזל גירושין ו-יב כן ביאר שזהו חידוש בגט).

כל סברות השלילה בנויות על סברא בסיסית. למשל, אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום, דאם כן מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף (משנה פסחים ט). - המשנה לא מסבירה טעם שאין חמץ, אלא שאי אפשר לפסוק שחוששים, דהיינו שלילה. וכן חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, שאם לא כן לא שבקת חיי לכל בריה, שכל אדם יתבע את חבירו (קובץ שיעורים בבא בתרא קנג) - אין ראייה שהחפץ שייך לו, אך אי אפשר לפסוק שנוכה את התובע. וסברות אלו בנויות על סברא בסיסית, שכיוון שאי אפשר לפסוק כצד האחד, זו סברא בסיסית שצריך לפסוק כצד האחר.

¹ בעניין סברות של אגדתא, עיין בפרק [\(ה\) כלל](#) בתחילתו, בד"ה כאשר.

דוגמאות לסברות מופוג זה:

- אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כי אי אפשר לעשות פעולה ללא נפעל (קובץ שיעורים קידושין צג).
- חצי שיעור אסור מן התורה, כי יש בו את החומר האסור, ואין חילוק מהותי בין פחות מכשיעור ליותר מהשיעור (קובץ שיעורים בבא בתרא שסז).
- כשספק אחד נובע מחבירו, והספק המקורי הוכרע, ממילא מוכרע גם הספק שנובע ממנו. למשל, כשיש ספק האם הסכין כשרה, וממילא נובע מכך ספק אם הבהמה שנשחטה בה כשרה - חזקת הסכין מכריעה את הספק על הבהמה הנשחטת (שערי יושר ב-א).
- בשני הפכים מוכרח שהאחד הוא שלילתו של חבירו, כגון אור וחושך - לא יתכן ששניהם מציאות חיובית אלא החושך הוא רק שלילת האור, שהרי כשאין אור ממילא יש חושך ולא צריך לכך סיבה חיובית נפרדת (המידות לחקר ההלכה ב-א).
- דין יכול לחול רק לאחר המעשה שמחיל אותו, ולכן צריך לומר שגם דין למפרע הוא רק לעניין מכאן ולהבא (גר"ש שקאפ כתובות א).

חזק הסברא:

הסברא הבסיסית היא וד אית (מילות ההיגיון ח ותורת הפילוסופיה עמ' 252). לכן, כשמקשים קושיא מסברא בסיסית, היא חזקה מאוד. לדוגמא, שתי קושיות חזקות מאוד - מה יסביר מאן דאמר שאדם כן יכול להקנות דבר שלא בא לעולם, ומאן דאמר שחצי שיעור מותר מן התורה. ותירוץ על קושיות כאלו לא יכול להתנגד לסברא עצמה, אלא רק לשנות את התפיסה שעליה הקושיא מבוססת. כגון, אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם כי לא מקנה את החפץ עצמו, אלא רק את הגדרותיו. וכן חצי שיעור מותר מן התורה כי השיעור כולו הוא יחידה אחת, ובפחות מכשיעור אין כלל את החומר האסור.

אמנם יש להעיר שגם סברות בסיסיות לכאורה אינן מוכרחות תמיד לכו"ע, כגון דיני למפרע, שלולי סוגיות הגמ' היו נראים לנו סותרים את הסברא הבסיסית, שכל פעולה פועלת רק על העתיד (ובאמת זהו טעמו של הגר"ש שקאפ כתובות א שלמפרע הוא רק מכאן ולהבא, שלא שייך שיועיל למפרע. וכן כתב ביבמות לב ד"ה ולענ"ד דענין, שבתנאי, המעשה אינו תלוי בקיום התנאי, שלא שייך שיועיל למפרע, אלא שהמעשה תלוי ברצונו של העושה, וקיום התנאי רק מגלה על הרצון).

דיוק הסברא:

זו סברא מדויקת, דהיינו, יש גבולות ברורים מתי היא קיימת ומתי לא (תורת הפילוסופיה עמוד 252).

משתמשים בסברות מופוג זה:

הירושלמי והראשונים הספרדים (רמב"ם, ראב"ד, בעל המאור, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, נימוקי יוסף ומאירי), ובעיקר הרמב"ם, השתמשו יותר בסברות בסיסיות מאשר הבבלי והראשונים הצרפתים (רש"י ותוס'). (המידות לחקר ההלכה, מבוא, ט, י, יא-ה). למשל: הירושלמי מחלק בין חיסרון בעצם לחיסרון צדדי (שם ט-ג), וכן מדגיש שהסיבה צריכה לקדום למסובב (שם ט-ד). הספרדים הסבירו שמיגו הוא כח הטענה (שם י-ד), וכן חילקו בין חיוב לשלילה (שם

י-ו. והביא לזה שם עוד דוגמאות רבות). והרמב"ם פוסק ע"פ הסיבה (שם יא-ו), ומחלק בין בכח לבפועל (שם יא-ז).

ראשי ישיבות משתמשים בסברות בסיסיות. אך בעיקר מרבים בסברות אלו הצפנת פענח והמידות לחקר ההלכה. הצפנת פענח השתמש בסברות בסיסיות כדוגמת "המתחדש לא יתחדש מעצמו", והמידות לחקר ההלכה פתח את ספרו בסברא "אין מסובב בלא סיבה שקדמה לו", והאריך מאוד בדיני סיבה שתלויה במסובב (תחילת מידה ב), ובכל דיני בכח והמסתעף מהן (כל הכרך השלישי בספרו).

כיוון שהצפנת פענח והמידות לחקר ההלכה הרבו להשתמש בסברות בסיסיות, הם השתמשו גם במושגים הגיוניים (שהם היסודות לסברות אלו), כגון חיוב ושלילה, מציאות והעדר, הרכבה שכנית והרכבה מזגית, סיבה ומסובב ועוד. לעומת זאת, הגמרא ושאר המפרשים כמעט ולא השתמשו במושגים אלה. לדוגמא, הגמרא משתמשת במשל "מבריא ארי מנכסי חבירו", ולא במושג ההגיוני "שלילת סיבה", וכן במשל "פומייהו הוא דכאיב להו", ולא במושג ההגיוני "חיסרון בפועל ולא בעצם" (המידות לחקר ההלכה, מבוא, ח. ובאות א שם הוכיח שאחרוני הראשונים, ובעיקר המגיד משנה, כן השתמשו במושגים אלה). ובמיוחד הגר"ח מבריסק הקפיד להשתמש רק במושגים המצויים בש"ס, כחפצא וגברא, ולא במושגים הגיוניים (אישים ושיטות עמוד 53 ד"ה אין).

ג) אומדנא

סברא שידועה לרבים, הרגשה, דבר המסתבר, שכל ישראל¹ (מפורסמות) (מילות ההיגיון ח ודרך תבונות ח).

כל הסברות לגבי נפש האדם הן אומדנות, למשל: לא חציף איניש למיגזר דיקלא דלאו דיליה (בבא בתרא לג:), עד תלתין יומין מוקי איניש אנפשיה, אין אדם עושה קנוניא על הקדש (בבא בתרא קעה:), אחזקי אינשי בגנבי לא מחזקין, אשה דייקא ומנסבא.

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- אנן סהדי, כגון יש תמיד מים בנהר (כתובות כז:).
- הוחזק, כגון אשה שהביאה קטן לעיר וגדלה אותו, זו ראייה שהיא אימו (קידושין פ:).
- חזקת אומדנא, כגון אין אדם פורע תוך זמנו (בבא בתרא ה:), אין אדם חוטא ולא לו (בבא מציעא ה:).
- חכמים שיערו אלו מעשי קניין מורים על גמירות דעת - שיערו זאת ע"י אומדנא (חזון איש סוף ח"מ ד"ה כלל).
- טעמי המצוות, כגון שטוב לעשות חסד לחבירו².

¹ התעלמות מאומדנא עלולה להביא לסברות שנוגדות את השכל הישר, דוגמא לכך הבאנו לקמן בפרק [\(ה\) כלל](#), סעיף "משתמשים בסברות מסוג זה", ד"ה בכלל.

² אמנם נחלקו המפרשים האם יש טעמים למצוות או שהן כגזירת מלך, וגם בדינים שכליים, הטעם הוא רק לעיקר הדין ולא לפרטיו, הבאנו זאת בתחילת פרק [\(ד\) גזירה כומימרא](#) בד"ה וזהו ובד"ה גס.

חוק הסברא:

ניתן לחלוק על אומדנא (מילות ההיגיון ח). לדוגמא, נחלקו לגבי הרבה הכרעות - חזקת אומדנא, הוחזק, מיגו וחזקה דמעיקרא - האם הם בירור המציאות או רק הנהגה, והאם הם דין ספק או ודאי.

זהו הטעם לכך שלא מפלפלים בטעם לדיני דרבנן - משום שהטעם מדוע חכמים חששו וגזרו תלוי באומדנא, ובכל אומדנא יש צדדים לכאן ולכאן, ולכן לא שייך להקשות מדוע חששו במקרים מסוימים ובמקרים אחרים לא חששו. לדוגמא, במחלוקת הראשונים האם כשהמשלח השתטה השליחות נפסלת מדאורייתא או רק מדרבנן, האריכו לבאר מהן הסברות לפסול ולהכשיר מדאורייתא, אך לא דנו כלל בסברות לגזור או לא לגזור מדרבנן (אור שמח גירושין ב-טו). לעומת זאת במקרים רבים הקשו "היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה" - משום שקושיא זו מבוססת על כלל, וסברת כלל היא כן מוחלטת וכן ניתן להקשות עליה.

דיוק הסברא:

לאומדנא אין גבולות מדויקים (תורת הפילוסופיה עמוד 252). כגון הכרת הטוב, ריחוק מנשים, כיבוד אב ואם (כוזרי ג-ז), עיקר וטפל, מיעוטא ומיעוטא דמיעוטא - שבכל אלו אנו יודעים רק ידיעה כללית, אך אין לנו כלל מדויק לשיעורם. וכן דנו במי שאינו יודע לשער מהי נטילת ידיים מברז "בבת אחת" (קיצור ש"ע מ-יג), כי הגדרת "בבת אחת" היא אומדנא, ולכן אין לה גבול מדויק¹.

וזהו שורש בעייתו הידועה של רבי ירמיה - רגלו אחת בתוך חמישים אמה ורגלו אחת חוץ מחמישים אמה (בבא בתרא כג:) - ששיעור הדידיו של הגזל הוא אומדנא, ואין לה גבול מדויק. וכן על דברי הגמרא "כל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה" הקשה רבי ירמיה "וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש" (ראש השנה יג.) - שגם שיעור גדילת התבואה הוא אומדנא.

משתמשים בסברות מסוג זה:

אומדנות נמצאות בעיקר בגמרא, ולעיתים גם בראשונים ובאחרונים. לעומת זאת ראשי הישיבות לא משתמשים כלל בסברות כאלו, ובעולם הישיבות סברות אומדנא אף מכונות לפעמים "סברות של בעלי-בתים". מעין זה אנו מוצאים שהגר"ח מברסק לא השתמש בסברות לגבי נפש האדם (מה דודך מדוד, הובא בדרכי לימוד עמוד 85), לעומת הגמרא שמרבה להשתמש בהן, כגון "לא חציף איניש".

כך מובנת אמרתו של הגר"ח "אנו לא שואלים 'למה' אלא 'מה'" (הובא בשתי עגלות ג-ב) - איננו דנים בטעמי ההלכות, כיוון שטעמים הם אומדנות. לדוגמא, החילוק שבגניבה האיסור על פעולת הלקיחה ובגזילה האיסור על תוצאת החיסרון לחבירו (עיון בלומדות יג) - את חילוק זה

¹ דוגמאות נוספות לאומדנות שקשה לשערן - בפרק (ה) כלל, סעיף "משתמשים בסברות מסוג זה", ד"ה בדורות.

אנו רק מוכיחים מדינים שונים (למשל, שעושה שכר שכיר - שיש בו רק חיסרון אך לא לקיחה - כלול בגזילה ולא בגניבה), אך איננו יודעים מה טעמו.

דוגמא נוספת לכך שבישיבות לא דנים בטעמים: נחלקו האחרונים (רמ"א ופרי חדש א"ח תרצה-ג) לגבי השולח מנות לחבירו בפורים והלה לא רצה לקבלם - האם השולח יצא ידי חובת משלוח מנות. בישיבות נוהגים לבאר שנחלקו בהגדרת הדין¹ - האם מצוות משלוח מנות היא במעשה השילוח (ויצא ידי חובה) או בכך שהמקבל יקבלן (ולא יצא). לעומת זאת החתם סופר (בש"ת א"ח קצו ד"ה על) ביאר שנחלקו בטעם הדין - האם טעמו כדי להרבות אהבה (והרי הרבה, ויצא) או כדי שיהיה למקבל אוכל לסעודה (ולא יצא).

דוגמא לכך שבדורות האחרונים ממעטים בכלל להשתמש באומדנות, אנו מוצאים בסוגיית מיגו במקום חזקת-אומדנא. שחילקו הפוסקים שחזקה אלימא גוברת על מיגו, בחזקה גרועה - המיגו גובר, ובחזקה בינונית היא איבעיא דלא איפשיטא בגמרא. וכיוון שבדורות האחרונים איננו בקיאים בחילוקים בין חזקה אלימא גרועה ובינונית - שחילוקים אלה תלויים באומדנא - נפסק שבכל מקום שלא מפורש הדין בפוסקים, משאירים את הממון ביד המוחזק (כללי מיגו לנתיבות חר"מ אחרי סימן פב, כלל יט)².

אמנם, החזון איש העריך מאוד את המחשבה הפשטנית, כדוגמת אומדנא, וכתב שהפשטות היא תמיד האמת (שביעית ז-ד). לפי חילוק זה בין שיטתם של ראשי הישיבות, והגר"ח מבריסק בראשם, לבין שיטתו של החזון איש, מובן ההבדל הגדול בין דברי הגר"ח מבריסק "מי שחסר לו בהסברה סימן שחסר לו בהבנה" (אישים ושיטות עמוד 60), לבין דברי החזון איש (אגרות ח"ב כ) "דבר עיוני קשה להגדירו במילים והדבר מסור ללב" (וכן כתב המורה נבוכים בפתיחה תחילת ד"ה ודע, שבמדעי האלקות א"א לבאר את מה שהבין באור שלם בע"פ או בכתב. ומעין זה כתב הכוזרי (ב-עב) שיש יתרון ללמוד מרב בעל פה ולא מתוך ספר - "מפי סופרים ולא מפי ספרים" - כי הלימוד אינו רק מסירת ידע). משום שהחזון איש השתמש באומדנות, שהן אכן מסורות ללב, אך הגר"ח לא השתמש בהן, ולשיטתו כל סברא צריכה להיות מוגדרת היטב.

חילוק זה בין ראשי הישיבות לשאר המפרשים, מסביר מדוע בהרבה הכרעות בספיקות, האחרונים ביארו בפשטות שהן סברות של בירור המציאות, משום שהם השתמשו באומדנות - כגון, שמסתבר שאדם לא ישקר בלי סיבה (מיגו מה לי לשקר), ושדרך כלל דברים לא משתנים (חזקה דמעיקרא) אך ראשי הישיבות חידשו שהן הנהגה - מיגו כח הטענה וגזיה"כ בחזקה - משום שאינם משתמשים באומדנות³.

¹ כדלקמן פרק (ח) הגדרה בסעיף "משתמשים בסברות מסוג זה", שראשי הישיבות מרבים להשתמש בהגדרות.

² דוגמאות נוספות לכך שבדורותינו לא בקיאים באומדנות - לקמן בפרק (ה) כלל, סעיף "משתמשים בסברות מסוג זה", ד"ה בדורות האחרונים.

³ המעטת השימוש באומדנות בדורות האחרונים גרמה לכך שלפעמים לוקחים סברת אומדנא ו"מתרגמים" אותה לסברת כלל. דנו בזה והבאנו לכך דוגמא לקמן פרק (ה) כלל סעיף "משתמשים בסברות מסוג זה" ד"ה יותר מכך.

ד) גזירת הכתוב ומימרא

פסוקים, דבריו של חכם, או מסורת (מילות ההיגיון ח, דרך תבונות ח וספר ההיגיון טז).

בדומה למוחש ולזיכרון, גם המימרא אינה מחשבה, אלא ידיעה.

איננו רגילים לדמות בין גזיה"כ, שאותן איננו מחדשים מעצמנו אלא דורשת רק הגמרא (ורק במקרים בודדים אנו מוצאים ראשונים ואחרונים שדרשו בעצמם פסוקים, הביא לזה דוגמאות המידות לחקר ההלכה במבוא א-ה), לבין ראיות מהדורות הקודמים (כגון מהראשונים), שבהן גם אנו עצמנו משתמשים. אך בעצם זהו אותו סוג סברא - ראייה שאינה שכלית, אלא ממקור שאנו יודעים שהוא נכון, גם אם איננו מבינים אותו.

וזהו עיקר המחלוקת האם יש טעמים למצוות, שהרמב"ם והרמב"ן כתבו שיש להם טעם, והמהר"ל (תפארת ישראל פרק ו עמוד כב, והביא שם גם את הרמב"ם והרמב"ן) כתב שהן כגזירת מלך - הרמב"ם והרמב"ן נקטו שיש בהן סברות אומדנא, והמהר"ל נקט שהן גזירת הכתוב.

גם בדינים שכליים, טעם הדין (שהוא מסברת אומדנא) הוא רק לעיקר הדין, אך יש הרבה פרטים שהטעם לא שייך בהם, והם בגדר גזירת הכתוב. למשל, עיקר דין עדות הוא מסברא, שמסתבר שהעדים נאמנים. אך בפרט הדין "פלגינן דיבורא" אין את סברא זו (המידות לחקר ההלכה, מבוא ב-ג).

יש חילוק גדול בין מחלוקות על מימרא, דהיינו שנחלקו מה אמר החכם, לבין מחלוקות בסברות, כגון מה הדין - האם מותר או אסור. שבמחלוקות במימרא על כורחך אחד מהחולקים טועה, אך במחלוקות בסברא כל אחד נותן טעם ומדמה למקרה אחר, ולפעמים שייך טעם זה ולפעמים טעם זה ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (רש"י כתובות נז. ד"ה הא קמ"ל. אך הריטב"א עירובין יג: ד"ה אלו ואלו פירש "אלו ואלו דברי אלקים חיים" בדרך אחרת, שמשה קיבל מסיני מ"ט טעמים לכל צד, ונמסר לחכמי ישראל איך לפסוק, והוסיף שיש גם טעם ע"פ הסוד).

גם מסורת מהדורות הקודמים שייכת לסוג זה של סברא, ששוב, היא ראייה שאינה שכלית אלא מתבססת על מקור שאנו סומכים עליו. וזהו הדין על התחדשויות, כגון תכלת בציצית, שהאדמו"ר מראדזין חידש אותה ור' יוסף בער סולובייצ'יק אמר על זה "אפילו נרבה כחול ראיות לא יועילו נגד הקבלה והמסורה" (הקדמה לספר עין התכלת עמוד יג, ספר התכלת עמוד 190). וכן מצת מכונה, שהיו שהתירו אותה והיו שאמרו עליה "חדש אסור מן התורה" (החשמל בהלכה עמוד 95 באריכות, וכן עמודים 112, 119) - בכל אלו נחלקו האם להעדיף את סוג הסברא של גזיה"כ ומימרא (ולהישאר ע"פ המסורת) או את שאר סוגי הסברות (ולחדש). ומעין זה המחלוקת האם האמונה צריכה להיות ע"י ראיות או ע"י קבלה מאבותינו (קובץ שיעורים ח"ב מז-ט). וכן דברי החזון איש (קובץ אגרות ח"א לב) שאין לסמוך על גרסאות שנמצאו בגניזות ולא היו בידי הראשונים.

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- דיוק מלשון הגמרא.
- הוכחה מדעת הראשונים.

• המימרות בגמרא (כגון אמר רב יהודה אמר רב), אנא לא ידענא עובדא הוה וכו' ואמר רב וכו'.

• "חידוש הוא", כגון עד זומם (בבא קמא עב:).

• הלכה למשה מסיני, כגון שיעורין חציצין וחציצין (עירובין ד:).

חוק הסברא:

כשאנו מביאים ראיה לאחד האחרונים מהגמרא או מהראשונים, היא ראיה מוחלטת, שהרי אי אפשר לחלוק עליהם. וכ"ש כשיש לימוד מפסוק או מהלכה למשה מסיני (ע"פ מילות ההיגיון ח וספר ההיגיון טז).

כאשר ניסיונות חכמי הטבע (חושים) סותרים, לכאורה, את דברי הגמרא (מימרא), כגון דברי הגמרא (שבת קז:): שהכינים נבראות מן הזיעה, נחלקו המפרשים כיצד לפסוק: הפחד יצחק (עוד צידה) וקסת הסופר כתבו להחמיר כחכמי הטבע, והר"ר יהודה ממנטובא כתב שאין לשנות את הדינים המיוסדים על קבלת קדמונים (האריך בזה במפענח צפונות ז בסופו בהערה, ובמיוחד האריך בזה בספר המדע שבתורה עמוד 57 והלאה, שיש ההולכים אחר דברי הגמרא ויש שהולכים אחר חכמי הטבע. בדומה לזה נחלקו האחרונים לגבי תרנגולת שנשחטה והעידו שלא היה בה לב - האם לפסוק ע"פ חוקי הטבע שעל כורחך היה לה לב (חכם צבי), או ע"פ כללי ההלכה שהיא טריפה (ר' יונתן אייבשיץ), דן בזה ערכים ביהדות עמוד 212 והלאה. ויש מכך נפק"מ לשיעורים המפורשים בגמרא או בפוסקים וע"פ בדיקותינו נמצאו שונים, ונביא לכך שלוש דוגמאות: (א) זמן צאת הכוכבים - בפוסקים מבואר שהוא 13.5-18 דקות אחר השקיעה, ולעינינו נראה 18-25 דקות (זמנים כהלכה עמוד לט), ויש אומרים שנראה רק לאחר 21-28 דקות (זמני ההלכה למעשה עמוד 29). (ב) זמן חימוץ - בפוסקים מבואר שהוא 18-24 דקות, ולעינינו נראה שהכסיפו פניו לאחר 10-15 דקות, וסידוק לאחר 30 דקות נוספות (ספר מצה עשירה עמוד 286). (ג) שיעור רביעית - בפוסקים מבואר שהוא 86-150 סמ"ק, וע"פ בדיקות ומדידות שונות נמצא שהוא 74.375-76.5 סמ"ק (מידות ומשקלות של תורה עמוד שפא - ר' יעקב גרשון וייס). ומעין עניין זה מצאנו דעה שצריך להאמין באגדות חז"ל כפשוטם אע"פ שסותרות לכאורה את החושים (שדי חמד ח"א עמוד 192 ד"ה אגדתות)).

הרש"ש כן התייחס לדברי חכמי הטבע, כהערתו על קושיית התוס' (עירובין נו. תד"ה ואין (בסוגיית ח ישוב תקופה)): "לפי הסכמת התוכנים לחשוב שיש שעות וכו' אין התחלה לקושייתם". וכן האריך בסוגיות הדנות בחשבונות (סוכה ח. ד"ה גמרא (בסוגיית סוכה עגולה): "קשה וכו', כמבואר לידוע מעט בחכמת החשבון". וכן דן בפסחים קט. על תד"ה אצבעיים (בסוגיית מידת רביעית). ובקידושין לב: על תד"ה מאי (בסוגיית שיבה וחכמה) הביא דוגמא להלכות מחכמת החשבון: שיבה היא בבחינת ספרת אפס - לבדה אינה כלום, אך בתוספת ספרה משמאלה היא מחשיבה יותר את הספרה הנוספת. וכך שיבה מחשיבה את החכמה שעימה).

(בעניין זה - דברי חז"ל שסותרים לכאורה את חכמי הטבע - יש להעיר שבכמה וכמה מקומות מצאנו שבענייני גיאומטריה (אלכסון, עיגול, מרובע) רש"י הביא ביאורים תמוהים לכאורה, ותוס' באמת תמהו עליו: שבת פה. רש"י ד"ה והא ותוס' ע"ב סוף ד"ה והא, עירובין ה. רש"י ד"ה בקרן ותוס' ד"ה דפתח, עירובין עו. רש"י ד"ה צריך ותוס' ד"ה ושנים, עירובין עח. רש"י ד"ה סולם ותוס' ד"ה רב, סוכה ח. רש"י ד"ה מכדי ותוס' תחילת ד"ה כמה).

משתמשים בסברות מסוג זה:

כמובן שהתורה שבכתב והלכה למשה מסיני שייכות לסוג סברא זה, שהרי הולכים אחריהם גם אם אין לדבריהם שום טעם. וכן שיטת הלימוד הספרדית מרבה לדייק מלשון הגמרא (מאמרי הרא"ה ח"א "לשני בתי ישראל" עמוד 47 דן בכך שהספרדים המעיטו להשתמש בפלפול). כמו כן כל הפירושים, כגון רש"י ורבי עובדיה מברטנורא, מבוססים בעצם על מימרא - הם רק מסבירים את דבריו של הספר שעליו הם נכתבו. ובמקרים בודדים מצאנו אפילו אחרונים שדורשים מעצמם מפסוקים (דן בזה המידות לחקר ההלכה במבוא א-ה).

זהו שורש רוב המחלוקות בין רש"י לתוס', שרש"י מעדיף לפרש ע"פ הלשון - מימרא, ותוס' מפרשים ע"פ הסברות, ע"פ סוגיות אחרות בש"ס, וע"פ הירושלמי - הם מעדיפים סברות אחרות, ולא מימרא (הגר"ח מוולוז'ין, מובא בכרם יהושע (ר' יהושע הכהן) עמ' צא). דוגמא פשוטה לכך היא דין החי נושא את עצמו, שרש"י מפרש שהחי מקל את עצמו ונושא עצמו (שבת צג: ד"ה את החי במטה) דהיינו ע"פ הלשון, ותוס' מקשים על כך מסברא ומפרשים שממשכן גמרינן, ובמשכן לא היו נושאים דבר חי (שם צד. ד"ה שהחי נושא את עצמו). ויש להוסיף שמפורש בדברי רש"י בכמה מקומות שהוא העדיף את הפשטנות והבקיאות על פני הפלפול, כגון: "לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות כי מהיכן יתגלה הסוד" (רש"י סנהדרין מב.), "פירוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל" (רש"י חולין פא. סוף ד"ה התראת ספק). עוד העירו לי בעניין זה, שעל דברי הגמרא "כמים הפנים לפנים - בדברי תורה כתיב" (יבמות קיז.), רש"י (ד"ה בדברי) פירש "ליבך עומד לך להעמיד גירסא", והתוס' ישנים (ד"ה ההוא) פירשו "שאתה נותן לב להעמיק ולהסביר".

לעומת זאת, ראשי הישיבות לא משתמשים בגזיה"כ, משום ששיטתם היא להבין את הסברות, ולא להסתפק רק בדיעה מהו הדין (אמנם, במקום הצורך הם העדיפו גזיה"כ על פני אומדנא, ולכן פרשו הכרעות רבות כהנהגה (גזיה"כ) ולא כבירור המציאות (אומדנא)). ומאותו הטעם, אינם מרבים בדיוקים מלשון הגמרא והמפרשים, אלא מתעמקים בסברות (וכדברי החזון איש באגרות ח"ג יח), ומעדיפים פירוש שמתיישב היטב עם הסברא אפילו אם אינו מתיישב היטב עם הלשון.

(ה) כלל

החלת כלל ידוע על פרט חדש - מן הכלל אל הפרט (מילות ההיגיון ו, דרך תבונות ז, ספר ההיגיון כ, המידות לחקר ההלכה במבוא ה, ומעין זה קול הנבואה ח"א ד-יד והלאה. ותפארת ישראל יכין אבות ג-יז "אם אין בינה אין דעת" פירש שזוהי בינה).

זהו החלק הגדול ביותר בעיון, משום שהוא מחדש ומבאר מה נכלל בכל לימוד - בכל גזירת הכתוב, י"ג מידות או מקבלה (המידות לחקר ההלכה במבוא ה).

כאשר הכלל הוא באגדתא, אין משתמשים בו לענייני הלכה. יוצא דופן בזה הוא הר"י ענגיל, שמצאנו בספריו כמה דוגמאות לסברות של אגדתא: (א) בעניינים רוחניים, שאינם לגבי האדם אלא כלפי מעלה, הכל למעלה מן הזמן, ולכן אפשר שיחולו שני דברים שכל אחד מהם הוא סיבה לחבירו, כגון גיטו וידו באין כאחת (בית האוצר ח"ב עמוד 22, הביאו מפענח צפונות

י-ב-ד, ה' ודן בדבריו). (ב) "לד' הארץ ומלואה", ולכן א"א לומר שהקדש הוא קניין, ששייך לרשות הקדש, שהרי הכל ממילא שייך לד'. אלא הוא הפקר שיש עליו קדושה (אתוון דאורייתא ג ד"ה והנה עוד בילדות, בשם ר' יהודה ארשיטצער). (ג) ומעין זה ראינו שהביא ראיה מספר הכוזרי שנידה היא איסור ולא טומאה (אתוון דאורייתא כא ד"ה וראיתי בספר הכוזרי)¹.

לעיתים מצאנו סברות קצת קשות באחרונים, והקושי שבהן הוא שהם משתמשים בסברת כלל במקרה שאינה מתאימה לפרט הנידון, באופן שהחשבון שבסברא (המבנה) מובן ואעפ"כ קשה לקבלה. לדוגמא, סברת הדבר אברהם (ח"א ד-ו) שהטעם שרוב וקרוב הולכים אחר הרוב הוא שהרי כל דין קרוב מבוסס על רוב, שרוב הסיכויים שהחפץ מגיע מהמקום הקרוב יותר, ולכן מסתבר שדין רוב בעצמו עדיף ממנו. החשבון שבסברא זו מובן - שהמקור (רוב) עדיף מהתולדה (קרוב), ואעפ"כ קשה לקבל את סברא זו, שכיוון שלמעשה סברת רוב לא חזקה יותר מסברת קרוב - לכאורה עדיין אין טעם להעדיף את הרוב. דוגמא נוספת, סברת המידות לחקר ההלכה (ב-כ) שהטעם שספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא הוא שמספק מעמידים כל דבר על העדר ולכן נשאר היתר, משום שאיסור הוא חיוב, והשלילה היא היתר. החשבון שבסברא זו מובן - כמו הכלל שמספק שב ואל תעשה עדיף, ואעפ"כ קשה לקבלה, שכיוון שלמעשה יש ספק שקול האם הדבר מותר או אסור - לכאורה עדיין אין טעם להתיר את הדבר.

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- ממזר אסור בקהל רק כשהוא ודאי ממזר, אך ספק ממזר מותר. חזקה היא דין ספק, כלומר למרות שנו פוסקים על פיה, המציאות עדיין מסופקת לנו, אלא שהתורה אמרה לפסוק על פיה. א"כ מי שחזקה עליו שהוא ממזר עדיין מותר בקהל, שהוא כספק ממזר (קובץ שיעורים כתובות עד לפני יהושע המובא בו).
- רובא וחזקה רובא עדיף, משום שכשיש רוב גדלים הסיכויים שהדבר ישתנה, וממילא זו חזקה העשויה להשתנות, שאינה חזקה (פני יהושע כתובות יב: בקונטרס אחרון).
- בפלפולים משתמשים לרוב בכללים. וניתן לזה דוגמא פשוטה: מיגו להוציא לא אמרינן, משום שכל סברת מיגו היא "מה לי לשקר", דהיינו שאם הוא שקרן, היה משקר שקר טוב יותר. אך עדיין הרי יש מיעוט אנשים שהם שקרנים, אך אינם יודעים אלו טענות טובות יותר. ולכן כל דין מיגו מבוסס על כך שרוב האנשים כן בקיאים בטענות. אם כן דין מיגו כלול בדין רוב, והרי על דין רוב נאמר "אין הולכין בממון אחר הרוב", ולכן גם מיגו להוציא לא אמרינן (פלפולא חריפתא).
- חקרו האחרונים האם הפקר מועיל מדין הקנאה (שמפקיע את בעלותו ממנו) או מדין נדר (שהחפץ עדיין שייך לו, ורק נדר לא לעכב אחרים מלקנותו) (קצות החושן רע"א). הנפק"מ מחקירה כזו שייכות לסברת כלל: אם הפקר הוא הקנאה, יהיו לו דיני הקנאות, ואם הוא נדר - יהיו לו דיני נדרים. למשל, להפקיר ע"י שליח, אם הוא הקנאה - אפשר ע"י שליח, ככל ההקנאות, אך אם הוא נדר - אי אפשר, כדיני נדרים.
- כללי הלכה, כגון ללכת אחר רוב הדעות, שכאשר אנו מגיעים לדין שיש בו רוב דעות אנו ממילא יודעים שצריך לפסוק כמותן.

¹ בעניין סברות ברוחניות, עיין בפרק (ב) סברא בסיסית בתחילתו, בד"ה כיוון.

חוק הסברא:

וד אי (מילות ההיגיון ח). לכן, כשכלל סותר אומדנא, צריך ללכת אחרי הכלל, כי האומדנא עלולה להטעות. לדוגמא, האומדנא אומרת שחפץ לא יכול להתחלק עד אין סוף, והכלל מוכיח שכן (כוזרי ג-ט)¹.

דיוק הסברא:

לכלל יש גבולות מדויקים: או שהפרט שייך לכלל, או שלא.

משתמשים בסברות מסוג זה:

ספרי הלכה, שבהרבה מקרים פשוט פוסקים ע"פ כללים, כדלעיל. וכן הגאונים הראשונים והספרדים מכריעים בין סתירות בש"ס ע"י כללים קבועים ("ביקורת"), למשל, מאמר שנשנה כמה פעמים עדיף מזה שנאמר רק פעם אחת, מאמר מוחלט עדיף מזה שהובא בדרך אגב, ועוד. לעומתם, בעלי התוס', הצרפתים והאשכנזים מיישבים את הסתירות ע"י פלפול וחרירות (שאר הסברות). הרמב"ן והגר"א מיזגו את שתי השיטות הללו (מאמרי הראי"ה ח"א "לשני בתי ישראל" עמוד 47 האריך בזה).

גם ספרי הפלפול משתמשים בכללים בשביל פלפוליהם הארוכים, כמו בדוגמא דלעיל שמיגו להוציא לא אמרין, משום שמיגו כלול ברוב (הדוגמא הזו לקוחה מהספר פלפולא חריפתא). אך ראשי הישיבות, למרות שהם מעדיפים סברות למדניות ומדויקות, בכל זאת אינם משתמשים בפלפולים כאלה, משום שהם אינם מסתפקים בהסבר מדוע הדין משתייך לכלל מסוים, אלא הם מחפשים את עומק סברתו של הדין.

בדורות האחרונים מעדיפים כלל על פני אומדנא, ולכן נמנעים מהגדרות שאינן מדויקות, שהן מסתמכות על אומדנא. וניתן לכך דוגמא: רבים פסקו שחרירי אוויר גדולים הנמצאים במאכלים אינם מצטרפים לשיעור (כגון לשיעור כזית), אך חורים קטנים כן מצטרפים. אך לא הגדירו במדויק מהם "חורים גדולים" ומהם "חורים קטנים". הסטייפלר כתב על כך שלמעשה איננו יודעים מהו נקב גדול ומהו נקב קטן, ולכן יש להחמיר בזה עד שיצא הספק מליבו (איפת צדק ענף יח, הדיון בזה הובא בספר וזאת הברכה פרק כג סימן א סעיפים 7 ו-8). דהיינו, איננו בקיאים בדורנו בהגדרת "גדול" ו"קטן" ללא גבול מדויק, שזוהי אומדנא², ואנו צריכים דווקא כלל. בדומה לזה, הגמרא והפוסקים כתבו שתפילין צריכות להיות מרובעות ולא פגומות, ולא הגדירו במדויק מהו ריבוע ומהו שיעור פגימתו. והביאור הלכה (לב-לט ד"ה

¹ לעומת זאת, אם משתמשים רק בכלל ומתעלמים מהאומדנא, עלולים לנגוד את השכל הישר, כדלקמן בסעיף "משתמשים בסברות מסוג זה" ד"ה בכלל.

² כמו שביארנו לעיל בסברות (ג) אומדנא בסעיף "דיוק הסברא", שלאומדנא אין גבולות ברורים.

נתקלקל ריבוען) התחבט בזה ונשאר על כך בצ"ע. שוב - אנו צריכים כלל מדויק, ואיננו בקיאים באומדנות^{1,2}.

ויותר מכך, לפעמים גם לוקחים סברת אומדנא שנמצאת בש"ס או בראשונים, ו"מתרגמים" אותה לכלל. לדוגמא: לעניין חשש תולעים ובדיקת סירכא נאמר שצריך לחשוש ל"מיעוט המצוי", אך לא מוגדר במדויק מהו. ובש"ת משכנות יעקב (יז, הובא בילקוט יוסף איסור והיתר ח"ב הלכות תולעים הערה יב) כן הגדירו במדויק - אחד מעשרה. דהיינו, הוא תרגם את האומדנא לכלל מדויק.

במקרים אלה, שלוקחים סברת אומדנא ומנסים "לתרגם" אותה לכלל, עלולות להיווצר לפעמים בעיות - נצרכים להגדרות מסובכות, ולעיתים אף נוגדים את השכל הישר (בכלל לעניין דרך חשיבה פשטנית (אומדנא) ולמדנית (כלל) - שתי עגלות ב בסיכום, וג-ב).

בכלל, כאשר משתמשים רק בסברות כלל ומתעלמים מסברות אומדנא, עלולים להגיע לסברות שנוגדות את השכל הישר. מקרה דומה לזה מצאנו בדיני הריגה: החכם צבי (צג) כתב שמותר להרוג אדם הנוצר מספר יצירה, משום שנאמר "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" - האיסור דווקא על הריגת אדם הנוצר בתוך אדם, דהיינו עובר. ותמה עליו סדרי טהרות (אהלות ה. ד"ה אדני השדה, הובא בליקוטי הערות על החכם צבי שם ג) שלפ"ז היה מותר להרוג גם את אדם הראשון, שהרי גם הוא לא נוצר בתוך אדם, "ודבר תימא הוא לומר כן על יציר כפיו של הקב"ה". ע"פ סברת הכלל מותר להרוג את אדם הראשון, שהרי הכלל קובע שאין איסור על אדם שהנוצר מאליו, וגם אדם הראשון הרי נוצר מאליו. אך האומדנא קובעת שלא שייך להתיר את הריגת אדם הראשון - "שכל ישר"³.

ונראה שזהו טעמו של החזון איש שכתב שהחידושים הרגילים של בני הישיבות בדורנו מזניחים את הנקודה האמיתית ע"פ הרוב (אגרות ח"א ד, ומעין זה ח"א יב), שכן בדורנו מעדיפים כללים על פני אומדנות⁴.

¹ ע"פ זה יובן עניין נוסף: בסימנים שבש"ס האות המסמנת את המילה אינה דווקא האות הראשונה אלא האות המודגשת ביותר במילה, למשל מ"ט ק"ס - שהם סימן למילים מאיר טרפון עקיבא יוסי (שבת כה:). ואילו אנו נוהגים לעשות סימנים תמיד מהאות הראשונה שבכל מילה - "ראשי תיבות". וכך מובן חילוק זה - הסימנים שבש"ס נכתבו בתקופת האמוראים (דעת הש"ה, ר' דוד פארו וספר הנוטריקון), הסבוראים (דעת ר' משה שטיינשניידער), או הגאונים (בעל הדורש לציון בשם בנו. הובאו כולם בספר הסימנים השלם (ר' פינחס יעקב הכהן) בהקדמה עמ' 12 ד"ה על) שהעדיפו להשתמש באומדנות, כדלעיל, ובחירת האות המודגשת ביותר היא אומדנא. אך בדורות האחרונים ממעיטים בסברות אלו, אלא מעדיפים כללים ברורים, ובחירת האות הראשונה במילה היא כלל ברור ופשוט.

² גם בענייני לשון, בדורות האחרונים משתמשים בסגנון מדויק, שלא כבזמן הגמרא. למשל, הגמרא נוקטת "גוזמא בעלמא" (חולין צ:), "אין למדין מן הכללות" (עירובין כז.), יותר מאלף וחמש מאות נקרא "קרוב לאלפיים" (קידושין יב.), ובדורנו לא משתמשים בסגנון זה.

³ לעומת זאת, האומדנא עלולה להטעות והכלל לא, משום שהוא ודאי, כדלעיל בסעיף "חוק הסברא".

⁴ כמו שהזכרנו לעיל בפרק (ג) **אומדנא** בסעיף "משתמשים בסברות מסוג זה" שראשי הישיבות לא משתמשים באומדנות, וכדלקמן בפ"ק "סיכום שיטות המפרשים" סעיף ב, שראשי הישיבות בכלל מעדיפים את הדרך

ו) הכללה

קביעת כלל ע"פ כמה פרטים – מן הפרטים אל הכלל (מילות ההיגיון ז, דרך תבונות ז ומעין זה קול הנבואה ח"א ד-יד והלאה).

זהו עיקר חילוק האחרונים (שערי יושר ג-ג) בין רוב לחזקת אומדנא - שרוב הוא הכללה, אך חזקת אומדנא היא אומדנא (ומעין זה החילוק בין רוב מנהג לרוב בטבע - שב שמעתתא ד-ו). אמנם תרומת הדשן (רז) כתב שחזקת אומדנא עצמה מבוססת על רוב, שרוב בני האדם מתנהגים ע"פ הטבע והמנהג, ומעין דבריו מצאנו בעוד מפרשים.

הכלל להבחין בין הכללה לבין סברא בסיסית הוא שיוצא מן הכלל בהכללה אינו סותר את המחשבה, אך יוצא מן הכלל בסברא בסיסית כן סותר את המחשבה. למשל, אף על פי שרוב נשים יולדות לתשעה חודשים - הכללה - קל לנו לדמיין אשה שלא יולדת לתשעה. לעומת זאת, לגבי סברא בסיסית - כגון שאי אפשר להכניס פיל גדול בחור של מחט - לא נוכל אפילו לדמיין מקרה כזה (תורת הפילוסופיה עמ' 252 והלאה).

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- רובא לרדיא זביני (בבא קמא מו), רובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא (סנהדרין טו).
- חזקת שלוש פעמים (והיא מועילה רק כשמסתבר שדרך הדבר לקרות בקביעות, אבל כשמסתבר שאלה מקרים נפרדים, אינה חזקה, כי אי אפשר לקבוע כך כלל (מקור חיים תסז-ה)).
- בנין אב משני כתובים, שאנו לומדים משני מקומות אל מקום שלישי.

חוקי הסברא:

ההכללה תתחזק ככל שמספר הפרטים יעלה (ולכן נחלקו התנאים לגבי חזקת ג' פעמים האם צריך שלוש פעמים או רק פעמיים), אך לעולם לא תהיה מוחלטת, ותמיד יהיה אפשר עדיין לחלוק עליה (תורת הפילוסופיה עמ' 252 והלאה). לדוגמא, נחלקו לגבי רוב האם הוא בירור או הנהגה (קובץ שיעורים ח"ב מה-יא, יב, שערי יושר ג-ג, והצפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ב רוב ט), והאם הוא דין ודאי או דין ספק (שיטה מקובצת בבא מציעא ו: ד"ה וע"ל, פלתי סג-א ד"ה ונראה), משום שהוא אינו מוחלט. ובדומה לזה כתב תרומת הדשן שרוב לא נקרא "ראיה" (הובא בשערי יושר ג-ג ד"ה ובס').

משתמשים בסברות מסוג זה:

הגמרא.

שיטת הרמב"ם ללכת ע"פ הכלל ולא ע"פ הפרטים. למשל, הוא סובר שמצוות דרבנן מועילות מדאורייתא, ואעפ"כ מונה את אותן רק כמצווה אחת, שכולן נכללות בלאו הכללי "לא תסור" (המידות לחקר ההלכה ד-ח, והביא שם עוד דוגמאות).

וזהו ההבדל בין פירוש רש"י לפירוש המשניות לרמב"ם, שרש"י מפרש את הפרטים - המשפטים והמילים, אך הרמב"ם מפרש את הנושא הכללי - ולכן מרבה בהקדמות. וכן זהו ההבדל בין הרמב"ם לשולחן ערוך, שרמב"ם מתחיל בעיקר הנושא - יסודי התורה (וכן בכל אחת מהלכותיו הוא מתחיל בעיקר), אך השולחן ערוך מתחיל בפרטי המעשים - הנהגת האדם בבוקר (המידות לחקר ההלכה, מבוא, ד-ו).

הגר"ש שקאפ משתמש בהכללות "גמישות", דהיינו הכללה שבה כל מקרה לגופו, וכך הוא מתרץ סתירות בין מקומות שדיניהם שונים. כגון: (א) ספיקות - יש בהם הרבה סתירות מתי מחמירים ומתי מקילים, ולכן כתב שלולי דמסתפינא הייתי אומר שכל הספיקות מסרן הכתוב לחכמים במה להחמיר ובמה להקל (שערי יושר א-סוף ג בדעת הרמב"ם). (ב) הפקר בית דין - נחלקו המפרשים האם בית דין יכולים רק להפקיר או גם להקנות לאדם אחר, ויש ראיות לכאן ולכאן. והגר"ש שקאפ יישב שבית דין דנים בכל מקרה לפי הצורך: האם צריך להקנות, או רק להפקיר, או שאפילו אינם צריכים להפקיר אלא רק להתיר לשני להשתמש בחפץ. (ג) דיני ממונות - הרבה דיני ממונות צריכים ביאור: מדוע מוחזק אינו צריך לחשוש לספק גזל, מה הטעם שאין הולכין בממון אחר הרוב, ומנלן שברי עדיף משמא כשאינם מוחזקים. ועל זה ייסד את יסודו הידוע "תורת המשפטים" - שדיני ממונות מוגדרים על פי הסברא, ולפי זה מבוארים כל הדינים הנ"ל, שבכל מקום פוסקים לפי הסברא ששייכת בו (שערי יושר ג-וה-א).

ז) דימוי

לימוד מדבר אחד אל דבר אחר הדומה לו - מן הפרט אל הפרט, לדמות מילתא למילתא (מילות ההיגיון ז, דרך תבונות ז ומעין זה קול הנבואה ח"א ד-יד והלאה).

זהו תפקידו העיקרי של השכל - לדעת מה דומה ומה שונה (ספר ההיגיון א. והוא צריך להיעשות דווקא בשכל, ולא בדמיון - מורה נבוכים ח"א עג סוף הקדמה עשירית).

יש עוד שלוש סברות שנראה לכאורה שהם סברות נפרדות, אך בעצם יסודם בדימוי:

(א) עדיפות (השוואה) - מה עדיף ממה, כגון אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים, וכן מצוות עשה ומצוות לא תעשה - איזו מהן עדיפה. כל כללי הדחייה, כגון דחוייה שבת אצל פיקוח נפש, כוונתם להשוואה, שפיקוח נפש חשוב יותר. ומעין זה השוואות בדיני ספיקות, כגון רובא וחזקה רובא עדיף, וכן מיגו במקום עדים.

(ב) חילוק - בין שני דינים, למשל בין קדושת הגוף לקדושת הדין (קובץ שיעורים קידושין מב), הוא למעשה רק שלילת הדימוי, שאנו אומרים שאינם דומים זה לזה.

(ג) הכללה - סוג הסברא הקודם, גם היא יסודה בדימוי, שהרי החילוק ביניהם דק: בדימוי לומדים מפרט אחד לפרט אחד, ובהכללה - מכמה פרטים לפרט אחד (קול הנבואה ח"א ד-יד והלאה והערה מ).

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- בניין אב מכתוב אחד (כשארין פירכא).
- לשיטתו - מדמים את דבריו במקומות שונים (דן בזה המידות לחקר ההלכה, מבוא, א-יד).

חוזק הסברא:

ניתן לחלוק על הדימוי. למשל, יש מחלוקות שנובעות מהשאלה לאיזה מקרה לדמות - "מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי לה בעניינא אחרינא" (רש"י כתובות נז. ד"ה הא קמ"ל).

משתמשים בסברות מסוג זה:

הגמרא מביאה ראיות וסתירות ממקרים דומים (אמנם הירושלמי מחלק יותר מהבבלי, ולפעמים מחלוקת אחת בבבלי מתפצלת לשתי מחלוקות בירושלמי - המידות לחקר ההלכה, מבוא, ט-י), תוס' מקשה מסוגיות דומות, וכן הראשונים והאחרונים, הצפנת פענח והמידות לחקר ההלכה (שני האחרונים - מתוך הסתכלותם העמוקה - מדמים אפילו סוגיות שונות (בשיטת הצפנת פענח בזה דן במפענח צפונות מבוא ד)). אך לא ראשי הישיבות, שהם לא מדמים אלא דווקא מחלקים (אישים ושיטות עמוד 50 עסק בגר"ח מבריסק שאינו מדמה עניינים שונים), וזאת משני טעמים: (א) יסודותיהם של ראשי הישיבות נובעים בעיקר מהצורך לתרץ קושיות, וזה נעשה ע"י חילוקים. (ב) בכלל, בדורנו מעדיפים סברות ודאיות¹, ודימוי אינו ודאי, כדלעיל. וכן כתב החזון איש (אגרות ח"ב יט) שקיבלנו מרבתינו שלא לדמות נושאים שונים בלי מקור בגמרא. לכן גם מובן למה ראשי הישיבות הפסיקו את השימוש ב"לשיטתו" (דן בזה אישים ושיטות "הרב ומשנתו" פרק ב אות א, ו"ר' חיים עוזר" פרק ד), שהרי כל ה"לשיטתו" מבוסס על הדימוי בין הסוגיות השונות.

ח) הגדרה

אפשרות להבין מושג או דין, הבנה, הנחה (המידות לחקר ההלכה במבוא ו).

ההבנה היא אחד משלושת חלקי הלימוד - הבנה, זיכרון ופולפול (חוסן יהושע א-ג, מובא בבניין עולם סוף פרק י. אגב, הזיכרון, אע"פ שהוא אחד מחלקי הלימוד, אינו מוזכר ברמב"ם וברמח"ל, משום שאינו סברא. מאותה הסיבה גם לא הזכרנוהו בחיבור זה כ"סוג סברא"). והדרך המדויקת להבין את המושג או הדין, היא ההגדרה. סברות מסוג זה הן הסברות שמהן יוצאת תועלת ללומד, ועליהן ראוי להתעכב (אבן האזל בהקדמה לספר קניין ד"ה והנה).

רוב השקל א והטר יא שבש"ס, הבעיות, המחלוקות, הקושיות והתירוצים נובעים מאפשרויות שונות להגדיר את המושגים והדינים (המידות לחקר ההלכה במבוא תחילת ו).

וכן ה שורש (סיבת הסיבות, הסיבה הראשונה) לכל מחלוקת תלוי בהגדרה. לדוגמא, המחלוקת לגבי טבל וחולין בשדה של ישראל ועכו"ם בשותפות, האם הם מעורבים זה בזה, נובעת מהמחלוקת בגדר שותפות - האם לכל אחד שייך חצי או הכל. ואפשר שמחלוקת זו נובעת מהמחלוקת בגדר בעלות, האם היא מציאות השימוש בנכס (ושייך לו הכל) או שהיא

¹ כדלקמן בפרק "סיכום שיטות המפרשים" סעיף ב.

נובעת רק מהקניין (ואז אפשר ששייך לו רק חצי). אך כדי לבאר ממה נובעת מחלוקת זו - נצטרך להישאר במחלוקת בהגדרה, שכל אחד הבין את המושג "בעלות" באופן שונה.

הגדרה מכונה לפעמים גם "שם". למשל, כשאנו שואלים "האם יש לו שם בעלים" אנו מתכוונים לשאול האם הוא מוגדר כבעלים, האם הוא כלול בהגדרה זו.

אפשר לתרץ קושיות ע"י הגדרת הדין או המושג באופן מחודש. לדוגמא, הקושיא הידועה איך מותר לשחרר את עבדו כדי להשלים מניין, והרי הוא נגד הפסוק "לעולם בהם תעבודו". ותירץ הרמב"ן (מובא ברשב"א גיטין לח:) שכל האיסור לשחרר נאמר רק כשמשחררו להנאת העבד, אך כשעושה זאת לצורך עצמו, כגון למניין, אין בזה שום איסור. תירוצו זה לא מתגבר על הקושיא (שמצוות תפילה עדיפה מאיסור השחרור, מעין "דחיה"¹), אלא מבטל אותה מעיקרא, שאיסור השחרור בכלל לא שייך כאן (מעין "הותרה"), כי הוא מגדיר באופן מחודש את דין איסור השחרור.

וניתן לזה דוגמא נוספת: מקשים העולם, איך מותר לשרוף בערב פסח ספק חמץ, והרי לצד שאינו חמץ, א"כ עובר על "בל תשחית". ומתירים זאת ע"י הגדרת הדין "בל תשחית": איסור זה נאמר רק כשמשחית שלא לצורך, אך כשעושה זאת לצורך כלשהו אין איסור. לכן, כששרוף ספק חמץ משום שחושש לעבור על איסור חמץ בפסח, הרי עושה זאת לצורך ולא לחינם, וממילא אין בזה איסור "בל תשחית". שוב, תירוצו זה לא מתגבר על איסור "בל תשחית", אלא מגדיר שאינו שייך כאן. אך כמובן שלא על כל קושיא שייך תירוצו של הגדרה, ולפעמים התירוצ האמיתי הוא פשוטני (אבן האזל בהקדמה לספר קניין ד"ה והנה).

בעזרת הגדרה מיישבים מחלוקות-במציאות באופן שתהיינה מחלוקות בסברא - בהגדרת הדין, שהרי, כידוע, עדיף שלא להעמיד מחלוקות במציאות (וזאת משני טעמים: (א) משום שבמחלוקת במציאות אפשר לברר מי צודק, ולא היו נשארם במחלוקתם (ירושלמי פסחים ב-ד לגבי המחלוקת מה מחמץ), (ב) משום שלגבי מציאות א"א לומר "אלו ואלו דברי אלקים חיים" (רש"י כתובות נז. ד"ה הא קמ"ל)). לדוגמא, מחלוקת האמוראים האם חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, שלכאורה נחלקו במציאות במנהג העולם - אך מבארים שלכ"ע רוב האנשים לא פורעים תוך זמנם, ורק מיעוטם כן. והמחלוקת היא האם הגדרת "חזקה" היא רק בוודאות מוחלטת, ולכן אין חזקה, או שגם רוב גדול מוגדר כחזקה, וא"כ נחשב שיש חזקה.

כשיש אפשרויות שונות להגדיר של מושג או דין, אנו קוראים לזה "חקירה". כגון החקירה באיסור גזל, שיש שתי אפשרויות להגדירו: האם הוא מעשה לקיחת החפץ מחבירו, או המצב שהחפץ של חבירו נמצא אצלו.

דוגמאות לסברות מסוג זה:

- תפילה בלי לכוון שעומד לפני מלך אינו מעשה תפילה כלל - אנו מגדירים שהמושג "תפילה" הוא רק בתוספת כוונת עומד לפני מלך (גר"ח תפילה ד-א).
- חקירות, כגון החקירה בביעור חמץ, האם המצווה לבערו או שיהיה מבוער - כיצד להגדיר "ביעור" (מנחת חינוך ט-א).

¹ כמו סברות העדיפות שהבאנו לעיל בפרק (ז) דימוי סעיף א.

- השאלה לגבי חושך, האם הוא מציאות או העדר אור (מפענח צפונות ו-ב).
- קלוטה כמי שהונחה דמי - הגמרא מגדירה שהמושג "הנחה" בהוצאות שבת כולל גם חפץ שקלוט (נמצא באוויר) (שבת ד:).

חוזק הסברא:

פשוט שכל אחד יכול להבין אחרת, ואין להקשות למה הבין כך. לדוגמא, אף אחד לא הקשה "הרי תשבתו פירושו שיהיה מבוער".

משתמשים בסברות מסוג זה:

בהבנת הפסוקים מרבה להשתמש הירושלמי, לעומת הבבלי שממעט בהבנתם ומרבה לפלפל בדינים היוצאים מהם (המידות לחקר ההלכה במבוא ט-א). זוהי הסיבה לכך שהירושלמי מאריך במסכת נזיר, שנאמרו עליה הרבה פסוקים ודיני-יסוד, ולעומתו הבבלי מאריך במסכתות בבא קמא בבא מציא ובבא בתרא, שאמנם מעטים בהן הפסוקים, אך יש בהן הרבה פלפול לים (שם ט-ב). אמנם חומת ירושלים (נדפס בתחילת הירושלמי) מילואים אות ג כתב שגם הירושלמי האריך על נזיקין, אלא שרובו הגדול נאבד מאיתנו. ויש מי שכתב שנזיקין ירושלמי לא נסדר עם שאר הירושלמי אלא הוא קדום יותר, וכנראה נסדר בקיסרי ולא כשאר הירושלמי שנסדר בטבריה (פרקי מבוא לספרות התלמוד (ע.צ. מלמד) עמוד 568).

אך בעיקר נעסוק כאן לא בהבנת הפסוקים אלא בהגדרותיהם של הדינים והמושגים ובחקירתם. בזה הרבו להעמיק ראשי הישיבות. ר' חיים מברסק, גדול ראשי הישיבות, הדגיש בכמה מקומות את חשיבותה של ההגדרה: "לחדש חידושים זה לא בשבילנו, זה היה רק הכח של הראשונים ז"ל, העבודה שלנו היא להבין מה שכתוב" (הובא בתחילת ספר בהיקב בתוך מכתב ברכה), "אנו לא שואלים 'למה' אלא 'מה'" (הובא בשתי עגלות ג-ב). הוא אף טרח ביותר לדייק ולדקדק בהגדרות, ומסופר עליו שסטר לבנו כשטעה והגדיר מושג בחמש מילים במקום בארבע. וכן דייק מאוד בכתובת כל מילה בספרו על הרמב"ם (ההקדמה שם ד"ה וכשם).

ובהמשך לסעיף "חוזק הסברא" לעיל, שכל אחד יכול להבין אחרת, אפשר להוסיף טעם למה דווקא בספריהם של ראשי הישיבות אנו מוצאים הרבה לשונות מסופקות, כגון "ואפשר", "ואולי", "ולולי דמיסתפינא", "ונראה לעניות דעתי" - משום שיסודותיהם, כאמור, בנויים לרוב על הגדרות, והרי הגדרות הן סברות מסופקות, כדלעיל. כך גם מובן מדוע חלק מראשי הישיבות לא נמנעים מלסתור את עצמם במקומות שונים (שלא כמו הראשונים) - משום שממילא סברותיהם במקומות רבים אינן מוחלטות. לדוגמא, בחקירת הרוגאצ'ובר האם טומאה היא עצם או תואר, במקום אחד כתב שהיא תואר, במקום אחר חילק שבכלי חרס היא עצם ובכלי מתכות תואר, ובמקום שלישי חילק שטומאת מגע ומשא הן עצם וטומאת אוהל היא תואר (מפענח צפונות א-כא, כב).

מטעם זה, שראשי הישיבות מרבים בהגדרות, אנו מוצאים בהם הרבה חקירות, וכן הם מעדיפים תירוצים של "הותרה", שמגדירים באופן מחודש את הדין, מאשר תירוצים של "דחיה", ששייכים לסברת דימוי (עדיפות), כדלעיל.

בעניין החקירות, יש להעיר על שתי שיטות-חקירה השונות משיטתם של ראשי הישיבות:

(א) יש מפרשים שהם בגבול בין שיטת האחרונים לשיטת ראשי הישיבות: קצות החושן (אבני מילואים ושב שמעתתא), קונטרס הספיקות, נתיבות המשפט, מנחת חינוך ואור שמח (וכמו שמצינו גם שרב נמצא בגבול בין התנאים לאמוראים - "רב תנא ופליג"). וכן בין כל תקופות לימוד שונות היו תקופות מעבר (המידות לחקר ההלכה במבוא יא-יב).

מפרשים אלו התחילו לחקור חקירות, אך בעיקר חקירות משני הסוגים הפשוטים ביותר: (א) פעולה או תוצאה, כגון פרו ורבו - הביאה או הלידה (מנחת חינוך א), השבתת שאור - לבערו או שיהיה מבוער (מנחת חינוך ט), וכן כתיבת ספר תורה - המצווה לכתבו או שהוא יהיה כתוב (מנחת חינוך תריג). ובעיקר חקר חקירות כאלו המנחת חינוך. (ב) לאיזו קבוצה שייך הדין, כגון חזקת מרא קמא - האם היא חזקה דמעיקרא או מוחזק (קונטרס הספיקות א-ה), וכן הפקר - האם הוא קניין או נדר (קצות החושן רעג-א).

(ב) מאידך גיסא ישנה שיטתו של הרוגאצ'ובר, שחקר חקירות עמוקות יותר מחקירותיהם של ראשי הישיבות. את הייחוד שבחקירותיו אנו רואים בארבעה נושאים: (א) חקירות משלושת הסוגים הבאים: חיוב או שלילה - האם מיתה היא מציאות או העדר חיים, מה החיוב ומה השלילה - האם מצווה להיות בארץ או שאסור להיות בחו"ל, כלל או פרטים - האם שיעור (כגון כזית) הוא מציאות אחת כוללת או שהוא מורכב מצירוף הכמות (לעומת ראשי הישיבות שאע"פ שהאריכו הרבה בסוגיית חצי שיעור, וחקרו האם טעם איסורו משום חשש שמא ישלים לשיעור או איסור עצמי, וכן האם הוא איסור כולל על כל התורה, או איסור נפרד על כל עבירה, אעפ"כ, את חקירתו העמוקה של הרוגאצ'ובר לא חקרו). (ב) חקירות של שלושה צדדים, כגון מילה - המצווה למול, שיהיה מהול, או שלא יהיה ערל (לעומת ראשי הישיבות שחקרו רק בין שני צדדים: האם המצווה למול, או שיהיה מהול). וכן שילוח מצורע - לשלחו, שיהיה מחוץ למחנה, או שלא יהיה בתוך המחנה. (ג) חקירות בדינים ומושגים מופשטים, כגון מהו זמן, חושך, מת, וטהרה. (ד) חקירות מופשטות, כגון חומר או צורה, עצם או תואר.

חלוקת הסברות על פי מקורן

לאחר שהגדרנו את כל שמונת סוגי הסברות, נחלקם ע"פ המקור שלהן. כבר הזכרנו לגבי חושים ולגבי גזירת הכתוב ומימרא שאינן מחשבות אלא ידיעות, וכך יחולקו שמונת סוגי הסברות לשלוש קבוצות:

(א) סברא שמקורה במציאות: (א) חושים.

(ב) סברא ממקור שסומכים עליו: (ד) גזירת הכתוב ומימרא,

(ג) סברא ממקור שכלי, והם כל שאר סוגי הסברות: (ב) סברא בסיסית, (ג) אומדנא, (ה) כלל, (ו) הכללה, (ז) דימוי.

חלוקה זו תקל עלינו להבחין בין שלושת הקבוצות בלי להיכנס לפירוט הסברות השונות.

ודוגמא לשלושת הקבוצות הללו מתנורו של עכנאי, שרבי אליעזר הלך אחר סברא ממקור שכלי, והביא לדבריו הוכחה מהחושים (חרוב, אמת המים והכתלים). ורבי יהושע הלך אחר המימרא - אחר דעת הרוב (בבא מציעא נט:).

סיכום חוזק הסברות

כשפירטנו לעיל את שמונת סוגי הסברות, הסברנו בסעיף "חוזק הסברא" את חוזקה של כל סוג סברא - מי מהן ודאית, על איזו מהן ניתן לחלוק¹, ומי מסופקת מעיקרה. על מנת להקל עליך, הקורא, לסדר את חוזקה של כל סברא, נסכם כאן בקצרה את חוזקו של כל סוג:

(א) סברות ודאיות:

חוש, סברא בסיסית, גזירת הכתוב ומימרא, כלל.

(ב) סברות שניתן לחלוק עליהן:

אומדנא, הכללה, דימוי.

(ג) סברא מסופקת מעיקרה:

הגדרה.

ע"פ החילוק בין סברות ודאיות לסברות שניתן לחלוק עליהן, וכן ע"פ החילוק בין סברות מדויקות לאלו שאינן מדויקות² יש שחילקו את סוגי הסברות לשתי דרכי חשיבה: (א) פשטנות - סברת שאינן ודאיות ואינן מדויקות - דימוי, הכללה ואומדנא, (ב) ולמדנות - סברות ודאיות ומדויקות - כלל, סברא בסיסית והגדרה (הגדרה, אע"פ שאינה ודאית, היא מדויקת, ולכן שייכת ללמדנות) (קול הנבואה ושתי עגלות).

החיסרון בדרך החשיבה הפשטנית הוא שהיא עלולה להטעות, שהרי אינה ודאית, ולעומת זאת, החיסרון בדרך הלמדנית הוא שהיא עלולה לנגוד את השכל הישר. בעיקר מוצאים את השוואה זו בסתירות בין אומדנא, שהיא שיא המחשבה הפשטנית - ההרגשה והסברא הפשוטה - לבין כלל, שמבחינה מסוימת מסמל את שיא הלמדנות - החשבון ה"יבש" ללא טעם³.

סיכום שיטות המפרשים

כשפירטנו לעיל את שמונת סוגי הסברות, הסברנו בסעיף "משתמשים בסברות מסוג זה" את שיטות הגמ' והמפרשים בסוגי הסברות, מי העדיף איזו סברא (נעיר כאן, שכאשר אנו

¹ חילוק זה - בין סברות ודאיות לאלו שניתן לחלוק עליהן - הוא יסוד חילוקם של התוס' (שבועות כב: ד"ה איבעית אימא קרא) שבדברים שאין הסברא פשוטה כל כך צריך גם פסוק להשמיענו הסברא ("איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא"), ובדברים שהסברא פשוטה אין צריך פסוק ("למה לי קרא סברא הוא").

² כמו שביארנו בסעיף "דיוק הסברא" בכל סברא.

³ הארכנו והבאנו לכך דוגמאות בסברת (ה) כלל בסעיף "חוזק הסברא" ובסעיף "משתמשים בסברות מסוג זה" ד"ה בכלל.

מבארים ששיטתו של מפרש להשתמש בסוג סברא מסוים, כמובן שאין כוונתנו שהוא משתמש רק בסברות מסוג זה, אלא רק שהוא מעדיף אותן, כדברי המידות לחקר ההלכה במבוא ט-א לעניין שיטות הבבלי והירושלמי. נחזור ונסכם כעת את כל השיטות בקיצור, וחזרה זו תועיל לנו לביאור מחלוקות בפרק הבא. חזרה זו, כמובן, מתומצתת מאוד. הרחבה על כל סברא ועל החילוקים ביניהן תוכל למצוא לעיל בפרק העוסק באותה סברא:

(א) **תורה שבכתב והלכה למשה מסיני:**
גזיה"כ ומימרא (ללא טעם).

(ב) **גמרא:**

חושים,

דימוי (ראיות וסתירות ממקרים דומים),

אומדנא,

הכללה.

(ג) **ירושלמי:**

סברא בסיסית,

הגדרה (הבנת הפסוקים),

לא דימוי (חילוק).

(ד) **גאונים:**

כלל (בהכרעות בין סתירות).

(ה) **רש"י:**

מימרא (פירוש הגמרא ע"פ הלשון).

(ו) **תוס':**

דימוי (בין סוגיות דומות),

אומדנא.

(ז) **רמב"ם:**

סברא בסיסית,

הכללה (הולך ע"פ הכלל ולא ע"פ הפרטים),

חושים (לא החשיב דברים שאינם מציאותיים).

(ח) **ראשונים ספרדים (כל הראשונים חוץ מרש"י ותוס'):**

סברא בסיסית.

(ט) רמב"ן:
מיזג בין כלל לשאר הסברות.

(י) אחרונים:
דימוי,
אומדנא.

(יא) ספרי הלכה:
כלל (פוסקים ע"פ כללים).

(יב) גר"א:
מיזג בין כלל לשאר הסברות.

(יג) ספרי פלפול:
כלל (בפלפולים ארוכים).

(יד) שיטת הלימוד הספרדית:
גזיה"כ ומימרא (דיוק מלשון הגמרא),
כלל (בהכרעות בין סתירות).

(טו) הדור שבין האחרונים לראשי הישיבות:
הגדרה (חקירות פשוטות בה).

(טז) צפנת פענח והמידות לחקר ההלכה:
סברא בסיסית,
דימוי (מדמים אפילו סוגיות שונות).

(יז) ראשי ישיבות:
הגדרה (וחקירות בה),
סברא בסיסית,
לא דימוי (חילוק),
לא מימרא (לא מדייקים בלשון הגמרא).

(יח) שערי יושר:
הגדרה (וחקירות בה),
סברא בסיסית,
הכללה (הכללות שבהן כל מקרה לגופו).

בכל שיטות המפרשים להעדיף סברות שונות, יש להעיר שלוש הערות:

(א) מהבדלים אלו בסוגי הסברות, נובעים הבדלים גם בכלליות חידושיהם, ושלוש שיטות בזה: (א) חידושיהם של הראשונים והאחרונים הם, לרוב, בנקודה פרטית (תירוצ קושיית תוס' על רש"י, דיוק מהלשון). לכן ספריהם ערוכים בחידושים קצרים לפי סדר דפי המסכת, ופותחים בדיבור המתחיל בו הם דנים. (ב) יסודותיהם של ראשי הישיבות - בגלל שהם עוסקים בהגדרות - עוסקים בהבנת יסוד הסוגיא, או במושגים כלליים (מה סברת המחלוקת ביאוש שלא מדעת, מהו הפקר). לכן ספריהם ערוכים בסימנים ארוכים, ופותחים בכותרת של נושא הסוגיא או המושג. (ג) יסודותיהם של הרוגאצ'ובר, הגר"ש שקאפ והמידות לחקר ההלכה - בגלל שהם עוסקים בסברות בסיסיות, דימוי והכללה - הם יסודות כלליים, הכוללים כמה סוגיות שונות (כל דיני ממונות תלויים בסברות, בכל שני הפכים רק אחד מהם הוא מציאות והשני הוא העדר) (בשיטת היסודות הכלליים של הרוגאצ'ובר האריך המפענח צפונות כ-ט בהערה).

וניתן דוגמא לשלוש שיטות אלו יחד מסוגיית חזקה דמעיקרא: (א) הרמב"ן והרשב"א (קידושין סה:) חידשו שפוסקים ע"פ חזקה רק לאסור אך לא להתיר. זהו דין פרטי. (ב) הקובץ הערות (תקנ) הוציא מדבריהם סברא יסודית בגדרי חזקה, שחזקה נאמרה רק על דינים חיוביים, והיתר אינו דין חיובי אלא הוא רק שלילת איסור. זהו יסוד בהבנת המושג הכללי "חזקה". (ג) והמידות לחקר ההלכה (ב-ג) האריך ביסוד שאיסור הוא מציאות והיתר הוא רק שלילתו, ובעזרתו ביאר גם כמה סוגיות נוספות: מה הטעם שספיקא דאורייתא לקולא מ דאורייתא (לרמב"ם וסיעתו) - שמספק אנו פוסקים שהדבר לא נאסר אלא נשאר בהיתרו, וכן מדוע איסור בטל בהיתר אך היתר לא בטל באיסור - שביטול רק מסיר איסורים, שהם דינים חיוביים, אך אינו מחיל איסורים. זהו יסוד כללי.

(ב) בפרק הקודם - "סיכום חוזק הסברות" - הזכרנו את החלוקה בין שתי צורות החשיבה: הפשטנית (סברות שאינן ודאיות ואינן מדויקות) והלמדנית (סברות ודאיות ומדויקות). גם בדרך זו ניתן לראות את ההבדלים בין שיטות המפרשים בסוגי הסברות - שהגמרא, הראשונים והאחרונים מעדיפים סברות פשטניות, ראשי הישיבות מעדיפים סברות למדניות, ובדור שביניהם (קצות החושן (אבני מילואים ושב שמעתתא), קונטרס הספיקות, נתיבות המשפט, אור שמח ומנחת חינוך) התחילו להשתמש בסברות למדניות, אך לא הרבו בהן כ"כ (שתי עגלות ג-ב. את דור הביניים הזכיר המידות לחקר ההלכה במבוא ב-ב). חלוקה זו לשתי צורות החשיבה מועילה מאוד ללימוד העיון, משום שבלימוד זה החילוק העיקרי הוא בין שיטת הראשונים והאחרונים (פשטנות) לשיטת ראשי הישיבות (למדנות).

מקור מפורש לכך שהראשונים השתמשו בסברות שאינן מוחלטות אנו מוצאים בדברי הרמב"ן (בהקדמה לספר מלחמת ד'): "יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבון התשבורת ונסיוני התכונה. אבל נשים על כל מאודנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות".

(ג) יש מפרשים ששיטתם שונה משיטת הדור שבו חיו, כגון החזון איש, שחי בדורם של ראשי הישיבות, ובכל זאת שיטתו כשיטת האחרונים¹ (אישים ושיטות עמודים 315-316 דן בזה שהחזון איש אינו משתמש בחקירות מופשטות ובנוסח הישיבות).

ביאור מחלוקות

ע"פ שיטות המפרשים השונים להעדיף סוגים שונים של סברות, אפשר לבאר בהרבה מקומות את טעמי מחלוקותיהם (כפי שביאר כך המידות לחקר ההלכה במבוא לגבי מחלוקות בין הבבלי לירושלמי (פרק ט) ובין הראשונים הצרפתים לספרדים (פרק י)). ותצא לנו מכך תועלת, שכאשר נחפש את טעם המחלוקת לא נצטרך לתלותה במחלוקת נקודתית, אלא במחלוקת כללית - בשיטת הלימוד (נעיר כאן שיש סברות שמשייכות לשני סוגים יחד, למשל, כל סברא - מכל סוג - שמדוקדקת בלשון הגמרא משתייכת גם לסוג "גזירת הכתוב ומימרא").

נביא כאן כמה וכמה דוגמאות ממחלוקות בסוגיות שונות שרואים בהן שהמפרשים חולקים לשיטתם, ע"פ סוגי הסברות שהם מעדיפים להשתמש בהם. כמובן שאלו הן דוגמאות בודדות בלבד, ובמשך לימודך תוכל למצוא עוד הרבה מחלוקות שנובעות מהעדפת סוגי הסברות:

(א) פטור דבר שאינו מתכוון

- פני יהושע (שבת מב): גזירת הכתוב משבת או מכלאיים - גזיה"כ ומימרא.
- קובץ שיעורים (ח"ב כג-ו): מעשה בלי דעת נחשב כאילו נעשה מאליו - הגדרה.

(ב) דבר שלא בא לעולם

- דרישה (רט-ג, ומביא נמוק"י בבא מציעא סו): אין גמירות דעת - אומדנא.
- גר"ח (נדרים בעניין מודר ומושבע מפי אחרים): לא שייך בעלות כשאין חפץ - סברא בסיסית.

(ג) מקור דיני ממונות ובעלות

- גר"ש ש"קאפ (שערי יושר ג-ג וה-א): סברות ("תורת המשפטים") - סברא בסיסית, אומדנא.
- שאר האחרונים (קיצור תקפו כהן, הובא בשערי יושר שם): גזירת הכתוב "גזל" - גזיה"כ ומימרא.

(ד) למה המוציא מחבירו עליו הראיה, והרי הוא ספק גזל, וספיקא דאורייתא לחומרא

- אורים ותומים (קיצור תקפו כהן כב): גזירת הכתוב "גזל ודאי ולא ספק" - גזיה"כ ומימרא.
- קונטרס הספיקות בשם חכמי דורו (א-ו): המוחזק עדיף מהספיקא דאורייתא (מעין "דחיה" - דימוי (עדיפות)).

¹ כמו שהבאנו לעיל לגבי (ג) אומדנא ולגבי (ה) כלל בסעיפים "משתמשים בסברות מסוג זה", שראשי הישיבות העדיפו כללים על פני אומדנות, והחזון איש העדיף דווקא אומדנות.

• גר"ש שקאפ (ה-א ו-ג) וקובץ שיעורים (בבא בתרא רנח): דין גזל מוגדר ע"פ הסברא, וכיוון שמסברא שייך לו - אין כאן גזל (מעין "הותרה") - הגדרה.

(ה) החילוק בין רובא דאיתא קמן (עשר חנויות) לרובא דליתא קמן (רוב בהמות כשרות)

• קובץ שיעורים (בבא בתרא פג): איתא - ידיעת כל פרט, ליתא - ידיעה כללית - כלל.
• שב שמעתנא (הובא בקובץ שיעורים שם): איתא - קרוב אלינו, ליתא - רחוק - מימרא (משמעות הלשון) ואומדנא (גבול לא מדויק).

(ו) מיגר

• גר"ש שקאפ (בבא מציעא ה) וקובץ שיעורים (ח"ב ג): כח הטענה - סברא בסיסית.
• שאר אחרונים: מה לי לשקר - אומדנא.

(ז) חזקה דמעיקרא

• רמב"ם (פירוש המשניות נזיר ט-ב): שאם לא כן נסתפק על כל דבר - אומדנא.
• קונטרס הספיקות (א-ו) ונתיבות המשפט (לד-טו ועה-ד): בירור - אומדנא.
• המידות לחקר ההלכה (ביט בדעת רש"י): מעמידים על שלילה - סברא בסיסית.

(ח) שטרך בידי מאי בעי

• קובץ שיעורים (בבא בתרא תרב תרג): כח השטר - סברא בסיסית.
• שאר אחרונים: חזקת שטרך בידי מאי בעי - אומדנא.

(ט) ברי ושמא ברי עדיף

• פני יהושע (כתובות יב): בירור - אומדנא.
• קובץ שיעורים (בבא מציעא יב וכתובות כו): כח הטענה - סברא בסיסית.
(י) למה לא מחזירים אבידה בלי סימנים, והרי זה ברי ושמא, שהטוען הוא ברי, וחמוצא הוא שמא

• פני יהושע (כתובות יב): רוב העולם אינם המאבדים, ורוב עדיף מטענת ברי (מעין "דחוויה" - דימוי (עדיפות)).

• קהילות יעקב (בבא בתרא ז): ברי ושמא נקרא רק כשאנו יודעים בוודאות שהוא בעל הדין, אך כאן אולי אדם אחר הוא המאבד, והוא בעל הדין האמיתי (מעין "הותרה") - הגדרה.

(יא) רובא וחזקה רובא עדיף

• דעה בתוס' (חולין יא. ד"ה מנא): גזיה"כ - גזיה"כ ומימרא.
• שב שמעתנא (ד-כד) וספר העיקרים (עיקר אהבא"ה אמצע האשכול ד"ה והנה וד"ה אבל): ההווה עדיף מהעבר (מעין "דחוויה") - אומדנא.
• קובץ שיעורים (בבא בתרא עח): כשיש בירור כבר אין ספק וממילא אין הנהגה (מעין "הותרה") - סברא בסיסית.

יב) רוב וקרוב הלך אחר הרוב

- שאילתות דרב אחאי (סח): רוב חזק יותר (מעין "דחוייה") - דימוי (עדיפות).
- קובץ שיעורים (בבא בתרא עח): כשיש ברור לא שייכת הנהגה, כי הוא עוקר את הספק (מעין "הותרה") - סברא בסיסית.

יג) אין רוב בזמן

- רש"ש (כתובות ט): צ"ע מה הטעם לזה - אומדנא.
- קובץ ביאורים (שב שמעתא ג): רוב נחשב רק כשכולו בהווה - הגדרה.

יד) חליות

- קובץ הערות (עו): מחלק בין כח האדם לכח המעשה - לא דימוי (חילוק).
- אור שמח (משמע מדבריו אישות יב, שמפריד בין הספק על עדים בחופה לספק על תנאי בחופה): מדמה ביניהם - דימוי.

טו) אין שליחות במצוות שבגופו (תפילין, ברכת כהנים)

- קובץ הערות (עו, לגבי ברכת כהנים): חלות מכח המעשה - הגדרה.
- אור שמח (ריש הלכות שלוחין ושותפין, תוספת טעם): מסתמא רצון הקב"ה שכל אחד יקיים בעצמו - אומדנא.

טז) הפקר מועיל בדיבור בלי מעשה קניין

- ע"פ החזון איש (סוף חו"מ ד"ה כלל): חכמים שיערו שיש דעת גם ללא מעשה - אומדנא.
- עיון בלומדות (ו): מעשה קניין נועד רק להכניס את החפץ לרשות הקונה - הגדרה.

יז) גדר למפרע

- גר"ש שקאפ (כתובות א): רק מכאן ולהבא למפרע, שהרי אי אפשר למסובב לפני הסיבה - סברא בסיסית.
- שאר אחרונים (מוכח מדבריו שם שיש חולקים): למפרע ממש - גזיה"כ ומימרא (משמעות הלשון הפשוטה).

יח) לפני עיוור

- קובץ שיעורים (פסחים צו): מחלק בין הכשלה בעצה להכשלה בעבירה - לא דימוי (חילוק).
- מנחת חינוך (רלב-א): מדמה ביניהם - דימוי.

יט) שיטת ר' עקיבא בתפישת קידושין בעבירה וביוחלט השור

- צפנת פענח (מפענח צפונות ו-ז): ר"ע לשיטתו שהצורה היא העיקר ולא החומר - דימוי.
- שאר המפרשים: לא מדמים - לא דימוי (חילוק).

כ) זיקה ושיעבוד

- המידות לחקר ההלכה (א-כז): היחס בין הזיקה ליבום שווה ליחס בין השעבוד לגבייה - דימוי.
- שאר המפרשים: לא מדמים - לא דימוי (חילוק).

סיום

סיכום חלוקת הסברות

לאחר שסיימת לקרוא את החיבור, והבנת את חלוקת כל הסברות לשמונת הסוגים, נחזור עליהם בקצרה:

(א) חושים, (ב) סברא בסיסית, (ג) אומדנא, (ד) גזירת הכתוב ומימרא, (ה) כלל, (ו) הכללה, (ז) דימוי, (ח) הגדרה.

כעת, כדאי שתבדוק סברות שלא הוזכרו בחיבור, ותיווכח שכל סברא שייכת לאחד משמונת הסוגים הללו. בהמשך לימודך בוודאי תשים לב לחילוקים בחוזק הסברות, להבדלים בין שיטות המפרשים (ובעיקר בין ראשי הישיבות לדורות הקודמים), ולמחלוקות שנובעות מהשיטות השונות.

סוגי החקירות

חלוקת כל החקירות לסוגים שונים, הנדרת כל סוג, המפרשים שדנו בו, המפרשים שמרבים להשתמש בו, הנפק"מ הייחודיות לו ודוגמאות לחקירות השייכות אליו.

יתרון ידיעת הדברים על מתכונת חלקיהם, כפי מחלקותם
וסדרי יחסיהם, מידיעתם שלא בהכחנה, כיתרון ראיתי הגן
המהורר בערוגותיו ומיופה במסילותיו ובשורות מוטעו,
מראיית חורש הקנים והיער הצומח בער כוב (דרך ד'
בתחילת ההקדמה).

הקדמה

החקירות וחלוקתן לסוגים

כדי להעמיק בהבנת הדינים והמושגים בהלכה משתמשים בחקירות. את כל החקירות ניתן לחלק לסוגים שונים. בהקדמה זו נבאר מהי חקירה, ומהי חלוקת החקירות. לאחר מכן נחלק את החיבור לשני חלקים, שבכל אחד מהן נבאר חלוקה שונה: חלק א יעסוק ב"חלוקת ההגדרות", וחלק ב יעסוק ב"חלוקת הקשרים".

חקירות

אמנם אין חילוק מוחלט בין "חקירה" לבין כל שאלה אחרת בהלכה, אך נהוג לכנות בשם "חקירה" שתי אפשרויות (ולפעמים יותר) להבין מהי הגדרתו של הדין (או המושג), מהו טעמו, או מהי מהותו.

הדוגמא, בה נשתמש לאורך כל הקדמה זו, היא החקירה בהגדרת איסור גזל - האם האיסור הוא לגזול מחבירו, כלומר לקחת ממנו חפץ, או שהאיסור הוא שהחפץ יהיה גזול, דהיינו שהחפץ יהיה חסר לחבירו.

התועלת שבחקירה היא הבנה עמוקה יותר של המושג, לאחר שנביא ראיות ונסיק מסקנה מהחקירה. מכל חקירה אפשר להגיע לאחת משש המסקנות הבאות, או לכמה מהן יחד:

א) האפשרות הפשוטה היא להכריע כאחד מהצדדים ע"י ראיות מהגמרא או מהראשונים. בדוגמתנו הביאו ראיה מדברי הגמרא שאסור לגנוב על מנת למיקט ועל מנת לשלם תשלומי כפל (בבא מציעא סא:). מוכח, לכאורה, שהאיסור אינו בחיסרון לחבירו, שהרי כאן לא יחסר לו, אלא האיסור הוא בלקיחת החפץ, ומעשה הלקיחה ישנו כאן (עיון בלומדות יג).

ב) אך בדרך כלל המסקנה היא ששני צדדי החקירה יועילו לנו להבין לעומק מחלוקת בגמרא או במפרשים - שנחלקו בחקירה עצמה, שכל דעה סוברת כאחד מצדדי החקירה. לפעמים גם נגלה שאחד האמוראים או המפרשים הולך לשיטתו במקומות שונים. בדוגמתנו, נחלקו המפרשים במקור האיסור להזיק לחבירו. רבינו יונה (ריש מסכת אבות) כתב שמזיק כלול בגזל, אך הרבה מפרשים אחרים הביאו מקורות אחרים. ואפשר להסביר שזהו שורש מחלוקתם: רבינו יונה סובר שאיסור גזילה הוא על החיסרון לחבירו, והרי גם במזיק יש חיסרון לחבירו, ולכן כלול בגזל. אך שאר המפרשים סוברים שגזילה היא רק הלקיחה מחבירו, ובמזיק הרי לא לקח ממנו כלום, ולכן חיפשו מקורות אחרים לאיסור זה.

ג) באופן דומה, כשהגמרא או המפרשים הסתפקו באיזה דין, נוכל להבין לעומק את הספק באופן שהסתפקו בחקירה עצמה.

ד) וכן יבואר כך ההבדל - בגמרא ובמפרשים - בין ה"א למסקנה: בה"א סברו כצד האחד, ובמסקנה כצד השני.

ה) אפשרות נוספת היא חילוק - כל צד מצדדי החקירה נכון במקרה אחר. בדוגמתנו, יש שחילקו בין איסור גזל לאיסור גניבה, שאיסור גזל הוא בחיסרון לחבירו, ואיסור גניבה הוא בלקיחה ממנו (עיון בלומדות יג).

ו) לעיתים רחוקות נמצא שהם שני דינים, דהיינו ששני צדדי החקירה נכונים יחד. לדוגמא, שבגזל יש את שני האיסורים יחד: גם הלקיחה אסורה, וגם החיסרון לחבירו (צפנת פענח כללי התורה והמצוות ד"ה גזל יב).

הספרים העוסקים בחקירות הם בעיקר ספרי ראשי הישיבות: הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט, ר' אלחנן וסרמן, ועוד.

מספרן של החקירות עצום, שהרי יש מאות מושגים ואלפי דינים, ולפעמים יש אפילו כמה חקירות במושג אחד.

בחיבור זה לא הארכנו בחקירות עצמן, כיוון ששיטת החקירות ידועה בעולם הישיבות. לכן החידוש בחיבורנו הוא בחלוקת החקירות לסוגים:

סוגי החקירות

כל החקירות מחולקות לסוגים שונים, באופן שהחקירות שבכל סוג דומות זו לזו בעומק ההיגיון שבהן. (ובעצם כל הדברים כולם מחולקים כך - בין בכל חלקי התורה, ובין, להבדיל, בכל ענייני החול).

התועלת שבחלוקה זו היא בסדר המחשבותי, והמשיל זאת המידות לחקר ההלכה בהקדמתו לדקדוק של השפה: הרבה בני אדם יודעים לדבר היטב, אף על פי שלא למדו דקדוק. ובכל זאת כשלומדים אחר כך את חוקי הדקדוק מבינים טוב יותר את השפה. כך גם הרבה תלמידי חכמים יודעים הרבה חקירות, ולפעמים אף חוקרים בעצמם, אך אינם מבינים את הדקדוק שלהן - את ההיגיון שממנו הן נובעות. ואם ילמדו זאת, יבינו יותר לעומק את ההגדרות שהם כבר יודעים. וכן יקל עליהם לחקור בעניינים חדשים. ובדומה לדבריו כתבו הרמב"ם (מורה נבוכים ח"א לד, מילות ההיגיון בסופו) והרמח"ל (ספר ההיגיון בהקדמה, דרך ד' בהקדמה, דרך תבונות בהקדמה) בשבח לימוד ההיגיון.

תועלת נוספת היא, שכך יהיה קל יותר למצוא ולהבין נפק"מ, משום שלכל סוג חקירה יש את הנפק"מ (אחת או שתיים) היחודית לו.

בין הספרים העוסקים בחקירות, אנו מוצאים שספרים שונים נוטים לחקור חקירות מסוגים שונים. כך יש הבדל בין סוגי החקירות של ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן), דור הביניים שבין האחרונים לראשי הישיבות (קצות

החושן, קונטרס הספיקות, נתיבות המשפט ואור שמח), המנחת חינוך, והצפנת פענח. כמובן שאין כוונתנו שמפרשים שונים משתמשים בסוגי חקירות מסויימים בלבד, אלא ששיטתם להעדיף חקירות מסוגים אלה.

הספרים העוסקים בחלוקה לסוגים מעטים מאוד, והם הספרים הנוטים אל ההיגיון. מצאנו שלושה ספרים כאלה:

המידות לחקר ההלכה - ספר בעל שלושה כרכים, שכולו עוסק בסוגי הסברות שבכל התורה.

מפענח צפונות - סוגי הסברות שבספרי הרוגאצ'ובר. אך שניהם לא עסקו דווקא בחקירות, אלא בחלוקת כל הסברות לסוגים.

ספר נוסף מדורנו הוא עיון בלומדות - והוא כן עוסק בסוגי חקירות, אך רק בסוגים השכיחים ביותר.

מספר הסוגים תלוי באופן החלוקה (המידות לחקר ההלכה - כ"ג סוגים, מפענח צפונות - כ' סוגים, ועיון בלומדות - ט"ז סוגים). ונפרט כאן בקצרה את חלוקתו של המידות לחקר ההלכה, שהוא ללא ספק הספר המקיף ביותר בנושא זה: סיבה ומסובב, סיבה והעדר סיבה, שתי סיבות, סיבה אריכתא, שתי סיבות המתנגדות זו לזו, היוצאים מן הכלל בסיבה ומסובב, סיבה ומסובב או יסוד ובניין, סיבה ומסובב ועצם והסתעפות של הדבר, במקום העצם, אמצעי ותכלית, מציאות ודין, חיוב ושליה, שלילה והעדר, בעצם ובפועל, פועל פעולה ופועל יוצא, מושג הזמן, עצם ומקרה, מושג בכח, כל העומד, הואיל, ראוי, ברירה ואיגלוי מילתא למפרע, כאילו. הוא האמין בחלוקה זו עד כדי כך, שבהקדמתו כתב שסברא שלא תיכנס בתוך אחד מהסוגים הנ"ל - על כרחך אינה סברא ישרה.

בחיבור זה הבאנו שתי חלוקות חדשות: חלק א - חלוקה לשלושה סוגים ע"פ ההגדרות, חלק ב - חלוקה לשמונה סוגים ע"פ הקשר בין צדדי החקירה. שתי החלוקות הללו שונות, אין קשר ביניהן, והן גם לא סותרות זו את זו. לכן, שני חלקי החיבור אינם קשורים זה לזה, ואפשר לקרוא כל אחד מהם בנפרד, או את שניהם יחד.

בכל אחד מחלקי החיבור פתחנו במבוא, שמבאר את החלוקה. חילקנו כל סוג חקירה לפרק נפרד. הוספנו לכל פרק מקורות, שמות שונים, הספרים הנוטים לשיטת החקירה הזו, ואת הנפק"מ היחודית בתוספת דוגמא לכך. לאחר מכן הבאנו חמש חקירות לדוגמא מאותו סוג חקירה. התחלנו בחקירות שרואים בקלות שהן שייכות לאותו הסוג, והמשכנו בחקירות שצריך קצת יותר להעמיק בהן בשביל לשייך אותן לסוג זה. כדי להדגיש שחלוקת ההגדרות וחלוקת הקשרים אינן קשורות זו בזו, הבאנו לפעמים את אותן חקירות בשני חלקי החיבור, והראנו כיצד אותן החקירות משתייכות לסוגים שונים ע"פ כל חלוקה.

נתחיל בחלוקה הפשוטה יותר, ע"פ ההגדרות.

חלק א – חלוקת ההגדרות

חלוקת כל החקירות לשלושה סוגים ע"פ הגדרות כלליות ופרטיות

מבוא

ביאור חלוקת ההגדרות

כל חקירה, כפי שביארנו בהקדמה דלעיל, היא שתי אפשרויות להגדיר מושג או דין. כעת, נחלק בין שני סוגי הגדרות: הגדרה פרטית, והגדרה כללית. ההגדרה הפרטית מגדירה מהו הדבר עצמו, וההגדרה הכללית מגדירה לאיזו קבוצה הוא שייך (דן בזה הרמח"ל בספר ההיגיון פרקים ג וטז).

למשל, נטילת לולב - הגדרתה הפרטית היא "מצווה ליטול את ארבעת המינים", שהיא מסבירה לנו מהי נטילת לולב. אך הגדרתה הכללית היא "מצוות עשה", שהיא מבארת לנו שנטילת לולב שייכת לקבוצת מצוות עשה. וכן הגבהה - הגדרתה הפרטית היא "שהקונה ירים את החפץ כדי לקנותו", והגדרתה הכללית היא "קניין".

כיוון שכל החקירות דנות בהגדרות המושגים והדינים, נוכל לחלק כך את החקירות, ע"פ ההגדרות שבהן - האם הן פרטיות או כלליות.

נחזור לעיין בדוגמתנו מההקדמה, בה חקרנו מהו איסור גזל - האם האיסור הוא לגזול מחבירו, כלומר לקחת ממנו חפץ, או שהאיסור הוא שהחפץ יהיה גזול, דהיינו שהחפץ יהיה חסר לחבירו.

כעת נבדוק את הגדרותיהן של שני צדדי החקירה הזו: האיסור לקחת מחבירו את החפץ הוא הגדרה פרטית, שהרי איסור גזל הוא האיסור היחיד שדן בחטיפת חפץ. אך האיסור שיחסר חפץ לחבירו - זו הגדרה כללית, שהרי היא כוללת גם את איסור מזיק, לפני עיוור, ועוד. לכן, סוג החקירה כאן הוא "כלל או פרט", דהיינו - צד אחד של החקירה הוא הגדרה כללית, והצד השני הוא הגדרה פרטית.

ע"פ חלוקה זו החקירות מתחלקות לשלושה סוגים: (א) כלל או כלל, (ב) כלל או פרט, (ג) פרט או פרט. ברור שכל חקירה שיש בה שני צדדים חייבת להשתייך לאחד משלושת הסוגים הללו. אמנם, במקרים נדירים יש לחקירה שלושה צדדים, ואף יותר. ובמיוחד השתמש בחקירות כאלו הרוגאצ'ובר, והאריך בזה המפענח צפונות (ג). חקירות כאלו ישתייכו לסוגים נוספים, אך גם הם יהיו בנויים באותה השיטה, כגון "כלל, כלל או פרט". בסוגים אלה נדון בסוף חלק זה - בפרק "חקירות של שלושה צדדים ומעלה", אך נתחיל בחקירות הפשוטות והנפוצות - בעלות שני צדדים בלבד.

(א) כלל או כלל

יש שתי קבוצות שונות של דינים. יש לחקור לאיזו קבוצה שייך הדין (המידות לחקר ההלכה מבוא ד).

משתמשים בחקירות מסוג זה דור הביניים שבין האחרונים לראשי הישיבות (קצות החושן, קונטרס הספיקות, נתיבות המשפט ואור שמח).

נפק"מ יהודית: דיני איזו קבוצה חלים על הדין (עכו"ם, שאין בו דינים שבין אדם לחבירו, האם מותר להכשילו בעבירה: אם דין לפני עיוור שייך לדינים שבין אדם למקום - מובן שאסור להכשילו, אך אם הוא בין אדם לחבירו - מסבירא לכאורה היה צריך להיות מותר).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- לפני עיוור (במכשיל בעבירה) - שייך לדיני בין אדם לחבירו, כי פוגע בחבירו בכך שמכשילו בעבירה, או ששייך לדינים שבין אדם למקום, שפוגע בקב"ה בזה שגורם עבירה (קובץ שיעורים פסחים צה - למקום, מנחת חינוך רלב-א - משמע שלחבירו).

- קידושין - שייך לדיני קניינים, שהאשה קנויה לבעלה, או לדיני איסורין - שאסורה לשאר העולם (קובץ שיעורים ח"ב כז).

- חזקת מרא קמא - מדין חזקה דמעיקרא, שפוסקים לפי העבר שהקרקע היתה שייכת לו, או מדין מוחזק, שנחשב שהוא המחזיק בה, ולא מוציאים מידו (קונטרס הספיקות א-ה: רמב"ן רמ"ה ודעת עצמו - מוחזק, פני יהושע - חזקה דמעיקרא. קובץ שיעורים ח"ב ח: דעת עצמו - מוחזק, קצות החושן - חזקה דמעיקרא).

- הפקר - הוא קניין, שהחפץ כבר אינו של המפקיר, או נדר - שהחפץ עדיין שייך לו ורק נדר לא לעכב אחרים מלקנותו (קצות החושן רעג-א: רש"י ורמב"ם - נדר, תוס' - קניין. יד המלך שלוחין ושותפין בתוספת שבסוף הספר - לכ"ע קניין).

- רשות הרבים - היא הפקר, כלומר אינה שייכת לאף אחד, או שהיא קניין ציבורי, ששייכת לכולם (דבר אברהם ח"א א-ו: רש"י - הפקר, תוס' - ציבורי).

(ב) כלל או פרט

יש קבוצה של דינים. יש לחקור האם הדין שייך לה או שהוא נפרד ממנה (עיון בלומדות א).

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יהודית: האם חלים על הדין דיני הקבוצה (האם הפה שאסר מועיל רק בתוך כדי דיבור, כמו כל מיגו, או לא).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- **הפה שאסר** - שייך לדיני מיגו, שהיה יכול לשתוק, או דין נפרד, שמבטל את דבריו הראשונים (קובץ שיעורים כתובות מג - מחלוקת ראשונים).
- **מקה טעות** - מדין תנאי, שהתכוון להתנות שקונה רק על דעת שהחפץ טוב, או דין נפרד, שלא נחשב לכוונת קניין (שר"ת רעק"א מהדורא תנינא נא - תנאי, שר"ת בית הלוי ח"ג ג ד"ה והנראה - אינו קניין).
- **מסיח לפי תומו** - כלול בדין עדות, או נאמנות בפני עצמה (שר"ת חתם סופר אה"ע ח"ב קלא ד"ה ואב"ע - אינו עדות).
- **תולדות בשבת** - כמו אבות המלאכות, או איסור בפני עצמו (עיון בלומדות א).
- **גזל, גניבה** - יש ביניהם חילוק, שגזילה היא האיסור הכללי שחסר לחבירו רכוש, וכמו מזיק ולפני עיוור, אך גניבה היא איסור פרטי על הפעולה שלוקח מחבירו (עיון בלומדות יג).

(ג) פרט או פרט

יש שתי אפשרויות שונות להבין את הדין. יש לחקור איזו מהן היא הנכונה.

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יחודית: במקרה שיש רק אחת מהאפשרויות (היתה רק דעת לקניין, אך לא מעשה קניין: אם הקניין חל ע"י הדעת - הקניין יכול להועיל, אך אם ע"י המעשה - בוודאי שלא יועיל).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- **קניין** - חל ע"י הדעת לקניין, או ע"י מעשה הקניין, כגון משיכה והגבהה (חזון איש חו"מ כב - דעת, פרי משה קניינים א-ב, עיון בלומדות ו).
- **מיתה** - מציאות בפני עצמה שהוא מת, או שהגדרתו היא שאין חיים, וממילא נחשב למת (מפענח צפונות ו-ג).
- **חצי שיעור אסור מן התורה** (לדעת ר' יוחנן, וכן הלכה) - טעם איסורו משום שאנו חוששים שיאכל עוד חצי שיעור וכך יצטרף לשיעור שלם, או משום שגם בחצי שיעור יש את החומר שהתורה אסרה, וכל משהו ממנו אסור (קובץ שיעורים בבא בתרא שסז).
- **גירושין** - חלים מכך שהאשה מקבלת את הגט לרשותה, כגון ידה, או מכך שקונה אותו ונהייה שייך לה (קצות החושן ר-ה - קבלתו).
- **זיקה** - היבמה עדיין קשורה קצת לבעלה המת, או שכבר קשורה קצת ליבם (אתון דאורייתא ח).

חקירות של שלושה צדדים ומעלה

בדומה לשלושת הסוגים דלעיל, אפשר להגדיר גם חקירות שיש בהן שלושה צדדים או יותר, שארי לכל אחד מהצדדים יש שתי אפשרויות: או כלל, או פרט.

משתמש בחקירות מסוג זה בעיקר הצפנת פענח.

דוגמאות לחקירות מסוגים אלו:

• כלל, כלל, או פרט: ספק ספיקא - (א) רוב - שרוב הסיכויים שמותר, (ב) ספיקא דרבנן, שכל מה שספיקא דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן (לשיטת הרמב"ם וסיעתו), וא"כ ספק ספיקא - שהוא ספק האם יש כאן ספיקא דאורייתא - הוא ספיקא דרבנן, (ג) או שלא נאסר מדין ספיקא דאורייתא, שהתורה אסרה רק בספק יחיד (שר"ת הרשב"א ח"א תא - רוב, גליוני הש"ס כתובות ט. - ספיקא דרבנן, גר"ט כה - לא נאסר).

• פרט, פרט, או פרט: מילה - (א) מצווה למול, דהיינו לבצע את פעולת המילה, (ב) מצווה שיהיה מהול, (ג) או שאסור שיהיה ערל (מפענח צפונות ו-כד).

• כלל, כלל, כלל, או כלל: חזקת בשרות - (א) חזקת הגוף שהאדם היה כשר, (ב) חזקת הדין שדינו היה ככשר, (ג) חזקת אומדנא שמסתבר שהוא כשר, (ד) או רוב - שרוב האנשים כשרים (אפיקי ים ח"א יג - חזקת הגוף, הדין או אומדנא, חלקת יואב פתיחה ליר"ד ב ד"ה הן - רוב).

סיום

סיכום חלוקת ההגדרות

לאחר שסיימת לקרוא את חלק א, והבנת את חלוקת כל החקירות (בעלות שני צדדים) לשלושת הסוגים, נחזור עליהם בקצרה:

(א) כלל או כלל, (ב) כלל או פרט, (ג) פרט או פרט.

כעת, כדאי שתנסה לבדוק חקירות שלא הוזכרו בחיבור, ולהיווכח שכל חקירה שייכת לאחד משלושת הסוגים הללו.

לאחר שסיימת את חלק א, תוכל לקרוא את חלק ב וללמוד על חלוקת הקשרים, שמחלקת את כל החקירות לשמונה סוגים ע"פ הקשר בין צדדי החקירה.

חלק ב – חלוקת הקשרים

חלוקת כל החקירות לשמונה סוגים על"פ הקשר בין צדדי החקירה

מבוא

ביאור חלוקת הקשרים

כל חקירה, כאמור, היא שני צדדים להגדיר מושג או דין. נוכל לבדוק מהו הקשר בין שני הצדדים הללו, כלומר, מה היחס ביניהם. כך נוכל לחלק את כל החקירות לשמונה סוגים, על"פ הקשר שבין הצדדים שבכל אחת מהן: (א) אפשרויות שונות, (ב) חיוב או שלילה, (ג) מה החיוב ומה השלילה, (ד) פעולה או תוצאה, (ה) מה הפעולה ומה התוצאה, (ו) ישיר או עקיף, (ז) פחות או יותר, (ח) כלל או פרטים.

נחזור שוב לדוגמתנו מההקדמה, בה חקרנו מהו איסור גזל - האם האיסור הוא לגזול מחבירו, כלומר לקחת ממנו חפץ, או שהאיסור הוא שהחפץ יהיה גזול, דהיינו שהחפץ יהיה חסר לחבירו.

הקשר בין שני הצדדים הללו הוא פעולה ותוצאה, משום שהחקירה היא האם הדין נאמר על הפעולה או על התוצאה היוצאת ממנה, דהיינו, האם איסור גזל הוא על פעולת הלקיחה, או על התוצאה - שלאחר הלקיחה החפץ חסר לחבירו. לכן, נקרא לסוג החקירה כאן "פעולה או תוצאה".

חקירות שיש בהן שלושה צדדים או יותר, לא יתחלקו בקלות לפי חלוקה זו. אמנם גם חקירה כזו מורכבת בעצם משתי חקירות שונות, שיכולות להשתייך גם לסוגים שונים. לכן חילקנו כל חקירה כזו לשתי חקירות שמרכיבות אותה, הכנסנו כל אחת מהן לסוג החקירה לו היא שייכת, ורק הפננו לפרק בו תוכל למצוא את הצד השלישי.

כמו כן יש להעיר, שחלוקה זו לא תמיד תועיל לשאר השאלות בהלכה שאינן חקירות, דהיינו, שהן לא דנות בהגדרת הדין, אלא רק בפרטים שלו.

כמו בכל חלוקות שונות, אין חלוקת המידות לחקר ההלכה סותרת את חלוקתנו, אלא הן חלוקות שונות על פי כללים שונים. יסוד ההבדל בין חלוקתו של המידות לחקר ההלכה לחלוקה זו הוא שחלוקתו בנויה מן הפרטים אל הכלל, כלומר, הוא לקח הרבה מאוד סברות, דימה אחת לאחת, ובנה מהם קבוצות - כך משמע מהקדמתו, וכך נראה מהחלוקה עצמה. אך החלוקה שבה השתמשנו כאן בנויה מן הכלל אל הפרטים, דהיינו, יש היגיון בחלוקה עצמה, והיא מבוססת על דבריהם של שלושה מספרי המחשבה:

הרמב"ם (במורה נבוכים ריש ח"ב בהקדמה ד"ה ההקדמה הרביעית) חילק את ארבעת סוגי השינויים שיכולים לקרות לחפץ: עצם (חיוב או שלילה, מה החיוב ומה השלילה), כמות (פחות או יותר), איך (אפשרויות שונות), ואנה.

כחלוקתו של הרמב"ם חילק גם הרס"ג (באמונות ודעות עמ' טו), אך הוא פירטם לשישה - את העצם חילק להוויה והפסד, ואת הכמות חילק להקטנה והגדלה.

חלוקה קצת שונה חילק הרמח"ל את ארבעת סוגי החילוקים שבכל דבר (בהקדמתו לדרך ד', ובלשונו: "ראשי המדרגות והמינים - שמונה"): הכל והחלק (פחות או יותר), הכלל והפרט (כלל או פרטים), הסיבה והמסובב (פעולה או תוצאה, מה הפעולה ומה התוצאה, ישיר או עקיף), הנושא והמתחבר.

סוגי השינויים והחילוקים הנוספים שהובאו בספרים אלה ולא הובאו בחיבורנו (אנה, כלומר מקום - ברמב"ם וברס"ג, ונושא ומתחבר - ברמח"ל), אינם שייכים לחקירות, משום שאינם עוסקים בהגדרות.

לפי זה, שמונת סוגי החקירות מחולקים לארבע קבוצות:

א) חקירות שאין בין צדדיהן שום קשר: (א) אפשרויות שונות.

ב) דבר אחד שולל את חברו: (ב) חיוב או שלילה, (ג) מה החיוב ומה השלילה.

ג) דבר אחד גורם לחברו: (ד) פעולה או תוצאה, (ה) מה הפעולה ומה התוצאה, (ו) ישיר או עקיף.

ד) יחס כמותי: (ז) פחות או יותר, (ח) כלל או פרטים.

(א) אפשרויות שונות

יש שתי אפשרויות שונות להבין את הדין. יש לחקור איזו מהן היא הנכונה.

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יחודית: במקרה שיש רק אחת מהאפשרויות (היתה רק דעת לקניין, אך לא מעשה קניין: אם הקניין חל ע"י הדעת - הקניין יכול להועיל, אך אם ע"י המעשה - בוודאי שלא יועיל).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- קניין - חל ע"י הדעת לקניין, או ע"י מעשה הקניין, כגון משיכה והגבהה (חזון איש ח"מ כב: דעת, פרי משה קניינים א-ב, עיון בלומדות ו)¹.
- גירושין - חלים מכך שהאשה מקבלת את הגט לרשותה, כגון ידה, או מכך שקונה אותו ונהייה שייך לה (קצות החושן ר-ה - קבלתו).
- מצוות לא להנות ניתנו - הטעם לדין זה הוא שעשיית רצון השי"ת היא העיקר, ולכן ההנאה טפילה לה ואינה נחשבת, או שהנאה רוחנית ממצוות לא נחשבת כלל להנאה, אלא רק הנאה גשמית (קובץ שמועות חולין לט).
- הרהור כדיבור - לחשוב על המילים בפועל, דהיינו להרהר את המילים אחת לאחת כאילו שאומרן בפה, או לחשוב על משמעות העניין (קהילות יעקב ח"א ד ד"ה ובחידושי).
- חצי שיעור אסור מן התורה (לדעת ר' יוחנן, וכן הלכה) - טעם איסורו משום שאנו חוששים שיאכל עוד חצי שיעור וכך יצטרף לשיעור שלם, או משום שגם בחצי שיעור יש את החומר שהתורה אסרה, וכל משהו ממנו אסור (קובץ שיעורים בבא בתרא שסז)².

(ב) חיוב או שלילה

יש דבר והיפוכו. יש לחקור האם הדבר הוא מציאות בפני עצמו, או שהוא רק שלילת המציאות החפוכה – שכאשר אין את היפוכו הוא נשאר ממילא. כלומר, האם הגדרתו היא חיובית או שלילית (המידות לחקר ההלכה ב, יב, ומפענח צפונות ו).

נקרא גם בשינוי קל - מציאות או העדר.

¹ ובפרק (ז) "פחות או יותר" נביא צד שלישי - חל ע"י שניהם יחד.

² ובפרק (ח) "כלל או פרטים" נביא חקירה אחרת - האם השיעור הוא מציאות אחת כוללת, או שהוא מורכב מפרטים נפרדים. וחקירתנו כאן נובעת מחקירה זו - אם השיעור מורכב מפרטים, אם כן גם בחצי שיעור יש את האיסור אלא רק קטן יותר, כי יש בו חלק מהפרטים. אך אם השיעור הוא מציאות אחת, ממילא בחצי שיעור אינה קיימת כלל, וצריך לומר שטעם איסורו משום חשש.

משתמש בחקירות מסוג זה בעיקר הצפנת פענח.

נפק"מ יחודיות: האם אפשר שיהיו שני הדברים יחד (גם חי וגם מת, כגון שליח כשהאם מתה והוולד חי: אם מיתה היא שלילת החיים - לא יכול להיות גם חי וגם מת, אך אם מיתה היא מציאות נפרדת - אפשר).

וכן להיפך - האם אפשר שלא יהיה אף אחד מהדברים (לא חי ולא מת, כגון בהמה שנשחטה אך עדיין היא מפרכסת: אם מיתה היא שלילת החיים - לא יכולה להיות לא חיה ולא מתה, אך אם מיתה היא מציאות נפרדת - אפשר).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

• **מיתה** - מציאות בפני עצמה שהוא מת, או שהגדרתו היא שאין חיים, וממילא נחשב למת (מפענח צפונות ו-ג).

• **חיתר** - מציאות בפני עצמה, שהתורה התירה לעשותו, או שהגדרתו היא רק שאינו אסור - שהתורה רק לא אסרה לעשותו, וממילא נשאר מותר (המידות לחקר ההלכה ב-כ: דעת עצמו - שלילה, אך מהראשונים שמביא שם משמע שיש חולקים).

• **חושך** - מציאות בפני עצמה, או שהגדרתו היא רק שאין אור, וממילא חשוך (מפענח צפונות ו-ב: מחלוקת גדולה, המידות לחקר ההלכה ב-א: שלילה).

• **כאן נמצא כאן היה** - חזקה בפני עצמה - דין חיובי, או שרק מבטלת את החזקה דמעיקרא (קובץ שיעורים כתובות רסו רסז).

• **הפקר** - רשות בפני עצמה, שהחפץ המופקר שייך להפקר, שיש חפצים ששייכים לו אפילו שאינו אדם, וכמו הקדש, או שהפקר אינו של אף רשות (שו"ת רעק"א מהדורא קמא רכא-ו: משמע שאינו של אף רשות, צפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה הפקר).

ג) מזה החיוב ומזה השלילה

יש דבר והיפוכו. יש לחקור האם צריך שיהיה הדבר, או שאסור שיהיה היפוכו (המידות לחקר ההלכה ב, ומפענח צפונות ו).

זוהי הכפלתו של הסוג הקודם - בסוג הקודם היתה שאלה רק על דבר אחד האם הוא חיובי או שלילי, וכאן יש לנו שאלה על שני הדברים - איזה מהם הוא החיובי ואיזה הוא השלילי.

משתמש בחקירות מסוג זה בעיקר הצפנת פענח.

נפק"מ יחודיות: מה הדין במקרה שיש את שני הדברים (נמצא במקום שנחשב גם ארץ ישראל וגם חוץ לארץ: אם מצווה להיות בארץ - מקיים מצווה, ואם אסור להיות בחו"ל - עובר עבירה).

ומה הדין במקרה שאין את שניהם (נמצא בעבר הירדן, שאין לו מעלת ארץ ישראל אך גם לא נחשב חוץ לארץ: אם מצווה להיות בארץ - לא מקיים מצווה, ואם אסור להיות בחו"ל - עדיין לא עובר עבירה).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- **אֵרֶץ יִשְׂרָאֵל** - מצווה חיובית להיות בארץ, או שאסור להיות בחו"ל (מפענח צפונות ו-ט).
- **טהרה וטומאה** - הטהרה היא המציאות וטומאה היא העדר טהרה, שכל מה שאינו טהור הוא ממילא טמא, או להיפך - שהטומאה היא המציאות, ומה שאינו טמא נשאר טהור (מפענח צפונות ו-ד וצפנת פענח כללי התורה והמצוות ח"ג ד"ה כוונה).
- **הנאי** - מסתמא החלות לא חלה ורק אם התנאי מתקיים היא חלה, או להיפך, שמסתמא החלות חלה ורק אם התנאי מתבטל היא פוקעת. לדוגמא, הרי זה גיטך על מנת שירדו מחר גשמים - האם היא עדיין נשואה לו, ורק אם ירד גשם תתגרש, או להיפך - שהיא כבר מגורשת, ורק אם לא ירד גשם יתבטלו הגירושין, ותישאר נשואה (המידות לחקר ההלכה ב-ב).
- **כוונת הפקר** - כדי להפקיר צריך לכוון בפועל, כלומר לחשוב שרוצה להפקיר את החפץ, או שצריך רק שלא יהיה איכפת לו מהחפץ, וכל חפץ שאינו רוצה בו נעשה ממילא הפקר (אבני מילואים כח-מט: דבר שאינו מקפיד עליו, לדעת עצמו הוא קניין, ולנודע ביהודה הפקר. שערי יושר ה-כג בסופו לדעת הר"ן: מספיק שאינו מקפיד עליו).
- **מילה** - מצווה שיהיה מהול, או שאסור שיהיה ערל (מפענח צפונות ו-כד)¹.

(ד) פעולה או תוצאה

יש מצווה או איסור. יש לחקור האם הם נאמרו על הפעולה או על התוצאה היוצאת ממנה (ספר ההיגיון לרמח"ל ד, ה, המידות לחקר ההלכה א, מפענח צפונות י, יב, עיון בלומדות יג, קובץ שיעורים ח"ב כג-ו, תורת ההיגיון בהלכה (הרב אליעזר ברקוביץ)).

נקרא גם במקומות שונים ובשינויים קלים - סיבה ומסובב, פועל ונפעל, מקור ותולדה, עילה ועלול, אמצעי ותכלית (כשהתוצאה היא העיקר), הכשר לדבר והדבר עצמו (בלשון הגמרא), קום עשה ושב ואל תעשה, גברא וחפצא (בלשון ראשי הישיבות, אמנם משתמשים בלשונות אלו גם במשמעויות אחרות).

משתמש בחקירות מסוג זה בעיקר המנחת חינוך.

נפק"מ יחודיות: מה הדין במקרה שעשה רק את הפעולה (הוליד בנים ומתו: אם המצווה שיווליד בנים - יצא ידי חובה, אך אם המצווה שיהיו לו בנים - לא יצא).

ומה הדין במקרה שיש רק את התוצאה (לא היה לו חמץ גם לפני הפסח: אם המצווה לבער את החמץ - לא ביער, ולא קיים את המצווה, אך אם המצווה שלא יהיה לו חמץ - הרי אין לו, וקיים).

¹ ובפרק **(ד) "פעולה או תוצאה"** נביא צד שלישי - מצווה למול, כלומר פעולת המילה.

במצוות שבתוצאה יוצא ידי חובה גם בלי כוונה וע"י שליח עכו"ם, וכן בעבירות שבתוצאה עובר גם בדבר שאין מתכוון ובמתעסק, כי נחשב שהתוצאה קיימת (קובץ שיעורים ח"ב כג-ו).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- **השבתת חמץ** - מצווה לבער את החמץ, כגון לשורפו, או שיהיה מבוער, כלומר שלא ישאר לו חמץ (מנחת חינוך ט-א: רש"י ורמב"ם - תוצאה, תוס' - פעולה. גר"ח חמץ ומצה א-ג: לרבי יהודה שמצוותו בשריפה - פעולה, לרבנן שבכל דבר - תוצאה. המידות לחקר ההלכה י-ג).

- **מילה** - מצווה למול, דהיינו לבצע את פעולת המילה, או שיהיה מהול, כלומר להגיע לתוצאה (אור זרוע יא - תוצאה. מפענח צפונות ו-כד)¹.

- **גזל, גניבה** - יש ביניהם חילוק, שבגניבה האיסור על הפעולה שלוקח מחבירו, אך בגזילה האיסור על התוצאה שנמצא אצלו רכוש של חבירו (עיון בלומדות יג).

- **חזקה דמעיקרא** - פוסקים שלא נעשתה פעולת השינוי, או שהמצב נשאר כמו שהיה קודם (תוצאה) (המידות לחקר ההלכה ב-יט: רש"י - לא היה שינוי, תוס' - המצב נשאר).

- **הכרעות סותרות בפיקות** - כשיש שתי חזקות שתלויות זו בזו וסותרות זו את זו, פוסקים לפי החזקה של מקור הספק, או לפי החזקה של תולדת הספק. כגון סכין שספק האם כשרה ושחט בה - הולכים אחר חזקת הסכין או חזקת הבהמה, שהספק האם הבהמה כשרה הוא תוצאה של הספק האם הסכין כשרה (שערי יושר ב-א - אחר המקור).

(ה) מנה הפעולה ומנה התוצאה

יש שני דינים יחד. יש לחקור איזה מהם גורם לחבירו. כלומר, האם דין א' גורם לדין ב', או להיפך – דין ב' גורם לדין א' (המידות לחקר ההלכה א-כ).

זוהי הכפלתו של הסוג הקודם, כמו פרקים ב' וג'. שהרי בסוג הקודם היתה לנו שאלה רק על דבר אחד, האם הוא הפעולה או התוצאה, וכאן יש לנו שאלה על שני דברים - איזה מהם הוא הפעולה ואיזה הוא התוצאה.

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יחודית: במקרה שאחד מהדברים לא קיים, האם השני נשאר (יאוש בהקדש, שהקניין פקע: אם הקניין גורם לקדושה - גם הקדושה תפקע ממילא, אך אם הקדושה גורמת לקניין - היא תישאר).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

- **קדושת דמים וקדושת הגוף** - בכל אחת מהן יש שני חלקים: גם קדושה, שהחפץ קדוש, וגם קניין, שהחפץ שייך להקדש. אך יש חילוק ביניהם: בקדושת הגוף כשמקדיש מחיל קדושה על החפץ, והקדושה גורמת לקניין, אך בקדושת דמים הוא להיפך, כשמקדיש מקנה את החפץ להקדש, ואז הקניין גורם לקדושה (קובץ שיעורים קידושין מב).

¹ ובפרק (ג) **"מה החיוב ומה השלילה"** הבאנו צד שלישי - אסור שיהיה ערל.

• **זיקה יבום וחליצה** - הזיקה היא המצב שאשת המת קשורה ליבם ממיתת הבעל ועד היבום או החליצה. חוקרים האם מצב הזיקה מחייב את מצוות היבום או החליצה, או להיפך, שחיוב היבום והחליצה גורם לזיקה (המידות לחקר ההלכה א-כב: לבבלי הזיקה גורמת, לירושלמי היבום והחליצה גורמים. מפענח צפונות י-ד).

• **חוב ממוני** - זכות התובע לקבל את הכסף גורמת לחיוב הנתבע לשלם, או שחיוב הנתבע גורם לזכות התובע (קובץ שיעורים בבא בתרא ב).

• **איסור חפצא ואיסור גברא** (באיסורים, תרומה, נדרים, וטומאה) לשיטת האבני נזר - טעמו של איסור חפצא, כגון האיסור להנות מחפץ שנדר שלא להנות ממנו, הוא כדי שהאדם לא יחלל את קדושת החפץ. אך טעמו של איסור גברא, כגון איסור אכילת נבילות הוא שהחפץ לא יחלל את קדושת האדם (אבני נזר א"ח ח לז-ד, אך האתוון דאורייתא י חולק על הגדרות אלו).

• **טבל ותרומה** - איסור תרומה גורם לאיסור טבל, שהטבל אסור משום שהתרומה מעורבת בו, או שהטבל גורם לתרומה - שהתרומה היא איסור הטבל שנשאר לאחר ההפרשה (אתוון דאורייתא ב, מפענח צפונות י-ו).

ו) ישיר או עקיף

יש פעולה ויש את התוצאה היוצאת ממנה. יש לחקור האם הפעולה עושה ישירות את התוצאה, או שהיא עושה רק פעולה אמצעית והפעולה האמצעית עושה את התוצאה. כלומר, האם דין א' גורם לדין ג', או שדין א' גורם לדין ב', ודין ב' גורם לדין ג' (עיון בלומדות ג).

נקרא גם סיבה קרובה (-ישיר) או סיבה רחוקה (-עקיף).

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יחודיות: במקרה שהפעולה האמצעית לא קיימת (משמוש למאן דאמר שמת לא קונה: אם ירושת משמוש היא דרך המת - אי אפשר לבארה למאן דאמר שמת לא קונה, אך אם היא מהמוריש ישיר לירוש - אפשר).

והאם הפועל שולט על התוצאה (תנאי בחלויות: בחלות שמכח האדם, שהאדם ישיר פועל את החלות בעצמו - יכול לשלוט עליה בהטלת תנאי, אך בחלות מכח המעשה, שהאדם רק עושה את המעשה, והמעשה פועל את החלות - האדם לא יכול לשלוט על החלות ולהטיל בה תנאי).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

• **ירושת א ח** - הירושה עוברת מהמוריש ישיר לאחיו, או מהמוריש לאב וממנו לאח ("משמוש נחלה") (מחנה אפרים זכיה ומתנה מ).

• **מה שקנה עבד קנה רבו** - הנותן מקנה ישר לאדון, או שהנותן מקנה לעבד והעבד מקנה מייד לאדון (עיון בלומדות ג).

• **פסיק רישא** - חיוב בפני עצמו (אפילו שאינו מתכוון), או שבגלל הפסיק רישא נחשב שמתכוון ולכן חייב (קובץ שיעורים כתובות יח: הערך - מתכוון, תוס' - בפני עצמו).

• **רוב** (בירור והנהגה) - הכרעת הספק היא רק הנהגה, כלומר רק על הדין, אך המציאות עדיין מסופקת, או שההכרעה מבררת את המציאות האמיתית וממנה נובעת ההנהגה. כגון רוב חנויות כשרות - האם מותר לאכול את הבשר הנמצא אפילו שיתכן שהוא טרף, או שאנו סומכים שהוא באמת כשר ולכן מותר לאוכלו (קובץ שיעורים בבא בתרא עח: בירור, שערי יושר ג-ג: הנהגה, שב שמעתתא בקובץ שיעורים ח"ב מה-יא: רובא דאיתא קמן הוא הנהגה, ורובא דליתא קמן הוא בירור).

• **סימני גדלות** (סיבה וסימן) - הסימנים - יג שנה ושתי שערות - הם הסיבה לחיוב במצוות, כלומר הם בעצמם יוצרים אותו, או שהם רק סימן, כלומר הם רק ראייה לזה שיש לו דעת, והדעת מחייבת במצוות (סיבה וסימן - המידות לחקר ההלכה ג-כד. בסימני גדלות: צפנת פענח אישות א-ט - לבבלי סיבה, לירושלמי סימן).

ז) פחות או יותר

יש לחקור האם הדין נאמר על חלק קטן, או על חלק גדול יותר (ספר ההיגיון י, המידות לחקר ההלכה ז, ועיון בלומדות ד).

משתמשים בחקירות מסוג זה כל ראשי הישיבות (הגר"ח, הברכת שמואל, ר' שמעון שקאפ, הגר"ט ור' אלחנן וסרמן).

נפק"מ יהודית: לשאר הדבר (האם על בגד הארבע כנפות יש דין עשה דוחה לא תעשה: אם המצוות עשה היא רק בציצית - על הבגד לא יהיה דין עשה דוחה לא תעשה, אך אם המצווה בכולו - לכאורה יהיה על כולו דין דחיה).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

• **ציצית** - המצווה רק על הציצית עצמה, או על כל הבגד (קהילות יעקב יבמות ד: דעת עצמו שרק בציצית, אך מדבריו משמע שיש חולקים).

• **קניין** - חל רק ע"י הרצון לקניין, או גם ע"י המעשה, כגון משיכה והגבהה (חזון איש ח"מ כב ד"ה כלל - רק הדעת, עיון בלומדות ו)¹.

• **רובא דאיתא קמן ודליתא קמן** לשיטת השב שמעתתא - החילוק ביניהם הוא שברובא דאיתא קמן, כגון עשר חנויות בעיר, הרוב נמצא רק לפנינו, שהרי כל החנויות נמצאות בעיר הזאת, אבל רובא דליתא קמן, כגון רוב בהמות כשרות, אינו רק לפנינו, שהרי הבהמות קיימות בכל העולם (קובץ שיעורים בבא בתרא פג)².

¹ ובפרק (א) **"אפשרויות שונות"** הבאנו צד שלישי - חל רק ע"י המעשה.

² ובפרק (ח) **"כלל או פרטים"** נביא את שיטת הקובץ שיעורים, שחולק על הגדרות אלו.

• **חזקה דהשתא** - יש רק חזקה דמעיקרא - הוכחה מהעבר כשיש ספק על העתיד, או גם חזקה דהשתא - הוכחה מהעתיד כשיש ספק על העבר (שב שמעתא ג-טז: רש"י - גם דהשתא, תוס' - רק מעיקרא).

• **מקצת היום ככולו** - מספיק רק חלק מהיום, או שכשיש את מקצתו נחשב כאילו יש את כולו (קובץ הערות יט-א ב).

(ח) כלל או פרטים

יש כמה דברים. יש לחקור האם הם דבר יחיד-כללי, או כמה פרטים נפרדים (מן הכלל אל הפרטים או מן הפרטים אל הכלל) (מילות ההיגיון י, ספר ההיגיון ג, מפענח צפונות ד, ח, ט, טו, יז, יח, יט, עיון בלומדות ב, ה, ו).

נקרא גם בלשון הרואצ'ובר הרכבה מזגית (-כלל) והרכבה שכנית (-פרטים).

משתמש בחקירות מסוג זה בעיקר הצפנת פענח.

נפק"מ יחודית: במעשה שנעשה רק בחלק ממנו, האם משפיע על כולו (שכח לספור את ספירת העומר באחד הימים: אם היא מצווה אחת כוללת - הפסיד את המצווה, ולא יספור בשאר הימים, אך אם הן מצוות נפרדות - בכל שאר הימים שישפור יקיים מצווה).

דוגמאות לחקירות מסוג זה:

• **ספירת העומר** - כל הספירות הן מצווה אחת כוללת, או שכל יום הוא מצווה נפרדות (משנה ברורה תפט-לו).

• **שותפין, יורשין, קניין ציבורי** - זוהי בעלות אחת כוללת של כולם על כל הנכס, או שכל אחד מהם הוא בעלים על חלק מהנכס (קובץ שיעורים בבא בתרא תד: ציבור ויורשין - כוללת, שותפין - חלקים. אבן האזל שכנים ב-י ד"ה איברא: ציבור - כוללת, יורשין ושותפין - חלקים).

• **רובא דאיתא קמן ודליתא קמן** לשיטת הקובץ שיעורים - החילוק ביניהם הוא שברובא דליתא קמן, כגון רוב בהמות כשרות, ידיעתנו היא רק על הכלל, שידוע לנו רק שרובן כשרות, אך אין לנו ידיעה על כל פרה בנפרד. אמנם ברובא דאיתא קמן, כגון עשר חנויות בעיר, יש לנו ידיעה על כל פרט, שעל כל אחת מהחנויות אנו יודעים מה דינה (קובץ שיעורים בבא בתרא פג)¹.

• **חצי שיעור** - השיעור הוא מציאות אחת כוללת, ולכן חצי שיעור מותר מן התורה כי אין בו את מציאות האיסור כלל, או שהוא מורכב מפרטים נפרדים, ולכן גם בחצי שיעור יש את האיסור אלא רק קטן יותר כי יש בו חלק מהפרטים (צפנת פענח הלכות כלאים י-ל עמוד 43, הוא במפענח צפונות יא-ד)².

¹ ובפרק (ז) "פחות או יותר" הבאנו את שיטת השב שמעתא, שחולק על הגדרות אלו.

² ובפרק (א) "אפשרויות שונות" הבאנו חקירה אחרת - האם לדעה שאסור מן התורה טעמו משום שגם בו יש את האיסור, כי יש בו חלק מהפרטים, כדלעיל, או שטעמו משום חשש שיצטרף לשיעור שלם. וחקירה זו נובעת

• לימוד תורה - הכמות היא מציאות אחת כוללת, ולא רק מורכבת מפרטים נפרדים, ולכן הלומד כפליים מחבירו שכרו גדול הרבה יותר, כי אינו רק פעמיים הלימוד המועט אלא מציאות חדשה (תורה אור לחפץ חיים ח - כוללת).

סיום

סיכום חלוקת הקשרים

לאחר שסיימת לקרוא את חלק ב, והבנת את חלוקת כל החקירות לשמונת הסוגים, נחזור עליהם בקצרה:

(א) אפשרויות שונות, (ב) חיוב או שלילה, (ג) מה החיוב ומה השלילה, (ד) פעולה או תוצאה, (ה) מה הפעולה ומה התוצאה, (ו) ישיר או עקיף, (ז) פחות או יותר, (ח) כלל או פרטים.

כעת, כדאי שתנסה לבדוק חקירות שלא הוזכרו בחיבור, ולהיווכח שכל חקירה שייכת לאחד משמונת הסוגים הללו.

לשיטתם

שיטות התנאים והאמוראים
בהלכה, בדרך הלימוד, באגדה ובמשנה

מוכן שלכל אחד ואחד היתה שיטה מיוחדת בכמה פרטים
שבתורה וגם בכללים. ובחברה שהרבה דברים אמר כל
אחד לשיטתו המיוחדת (המידות) לחקר ההלכה, מבוא, א-
(יד).

הקדמה

מקורות ללימוד השיטות, ההסברים לכך והתועלות שבלמוד זה

הספרים שדנו בשיטות התנאים והאמוראים

כבר המשנה והגמרא התייחסו במקומות רבים לשיטתו המיוחדת של כל תנא ואמורא.
ונביא לכך דוגמאות מספר: חמישה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי וכו' הוא היה מונה
שבחן וכו' (אבות ב-), איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים וכו' (גיטין ז.), אמר רבי
יוחנן י"ח ימים גדלתי בין תלמידי רבי אושעיא ולמדתי ליבו וחכמתו של כל אחד ואחד וכו'
ליבו גמר גמרא לא גמר (ערובין נג.), רבה עוקר הרים רב יוסף סיני (ברכות סד.), אמר לו רבי
אלעזר בן עזריה עקיבא כלך לך מדברותיך אצל נגעים ואהלות (חגיגה יד.), שבקיה רבי עקיבא
לחסידותיה, שרגיל לזכות את ישראל (סנהדרין קי: ורש"י), רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע
דמעייני בא גדתא (שבת פט.), פומבדיתא מעיילי פילא בקופא דמחטא (בבא מציעא לח:), רב
חסדא מרתען שפותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע כל גופיה מפלפוליה דרב
חסדא (ערובין זז.).

כמו כן מצאנו כמה וכמה מחברי ספרים שהרבו לדון בשיטות התנאים והאמוראים,
ובניהם: הרוגאצ'ובר, שו"ת אבן הראשה (חיבר קונטרס הדין בזה, כפי שהזכיר שם בהקדמתו בד"ה
וכאשר), מרגליות הים (ר' ראובן מרגליות), ליקוטי שיחות, גליוני הש"ס, גליון הש"ס (שצ"ן
למקומות שונים שנמצאת אותה הלשון, ולפעמים הוא אותו בעל המימרא), האדר"ת (אוצר כתבי האדר"ת
בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות), ברכת כהן (על התורה, לר' שמואל ברוך הכהן דויטש, בקונטרס
מגילת סתרים), רש"צ מרגליות מפרינצי (בהצופה לחכמת ישראל תרפ"ג עמוד 228), רד"ו רבינוביץ
(בהצופה לחכמת ישראל תרפ"ה עמוד 66). במיוחד הרבו לעסוק בשיטות בית הלל ובית שמאי
ובשיטות הבבלי והירושלמי.

הטעם לכך שהיתה שיטה מיוחדת לכל אחד

פרט להסבר הפשוט לכך שלכל אחד היתה שיטה מיוחדת (כדברי המידות לחקר ההלכה, מבוא, א-
יד), אנו מוצאים לכך טעם נוסף ע"פ הקבלה והחסידות, שדבריו של החכם הם באותה
בחינה שבה הוא עובד את הבורא. כגון רבי מאיר שהוא מעולם המחשבה, לכן סובר
שמחשבה מוציאה מידי מעשה (ר' לוי יצחק מברדיטשוב (הובא בתוספות חדשים ריש מסכת אבות).
ומעין זה כתבו המהר"ל (דרך חיים ו-ז עמוד שא-שב ד"ה המח האומר דבר בשם אומרו), וכן הרא"ה קוק (מובא
בקניין תורה לרצ"ה בהוספות למקורות לעמ' נח שורה 33)). אמנם במקרים מסוימים קשה להבין מהו

הטעם שהתנא או האמורא הולך לשיטתו, כמו שהעיר בקונטרס מגילת סתרים (בספר ברכת כהן על התורה) בהקדמתו.

התועלות בלימוד השיטות השונות

מצאנו חמש תועלות בלימוד שיטות התנאים והאמוראים:

(א) התועלת הראשונה היא עמקות ההבנה, שכאשר נוכיח את שיטתו של החכם ממקומות רבים, נבין בכל אחד מהם את סברתו יותר לעומק.

(ב) לעיתים משתמשים בשיטתו של תנא או אמורא במקום מסוים על מנת לבאר את דבריו בסוגיא אחרת, וכבר בגמרא אנו מוצאים את הלשון "לטעמיה" שפירושה הוא "לשיטתו", ויותר מכך אנו מוצאים זאת בראשונים (כגון בר"ן סוף גיטין, תירוצי הרמב"ן בסוגיית שני שטרות היוצאים ביום אחד. דן בזה המידות לחקר ההלכה, מבוא, א-יד והביא את דוגמא זו). וכן מפורשת דרך זו ברש"י (סנהדרין מב.): "מלחמתה של תורה כו' או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא ששמענוהו במקום אחר אומר כך". וכן כתב שו"ת אבן הראשה: "דתנאי ואמוראי הש"ס לטעמייהו אזלי במחלוקתם, והוא רב התועלת כי בזה יתיישבו כמה קושיות וסתירות" (בהקדמה ד"ה וכאשר).

(ג) וכן תהיה תועלת להבנת הסברא הפשוטה, בבחינת יגיד עליו רעו. למשל, במחלוקת המפורסמת שרב אומר הולכים בממון אחר הרוב, ושמואל אומר אין הולכין בממון אחר הרוב - הלומד סוגיא זו יכול לחשוב ששורש מחלוקתם בהבנת דיני ממונות. אך לאחר שאנו מוצאים בחיבור זה שנחלקו בדין רוב לשיטתם גם בתערובת עבודה זרה (זבחים עד.), בהדלקת אש בערב שבת (שבת כ.), ובנפחתה העלייה (בבא מציעא קטז.), שבכל המקומות הללו רב הולך אחר הרוב ושמואל חולק עליו - מסתבר מאוד ששורש מחלוקתם בשאלה כללית בהבנת דין רוב, ולא רק במחלוקת הפרטית בדיני ממונות.

(ד) תועלת נוספת תהיה לזכירת שמות בעלי המימרות, משום שלאחר שנבין למה זוהי שיטתו של בעל המימרא יקל עלינו לזכור את שמו. למשל, קל לזכור שבכל המקומות שנאמר "הלכך נימרינהו לתרוויהר" בעל המימרא הוא רב פפא.

(ה) כידוע, יש הרבה שינויי גרסאות ושיבושים בשמות התנאים והאמוראים. והיו מקרים שקבעו מהי הגרסא הנכונה ע"פ שיטתו של החכם במקומות שונים. לדוגמא, בסנהדרין עב. "מסתברא מילתיה דרב וכו' והאלקים אמר רב וכו'", לגירסת גמרותינו בעל המימרא הזו הוא רבא, ולגירסת המהרש"ל (המובא במסורת הש"ס) הוא רבה. ובספר מרגליות הים (לר' ראובן מרגליות, שם אות טז) הוכיח שגירסת גמרותינו - "רבא" - היא המדויקת, שכן זוהי לשונו של רבא במקומות רבים בש"ס. בדומה לזה, במחלוקת המפורסמת האם הסוכות שהיו לישראל בצאתם ממצרים הן סוכות ממש או ענני כבוד (סוכה יא.), יש שינויי גרסאות (הובאו במסורת הש"ס שם). ובקונטרס מבוא לפרקי דרבי אליעזר (עם פירוש הרד"ל, אות ד) העדיף את הגרסא שרבי אליעזר הוא האומר שעננים ממש היו, משום שזוהי שיטתו בכל התורה לפרש פסוקים כפשוטם.

הפשטנים והמעמיקים

באופן כללי ביותר, ניתן לחלק את כל התנאים והאמוראים לשתי שיטות עיקריות: הפשטנים והמעמיקים. אנו מוצאים שבהרבה ברי-פלוגתא היה אחד מהחולקים פשטן יותר, וחבירו מעמיק יותר. שורש זה מופיע בדורות שונים באופנים שונים: האם להעדיף את הבקיאות או את הפלפול, לפרש פסוקים כפשוטם או בדרך של דרשה, למעט בדרשות או להרבות בהן, להסתכל על החיצוניות הפשוטה או על עומק הפנימיות, להעדיף את הכמות או את האיכות, לדון רק בהלכות מעשיות או גם בפלפולים שאינם למעשה, להתחשב במציאות הגשמית או רק בסברא ובעיקר הדין, לדון רק במה שקרה בפועל או אפילו במה שעתידי לקרות, וכדומה. מעניין, שעל פי רוב פוסקים כשיטה הפשטנית יותר.

חיבור זה

בחיבור זה נראה שלהרבה תנאים ואמוראים יש שיטה עקבית במקומות שונים. וכן לברי-פלוגתא יש יסוד כללי שבו נחלקו בסוגיות שונות.

יש סוגים שונים של "לשיטתו", ובחיבור זה הבאנו את כל הסוגים: לשיטתו בהלכה (כגון האם ללכת ע"פ הרוב), באגדה (כגון האם לקרב גרים), בדרך הלימוד (כגון האם להרבות בדרשות ובפלפולים), באיזה נושא האמורא הרבה לדון (כגון בידיני ממונות), באיזו לשון היה נוקט (כגון בלשון "הלכך", ועל זה כתבו התוס' (כתובות ב: ד"ה פשיט) "כל אמורא היה תופס לשונו").

ספרים שונים כבר דנו בנושא זה, כדלעיל, ובחיבור זה ליקטנו גם את דבריהם (וציינו את המקור), כך שניסינו להקיף כמה שיותר "לשיטתות".

לאחר שתסיים ללמוד את חיבור זה ותזכור את השיטות העיקריות (כגון בית הלל ובית שמאי, רבא ואביי, רבי מאיר, רבי עקיבא, רב פפא), תוכל למצוא כמעט בכל דף בש"ס תנא או אמורא שהולך לשיטתו.

כללי השימוש בחיבור:

א) חילקנו את החיבור לשני חלקים: חלק א - ביאור מחלוקות - עוסק בזוגות של תנאים ואמוראים (כגון בית הלל ובית שמאי, רבי ישמעאל ורבי עקיבא, רבא ואבאי) שנחלקו במקומות שונים לשיטתם. שתי השיטות מסודרות טור מול טור. כדי להקל על השוואות בין שיטות שונות, סידרנו תמיד את הדעה הפשטנית יותר (כגון בית הלל) בטור הימני, ואת הדעה המעמיקה יותר (כגון בית שמאי) בטור השמאלי. את חלק זה סידרנו ע"פ סדר הדורות.

ב) חלק ב - ביאור דעות - עוסק בתנאים ואמוראים בודדים ששיטתם מוכחת מסוגיות שונות, את חלק זה סידרנו לפי האל"ף ב"ת.

ג) במקומות שאותו החכם מופיע בשני החלקים, הפננו מחלק אחד לחבירו.

ד) חלק מהשיטות שהובאו בספר זה לוקטו מספרים אחרים, ובמקרים אלו ציינו זאת.

ה) מימרא שנמצאת זהה בכמה מקומות בש"ס - ציינו רק לאחד מהם.

ו) הבאנו רק שיטה שיש לה לפחות שלושה מקורות.

ז) המקורות שהבאנו לכל שיטה הן רק דוגמאות בודדות על מנת להוכיח אותה, ולא נועדו להקיף את כל המקומות שהוזכרה בש"ס.

ח) חלק מהמקורות שהבאנו אינם ראייה מוחלטת לשיטתו הכללית של אותו התנא או האמורא, ובכל זאת יש בהם תועלת, וכמו שכתב הרב זווין במאמרו לשיטות בית שמאי ובית הלל (לאור ההלכה), וזו לשונו: "בין אותן ההלכות שאביא ישנן גם כאלו, שהקו הזה איננו בולט בהן ביותר, ויש אולי מקום לדון אם זהו באמת יסוד מחלוקתם בהן. לא נמנעתי בכל זאת מלהביא גם אותן. ומשני טעמים: מהצד האחד, אם אין באותן ההלכות כדי יסוד חזק שהקו הזה יתבסס עליו, יש בהן בכל זאת משום סיניג' וסעד לכך, בחינת 'חזי לאיצטרופי'. ומהצד השני הרי אותן ההלכות שהקו הזה מורגש בהן ביותר מפיצות מצידן אור גם על אלו ההלכות 'הקלושות' מבחינה זו, ומוכיחות לנו שאמנם אותו קו 'קלוש' הוא היסודי שבהן, בחינת 'בא זה ולימד על זה'. אלא שאף אם נסיר אי-אלו הלכות מן החשבון, מספיקות הנשארות כדי לקבוע את הקו האמור בשיטות וכו'." ע"כ.

ט) כמובן שאין למדין מן הכללות, ויתכן שבאחד המקומות התנא או האמורא יאמר דבר שהוא נגד שיטתו ברוב המקומות, וכמו שכבר הגמרא הזכירה: שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה, שרגיל לזכות את ישראל, ובאותו המקום לא הלך לשיטתו (סנהדרין קי: ורש"י). וכן מצאנו מקום אחד שבו הלל - הידוע בענוותנותו - התגאה (פסחים סו. מעין זה כתב במאמרי הרא"ה ח"א "לשני בתי ישראל" עמוד 48 ד"ה המדה לעניין שיטות הספרדים והאשכנזים).

י) כמו כן באנו רק להדגיש את נטייתו של התנא או האמורא. למשל, כאשר הבאנו שרבי אליעזר מפרש פסוקים כפשוטם - ברור שאין כוונתנו לומר שהוא לא דורש דרשות מפסוקים, אלא כוונתנו שדרכו לפרש ע"פ הפשט יותר משאר התנאים.

חלק א – ביאור מחלוקות

זוגות של תנאים ואמוראים שנחלקו במקומות שונים לשיטתם

שיטותיהם של תנאים ואמוראים בודדים מבוארות בחלק ב

המחלוקות מסודרות ע"פ סדר הדורות

בית הלל

פוסקים ע"פ המציאות. לכן מתחשבים בצרכים הגשמיים, סוברים שהגשמיות היא העיקר, ופוסקים לפי מה שקרה בפועל.

מתחשבים גם באנשים ובצרכים הגשמיים (ממדת ה חסד - ספרי הקבלה והחסידות, הובאו בספר לאור ההלכה לשיטות בית שמאי ובית הלל)

• מקלים ברוב המחלוקות - מתחשבים באנשים, ולא פוסקים ע"פ חששות (יומא פ.).

• הלל¹ גייר גם את אלו שרצו להתגייר נגד הדין (שבת לא.).

• לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרו בו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים (אבות דרבי נתן ב-ט).

• מותר לשקר בשביל ליפות את המקח בעיני לוקחו, וכן בשביל ליפות את האשה בעיני בעלה - "כלה נאה וחסודה". מתחשבים באנשים (כתובות יז.).

• לעולם יהא אדם ענוותן כהלל - מתחשב באנשים (שבת ל:)².

ובית שמאי

פוסקים ע"פ הסברא. לכן הולכים לפי עיקר הדין, סוברים שהרוחניות היא העיקר, ופוסקים לפי מה שהיה יכול לקרות.

פוסקים ע"פ עיקר הדין (ממדת הגבורה - ספרי הקבלה והחסידות, הובאו בספר לאור ההלכה לשיטות בית שמאי ובית הלל)

• מחמירים ברוב המחלוקות - מסתכלים גם על חששות שיקרו בעתיד (יומא פ.).

• שמאי דחה את אלו שרצו להתגייר נגד הדין (שבת לא.).

• אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר (אבות דרבי נתן ב-ט).

• התורה אמרה "מדבר שקר תרחק" - אסור לשקר בשביל ליפות את המקח בעיני לוקחו, וכן בשביל ליפות את האשה בעיני בעלה. הולכים ע"פ עומק הדין (כתובות יז.).

• ואל יהיה קפדן כשמאי - הולך ע"פ עיקר הדין (שבת ל:)³.

¹ בית הלל הם בשיטת הלל רבן (תוס' יבמות קיז. ד"ה בית הלל).

² ועיין עוד הרבה דוגמאות לענוותנותו, ע"ע.

³ עיין עוד בשיטותיהם התקיפות של [רבי אליעזר](#) ו**רש לקיש** בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של [רבי אלעזר](#)

[ברבי שמעון](#), [רבי אליעזר](#) ו**רבי שמעון** בחלק ב.

בית הלל

ובית שמאי

פוסקים ע"פ מה שקרה (בפועל)¹ (ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמוד 647, הובא בלקט חידושים וביאורים שבת כא:, לאור ההלכה "לשיטות בית שמאי ובית הלל")

- בנרות חנוכה מוסיף והולך כנגד הימים היוצאים, כי הולכים ע"פ הימים שכבר היו במציאות - בפועל (שבת כא:, ומהר"ל חידושי אגדות שם).

- ראש השנה לאילנות בט"ו בשבט, שרק אז הפרי נראה בפועל (ראש השנה ב., ושב"י אורות לטו בשבט א.).

- חושב לשלוח יד בפיקדון פטור, שעדיין לא עשה שום מעשה גשמי בפועל (בבא מציעא מג:).

- שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, שבפועל עדיין לא נגבה (סוטה כה:).

- כתב גט לאשתו ונמלך (התחרט), לא פסלה מן הכהונה, שעדיין לא נתנו לה (גיטין פא:).

- מוציא את אשתו - יבמה שעשה בה מאמר לא נחשבת ככנוסה, שעדיין לא כנסה (יבמות כט:).

- מותר לעשות מעשה בערב שבת שיגרום למלאכה בשבת, כי לא עשה כלום בפועל (שבת יז:).

פוסקים ע"פ מה שהיה יכול לקרות ("בכח")² (ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמוד 647, הובא בלקט חידושים וביאורים שבת כא:, לאור ההלכה "לשיטות בית שמאי ובית הלל")

- בנרות חנוכה פוחת והולך כנגד הימים הנכנסים, כי הולכים ע"פ הימים שעדיין אינם במציאות אלא רק בכח (שבת כא:, ומהר"ל חידושי אגדות שם).

- ראש השנה לאילנות בא' בשבט, שכבר אז הפרי קיים בכח (ראש השנה ב., ושב"י אורות לטו בשבט א.).

- חושב לשלוח יד בפיקדון חייב, שחייב על הבכח - על המחשבה כמעשה (בבא מציעא מג:).

- שטר העומד לגבות כגבוי דמי, שבכח יכול לגבות (סוטה כה:).

- כתב גט לאשתו ונמלך (התחרט), פסלה מן הכהונה, שבכח היה יכול לתיתו לה (גיטין פא:).

- אשתו עימו, רש"י: דמאמר ככנוסה דמיא - דנים ע"פ העתיד, שעתידי לכונסה (יבמות כט:).

- אסור לעשות מעשה בערב שבת שיגרום למלאכה בשבת, כי בכח עשה מלאכה (שבת יז:).

¹ עיין עוד בשיטות **רבי יהושע ואב"י** שפוסקים ע"פ הפועל (ובשיטות החולקות עליהם).

² בשיטות **רבי אליעזר ורבא** שפוסקים ע"פ הבכח (ובשיטות החולקות עליהם) ע"ע בחלק א, ובשיטת **רבי שמעון** שגם הוא פוסק ע"פ הבכח ע"ע בחלק ב.

בית הלל

הגשמייות והכמות הן העיקר (מפענח צפונות א-ג, ולקח טוב המובא בו בהערה ג, משנת הרוגאצ'ובי עמ' 20)

• איבעית אימא כגון דבית הלל רובא הווי (יבמות יד.) - בית הלל סברו שהעיקר היא הכמות, ולכן הלכה צריכה להיות כמותם: הללו אומרים הלכה כמותנו (ערובין יג.).

• ארץ נבראת תחילה ואחר כך נבראו שמים - המציאות הגשמית היא העיקר (חגיגה יב.).

• קצח (ריחו קשה וטעמו טוב (ברכות מ.)) - טמא, וכן למעשרות (עוקצין ג-ו), כי מסתכלים על המציאות הגשמית: הטעם הוא חוש גשמי, והרי טעמו טוב.

עיינן עוד בשיטתו של [הלל](#)

ובית שמאי

הרוחניות והאיכות הן העיקר (מפענח צפונות א-ג, ולקח טוב המובא בו בהערה ג, משנת הרוגאצ'ובי עמ' 20)

• בית שמאי מחדדי טפי (יבמות יד.) - בית שמאי סברו שהעיקר היא האיכות, ולכן הלכה צריכה להיות כמותם: והללו אומרים הלכה כמותנו (ערובין יג.).

• שמיים נבראו תחילה ואחר כך נבראה הארץ - הרוחניות היא העיקר ולא הגשמייות (חגיגה יב.).

• קצח (ריחו קשה וטעמו טוב (ברכות מ.)) - טהור, וכן למעשרות (עוקצין ג-ו), כי מסתכלים על הרוחניות: הריח הוא חוש רוחני, והרי ריחו קשה.

³ יש להעיר שבשאר מחלוקות לא מצאנו לשון "זה אומר הלכה כמותי וזה אומר הלכה כמותי", שכל אחד אמר רק את דעתו, אך הבין שיתכן והלכה כחבירו. אך כאן כל אחד מהצדדים סבר גם שהלכה צריכה להיפסק כמותו: אלה משום הכמות, ואלה משום האיכות.

רבי יהושע

מבית הלל ("בושני מדבריכם בית שמאי" - חגיגה כב:). לכן הוא מיקל יותר, מתחשב במציאות, מעדיף את הכמות, את הפועל¹, ומקרב גרים.

פוסק ע"פ המציאות הגשמית הפשוטה, כבית הלל

- בו ביום מחקו סאה - לא טוב עשו בית שמאי שגזרו י"ח דבר, שהרבו לגזור יותר מדאי, ומקשים על האנשים (שבת קנג:).
- "אחרי רבים להטות" - פוסקים ע"פ רוב הכמות, כבית הלל (בבא מציעא נט:).

- אין משגיחין בבת קול - פוסקים ע"פ העולם הזה (בבא מציעא נט:).
- הערמה מותרת, כי כלפי חוץ לא עבר איסור (שבת קיז:).

- בלילה החמה למטה, שזו המציאות הפשוטה כפי שאנו רואים שהיא יורדת בשקיעה (בבא בתרא כה:).

- העננים באים מהרקיע, שזו המציאות הפשוטה שהם נמצאים בשמיים (תענית ט:).
- מה ראתה אסתר שקראה להמן אל המשתה - "אם רעב שונאך האכילהו לחם" - להיטיב אפילו לשונאים (מגילה טו:).
- יפה אמרת, אלא כן אמרו הלכה - משתמש בלשון עדינה (נזיר ז-ד).

- לא אומרים הואיל, אלא מסתכלים על המציאות העכשווית - הפועל (פסחים מו:).

ורבי אליעזר

מבית שמאי² ("שמותי"³). לכן הוא מחמיר, פוסק רק ע"פ הסברא, מעדיף את האיכות, את הבכח⁴, מרחיק גרים, ואינו מעביר על מידותיו.

פוסק ע"פ הסברא ולא אחר המציאות הפשוטה, כבית שמאי

- בו ביום גדשו סאה - יפה עשו בית שמאי שגזרו י"ח דבר, שפוסקים גם ע"פ חששות שיקרו בעתיד (שבת קנג:).

- חלק על כולם בתנורו של עכנאי, ולא התחשב בכמות הדעות, אלא באיכות של עצמו⁵ כבית שמאי (בבא מציעא נט:).

- משגיחים בבת קול - פוסקים ע"פ השמיים (בבא מציעא נט:).
- הערמה אסורה, כי התכוון לאיסור (שבת קיז:).

- בלילה החמה למעלה (בבא בתרא כה:).

- העננים באים מהאוקיינוס (תענית ט:).

- מה ראתה אסתר שקראה להמן אל המשתה - פחים טמנה לו - רצתה להכשילו (מגילה טו:).

- מה זה עקיבא, אין דנים כאן קל וחומר. וכוונתו כרבי יהושע, אלא בלשון תקיפה יותר (נזיר ז-ד ורע"ב).

- אומרים הואיל, ולא מסתכלים על המציאות העכשווית - בכח (פסחים מו:).

¹ עיין עוד בשיטות בית הלל ואבי שפוסקים ע"פ הפועל (ובשיטות החולקות עליהם).

² בשיטות בית הלל ובית שמאי ע"ע לעיל.

³ וברש"י שבת קל: ד"ה שמותי הביא שני פירושים לכינוי "שמותי": מנודה, או מבית שמאי.

⁴ עיין עוד בשיטות בית שמאי ורבא שפוסקים ע"פ הבכח (ובשיטות החולקות עליהם), ובשיטת רבי שמעון שגם הוא פוסק ע"פ הבכח.

⁵ "אם יהיו כל חכמי ישראל בכך מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכך שניה מכריע את כולם" (אבות ב-יב).

רבי יהושע

- העולם נברא בניסן. דהיינו שדנים לפי הבפועל, שבפועל נברא בניסן (ראש השנה יא. ותוס' שם כז. ד"ה כמאן).
- להתאבל יותר מדאי (על החורבן) אי אפשר - מתחשב באנשים (בבא בתרא ס:).

- מקרב גרים, כהלל** (א. ארזי בספר שנה בשנה תשמ"ו)
- גיר אישה, אפילו שהיא היתה חוטאת (קהלת רבה א-כה).
  - פייס בדברים את עקילס הגר (בראשית רבה ע-ה).

מחלק (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- זכרים עצמם יקרבו עולות ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים וכו' אמר רבי עקיבא רבי יהושע חילק (שקלים יב. במשנה).

- אמר רבי: רבי יהושע חילק (לגבי קטנה שנישאה) (יבמות קח).
- אני לא שמעתי אלא בתולה (נידה ז. במשנה).

רבי אליעזר

- העולם נברא בתשרי. דהיינו שדנים לפי הבכח, שעלה במחשבה ליבראות בתשרי (ראש השנה יא. ותוס' שם כז. ד"ה כמאן).
- אינו מעביר על מידותיו, כבית שמאי (תענית כה:).

- מרחיק גרים, כשמאי** (א. ארזי בספר שנה בשנה תשמ"ו)¹
- נזף באישה שבאה להתגייר, משום שהיא היתה חוטאת (קהלת רבה א-כה).
  - נזף בעקילס שבא להתגייר (בראשית רבה ע-ה).

- מפני מה גרים בזמן הזה מעונים, לפי שאין עושים מאהבה אלא מיראה (יבמות מח:).

- רבי אליעזר הגדול אומר מפני מה הזהירה תורה בגרים, מפני שסורו (יצר ליבו) רע (בבא מציעא נט:).

לא מחלק (השווה את מידותיו)² (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- זכרים ימכרו לצרכי עולות ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים וכו' אמר רבי עקיבא רבי אליעזר השווה את מידותיו (שקלים יב. במשנה).

- אמר רבי: רבי אליעזר השווה את מידותיו (לגבי קטנה שנישאה) (יבמות קח).
- ארבע נשים דיין שעתן: בתולה, מעוברת, מניקה וזקנה (נידה ז. במשנה).

¹ בשיטותיהם התקיפות של [בית שמאי](#) ו**ריש לקיש** ע"ע בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של [רבי אלעזר ברבי שמעון](#) ו**רבי שמעון** ע"ע בחלק ב.

² עוד נחלקו האם לחלק או לחבר - [רבא ואבבי](#), [רב זביד ורב פפא](#). ע"ע.

רבי יהושע

- הרברים נוצרים מהצר (משך חכמה בראשית א-ה)
- העולם נברא מן הצדדין (יומא נד:).
  - העננים באים מהרקיע (צד העולם) (תענית ט:).

עיין עוד בשיטתו של [רבי יהושע](#)

ורבי אליעזר

- הרברים נוצרים מהמרכז (משך חכמה בראשית א-ה)
- עולם מאמצעיתו נברא (יומא נד:).
  - העננים באים מהאוקיינוס (אמצע) (תענית ט:).
  - הוולד נוצר מטיבורו (סוטה מה:).

עיין עוד בשיטתו של [רבי אליעזר](#)

רבי ישמעאל

ורבי עקיבא

ממעט בררשות (דרכי לימוד עמוד 90)

- פשטן - אתא (רבי מאיר) לקמיה וגמר גמרא (ערובין יג.).
- לא דורש אותיות ומילים מיותרות (סנהדרין צא.).
- פרשה שחזרה ונשנתה - רק בשביל דבר אחד שיש בה (סוטה ג. ותוס' שם).
- לומד רק מגזירה שווה מופנית (יומא מה. ירושלמי).
- דורש כלל ופרט (שבועות כו.).
- אין עונשין מן הדין (מכות ה.).
- לא לומד מן הלמד (ירושלמי קידושין א-ב בתחילת המשנה ה.).
- לא דורש וא"ו (סנהדרין נא.).
- והפדה לא נפדתה (שפחה חרופה) - שפחה גמורה, אלא שדברה תורה כלשון בני אדם (כריתות יא.).
- פשטן - כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו וכו' אשרי תלמיד חכם שהוא משמר תלמודו בידו (מדרש משלי י.).
- לא דורש כפילות (ירושלמי שבת יט-ב).
- תנא דבי רבי ישמעאל² יגדיל תורה ויאדיר - נכתבו בתורה דברים שלכאורה מיותרים די להרבות בתורה, אע"פ שאין מה ללמוד מהם (לגבי קשקשת בדגים) (חולין סו.).

מרבח בררשות (דרכי לימוד עמוד 90)¹

- מפלפל - והדר אתא (רבי מאיר) לקמיה דרבי עקיבא וסבר סברא (ערובין יג.).
- דורש אותיות ומילים מיותרות (סנהדרין צא.).
- פרשה שחזרה ונשנתה - כל מילה באה לדרשה (סוטה ג. ותוס' שם).
- לומד גם מגזירה שווה שאינה מופנית (יומא מה. ירושלמי).
- דורש ריבוי ומיעוט (שבועות כו.).
- עונשין מן הדין (מכות יז.).
- לומד גם מן הלמד (ירושלמי קידושין א-ב בתחילת המשנה ה.).
- דורש וא"ו (סנהדרין נא.).
- והפדה לא נפדתה (שפחה חרופה) - חציה שפחה וחציה בת חורין (דורש גם "והפדה" וגם "לא נפדתה" (כריתות יא.).
- דורש "אך", "גם", "את" (בבא קמא מא:).
- דורש כתרי אותיות (מנחות כט:).³

עיין עוד בשיטתו של רבי ישמעאל

עיין עוד בשיטתו של רבי עקיבא

¹ רבנו נחום איש גז, אותו שימש כ"ב שנה, שהיה דורש כל אתים שבתורה (חגיגה יב.). וכן למד עם תלמידו נחמיה העמסוני כ"ב שנה, ולמדו אתים וגמים ריבויין, אכין ורקין מיעוטין (ירושלמי ברכות ט-ה).

² רבי ישמעאל ותנא דבי רבי ישמעאל הם אותה שיטה - תוס' פסחים ה. ד"ה דברי.

³ בענייני הסתכלות לטובה, שגם זה למד מרבנו נחום איש גז, ע"ע.

רבי יהודה

ורבי נחמיה

נחלקו בדיני המשכן

- האם הקרשים היו ישרים או מחודדים (שבת צח:).
- מעשה רוקם ומעשה חושב - ארי מצד זה וארי מצד זה, או ארי מצד זה ונשר מצד זה (יומא עב:).
- רבי יהודה אומר שני מכסאות היו למשכן, רבי נחמיה אומר מכסה אחד היה (שבת כח:).
- מדוע שרפו את החטאת - מפני אנינות שרפה דברי רבי נחמיה, רבי יהודה ורבי שמעון אומרים מפני טומאה (זבחים קא:).
- מה הטעם למחצית השקל - חד אמר משום שחטאו במחצית היום, וחד אמר מפני שחטאו בשש שעות (בחטא העגל) (שקלים ו. לגירסת הירושלמי).
- דברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ - רבי יהודה אומר לא מעכבים, רבי נחמיה אומר מעכבים (יומא ס:).

עייין עוד בשיטתו של [רבי יהודה](#) וכן [במחלוקותיו על רבי שמעון](#)

רבי יהודה

מחשיב את המעשה (החיצונית)

- מעשיהם של רומי נאים, בנו גשרים ושווקים, אפילו שכוונתם לעצמם (שבת לג:).
- הניזקין (שור שהזיק) שלא בכוונה חייב (בבא קמא מד:).
- דבר שאין מתכוון אסור, שמסתכלים על המעשה (שבת כט:).
- מלאכה שאין צריך לגופה (למטרתה) חייב, שפוסקים ע"פ המעשה עצמו (שבת צג:).
- לא דריש טעמא דקרא, אלא לומד מהמילים עצמם (בבא מציעא קטו:).
- לא יבוא עמוני ומואבי, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית - דורש ע"פ הלשון, לשיטתו שלא דריש טעמא דקרא (יבמות עז:).
- אסכרא מתחילה בפה משום שאע"פ שלב מבין, פה מחתך - לא הלב הוא

רבי שמעון

מחשיב את הכוונה (הפנימיות)¹ (קול

הנבואה לרב דוד כהן, ספר שני, מאמר ראשון, אות ח)²

- מעשיהם של רומי רעים, כי כל כוונתם לטובת עצמם, ולא מתחשב במעשים עצמם (שבת לג:).
- הניזקין (שור שהזיק) שלא בכוונה פטור (בבא קמא מד:).
- דבר שאין מתכוון מותר, שמסתכלים על הכוונה (שבת כט:).
- מלאכה שאין צריך לגופה (למטרתה) פטור, שפוסקים ע"פ המטרה ולא ע"פ המעשה עצמו (שבת צג:).
- דריש טעמא דקרא, שפוסקים לפי כוונת הפסוק (בבא מציעא קטו:).
- אשר לא קידמו אתכם בלחם וביין, דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם - דורש ע"פ הטעם, לשיטתו שדריש טעמא דקרא (יבמות עז:).
- מפני מה אמרה תורה ממונם (של עיר הנידחת) אבד - לשיטתו שדריש טעמא

¹ שיטת רבי שמעון להסתכל על הפנימיות (החלק הנסתר - הכוונה) דומה לשיטת רבי מאיר שגם הוא מסתכל על הפנימיות (ע"ע). וכן ידוע שרבי שמעון עסק אף בסתרי תורה וכתב את הזוהר הקדוש. בדרך זו תבואר מחלוקתם (במשנה סוף בבא מציעא קיח:): על ירק שצומח מקרקע של גינה עליונה לאוויר של גינה תחתונה. רבי יהודה אומר שהירק שייך לבעל הגינה התחתונה, שהולך אחר נופו של הירק - החלק הנראה שבו, ורבי מאיר אומר שהירק שייך לבעל הגנה העליונה, שהולך אחר שורשיו של הירק - החלק הנסתר שבו. ובדומה לזה סובר שם גם רבי שמעון (ע"פ רש"י שם).

² ובדומה לזה פוסק ע"פ ה"בכח", כדלקמן בחלק ב.

³ ובלקוטי שיחות ח"ז עמוד 188 כתב שנחלקו לגבי פירוש המילה "לשבות", האם הוא לשבות ממעשה המלאכה או ממטרתה. וקישר זאת לעוד שלוש מחלוקות: (א) דבר שאין מתכוון - הובא לעיל בסמוך (אמנם מחלוקת זו היא בכל התורה ולא רק בשבת, ודנו האחרונים) (פני יהושע שבת מב. וקובץ שיעורים ח"ב כג-ז) האם מקורו של רבי שמעון בכל התורה הוא משבת. (ב) "והשבתי חיה רעה מן הארץ" - לרבי יהודה השבתה היא שמעבירים מן העולם ולרבי שמעון משביתן שלא יזקו (ספרא בחוקותי א). (ג) "תשביתו שאור מבתיכם" - לרבי יהודה השבתתו בשריפה, שלא יהיה קיים בכלל, ולחכמים אף מפורר וזורר לרוח או מטיל לים, שקיים, ורק אינו חשוב (פסחים כא:).

רבי יהודה

- העיקר, אלא המעשים (שבת לג:).
- סמוך לעיר אע"פ שלא התכוון לשבות (ערובין מה. במשנה).
  - בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרויים בנים. דהיינו, תולה במעשים (קידושין לו:).
  - אמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו ערב שבת מביאין לו עריבה ורוחץ ומתעטף (לא מסתפק בהרגשה אלא עושה מעשה) (שבת כה:).
  - אמר רב יהודה אמר רב כך מנהגו ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ומתעטף (לא מסתפק בהרגשה אלא עושה מעשה) (תענית ל:).
  - היה מדבר עימה על עסקי גיטה וקידושה וכו' צריך לפרש (קידושין ו:).
  - שגגת תלמוד עולה זדון, שלא מתחשב בכוונה (אבות ד-טז:).

עיין עוד בשיטתו של רבי יהודה וכן במחלוקתיו על רבי נחמיה

ורבי שמעון

- דקרא (סנהדרין קיב:).
- למה חטאת קודמת לעולה - לשיטתו שדריש טעמא דקרא (זבחים ז:).
  - ראויה היתה בת להיות סוררת ומורה, אלא שגזר הכתוב "בן ולא בת" - לשיטתו שבדרך כלל דריש טעמא דקרא (סנה' סט:).
  - נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור (סנהדרין עט:).
  - שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה (בבא קמא עא:).
  - ההורג את שונאו - תלוי בכוונתו (מכות ט:).
  - הם (שאכלו מסעודתו של אחשוורוש) לא עשו אלא לפנים (מיראה) (מגילה יב:).
  - כל העומד לזרוק כזרוק דמי (פסחים יג:).

עיין עוד בשיטתו של רבי שמעון ובשיטת רבי יוחנן בשם רשב"י

רב

הולך יותר אחר הפשטות, לכן הוא מפרש את הדברים כפשטותם, ובדומה לזה פוסק ע"פ רוב הכמות¹.

- מפרש כפשטותו** - "ממש" (מרגליות הים סנהדרין צג: אות טז - רב אמר סריסים ממש)
- מקום קרוב - קרוב ממש (שבת קנא).
  - משקים טהורים ממש (פסחים טז).
  - מנסך ממש (גיטין נב).
  - ויראם ויקללם (אלישע את הנערים) - ראה ממש (סוטה מו).

הולך אחר הרוב (הכמות)

- עד שיבער רוב כל אחד ואחד - בהדלקת עצים בערב שבת (שבת כ).
- הולכין בממון אחר הרוב (בבא קמא כז).
- גזלן מאימת מותר לקנות ממנו, עד שתהא רוב משלו (בבא קמא קט).
- נפחתה ברובה - בעלייה של בית (בבא מציעא קטז).
- אמרינן איסורא ברובא איתיה גם בעבודה זרה (זבחים עד).
- לא חושש לדעת יחיד (כשהיחיד מחמיר והרבים מקילים) (מגילה יח: ורש"י).

ושמואל

יותר מעמיק ומפלפל, לכן הוא מסביר דברים שלא כפשטותם, ובדומה לזה מחשיב גם את המיעוט².

- לא מפרש כפשטותו** "ממש" (מרגליות הים סנהדרין צג: אות טז - רב אמר סריסים ממש)
- מקום קרוב - לא קרוב ממש - חיישין שמא חוץ לחומה לנו (שבת קנא).
  - משקים טהורים רק מלטמא אחרים, אבל טומאת עצמן יש להן (פסחים טז).
  - לא מנסך אלא מערב (גיטין נב).
  - ויראם ויקללם (אלישע את הנערים) - ראה שכולן נתעברה בהן אימן ביום הכיפורים (סוטה מו).

הולך אחר המיעוט

- שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהם - בהדלקת עצים בערב שבת (שבת כ).
- אין הולכין בממון אחר הרוב (בבא קמא כז).
- גזלן מאימת מותר לקנות ממנו, אפילו מיעוט שלו (בבא קמא קט).
- לא נפחתה ברובה אלא בארבעה (בבא מציעא קטז).
- הנח לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה עד סוף העולם (זבחים עד).
- חושש לדעת יחיד (כשהיחיד מחמיר והרבים מקילים) (מגילה יח: ורש"י).
- קידשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת, חיישין שמא שווה פרוטה במדי - חושש (קידושין יב).
- נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטיך מגורשת, חיישין שמא במי מילין כתבו - חושש (גיטין יט).

¹ ובדומה לזה בית הלל - הפשטנים יותר - הסתכלו על הכמות, [ע"ע לעיל](#).

² ובדומה לזה בית שמאי - המחודדים - החשיבו גם את המיעוט, [ע"ע לעיל](#).

רב

ושמואל

מתרחק מהגויים

• חותם בהבדלה "בין ישראל לעמים" (פסחים קד.).

• לא עבר על גשר שיש בו עכו"ם (שבת לב.).

• לא הולך לבי אבדן, מקום שמתווכחים הגויים עם ישראל (שבת קטז.).

• לא שתי מבי ארמאה (משקים מגולים של הגויים), אמר לא זהירי בגילוי (עבודה זרה ל. ללישנא קמא).

• בניך עולפו וגו' - מה תוא זה כיוון שנפל במכמר אין מרחמין עליו, אף ממון של ישראל כיוון שנפל בידי עובדי כוכבים אין מרחמין עליו (בבא קמא קיז.).

• לא תחנם לא תתן להם חן מסייע ליה לרב דאמר אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו (עבודה זרה כ.).

• מסתפינא מהאי קרא: "ואבדתם בגויים" (מכות כד.).

לא מתרחק מהגויים

• חותם בהבדלה "המבדיל בין קודש לחול" ולא "בין ישראל לעמים" (פסחים קד.).

• לא עבר על גשר שאין בו עכו"ם (שבת לב.).

• הולך לבי אבדן, מקום שמתווכחים הגויים עם ישראל (שבת קטז.).

• שתי מבי ארמאה, נהי דאגילויא לא קפדי, אמנקרותא (ניקיון) מיהא קפדי (עבודה זרה ל. ללישנא קמא).

• דינא דמלכותא דינא³ (בבא קמא קיג.).

• אי אמר מלכותא עקרנא טורי - עקר טורי ולא הדר ביה (אם המלכות תבטיח שתעקור הרים - תעשה זאת, ולא תחזור בה) (בבא בתרא ג.).

• אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם (חולין צד.).

• היה מדבר עם חכם גוי ששמו אבלט (שבת קנו.; ומעין זה בשבת קכט., עיין שם).

נחלקי איזה שם הוא העיקרי ואיזה הוא כינוי (מרגליות הים סנהדרין מד: אות טו⁴)

• חד אמר עכן שמו וחד אמר זמרי שמו (סנהדרין מד:).

• חד אמר נמרוד שמו וחד אמר אמרפל שמו (ערובין נג.).

• חד אמר ערפה שמה וחד אמר הרפה שמה (סוטה מב.).

• חד אמר מחלון וכליון שמן וחד אמר יואש ושרף שמן (בבא בתרא צא:).

עיין עוד בשיטתו של **רב**

עיין עוד בשיטתו של **שמואל**

³ ובדומה לזה דעתו גם לגבי מלך ישראל: כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו, ורב חולק ע"ז (סנהדרין כ:).

⁴ והוכיח ששמואל הוא האומר שהשם שבדברי הימים הוא השם האמיתי, ורב הוא האומר שהשם שבשאר כתבי הקודש הוא השם האמיתי.

רבי אילעא

אמר לרבי חנינא "רחמנא ניצלן מהאי
דעתא" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- לגבי שינוי בגניבה (בבא קמא סה:).
- לגבי מפץ בטומאת מת (שבת פד:).
- לגבי מוציא שם רע (כתובות מה:).

ורבי חנינא

ענה לרבי אילעא "אדרבה רחמנא ניצלן
מדעתא דידך" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת
סתרים, מסורת הש"ס בשלושת המקומות הללו¹)

---

¹ מסורת הש"ס שם ציין לזה בשלושת המקומות הללו, ובכל המקומות הם רבי אילעא לרבי חנינא.

רבי יוחנן

מקרב רשעים וגו' (תפארת יוסף בראשית ב-ו ד"ה ונראה)

• לעולם תהא אימת המלכות עליך דכתיב וכו' וירץ לפני אחאב. וניצבת לקראתו על שפת היאור - מלך הוא והסבר לו פנים (זבחים קב. למסקנה).

• היו לו בנים בהיותו עו בד כוכבים ונתגייר - נחשבים בניו לפריה ולבכורה. גם בנים מגויותו נחשבים לבניו (יבמות סב.).

• ענה לריש לקיש: לא נחא למריהו דאמרת להו הכי (על עם ישראל) אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד (סנהדרין קיא.).

• מיכתב היכי כתבי (בפסק דין במקום שיש מחלוקת הדיינים) זכאי, משום לא תלך רכיל (חושש לרכילות) (סנהדרין ל.).

• אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו (להיות עדי שקר) ? (מכות ה:).

• קירב את ריש לקיש והשיא לו את אחותו (בבא מציעא פד.).

• מזבח מכפר על שבעים אומות (סוכה נה:).

• אין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה ? (מגילה י:).

• היה עומד לפני זקנים גויים (קידושין לג.).

• הפסיק את העשן שעלה מקברו של אלישע בן אבויה (חגיגה טו:).

• נכרים שבחו"ל לאו עובדי כוכבים הם אלא מנהג אבותיהן בידיהן (חולין יג:).

וריש לקיש

תקיף (ובמיוחד נגד רשעים וגו' (תפארת יוסף בראשית ב-ו ד"ה ונראה, יוסף דעת חוברת לט סנהדרין כו. ד"ה ואיקרו)¹

• ויצא מעם פרעה בחורי אף - סטרו ויצא. וניצבת לקראתו על שפת היאור - רשע הוא והעז פניך בו (זבחים קב. למסקנה).

• היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר - לא נחשבים בניו לפריה ולבכורה, כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות סב.).

• הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה לבלי חוק - למי שמשייר אפילו חוק אחד (סנהדרין קיא., ומעין זה שם בעוד שתי מחלוקות דומות ביניהם).

• פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב, משום דמיחזי כשיקרא (מקפיד על האמת ואין כאן רכילות) (סנהדרין ל.).

• הוחזקה היא זו (להביא עדי שקר) (מכות ה:).

• מכונה "תקיפי ארעא דישראל" (מגילה כח:).

• לא דיבר עם רבה בר בר חנה (יומא ט:).

• גער באדם שזמר בשביעית, ולא דן אותו לכף זכות (סנהדרין כו:).

• הרג לודים (רוצחים) (גיטין מז:).

• ישראל עזים שבאומות - מחשיב את העזות והתקיפות (ביצה כה:).

• כינה את רבי חייא בר זרנוקי ואת רבי שמעון בן יהוצדק "רועי בקר" (סנהדרין כו:).

• הקפיד על רבי אלעזר והקשה עליו כ"ד קושיות (מנחות צג:).

¹ בשיטותיהם התקיפות של **בית שמאי ורבי אליעזר** ע"ע בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של **רבי אלעזר ברבי שמעון**, **רבי אליעזר ורבי שמעון** ע"ע בחלק ב.

רבי יוחנן

• מפני מה זכה ירבעם למלכות (סנהדרין קא:), מפני מה זכה עומרי למלכות, מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה (שם קב:).

עייין עוד בשיטתו של רבי יוחנן ובשיטת רבי יוחנן בשם רשב"י ובשיטת רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן וכן במחלוקתיו על רב חסדא

וריש לקיש

• אמר לו הקב"ה למשה: יישר כחך ששיברת את הלוחות - מחשיב את התקיפות (מנחות צט:).

עייין עוד בשיטתו של ריש לקיש

רבי יוחנן

דינים פוקעים מעצמם

- יתיב רב אחא בר רב עויא קמיה דרב חסדא ויתיב ואמר משמיה דרבי יוחנן ענבים שנטמאו דורכן פחות פחות מכביצה ויין כשר לנסכים (פסחים לג:).
- ליטרא בצלים שתיקנה זרעה מתעשרת לפי כולה (נדרים נט:).

- קדשים שמתו יצאו מידי מעילה (מעילה יב:).

- אמר עולא אמר רבי יוחנן תמידין שלא הוצרכו לציבור נפדין תמימים (שבועות י:).

עיון עוד בשיטתו של רבי יוחנן ובשיטת רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן וכן במחלוקתיו על ריש לקיש

ורב חסדא

- דינים לא פוקעים מעצמם (ומשתמש בלשון "מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך")
- מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך, וכי טומאה שבהן להיכן הלכה (פסחים לג: ושם נסמן במסורת הש"ס).

- יתיב רבה וקאמר לה להא שמעתא. אמר ליה רב חסדא מאן צאית לך ולרבי יוחנן רבך, היתר שבהן להיכן הלך (נדרים נט:).

- יתיב עולא (ויש גורסים רבה - שיטה מקובצת) וקאמר לה להא שמעתא. אמר ליה רב חסדא מאן שמע לך ולרבי יוחנן רבך, [וכי] קדושה שבהן להיכן הלכה (מעילה יב:).

- יתיב רבה וקאמר לה להא שמעתא. אמר ליה רב חסדא מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך, וכי קדושה שבהן להיכן הלכה (שבועות י:).

- מקודשת לשני עד ל' יום, ולאחר ל' יום פקעי קידושי שני. יתיב רב חסדא וקשיא ליה, קידושי שני במאי פקעי (קידושין נט:).

עיון עוד בשיטתו של רב חסדא

רב יוסף

לומד רק דינים למעשה

- בצידה - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה (מה איכפת לך משאלה שאינה להלכה למעשה) (שבת קו:).

- בקשירה - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה (שבת קיג:).

- בשויר לעיר בעירוב - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה (ערובין ס:).

- הלכתא למשיחא (סנהדרין נא:).

עיין עוד בשיטתו של [רב יוסף](#)

ואביי

לומד גם דינים שאינם למעשה

- בצידה - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה. גמרא גמור זמורתא תהא (צריך לדעת גם דברים שאינם להלכה למעשה) (שבת קו:).

- בקשירה - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה. גמרא גמור זמורתא תהא (שבת קיג:).

- בשויר לעיר בעירוב - הלכה מכלל דפליגי. מאי נפקא לך מינה. גמרא גמור זמורתא תהא (ערובין ס:).

- הלכתא למשיחא. אלא מעתה שחיטת קדשים לא תיתני (סנהדרין נא:).

עיין עוד בשיטתו של [אביי](#) וכן [במחלוקותיו על רבא](#)

רבא

פשטן, כרב יוסף רבו, שהיה בקי (ספר "אביי ורבא" (הרב מימון), מבוא, סוף אות ב ותחילת אות ג. אך יש שחלקו על הסבר זה). וכן בעניין הלכה שאינה למעשה - רבא כשיטת רב יוסף רבו. וכן בפירוש ברייתות - מפרשן כפשוטן, ואם אי אפשר לפרשן כך - משנה את הגרסא, או מבארן בשיטת תנא בודד.

בקי, פשטן

- למי מברכים. הצביע לתקרה. בוצין בוצין מקטפיה ידיע (פשטות) (ברכות מח).

- אנן כי אצבעתא בקירא לסברא - חולשתנו בסברות (ערובין נג).
- תלמידו המובהק של רב יוסף שהיה בקי, ולכן מכונה "סיני" (ברכות סד).

- אביי ורבא ורבי זירא ורב בר מתנה וכו' דכולהו איפריך (הוריות יד).
- משכבי אשה כתיב, אלא פרט לשקינא לה דרך אברים. מוכיח מהלשון (יבמות נה).
- לעולם ילמד אדם תורה ואחר כך יהגה (ברכות סג).
- ואנן קא מתנינן טובא בעוקצין - מחשיב את הבקיות (סנהדרין קו).

ואביי

מפלפל, כרבה רבו (ספר "אביי ורבא" (הרב מימון), מבוא, סוף אות ב ותחילת אות ג. אך יש שחלקו על הסבר זה). וכן בעניין הלכה שאינה למעשה - אביי לשיטתו כמחלוקתו נגד רב יוסף. וכן בפירוש ברייתות - דוחק פירושים שאינם כפשוטן, ולפעמים גם משתמש לשם כך בלשון "תני", שכוונתה להסביר באופן אחר¹.

מפלפל

- למי מברכים. יצא החוצה והצביע לשמים. בוצין בוצין מקטפיה ידיע (עמקות) (ברכות מח).

- אנן כי סיכתא בגודא לגמרא - חולשתנו בבקיות (ערובין נג).
- תלמידו המובהק של רבה, גדל בביתו (ר"ן נדרים נד), והיה בן אחיו (זבחים קיח: רש"י ד"ה חד). ורבה גם כן היה מפלפל, ולכן מכונה "עוקר הרים" (ברכות סד).
- דאביי לא אפריך - היה מפולפל יותר מכולם (הוריות יד).
- פריצותא אסר רחמנא (בתמיה). מוכיח מהסברא (יבמות נה).
- אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא? בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי, הא גמרא הוא וגמרא לא שמייעא ליה - אדם גדול צריך סברות נכונות, אך לא חייב לזכור הכל (גיטין ו).
- בפומבדיתא מעיילי בקופא דמחטא (ואביי היה בפומבדיתא) (בבא מציעא לח).

¹ "תני" הוא הסבר, ולא שינוי הגרסא - כך הביא השדי חמד (חלק ד, מערכת ת', כלל י"ג, עמוד 530) בשם כמה ראשונים ואחרונים. אמנם מרש"י (סנהדרין י: ד"ה והא עיבור קנני) משמע שהיא שינוי, שהתנא טעה בגרסא ע"י שכחה.

רבא

תולה מחלוקת בשאלות מעשיות,
ולא רק משמעות דורשין (פירוש הפסוקים)

• אבדה (בבא מציעא כז.).

• מצורע (מועד קטן ז:).

• בא על אשה וביתה (סנהדרין עה.).

• צריך שיהיה יום ולילה מן החדש
(בקידוש החודש) (ראש השנה כ:).

מפרש משניות וברייתות כפשוטן (מעין
זה כתב בספר בשמן רענן (ר' בן ציון שפירא) ח"ב
עמוד צא)

• והא כל שלא נהג קתני (כתובות יב.).

• והא סוכת החג בחג קתני (יומא י:).

• והא עיבור קתני (סנהדרין י:).

• מידי כסידרו בערב פסח שחל להיות
בערב שבת קתני (פסחים נח.).

• אם כן מאי אבל (בבא בתרא ד.).

• והא פטרו אינהו קתני (בכורות ד.).

• אטו אחד מארבע בנזק קתני ואחד
משמונה בנזק קתני (בבא קמא מו:).

• והא מדקתני סיפא ובשוק לא יעשה כן
מכלל דרישא לאו בשוק עסקינן (חולין מא:).

• מכדי התירו קתני, מה לי לצורך גופו מה
לי לצורך מקומו (שבת כג:).

• הא מני רבי שמעון היא (זבחים צז:).

• מקשה מלשון הברייתא: אי "יגיד עליו
רעו" מאי זהו דקתני, ליתני וכו', ליתנינהו

וכו' (בבא מציעא לא:; בבא בתרא יט., עבודה זרה
עו., יבמות לא: ושם נסמן במסורת הש"ס).

ואביי

תולה מחלוקת במשמעות דורשין
(פירוש הפסוקים), ולא רק בשאלות
מעשיות (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני
ביקורת לסדרי הדורות)

• משמעות דורשין איכא בינייהו (בבא
מציעא כז:).

• משמעות דורשין איכא בינייהו (מ"ק ז:).

• משמעות דורשין איכא בינייהו (סנהדרין
עה:).

• משמעות דורשין איכא בינייהו (ראש
השנה כ:).

דוחק בלשון המשניות והברייתות
פירושים שאינם כפשוטן (מעין זה כתב
בספר בשמן רענן (ר' בן ציון שפירא) ח"ב עמוד צא)

• תני כל שנהג (כתובות יב.).

• כי פליגי בשאר ימות השנה (יומא י:).

• תני קידוש החודש (סנהדרין י:).

• הכי קאמר כסידרו בחול (פסחים נח:).

• הכי קאמר וכן סתם גינה ובמקום שנהגו
לגדור בבקעה (בבא בתרא ד:).

• הכי קאמר כהנים ולוויים פטורין בהמתם
מקל וחומר (בכורות ד:).

• חצי נזק - אחד מארבעה בנזק, ורביע
נזק - אחד משמונה בנזק (בבא קמא מו:).

• רישא בגומא שבשוק (חולין מא:).

• התירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך
גופו (שבת כג:).

• מאי אין טעונים וכו' (זבחים צז:).

• "יגיד עליו רעו" - כל ברייתא הביאה רק
חלק מהדין, ומסברתנו נלמד מאחת על

חבירתה (ב"מ לא:; בבא בתרא יט., עבודה זרה
עו., יבמות לא: ושם נסמן במסורת הש"ס¹).

¹ בכל מקום שנאמר "יגיד עליו רעו" אביי הוא בעל המימרא, ורבא חולק עליו.

רבא

• מתניתין קשיתיה - מדקדק לבאר את המשנה ע"פ הנוסח שלה (ב"מ כו.; ערובין פח.; מנחות יא., קג., יבמות כד.; נדרים ה:)¹.

כשאי אפשר לפרש ברייתות ומשניות כפשוטן, הוא משנה את הגרסא

• ותסברא מתרצתא ה יא (זבחים עה., בבא קמא סח.).

• חסורי מחסרא והכי קתני (גיטין י:).

פוסק ע"פ מה שיכול לקרות (בעתיד, "בכח")²

• שדה שאינה עשויה לבורות, לא יסמוך בור לחצר חבירו, שמא חבירו יחפור (בכח) (בבא בתרא יז:).

• בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה, כיוון דאילו הו ליא זוזי (בכח) הוה מסליק ליה בזוזי אשתכח דהשתא קא קני (פסחים לא.).

• יאוש שלא מדעת הווי יאוש, דלכי ידע דנפל מיניה (בעתיד) מיאש וכו' מהשתא הוא דמיאש (בבא מציעא כא.; קובץ שיעורים ח"ב יז-ה).

• פשע בה ויצאת לאגם ומתה כדרכה, רבא משמיה דרבה אמר פטור, מאי טעמא דאמרין מלאך המוות מה לי הכא ומה לי התם (גם) אלו היתה במקום אחר היתה מתה (בבא מציעא לו:).

• אומרים שני הואיל (פסחים לח.).

• כל שאילו מהלך לא קנה (משום חצר המהלכת), עומד ויושב נמי לא קנה (אע"פ שבפועל לא הלך) (בבא קמא יב.).

ואבוי

דוחק בלשון המשניות והברייתות פירושים שאינם כפשוטן

• קתני יחיד דומיא דציבור (זבחים עה.).

• תני עדו (גיטין י:).

פוסק ע"פ מה שקרה (בהווה, בפועל)³

• שדה שאינה עשויה לבורות, מותר לסמוך, משום שעדיין חבירו לא חפר (בפועל) (בבא בתרא יז:).

• בעל חוב למפרע הוא גובה, כיוון דמטא זימניה ולא פרעיה (בפועל) איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא ברשותיה הוה קאי (פסחים לא.).

• יאוש שלא מדעת לא הווי יאוש, דהא לא ידע דנפל מיניה (בהווה) (בבא מציעא כא.; קובץ שיעורים ח"ב יז-ה).

• פשע בה ויצאת לאגם ומתה כדרכה, אבוי משמיה דרבה אמר חייב, מאי טעמא דאמרין הבלא דאגמא קטלה (בפועל מתה מהאגם) (בבא מציעא לו:).

¹ ציין לזה אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות.

² בשיטות **בית שמאי** ו**רבי אליעזר** שפוסקים ע"פ הבכח (ובשיטות החולקות עליהם) ע"ע בחלק א, ובשיטת **רבי שמעון** שגם הוא פוסק ע"פ הבכח ע"ע בחלק ב.

³ עיין עוד בשיטות **בית הלל** ו**רבי יהושע** שפוסקים ע"פ הבפועל (ובשיטות החולקות עליהם).

רבי

• סובר כרבי זירא שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו: אילם ואילמת שחלצו חליצתן פסולה כי אינם ראויים לקרוא (יבמות קד:), אישה תדיח בית קמטיה במים כדי שיהיה ראוי לביאת מים בטבילה (נידה סו:), מביא ראייה שחרש לא יכול להפר נדרים לאשתו כי לא ראוי לשמיעה (נדרים עג.)⁴.

כשיש שלושה חלקים, הראשון קשור לשני והשני שלישי, אך הראשון לא קשור לשלישי (תוס' מנחות פ: ד"ה כולהו, וסיים ששם אין לדמותם)

• אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהן וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני: הביא קרבן על ראשון - ראשון ושני מתכפרין שלישי אינו מתכפר, הביא קרבן על השלישי - שלישי ושני מתכפרין ראשון אינו מתכפר, הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולן (שבת עא.).

• עישרון שחילקו ואבד אחד מהן והפריש אחר תחתיו ונמצא הראשון והרי שלושתן מונחין בביסא (כלי שבוללין בו מנחות): נטמא אבוד - אבוד וראשון מצטרפי מופרש אין מצטרף (שהרי לא הופרש על מנת להצטרף עם האבוד), נטמא מופרש - מופרש וראשון מצטרפין אבוד אינו מצטרף, נטמא ראשון שניהן מצטרפין (מנחות כד:).

• הפריש תודתו ואבדה וחזר והפריש אחרת תחתיה ואבדה וחזר והפריש אחרת תחתיה ונמצאו הראשונות והרי שלושתן עומדות: נתכפר בראשונה - שניה אינה טעונה לחם (לפי שהיא חליפתה) שלישית

ואביי

כשיש שלושה חלקים, שלושתם קשורים זה לזה, אפילו הראשון והשלישי (תוס' מנחות פ: ד"ה כולהו, וסיים ששם אין לדמותם)

• אפילו הביא קרבן על אחד מהן נתכפרו כולן (שבת עא.).

• אפילו נטמא אחד מהן שניהם מצטרפין (מנחות כד:).

• אפילו נתכפר באחת מהן שתיהן אין טעונות לחם (מנחות פ:).

⁴ מסורת הש"ס שם ציין למימרא של רבי זירא "כל הראוי וכו'", ובשליש מהמקומות רבא סובר כמותו.

רבא

טעונוה לחם (לפי שאינה חליפין), נתכפר בשלישית - שניה אינה טעונוה לחם ראשונה טעונוה לחם, באמצעית - שתיהן אין טעונוה לחם (מנחות פ:).

מחלק

- כרמלית מאי וכו', היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה (שבת יא:).
- על מנת שתאכלי בשר חזיר מהו וכו', אפשר דאכלא ולקיא (גיטין פד:).
- יבם מאי וכו', אמר קרא והיה הבכור, הווייתו כבכור ואין חלוקתו כבכור (בבא בתרא יב:).
- נראה בו מאי, עביד איניש דסייר ארעיה ולא זבין (בבא בתרא מא:).

עיין עוד בשיטתו של [רבא](#)

ואביי

לא מחלק, ונוקט בלשון "היא היא"² (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- כרמלית מאי, אמר אביי היא היא (שבת יא:).
- על מנת שתאכלי בשר חזיר מהו, אמר אביי היא היא (גיטין פד:).
- יבם מאי, אמר אביי היא היא (בבא בתרא יב:).
- נראה בו מאי, אמר אביי היא היא (בבא בתרא מא:).

עיין עוד בשיטתו של [אביי](#) וכן [במחלוקותיו על רב יוסף](#)

² עוד נחלקו האם לחלק או לחבר - [רבי יהושע ורבי אליעזר](#), [רב זביד ורב פפא](#). ע"ע בחלק א.

רב זביר

מחבר (לא מחלק)

- זה החזיק באילנות וזה החזיק בקרקע - זה קנה אילנות וזה קנה קרקע (לא מחלק את הקרקע עצמה) (בבא בתרא לז).
- אמר לא תימרו ליה - הא אמר לא תימרו ליה (בבא בתרא לט. ועוד מקרה דומה שנחלקו בו שם).
- המוכר שלא באחריות - אפילו נמצאת שאינה שלו אינו חוזר עליו (בבא בתרא מד:).
- המוכר בית לחבירו ואמר לו על מנת שדיוטא העליונה שלי - דיוטא העליונה שלו, שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא (רש"י: שתהא דיוטא העליונה שלי לגמרי לעשות בה חפצי אף להוציא ממנה זיזין). שייכת לו לגמרי (בבא בתרא סג:).
- מועד למינו מסתמא הווי מועד לשאינו מינו (בבא קמא לז).

רב פפא

מחלק¹

- זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי קרקע (מחלק את הקרקע עצמה) (בבא בתרא לז).
- ליה לא תימרו, לאחרני אמרו להו (בבא בתרא לט. ועוד מקרה דומה שנחלקו בו שם).
- בא בעל חוב וטרפה אינו חוזר עליו, נמצאת שאינה שלו חוזר עליו (בבא בתרא מד:).
- המוכר בית לחבירו ואמר לו על מנת שדיוטא העליונה שלי - דיוטא העליונה שלו, שאם רצה לבנות עליה על גבה בונה (רש"י: כולי האי לא אהני תנאי לשייר מקום ממה שמכר). שייכת לו רק לעניין בנייתה (בבא בתרא סג:).
- מועד למינו מסתמא לא הווי מועד לשאינו מינו (בבא קמא לז).
- אביי ורבא דאמרי תרווהו מקיפין בקנה (מדמים נקבים שונים). אמר רב פפא לא אמרן אלא באותה חוליא (טבעת שבקנה) אבל מחוליא לחוליא לא (חולין ג).

עיין עוד בשיטתו של [רב פפא](#)

¹ עוד נחלקו האם לחלק או לחבר - [רבי יהושע ורבי אליעזר](#), [רבא ואבאי](#). ע"ע בחלק א.

אמימר ורב אשי

הקלו ועשו מעשה (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

• הוו יתבי, אייתו קמייהו ירק חי קודם ארבע שעות וכו', אכול (ברכות מד:).

• הווי יתבי, אייתו לקמייהו ברדא וכו', משו (רחצו פניהם) (שבת נ:).

• אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, אייתי אריסיה תמרי ורימוני ושדא קמייהו וכו', אכלי (בבא מציעא כב:).

עיינ עוד בשיטתו של [אמימר](#) ובשיטתו של [רב אשי](#)

זמר זוטרא

החמיר ולא עשה מעשה (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

• לא אכיל וכו', דאמר רבי יצחק אסור לאדם שיאכל ירק חי קודם ארבע שעות (ברכות מד:).

• לא משא וכו', סבר לה כי הא דתניא וכו' אם בשביל ליפות אסור (שבת נ:).

• לא אכיל (מחשש גזל) (בבא מציעא כב:).

ירושלמי

נשאר במסקנה מסוימת

• קול מראה וריח אין בהם מעילה (ירושלמי סוכה ג-ג, כג; הובא גם בתוס' פסחים כו. ד"ה מעילה).

• לרבי יהודה בודקים חמץ שלוש פעמים (ירושלמי פסחים א-ג, ג).

• מצה שהיא פת עבה פירושה עבה טפח (ירושלמי פסחים ב-ד, יח).

• מניין שספק נפשות דוחה את השבת וכו'. חלל עליו שבת והוא יושב ומשמר שבתות הרבה (ירושלמי יומא ח-ה, מא).

• אי זהו קטן (שפטור מסוכה) וכו' רבי יוחנן אמר כל שהוא ניעור משנתו וקורא "אימא" (ירושלמי סוכה ב-ט, יא).

• יוצאין במצה עבה עד טפח כלחם הפנים (ירושלמי פסחים ב-ד בסופה, יח).

• המוציא מחבירו עליו הראיה נלמד מהפסוק "מי בעל דברים יגש אליהם" (ירושלמי סנהדרין ג-ח).

• מתופרי יריעות למד רבי יהודה (את איסור העברה ברשות הרבים) שהיו מזרקין את המחטין אלו לאלו (ירושלמי שבת יא-א בסופה, סה).

• דין טומאת התהום נלמד מהפסוקים "דרך רחוקה" ו"כי ימות" (ירושלמי פסחים ז-ז, נא).

• בראש השנה שחל בשבת לא תוקעים בגלל שכתוב אחד אומר "יום תרועה" וכתוב אחד אומר "זכרון תרועה" (ירושלמי ראש השנה ד-א, יח).

ובבלי

דוחה את מסקנת הירושלמי ומביא מסקנה חדשה¹

• מביא את דין זה, דוחה אותו, ומסיק שבריש יש מעילה (אם לא נעשתה מצוותו) (פסחים כו).

• מביא את פירוש זה, דוחה אותו, ומסיק שגם לרבי יהודה בודקים רק פעם אחת (פסחים י).

• מביא את פירוש זה, דוחה אותו, ומפרש שיש הרבה חררים יחד (פסחים לז).

• מביא את טעם זה, דוחה אותו, ומסיק שמקורו מהפסוק וחי בהם ולא שימות בהם (יומא פה).

• מביא את גדר זה, דוחה אותו, ומסיק שקורא "אימא אימא" (סוכה כח).

• מביא את דין זה, דוחה אותו, ומסיק שחוששים שתחמיץ (פסחים לז).

• מביא את הפסוק הזה, דוחה אותו, ומסיק שמקורו מסברא (בבא קמא מו).

• מביא את מקור זה, דוחה אותו, ומסיק שמקורו מהלכה למשה מסיני (שבת צו).

• מביא את פסוקים אלו, דוחה את הלימוד מהם, ומסיק שמקורו מהלכה למשה מסיני (פסחים פא).

• מביא את פסוקים אלו, דוחה את הלימוד מהם, ומסיק שמקורו מדרבנן, מגזירה דרבה שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים (ראש השנה כט).

¹ ונראה שהטעם לזה הוא שהבבלי נחתם לאחר הירושלמי.

ירושלמי

- מנלן שאין קידושין תופסין בכל העריות, והלכה והיתה לאיש אחר - פרט לפרשת עריות (ירושלמי יבמות נז).
- המשנה "כל שעה שמותר לאכול (חמץ) מאכיל לבהמה" היא כרבי מאיר (ירושלמי פסחים ב-א, י).

- מחשיב בעיקר את קיום התורה למעשה
- לא מאריך בפלפול שאינו להלכה (תקלין חדתין שקלים תחילת יח).
- קורא למשנה "הלכה" (מלשון "הלכה למעשה").
- זריזות מביאה לידי נקיות וכו' (ולא הביא "תורה מביאה לידי זהירות") (שקלים סוף פרק ג, ט).
- אמר הקב"ה לדוד, חביב עלי צדקה ומשפט שאתה עושה (קיום התורה) יותר מן הקורבן (שקלים סוף פרק ב, ח).
- מביא שרשב"י עסק בתורה ולא הפסיק לקריאת שמע ולתפילה, ומקשה עליו באריכות שהרי צריך ללמוד על מנת לעשות (ומתרג' (ברכות א-ב בסופה, ח).
- חטאם של בני עלי יתכפר בתפילה (ולא מזכיר תורה) (ירושלמי ראש השנה ב-ה, יג).

מסביר את המושגים

- פחות מג' כסתום (ירושלמי ערובין א-ט, י).
- אין יצר הרע תאב אלא לדבר שהוא אסור לו (יומא ו-ד, לד).
- אין עבירה מצווה (ירושלמי שבת יג-ג, עב).
- מפני שהיא נראית כדופן עקומה (ירושלמי סוכה א-יא, ז).
- נשענים בבהמה או אין נשענים בבהמה (בשבת) (ירושלמי ביצה ה-ב, כ. ומראה הפנים שם ביאר שהיא אותה מחלוקת כמו בבבלי).

ובבלי

- מביא את דרשה זו, דוחה אותה, ומסיק שהוקשו כל העריות לאחות אישה (קידושין סז).
- מביא את פירוש זה, דוחה אותו, ומסיק שהיא כרבן גמליאל (פסחים כא).

- מחשיב את לימוד התורה
- מאריך בפלפול גם אם אינו להלכה.
- קורא למשנה רק "מתניתין" (מלשון שינון).
- תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות (עבודה זרה כ).
- אמר הקב"ה לדוד, טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה (לימוד התורה) מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני (שבת ל).
- מביא שרשב"י עסק בתורה ולא הפסיק לתפילה, ולא מקשה על זה (שבת יא).
- חטאם של בני עלי יתכפר בתורה, ויש אומרים בתורה ובגמילות חסדים (ראש השנה יח).

קורא למושגים בשמות בלי להסבירם

- לבוד (ערובין ד).
- פיתו בסלו (יומא סז).
- מצווה הבאה בעבירה (סוכה ל).
- משום דופן עקומה (סוכה יז).
- צדין אסורין או מותרין (בשבת) (שבת קנד).

ירושלמי

- אפילו חסיד שבחסידיים אין ממנין אותו אפיטרופוס על עריות (ירושלמי כתובות א-ח).
- רואה את הכותל כגמום (ירושלמי שבת יא-ג, סו.).

- לא מזכיר מושגי גרמא** (תורת ההיגיון בהלכה (הרב אליעזר ברקוביץ) סיכום ד)
- גם הירושלמי סובר שגרמא בנזיקין פטור, אך לא הביא את המושג "גרמא בנזיקין פטור".
  - גם הירושלמי הביא שלדעת רבי מאיר חייב, אך לא קורא לזה "גרמי" אלא "קנסא דרבי מאיר".
  - שתי פעולות שיוצרות יחד תוצאה אחת נחשבות כשאר תערובת של איסור והיתר.
  - דורש את הפסוק "כל מום" לדרשה אחרת, וא"כ לשיטתו אין מקור לאיסור גרמא במום בכור.
  - יתכן שאת דין גרם כיבוי בשבת הירושלמי מבין באופן שונה מהבבלי.

- ישראלים היו הורגים זה את זה**
- ויש אומרים שהיו הורגים זה את זה בכשפים (כהנים גדולים בבית שני) (יומא א-א, ד:).
  - אין מייחדין ליה עימיה דו קטל ליה (לא מייחדים את הכהן הגדול עם הכהן שהפרישו תחתיו, שמא יהרגנו) (יומא א-א, ה.).
  - תלמידי בית שמאי עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל (שבת א-ד, ט.), אמנם דנו המפרשים האם הוא כפשוטו (קרוב העדה, תולדות יצחק ופני מאיר על הירושלמי שם, תוס' עבודה זרה לו. ד"ה והתנן, וגיטין לו: ד"ה אלא)).

ובבלי

- אין אפיטרופוס לעריות (כתובות יג:).
  - חוקקין להשלים (שבת ז:).
- מזכיר מושגי גרמא** (תורת ההיגיון בהלכה (הרב אליעזר ברקוביץ) סיכום ד)
- גרמא בנזיקין פטור מדיני אדם (בבא בתרא כב:).
  - רבי מאיר מחייב בגרמי (בבא קמא ק:).
  - שתי פעולות שיוצרות יחד תוצאה אחת נקראות "זה וזה גורם" (פסחים כו:).
  - אסור לגרום מום בכור, שנאמר "כל מום".
  - גרם כיבוי בשבת - מחלוקת תנאים (שבת קכ:).
- ישראלים לא היו הורגים זה את זה¹**
- מביא רק שכל הכהנים הגדולים לא הוציאו את שנתם, אך לא מזכיר שהיו הורגים (יומא ט:).
  - לא מביא חשש כזה.
  - מביא רק שנעצו חרב בבית המדרש, אך לא מזכיר שהיו הורגים (שבת יז:).

¹ אמנם לגבי תלמידי חכמים דווקא בארץ ישראל היו נוחים זה לזה, ובבבל לא היו נוחים זה לזה (סנהדרין כד:).

ירושלמי

• מלמד שהיתה טומאה קשה להן משפיות דמים לגנאי (יומא ב-א, י:), שלא הקפידו על שפיות דמים (פני משה שם, ומעין זה בקרבן העדה שם) (לאחר שכהן אחד דקר את חברו בסכין). דהיינו, פשוט לירושלמי ששפיות דמים היתה זולה בעיניהם.

דן רק ע"פ הנגלה והמציאות הגשמית

• ריח של קודש אין בו מעילה (כיוון שהריח אינו מציאות גשמית) (הובא בתוס' פסחים כו. ד"ה מעילה).

• בירושלמי לא חששו לקרוא בשמות רשעים (חומות ירושלים (בת חילת הירושלמי) סוף שער י הביא דעה כזו. וכן בירושלמי יומא סוף פרק ג לא הוזכר האיסור).

• רוב הרפואות בו הן ע"פ הטבע (חומות ירושלים (בתחילת הירושלמי) שער ט).

• בארץ ישראל לא חששו לזוגות (פסחים קי:).

• האגדות שמובאות בו מובנות כפשוטן (חומות ירושלים (בתחילת הירושלמי) שער ט).

• אסור ללמוד אגדות וכן אסור לכותבן, שמא ימשכו אחריהן ויפסיקו ללמוד הלכות (ירושלמי שבת טז-א, עט:). אמנם באגרות ראי"ה ח"א קג כתב שדווקא הירושלמי פוסק יותר ע"פ האגדה.

תפילה יכולה לשנות את המציאות

• דבית ינאי אמר ביושבת על המשבר, הא קודם כן יצלי (יתפלל שתלד זכר) (ירושלמי ברכות ט-ג, סו:).

ובבלי

• איבעיא להו שפיות דמים הוא דזל וכו' או דלמא שפיות דמים כדקיימא קיימא וכו'. תא שמע וכו' שמע מינה שפיות דמים הוא דזל (יומא כג:). דהיינו, באותו מעשה הבבלי מסתפק האם שפיות דמים היתה זולה בעיניהם או לא (אמנם מסיק שבאמת שפיות דמים היתה זולה).

דן גם ע"פ הנסתר והמופשט²

• ריח של קודש יש בו מעילה (ואע"פ שריח אינו מציאות גשמית) (פסחים כו:).

• אסור לקרוא בשמות של רשעים (יומא לח:).

• רבו בו סגולות ורפואות שמועילות בכח הנסתר (חומות ירושלים (בת חילת הירושלמי) שער ט).

• בבבל חששו לזוגות (פסחים קי:).

• יש בו אגדות עם מליצות עמוקות שאינן מובנות כפשוטן (חומות ירושלים (בתחילת הירושלמי) שער ט).

תפילה אינה יכולה לשנות את המציאות

• לאחר ארבעים יום אי אפשר להתפלל "שתלד אשתי זכר" (ברכות ס:).

² ומעין זה מצינו שעין הרע שכיחה בבבל ולא בארץ ישראל (ירושלמי שבת יד-ג, עה:).

ירושלמי

- שלא יקדמנו אחר בתפילה וכו' אפילו כן לא קיימה (ע"י התפילה יכול לקדש אישה, אלא שהזיווג לא יתקיים) (ירושלמי ביצה ה-ב).
- חטאם של בני עלי יתכפר בתפילה (ירושלמי ראש השנה ב-ה, יג).

משתמש בלשון חיוב

- היד שולטת (שיכולה ליגוע בו) (ירושלמי שבת ג-א).
- נכנס לאור ויוצא (חסין מהאש) (ירושלמי שבת נו-:).
- ציץ בזווית (שאינו על מצחו של הכהן הגדול) (ירושלמי חגיגה ב-ד, יב-:).
- דברים שנאמרו בפה בפה (ירושלמי מגילה כח-:).
- כלה מפני האיבה (מותרת לרחוץ ביום כיפור) (ירושלמי יומא ח-א בסופה, לט-:).
- אין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח (ירושלמי סוכה ה-א, כב-:).

ובבלי

- לא תיבעי רחמי הכי, אי חזיא לך לא אזלא מינך ואי לא כפרת בה' (ע"י התפילה אי אפשר לקדש אישה) (מועד קטן יח-:).

- חטאם של בני עלי יתכפר בתורה, ויש אומרים בתורה ובגמילות חסדים (ולא מזכיר תפילה) (ראש השנה יח-:).

משתמש בלשון שלילה (לאותו דין או מושג)

- אין היד סולדת (שלא נרתעת ממנו) (שבת מ-:).
- אין האור שולט בו (אינו נשרף) (שבת פא-:).
- ציץ אינו על מצחו (של הכהן הגדול) (פסחים עז-:).
- דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב (גיטין ס-:).
- כלה כדי שלא תתגנה על בעלה (יומא עח-:).
- אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצווה (שבת ל-:).

חלק ב – ביאור דעות

תנאים ואמוראים בודדים ששיטתם מוכחת מסוגיות שונות
שיטותיהם של זוגות של תנאים ואמוראים שנחלקו מבוארות בחלק א
שמות התנאים והאמוראים מסודרים ע"פ סדר האל"ף ב"ת

אביי

"הלכך" (מרגליות הים סנהדרין מב. אות טו)

- הלכך נימרינהו מעומד - בברכת הלבנה (סנהדרין מב.).
- הלכך האי מאן דצמיד (סנהדרין סה.).
- הלכך האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה בנגהי דארביסר - לפני בדיקת חמץ (פסחים ד.).
- הלכך האי מאן דאית ליה סעודא ליכליה ביממא (יומא עד:).
- הלכך צריך לקהויי (פסחים קטז:).

דן בענייני ממונות

- איזה דג לקנות (בבא מציעא עט:).
- אריס (חגיגה כה:).
- האי מאן דמוקים אפוטרופא (כתובות קט:).
- איזהו רשע ערום (כתובות צה:).
- לכבס בגד לבן יותר קשה מלכבס בגד צבוע (שבת יט:).
- גודשא תילתא (הגודש שמתווסף מעל כלי הוא שליש מנפח הכלי) (שבת לה:).
- שמע מינה כליא דתנור טפח למאי נפקא מינה למקח וממכר (בבא בתרא כ:).
- אמר אביי כי תניא ההיא בדנחתומין דתנור דידן כי כירה דנחתומין. תוס': ונפק"מ למקח וממכר (בבא בתרא כ: ותד"ה תנור).

אוסף שיטות, ובעיקר חכמים שונים שאמרו שיטה אחת¹

- כולוהו סבירא להו מה שאדם מתבייש לא מטלטל (שבת סה:).
- כולוהו סבירא להו אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (קידושין סב:).
- כולוהו סבירא להו מוכר כל תשמישיו עימו (בבא בתרא עח:).
- כולוהו סבירא להו מראה מקום הוא לו (בבא בתרא קסה:).
- כולוהו סבירא להו זה מחשב וזה עובד (זבחים מז:).
- כולוהו סבירא להו חמץ בפסח אסור בהנאה (פסחים לב:).

¹ בדומה לזה מצאנו שגם רבי יוחנן מאחד שיטות, ע"ע.

- אמרו דבר אחד המזיק פטור על רווח (בבא קמא נט.).
- כולן שיטה אחת נזיר חוטא (גדרים י.).
- מנקיט חומרי מתנייתא (שבת קלח.).
- רבי אלעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוא בחדא ופליג עליה בחדא (שבת מד.).
- רבי אלעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוא בחדא ופליג עליה בחדא (ערובין יד.).
- מסקא מדאבוא ומדרבנן (זבחים כד.).

"לייט עלה אביי" (מסורת הש"ס קידושין לג: ¹)

- אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה. לייט עלה אביי (קידושין לג:).
- קוצץ אדם דקל במועד אע"פ שאין צריך אלא לנסורת שלו. לייט עלה אביי (מועד קטן יב:).
- לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו (ברכות לט.).
- לייט עלה אביי ואיתימא רב יוסף אהא דרב (שמיקל בגבולות בבל ליוחסין) (קידושין עא:).
- לייט עלה אביי ואיתימא רב יוסף אהא דרב (שחותם בהבדלה "מקדש ישראל") (פסחים קד:).

עיינ עוד בשיטתו של אביי [במחלוקותיו על רב יוסף](#) וכן [במחלוקותיו על רבא](#)

אימון של אביי

רפואות

בדומה לברוריה, שאינה מוזכרת בענייני הלכה אלא באגדה ².

- רפואות למילה ולולד (שבת קלד.).
- רפואות ללב (ערובין כט:).
- רפואות בקשרים ובמניינים (שבת סו:).
- מאכלים בריאים לילדים (יומא עח:).

רבי אליעזר

מתרחק מהגויים (א. ארזי בספר שנה בשנה תשמ"ו)

- וחסד לאומים חטאת - כל צדקה וחסד שעושים אומות העולם חטא הוא להם, שאינם עושים אלא להתגדל בו (בבא בתרא י.).
- כל הגויים אין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין קה.).
- טוב עשו בית שמאי שגזרו י"ח דבר, שחלק מהם הוא התרחקות מהגויים (שבת קנג:).
- פרת חטאת אינה נלקחת מן הגויים, וכן היה פוסל בכל הקורבנות (פרה - פרה ב-א, שאר קורבנות - עבודה זרה כג.).
- ספר תורה שכתבו נכרי ישרף (גיטין מה.).

¹ מסורת הש"ס שם ציין לזה, וכשליש מהמקומות הוא לגבי אביי.

² ע"ע.

- קנסו את מי שנעשה אריס לגוי, שיתחייב במעשרות ובשביעית (ירושלמי חלה ד-ד).¹

מעניש, מדבר בלשון תקיפה²

כבית שמאי, שהרי הוא מתלמידיהם ("שמות")³. ודומה לסעיף הקודם, שהיה תקיף.

- אמר לרבי עקיבא משחיטה הקשית, בשחיטה תהא מיתתך (פסחים סט.).
- נפל על פניו אחרי שנידוהו ורבן גמליאל מת (בבא מציעא נט:).
- הוי זהיר בגחלתן (של חכמים) שלא תיכווה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב וכל דבריהם כגחלי אש (אבות ב-טו).
- אמר לפני מותו לתלמידיו שימותו מיתה משונה משום שלא למדו ממנו (סנהדרין סח.).
- לא מעביר על מידותיו (תענית כה:).
- הללו בעלי מארה (ביצה טו:).
- צא ובדוק בתועבות אימך (מגילה כה:).
- אמרו לו והלא אנשי כפר תמרתא שביהודה היו אוכלין אותן (את הזרזיר). אמר להם אף הן עתידין ליתן את הדין וכו'. אמרו לו והלא אנשי גליל העליון אוכלין אותו (את סנונית לבנה). אמר להם אף הן עתידין ליתן את הדין (חולין סב:).
- יקוב הדין את ההר ותביא חטאת שמינה (אשה שניסת ע"פ בית דין) (יבמות צב:).
- ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים (ירושלמי סוטה ג-ד).

מכשירי הדבר (האמצעים) נחשבים כמו הדבר בעצמו

- מכשירי מילה דוחים את השבת (שבת קל:).
- מכשירי לולב, שופר וכו' דוחים את השבת (שבת קלב:).
- מכשירי קורבן דוחים את השבת (פסחים סט:).
- מכשירי אוכל נפש נעשים ביום טוב (שבת קלז:).

חשיבות הלימוד מרב

- מעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, כרבו רבן יוחנן בן זכאי (סוכה כז: כח:).⁴
- חייב אדם לשנות לתלמידו ארבע פעמים (ערובין נד:).
- "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" צא ואמור להם אל תחושו למניינכם מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו עד הלכה למשה מסיני וכו' (ידיים ד-ג).
- אמר ליה לא שמעתי. אמר ליה וכו'. אמר ליה ברית הן הן הדברים שניתנו מסיני (לאחת הגרסאות) (פסחים לח:).
- לא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת (סנהדרין סח:).

¹ בעניין יחסו של רבי אליעזר לגרים, ע"ע בחלק א.

² בשיטותיהם התקיפות של **בית שמאי** ו**ריש לקיש** ע"ע בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של **רבי אלעזר ברבי שמעון** ו**רבי שמעון** ע"ע בחלק ב.

³ ככלל רבי אליעזר המשיך את דרכו של שמאי, כמו שהארכנו בחלק א, ע"ע.

⁴ בעניין זכרונו של רבי אליעזר מצאנו שנאמר עליו שהוא בור סוד שאינו מאבד טיפה (אבות ב-ח) וכן בעניין זה נאמר עליו שהוא מכריע את כל חכמי ישראל (שם ע"פ רע"ב).

- אמר לרבי עקיבא: שלך קשה משלהן (המיתה שלך תהיה קשה משל חברך), מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שימשתיני היית למד תורה הרבה (סנהדרין סח. ורש"י).
- הוי מתחמם כנגד אורן של תלמידי חכמים (אבות ב-טו).

מפרש פסוקים כפשוטם

- ודומה לסעיף הקודם, שמחשיב את הלימוד מהרב, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם (פרקי דרבי אליעזר עם פירוש הרד"ל, קונטרס מבוא לפרקי דרבי אליעזר, אות ד).
- אביה ואמה ממש (יבמות מח.).
  - זונה כשמה (יבמות סא.).
  - כסותה כמשמע (כתובות מג.).
  - רפידים כשמה (סנהדרין קו.).
  - ראשו יהיה פרוע - כפשוטו, גידול שער (מועד קטן טו.).
  - ועשתה את ציפורניה - תקוץ, כמשמעו (יבמות מח.).
  - דברה תורה כלשון בני אדם (יבמות עא.).

עונה בלשון חיובית במקום שלילית

- פלוני מהו לעוה"ב. שמא לא שאלתוני אלא על וכו' (יומא סו.).
- מהו שאפרוש סדין. אין לך כל שבט ושבט שלא העמיד וכו' (סוכה כז.).
- שמא לא שמעת אלא לעניין שבת (שבת נב.).

עיין עוד בשיטתו של רבי אליעזר [במחלוקותיו על רבי יהושע](#)

רבי אלעזר

גדלות

- גדול המעשה יותר מן העושה (בבא בתרא ט.).
  - גדול העושה צדקה יותר ממשוה רבנו (בבא בתרא ט.).
  - גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות (ברכות לג.).
  - גדולה תפילה יותר ממעשים טובים, גדולה תענית יותר מן הצדקה, גדולה תפילה יותר מן הקורבנות (ברכות לב.).
  - גדולה דעה ניתנה בין שתי אותיות (סנהדרין צב., אך בברכות לג. הגרסא "רבי אמ").
- "תברא מי ששנה זו לא שנה זו"¹ (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים, גליון הש"ס כתובות עה:)
- שבת צב., כריתות כד.; חולין טז., מח.; בבא קמא מח.; בבא מציעא פב:

¹ במקומות רבים רבא חולק על האומר "תברא", ע"ע [רבא](#).

רבי אלעזר בן עזריה

"שבעים שנה" (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצריים בלילות (ברכות יב:).
- ימות המשיח שבעים שנה (סנהדרין צט:).
- סנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית (מכות ז:).

רבי אלעזר ברבי שמעון

מעניש, תקיף¹

- מחי רבי אלעזר ומסי רבי שמעון (שבת לג:).
- תופס גנבים ומוסרם למלכות (בבא מציעא פג:).
- כמה מכוער אדם זה, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך (תענית כ:).
- בנו של רבי שמעון בר יוחאי - שגם הוא מעניש² - ולמד עימו י"ג שנה במערה (שבת לג:).

רבי אמי

"לא סיימיה קמיה" (לפני רבי אמי)

- ורביא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו (את הצדקה). ורבי אמי דאיכפד הוא דלא סיימיה קמיה (לא אמרו לו שלעניי עכו"ם חילקן רבא) (בבא בתרא י:).
- אהדרוה לקמיה דרבי אמי. אמר להו לא סיימיה קמי דקטן הוא (בבא מציעא מ:).

אמימר

"אמר ליה רב אשי לאמימר וכו' אמר ליה (אמימר לרב אשי) לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי" (מסורת הש"ס ערובין קב: ³)

- אמר ליה רב אשי לאמימר דרב הונא מאי. אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (כתובות צז:).
- אמר ליה רב אשי לאמימר הא דרב נחמן מאי (בגוד או אגוד). אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (בבא בתרא יג:).
- אמר ליה רב אשי לאמימר והא דאביי מאי. אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (בבא בתרא קסה:).

¹ בשיטותיהם התקיפות של בית שמאי, רבי אליעזר וריש לקיש ע"ע בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של רבי אליעזר ורבי שמעון ע"ע בחלק ב.

² ע"ע.

³ מסורת הש"ס שם ציין לזה, וביותר ממחצית המקומות אומר זאת אמימר לרב אשי.

- אמר ליה רב אשי לאמימר הא דרב מאי (בספק דרוסה). אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (חולין נג:).
- אמר ליה רב אשי לאמימר הא דרב נחמן מאי (בסימן אחד בעוף). אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (חולין סב:).
- אמר ליה רב אשי לאמימר בעורר או בעומד למאי נפקא מינה לכדרב יוסף. אמר ליה לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי (כתובות פג:).

עיינ ערך בשיטתו של אמימר במחלוקתיו על מר זוטרא

רב אשי

מקשר בין מחלוקות

- רב ושמואל בפלוגתא דרבי אליעזר ורבנן קמיפלגי (ערובין סח:).
- האי תנא הוא דחמירא עליה שבת כעבודה זרה (ערובין סט:).
- כמחלוקת בעדות כך מחלוקת בחמץ (פסחים יב:).
- לעולם דמית אחר חצות, ורבי שמעון היא דאמר אין בעלי חיים נדחין (ואביי, רב שרביא ורבינא תירצו שם בדרכים אחרות) (פסחים צח:).

פורץ פירכא על קל וחומר

- ומה אמה עברייא שאינה נקנית בביאה נקנית בכסף זו (אישה) שנקנית בביאה אינו דין שתיקנה בכסף וכו' אמר רב אשי משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא (קידושין ד:).
- ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה זו (אישה) שנקנית בכסף אינו דין שתיקנה בביאה וכו' אמר רב אשי משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא (קידושין ד:).
- אין לי אלא בחלב אימו, בחלב אחותו גדולה מניין וכו' אמר רב אשי משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא (חולין קיד:).
- מן הבהמה להוציא את הרובע והנרבע והלא דין הוא וכו' אמר רב אשי משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא (תמורה כח:).
- אין לי אלא בחלב אימו היא עצמה בחלבה מניין וכו' אלא אמר רב אשי משום דאיכא למימר מה לפרי עם פרי שכן גופים (חולין קיד:).
- מניין לבשר בחלב שאסור וכו' אמר רב אשי משום דאיכא למימר נבילה תוכיח (חולין קטו:).

"שתי תקנות חור" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- כתובות יב, גיטין מז, מנחות נב, יומא כב.

"בישראל מומר" (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- סיפא בישראל מומר (לגבי עבודת כוכבים) (סנהדרין סא:).
- לא תימא אימר אלא ודאי ישראל מומר הוה ופלא לה ברצון (עבודה זרה נד:).
- הכי קתני הכל שוחטין ואפילו ישראל מומר (חולין ג:).
- התיר עצמו למיתה קאמרת, אין לך מומר גדול מזה (חולין מא:).

"דייקא נמי דקתני"

- ברכות כו., חולין יג., יח.
- מתניתין נמי דייקא (גיטין כד.).

"זהא דרב אשי ברוחא (ויש גורמים "ברוחא") היא" (ציין לזה מסורת הש"ס פסחים יא.¹)

- בבא בתרא קמה, זבחים ק.; בבא מציעא עא.; יבמות כא., מנחות סח. צה.; פסחים יא.

עיין עוד בשיטתו של רב אשי במחלוקותיו על מר זוטרא

בן עזאי

לימוד תורה

- נפשי חשקה בתורה (ולכן לא נשא אישה) (יבמות סג.).
- חייב אדם ללמד את ביתו תורה (סוטה כ.).
- הווי זהיר בדברין מבטלה (אבות דרבי נתן א-ד.).

בני רבי חייא

נפוק לקרייתא (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- ברכות יח.; ביצה ט.; נידה כד.

ברוריה

אגדתא

בדומה לאימו של אביו, שאינה מוזכרת בענייני הלכה אלא ברפואות ושאר ענייני העולם הזה.²

- יתמו חטאים ולא יתמו חוטאים (ברכות י.).
- גלילי שוטה, אל תרבה שיחה עם האשה (ערובין נג.).
- בעטה בתלמיד ששנה בלחש, ואמרה לו: ערוכה בכל ושמורה - אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת (ערובין נג.).

רבן גמליאל

מקפיד על כבוד התורה

- ציווה על רבי יהושע לעמוד, בסוגיית תפילת ערבית רשות או חובה (ברכות כח.).

¹ כמחצית מהמקומות שמשפט זה מובא, הוא על רב אשי.

² ע"ע.

• ציווה על רבי יהושע לבוא במקלו ובתרמילו ביום כיפור שחל להיות בחשבוןנו (ראש השנה כה.).

- מכונה "תקיפי קמאי" (סנהדרין יא: ורש"י שם).
- אמר לקב"ה: לא לכבודי אלא לכבודך עשיתי (בבא מציעא נט:).
- שם שומר לבית המדרש, שמי שאין תוכו כבודו לא יכנס (ברכות כח.).
- משמת רבן גמליאל בטל כבוד התורה (סוטה מט.).

לא מקפיד על כבוד עצמו

- כשמת, ציווה שיקברוהו בכלי פשתן, כדי שיתרגלו לקבור בתכריכים זולים (כתובות ח:).
- אמר לקב"ה: לא לכבודי אלא לכבודך עשיתי (בבא מציעא נט:).
- גם כשהעבירוהו מן הנשיאות, לא מנע עצמו מבית המדרש (ברכות כח.).

"עדיין צריכין אנו למודעי וכו' רבי אלעזר המודעי אומר וכו'"¹

- מה ראתה אסתר שזימנה את המן (מגילה טו:).
- ראובן חטא (שבת נה:).
- צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת (בבא בתרא י:).
- ובגפן שלושה שריגים (חולין צב.).

רב הונא

הלכה באחרים (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- ברכות ט: , כט: , מז: , פסחים לט: , שבועות לה:

הלל

עניו

- לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהיה קפדן כשמאי, והמעשים בשלושה שבאו להתגייר (שבת לא:).
- לא הקפדן מלמד (אבות ב-ו).
- דאישתמש בתגא חלף - המשתמש בכבוד התורה יחלוף מן העולם (אבות א-יג).
- מקדימין דברי בית שמאי לדבריהם ומכבדים אותם (ערובין יג:).
- רץ לפני העני (כתובות סז:).
- בשעת המפזרים כנס - כשיש אדם אחר שילמד תורה, אל תלמד אתה (ברכות סג:).
- כשכש להן בזנבה, שיחשבו שהיא נקבה ואינו חולק עליהם (ביצה כ. ורש"י).

עיין עוד בשיטתם של בית הלל [במחלוקותיהם על בית שמאי](#)

¹ ציין לזה הרש"ש מגילה טו:

רב הלל

מחלק בין דיני חומין (חלא) לדיני יין ושכר (ואומר זאת לרב אשי בשם רב כהנא) (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- איבעיא להו חלא מאי (לצמות בו את ידו או רגלו בשבת). אמר רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמרי חלא לא (שבת קט).
- איבעיא להו הוה חלה מאי (בעל הבית מכר יין לשליח על מנת למוכרו והחמיץ). אמר ליה רב הלל לרב אשי כי הואן ביה רב כהנא אמר לן חלא לא (בבא בתרא צח).
- איבעיא להו נפל לגו חלא מאי (שרץ שנפל לתוך חומץ, האם נותן בו טעם). אמר ליה רב הלל לרב אשי הוה עובדא ביה רב כהנא ואסר רב כהנא.

רבי זירא

מסנה את עצמו (שיחות הרצ"ה פרשת בא 16, ומרגליות הים סנהדרין נט: אות כז)

- צם שלוש מאות תעניות כשעלה לארץ ישראל (בבא מציעא פה).
- כל שלושים יום היה בודק עצמו בתנור, שהיה נכנס לתוכו (בבא מציעא פה).
- עד כאן הביאו לרבי זירא לידי גיחוך ולא גיחך - היה שרוי בדאגה (נידה כג).
- בכל עצב יהיה מותר (אסור להתבדח) (ברכות ל).
- כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים, רש"י: סוף כל בעל הנאות לבוא לידי עניות (סנהדרין עא).
- חלש ליבאי ולא יכולנא (ללמוד) (תענית ז).
- היה חלש מלימודו (ברכות כח).

רבי חייא

סופר דינים (מרגליות הים סנהדרין כח. אות ה)

- שמונה אבות שהן עשרים וארבעה (סנהדרין כח).
- ארבע מדברי תורה וארבע מדברי סופרים (יבמות מ:).
- שמונה ספיקות נאמרו בגר, ארבעה לחייב וארבעה לפטור (חולין קלד).
- ארבעה מיני מדינה ושלושה מיני אומנות (פסחים מב:).

מכנה את רב "בר פהתי" (ציין לזה מסורת הש"ס נזיר נט).¹

- ברכות יג:, מג., שבת ג:, כט., נזיר נט.

¹ בכל המקומות שהוזכר כינוי זה, רבי חייא מכנה כך את רב.

רבי חייא בריה דרבה בר נחמני

פוסק כאיזה תנא ההלכה (בשם רב חסדא בשם רב וכי') (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי הלכה כרבי שמעון. איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חנן הכי אמר זעירי הלכה כרבי שמעון (עבודה זרה ס:).
- אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא אמר זעירי הלכה כרבי אליעזר. איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר לי אבא בר רב חסדא הכי אמר זעירי הלכה כרבי אליעזר (עבודה זרה מט:).
- אמר רבי חייא בריה דרבי חייא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירי הלכה כרבי אליעזר (עבודה זרה לא:).
- מעין זה - אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב, ואמרי לה ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים (ברכות מג:).

רבי חנינא בן דוסא

עושה ניסים

- נשכו הערוד ומת (ברכות לג:).
- התפלל על בנו של רבן גמליאל שחלה, ונרפא. וכן על בנו של רבן יוחנן בן זכאי (ברכות לד:).
- קיבל מהשמיים רגל של שולחן מזהב, חומץ דלק במקום שמן, עיזים הביאו דובים בקרניהם (תענית כה:).

רבי חנינא סגן הכהנים

עוסק בענייני קרבנות

שהרי עבד בעצמו בבית המקדש.

- מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הטומאה עם ולד הטומאה (פסחים יד:).
- דוחה היה אבא את בעלי מומים מעל גבי המזבח (זבחים פד:).
- מותר נסכים לקיץ המזבח, מותר תרומה לכלי שרת (שקלים י:).
- כהן השורף את הפרה מזים עליו כל שבעה, כהן גדול ביום הכיפורים אין מזים עליו אלא שלישי ושביעי (יומא ח:).
- מימי לא ראיתי עור שיוצא לבית השריפה (זבחים קג:).
- כיצד העומר היה בא (מנחות סג:).
- אני ראיתי אש של מערכה ורבוצה ככלב (יומא כא:).

רב חסדא

כותאי (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- מי שאינו מודה בערוב. מאן, אמר רב חסדא בכותאי (ערובין לא:).
- דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם. אמר רב חסדא בכותאי (פסחים נא:).
- הניחו להדיטות כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיטות, אמר רב חסדא כותאי (סנהדרין כא:).

מחלק בין חולה לבריא (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- לא קשיא הא בחולה הא בבריא (לגבי תענית קטן ביום כיפור) (יומא פב:).
- כאן בחולה כאן בבריא (לגבי הוצאת אצבעות בפייס במקדש) (יומא כג:).
- כאן לחולה כאן לבריא (לגבי שיעור המקשה וראתה דם מחמת ולד) (נידה לז:).

מידת הפירות שנו כאן (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- במציל מדליקה (שבת קכ:).
- באונאה (בבא מציעא נב:).
- במזיק מתנות כהונה (חולין קל:).
- ומעין זה - וימהר משה ויפול על פניו, לאיזו מידה וכו' למידת חסד (מדרש תהילים צג:).
- תולה בדעת תנא מסוים (בלשון מאן תנא, או מאן יש אומרים, או מתניתין דלא כרבי פלוני, או הא מני רבי פלוני) (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
- ברכות טו, שבת פ; קנה; פסחים מ, סד; יומא יד; מד; נא; פא; ביצה כח, תענית ו.
- דבר זה מתורת משה רבינו ע"ה לא למדנו, מדברי וכו' למדנו (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- יומא עא, תענית יז, מועד קטן ה, סנהדרין כב, פג; זבחים יח, כב:

"מרי דבי" (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- בבא קמא מט, זבחים מג, חולין צ:

עיין עוד בשיטתו של רב חסדא [במחלוקותיו על רבי יוחנן](#)

רבי מרפון

מחמיר

כשיטת בית שמאי.

- מבית שמאי, שגם הם מחמירים (רש"י יבמות טו:).

- והחמרתו על עצמי כבית שמאי, שירד מהחמור לקרוא קריאת שמע (ברכות י:).
- ישב לו קוץ בכריסו, מוטב תיבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת (נידה יג:).
- מחמיר בכיבוד אב ואם (קידושין לא:).
- אם יבואו ספרי מינים לידי, אשרוף אותם ואת אזכרותיהן (שבת קטז:).
- מדליקים נרות שבת בשמן זית בלבד (שבת כד:).

רבי יהודה

אמרו לו "משם ראייה" (ציין לזה מסורת הש"ס שבת כט:)¹

יתכן שהוא משום שרבי יהודה מסתכל על המעשה ולא על הכוונה (נגד חברו רבי שמעון²), ולכן מביא ראיות שאמנם דומות לנידון במעשה החיצוני, אך השיבו לו "משם ראייה" - שאין לדמותם, כיוון שטעם הדין בהם לא שייך לנידון.

- נר בשפופרת של ביצה (שבת כט:).
- רבי טרפון שבת מחוץ לעיר (ערובין מה:).
- אמת המים (ערובין פז:).
- סוכה של הילני המלכה (סוכה ב:).
- סיככה בנסרים (סוכה יד:).
- היו מורשיים לולבים יבשים לבניהם (סוכה לא:).
- רבי עקיבא אכל ביצה (ערובין מא: ותד"ה ביצה).
- אמרו לו אין שעת הסכנה ראייה (ערובין צא:).

מחלק בין מקרים

- היו לפניו מצוות הרבה מברך על כל אחת בפני עצמה (סוכה מו:).
- מברכים על ירקות "בורא מיני דשאים", ולא "בורא פרי האדמה" כשאר פירות האדמה (ברכות לה: ומ:).
- במה משמחן בין. רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן (פסחים קט:).
- אין משקין שתי סוטות כאחת משום שנאמר "והשקה אותה" - לבדה (נדרים עג:).
- אין מוציאין עוד פרה עם הפרה האדומה משום שנאמר "והוציא אותה" - לבדה (יומא מב:).

מחלק בין יהודה לגליל

בדומה לסעיף הקודם, שמחלק בין פרטים.

- ביהודה היו מתייחדים קודם החופה, ובגליל לא (כתובות יב:).
- אנשי גליל לא בקיין בקדשים וביהודה כן (נדרים יח:).
- ביהודה היו עושים מלאכה בערב פסח עד חצות ובגליל אינן עושים כל עיקר (פסחים נה:).
- אנשי גליל קנטרנים ומדירים (נדרים מח:).

¹ כמחצית מהמקומות שמשפט זה מובא בש"ס, הוא נאמר לרבי יהודה.

² ע"ע מחלוקתם בחלק א.

"דברים ככתבין" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

• פסחים כב, זבחים נט, סוטה מח:

"אימת"

- המשחק בקוביא פסול לעדות. אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא (סנהדרין כד:).
- אימתי בישובן (של בתי כנסיות) אבל בחורבן מניחין אותן ועולין בהן עשבים (מגילה כח:).
- אימתי במקום שנכנסים בשני ובחמישי (מגילה ה:).
- אימתי בזמן שמתחיל עד שלא הביא שלישי (מנחות עא:).

סימנים לזיכרון

- דצ"ך עד"ש באח"ב (הגדה של פסח).
- שלא תטעה זד"ד יה"ז (שיעוריהם של שתי הלחם ולחם הפנים) (מנחות צו:).
- יביא מנחת סולת שהיא הראשונה ש במנחות - לסימנא בעלמא, רש"י: שלא תטעה ותשכח (מנחות קה:).
- שתי סמיכות בציבור - גרסא בעלמא, רש"י (בפירושו הראשון): שתהא רגיל שתי סמיכות ותו לא (מנחות צב:).
- מעין זה - באדר שני לא כותבים בשטרות "תניין" אלא "תי"ר", שהיא ראשי תיבת תניין (ירושלמי מגילה א-ה וקרנן העדה).

חשיבות מלאכה (ממעין ההלכה סנהדרין כד)

- אם אין לו אומנות אחרת פסול לעדות (סנהדרין כד:).
- כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות (קידושין כט:).
- גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה (נדרים מט:).

עיין עוד בשיטתו של רבי יהודה [במחלוקתיו על רבי נחמיה](#) וכן [במחלוקתיו על רבי שמעון](#)

רבי יהושע

כללים (בלשון "כלל אמר רבי יהושע")¹ (המידות לחקר ההלכה במבוא ג-יט)

- כלל אמר רבי ישבב משום רבי יהושע כל שנפסלה בשחיטה נבילה (חולין ב-ד).
- כלל אמר רבי יהושע כל שהיה לה שעת היתר לכהנים אין מועלין בה (מעילה א-א).
- כלל אמר רבי יהושע כל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא אוכלין ומשקין להיות תחילה (מעילה ד-ג).
- כלל אמר רבי יהושע כל שטומאתו ושיעורו שווין מצטרפין (מעילה יז:).

¹ עיין עוד בשיטותיהם של [רבי יוחנן](#) ורבי שמעון [בן אלעזר](#), שגם הם נקטו כללים.

"שמעתי"

- שמעתי שהסריס חולץ וחולצין לאשתו, והסריס לא חולץ ולא חולצין לאשתו, ואין לי לפרש (יבמות עט:).
- שמעתי שתמורת פסח קריבה, ותמורת פסח אינה קריבה, ואין לי לפרש (פסחים צו:).
- שמעתי באוכל מזבח אחד מחמישה תמחויין בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחד ואחד (כריתות טו:).
- שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית (עדויות ח-ו).
- שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי (ערלה א-ז).
- אני לא שמעתי אלא בתולה (דייה שעתה ולא מטמאה מעת לעת למפרע) (גיזה ז).
- מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב וכו' (עדויות ח-ז).
- שאל רבי עקיבא את רבן גמליאל ורבי יהושע וכו' אמרו לו לא שמענו (כריתות טו. פעמיים).
- העיד רבי יהושע (עדויות פרקים ו עד ח במקומות רבים).

עיין עוד בשיטתו של רבי יהושע במחלוקותיו על רבי אליעזר

רבי יהושע בן לוי

רוב דבריו באגדתא

- היה בקי באגדה (בבא קמא נה:).
- הרבה אגדות בעניין מתן תורה (שבת פח:).
- חש בכל גופו יעסוק בתורה (ערובין נד:).
- אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמיים (פסחים פה:).
- הללוהו בהילולים הרבה, בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהילים (פסחים קיז:).
- כל החושד בכשרים לוקה בגופו (יומא יט:).
- למה נקרא שמן כנסת הגדולה (יומא סט:).
- נס גדול היה בלחם הפנים, סילוקו כסידורו (יומא כא:).
- כל מעשה בראשית בקומתן נבראו (ראש השנה יא:).

טעם למספרים

בדומה לסעיף הקודם, גם הוא ע"פ אגדה.

- עשרים ושישה "הודר" כנגד עשרים ושישה דורות (פסחים קיח:).
- עשרה פסוקים כנגד עשרה בטלנים שבבית הכנסת (מגילה כא:).
- שמונה עשרה ברכות כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה (ברכות כח:).

"עך י"ב חודש" (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- אל תכנס למרחץ חדש שמא תיפחת. עד כמה, אמר רבי יהושע בן לוי עד י"ב חודש (פסחים קיב:).

- הלוקח עבד מן העובד כוכבים ולא רצה למול מגלגל עימו עד י"ב חודש (יבמות מח:).
- הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם. וכמה, אמר רבי יהושע בן לוי עד י"ב חודש (עבודה זרה נז.).

רבי יוחנן

דורש שמות (כרם פתחיה (ר' פתחיה מנקין) כרם שני גפן כא ענף א)

- למה נקרא שמו כלאב (ברכות ד:).
- למה נקרא שמה מצילה (שבת קיג).
- למה נקרא שמה חמת (מגילה ו).
- למה נקרא שמו אחשוורוש (מגילה יא).
- למה נקרא שמו נחבי בן ופסי (סוטה לה).
- למה נקרא שמו גלית (סוטה מב:).
- למה נקרא שמו שבואל (בבא בתרא קי).

כללים¹

- כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן (פסחים כד:).
- כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר (פסחים מג:).
- בכל מתרפאין חוץ מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים (פסחים כה:).
- כל מקום שאמר רבי יהודה אימתי הוא בא לפרש (סנהדרין כה:).
- אין למדין מן הכללות (ערובין כז:).

כללי הלכה

בדומה לסעיף הקודם, שאומר כללים.

- הלכה כסתם משנה (שבת מב:).
- הלכה כדברי המכריע (חכם מדור מאוחר שפוסק כדעה אמצעית בין שתי דעות שבדור שלפניו) (שבת לט:).
- הלכה כרשב"ג במשנתנו (בבא קמא סט:).
- רבי יהודה ורבי מאיר הלכה כרבי יהודה, רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה (ערובין מו:).

הלכה בסוגיות מסוימות

בדומה לסעיף הקודם, שפוסק הלכות.

- הלכה כרבי יהודה בבין השמשות (שבת לה:).
- הלכה כרבי שמעון במוקצה (שבת מה:).
- הלכה כרבי יהודה שמברך את כל ברכות ההבדלה על הכוס (פסחים נד:).
- הלכה כרבי יוסי (ערובין מז:).
- הלכה בין באבן בין בפלך, והלכה כותב כדרכו ומוכר כדי פרנסתו (מועד קטן יט:).

¹ עיין עוד בשיטותיהם של [רבי יהושע](#) ו**רבי שמעון בן אלעזר**, שגם הם נקטו כללים.

- הלכה כרבי יהודה (תענית ד:).
- הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי (מנחות נב:).
- הלכה כרבי יוסי (יומא יג:).

צריך ללמוד תורה ולא לעסוק במסחר (מרגליות הים בהקדמה)

- ולא מעבר לים היא - לא תימצא לא בסחרנים ולא בתגרנים (ערובין נה:).
- איזהו תלמיד חכם, כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו (קהלת רבה פ"ז על הפסוק כי העושק יהולל חכם).
- רצה לעסוק במסחר ושמע מלאכי השרת שאומרים דקיימא ליה שעתא וחזר ללמוד (תענית כא:).
- מכר את כל נכסיו ונחלותיו כדי להתפרנס בשביל ללמוד תורה (שיר השירים רבה פ"ח על הפסוק מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה).

"משום כדי חייו" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- גיטין נט., בבא מציעא טז:, סב:

מחלוקת אמוראים בדעתו

- כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. אמוראי נינהו ואלביא דרבי יוחנן (בבא מציעא לח:).
- האוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקודש. אמוראי נינהו ואלביא דרבי יוחנן (חולין לד:).
- כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן (בכורות כב. ובעוד מקומות רבים).
- **"והא אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה. אמוראי נינהו ואלביא דרבי יוחנן"** (מסורת הש"ס יבמות טז:)

כמו בסעיף הקודם, שנחלקו אמוראים בדעתו

- זאת אומרת מקבלים גרים מתרמוד (יבמות טז:).
- מחלוקת בשראווה שנבעלה וכו' אבל לא ראוה שנבעלה דברי הכל אין צריכה ממנו גט (המגרש את אשתו ולנה עימו בפונדקי) (גיטין פא:).
- הלכה כדברי האומר כזית (בניטל הכבד) (חולין מג:).
- הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי (בחביתי כהן גדול) (מנחות נב:).

"אלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו"

- מלווה ד' חונן דל - כביכול עבד לווה לאיש מלווה (בבא בתרא י:).
- ותסיתי בו לבלעו חינוס - כביכול אדם שמסיתין אותו וניסת (בבא בתרא טז:).
- ויעבור ד' על פניו - מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור (ראש השנה טז:).

"מוחלפת השיטה" (ציינו לזה מסורת הש"ס וגליון הש"ס ביצה ג.)¹

- מוקצה (ביצה ג.).
- האם רוק נחשב תלוש (ערובין צט.).
- רשב"ג חייש ליוהרא וחכמים לא (ברכות יז:).
- רבי מאיר בכזית ורבי יהודה בכביצה (ברכות מט:).
- כך היא הצעה של משנה ואיפוך קמייתא (רבי ישמעאל ורבי עקיבא באיסור חלב שעל גבי הדקין ועל גבי הקיבה) (חולין מט:).
- ימין ושמאל בחליצה (יבמות קד:).
- בשמחת יום טוב בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא (בכמה מקומות באותה סוגיא) (ביצה ט: י.).

"ישניהם מקרא אחד דרשו"

- אלו עבודות מעכבות ביום הכיפורים - רבי יהודה ורבי נחמיה (יומא ס.).
- נשפך הדם - מהיכן חוזר (יומא סא.).
- האם דם מבטל דם - מחלוקת רבי יהודה וחכמים (מנחות כב.).
- מצוות פורים באדר ראשון (מגילה ו:).
- מעשר בהמה (ראש השנה ח.).
- חציו לד' וחציו לכם (ביצה טו:).
- ושלושתן מקרא אחד דרשו - איסורי חודש אב בתספורת ובכביסה (תענית כט:).
- וכולן מקרא אחד דרשו - מהיכן קורא אדם את המגילה (מגילה יט.).
- לגירסת הר"ש (הובא במסורת הש"ס) - וכולן מקרא אחד דרשו (בעניין מקצת זרע ישראל) (קידושין עה.).

"אמרו דבר אחד" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)²

בדומה לסעיף הקודם, שמאחד דעות שונות.

- רבי יוסי הגלילי ובית שמאי אמרו דבר אחד (מחוסר שחיטה מאימתי מקבל טומאה) (חולין עה.).
- רבי ישמעאל ורבי דוסא בן הרכינס אמרו דבר אחד (מטמא וחוזר ומטמא) (חולין קכד:).
- בן בתירה ורבי נתן אמרו דבר אחד (חי נושא את עצמו) (שבת צד:).
- צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד (יאוש) (בבא קמא סט:).

מחשיב את ארץ ישראל

- לצאת לחו"ל - אסור, לקראת אימו - איני יודע (קידושין לא:).
- שלושה מנוחלי העולם הבא, ואלו הן: הדר בארץ ישראל וכו' (פסחים קיג.).
- רייק מכותחא דבבלאי (היה נגעל ויורק מהמאכל של בני בבל) (שבת קמה:).
- "ירבו ימיכם" נאמר רק בארץ ישראל (ברכות ח.).

¹ בכל המקומות שהוזכרה הלשון "מוחלפת השיטה" בעל המימרא הוא רבי יוחנן.

² בדומה לזה מצאנו גם שאב"י אוסף שיטות, [ע"ע](#).

- "לב רגז" נאמר בבבל ולא בארץ ישראל (נדרים כב.).
- לדידי חזי לי חלב ודבש של ארץ ישראל (כתובות קיא:).
- עד דאכלת כפנייתא בבבל תרגימנא מסיפא (בכורות יח.).
- חנניה מישאל ועזריה עלו לארץ ישראל (סנהדרין צג., וחולק בזה על רב ושמואל).
- סנחריב זכה לקרותו אסנפר וכו' משום שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל (סנהדרין צד.).
- חנופה וגסות הרוח ירדו לבבל (קידושין מט.; ובסנהדרין כד. אומרו רבי יוחנן בשם רשב"י).

"אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה" (ציין לזה מסורת הש"ס חולין קלד.).

- פסחים פד., חולין נה: עז., קכב.; קלד.

עיין עוד בשיטת **רבה בר חנה בשם רבי יוחנן** ובשיטתו של **רבי יוחנן במחלוקותיו על ריש לקיש וכן במחלוקותיו על רב חסדא**

רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי

אגדתא

- לא היה אדם שקראו לקב"ה אדון עד שבא אברהם. מניין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו. לא היה אדם שהודה לקב"ה עד שבאה לאה. מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה. כל הקובע מקום לתפילתו אויביו נופלים תחתיו. גדול שימושה של תורה יותר מלימודה (ברכות ז:).
- כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים (יבמות קד.).
- כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים (בבא קמא יז.).
- זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל (סנהדרין כד.).
- היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא (דוד שיצא מרות המואביה היכה את מואב) (סנהדרין לט:).
- כפאתו אימו (בת שבע את שלמה) על העמוד ואמרה לו וכו' אביך ירא שמים הווה וכו' (סנהדרין ע:).
- כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר (יבמות צז. אך בסנהדרין צ: הגרסא "רבי שמעון בר יהוצדק").

עיין עוד בשיטתו של **רבי שמעון¹ במחלוקותיו על רבי יהודה**

¹ החילוק בין המקומות שבהם הוזכר "רבי שמעון בר יוחאי" לבין המקומות שבהם כונה "רבי שמעון" סתם הוא שרבי שמעון הוא לפני שהתחבא במערה, ורשב"י הוא אחרי שהתחבא (ספר בן יוחאי (ר' משה קוניץ), הובא בקול הנבואה ספר שני מאמר א אות ח הערה כז).

רבן יוחנן בן זכאי

מורא שמיים כמורא בשר ודם

- בירך את תלמידיו: יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם וכו'. תדע שהרי עובר אדם עבירה בסתר ואומר ולוואי שלא יראני אדם (ברכות כח:).
- אמר בשעת מותו: אלו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, ואני יכול לשחדו, הייתי בוכה, ועכשיו שאני הולך לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו' ולא אבכה (ברכות כח:).
- גנב משלם כפל משום שמתירא מבשר ודם ולא מהקב"ה (בבא קמא עט:).
- לעולם יהיו בגדיך לבנים וגו' משל למלך שיזמן את אוהביו לסעודה, פיקחים שבהן התקשטו וכו', שמח המלך לקראת החכמים וכעס על הטיפשים (שבת קנג:).

עוסק בענייני בית המקדש

שהרי חי בתקופת החורבן.

- גער בדלתות ההיכל שנפתחו (יומא לט:).
- יצא מהמצור לדבר עם הקיסר שלא יחריב את ירושלים (גיטין נו:).
- התקין תקנות זכר למקדש (ראש השנה כא: כט: והלאה).
- היה יושב בצל ההיכל ודורש (פסחים כו:).
- ראה ריבה (נערה) אחת שמלקטת שעורים לאחר החורבן (כתובות סו:).

רבי יוסי

מתנגד למחלוקת. לכן סובר כדעה האמצעית בין שני חולקים, וכן גם כשהוא חולק על חבריו - הוא מודה לו בחלק מהמקרים.

מתנגד למחלוקת

- מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה (שבת קיח:).
- מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית (סנהדרין פח:).
- חושש לאיבה בין החברים לעמי הארץ (חגיגה כב:).

סובר כממוצע בין שתי דעות חולקות

- לעניין מעשיהם של רומי, רבי יהודה בירך, רבי שמעון מחה, והוא שתק (שבת לג:).
- פת על פי החבית - רבי מאיר אוסר, רבי יהודה מתיר, ורבי יוסי מתיר בפת חיטים ואוסר בפת שעורים (פסחים עו:).
- רואה אני את דברי רבי אליעזר וכו' ורואה אני את דברי רבי יהושע וכו' (פסחים עח:).

- רבי מאיר אומר תחילת קריעה טפח ותוספת שלוש אצבעות. רבי יהודה אומר תחילת קריעה שלוש אצבעות ותוספת כלשהו. רבי יוסי אומר תחילת קריעה טפח ותוספת כלשהו (מועד קטן כו:).
- רבי מאיר אומר נושאים כפים במנחה ובנעילה, רבי יהודה אומר לא במנחה ולא בנעילה, רבי יוסי אומר בנעילה ולא במנחה (תענית כו:).
- רבי מאיר אומר בכל יום היו ארבע מערכות וביום כיפור חמש, רבי יוסי אומר בכל יום שלוש וביום כיפור ארבע, רבי יהודה אומר בכל יום שתיים וביום כיפור שלוש (יומא מג:).
- הלכה כרבי יהודה במועד שהרי רבי יוסי מודה לו, והלכה כרבי מאיר בתם שהרי רבי יוסי מודה לו (בבא קמא כד:).
- ומעוך וכתות ונתוק וכרות - כולן אף בביצים דברי רבי יהודה, רבי אליעזר בן יעקב אומר כולן בגיד, רבי יוסי אומר מעוך וכתות אף בביצים, נתוק וכרות בגיד אין בביצים לא (בכורות לט:).
- המנגנים בחליל בבית המקדש - רבי מאיר אומר עבדים היו, שאין מעלין מהדוכן לא ליוחסין ולא למעשרות, רבי יוסי אומר ישראלים היו, שמעלין מהדוכן ליוחסין אך לא למעשרות, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר לוויים היו, שמעלין מהדוכן בין ליוחסין ובין למעשרות (ערכין יא. למסקנה).

מודה לחולק עליו בחלק מהמקרים

- מודה בגיריה דידיה (בבא בתרא כב:).
- מודה באיסור מוסיף (יבמות לב:).
- מודה במידי דאורחיה (חולין קלז:).
- מודה באומר אמרו (גיטין עב, אמנם למסקנה נדחתה דעה זו).

לא מחלק בין מקרים

- אין עושין מי מלח מרובין וכו' אבל עושה הוא מי מלח מועטין וכו'. אמר רבי יוסי וכי מפני שהללו מרובין והללו מועטין הללו אסורין והללו מותרין וכו', אלא אלו ואלו אסורין (שבת קח:).
- חצר שנפרצה משתי רוחותיה וכו' מותרין לאותה שבת ואסורין לעתיד לבוא דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אם מותרין לאותה שבת מותרין לעתיד לבוא, ואם אסורין לעתיד לבוא אסורין לאותה שבת (ערובין צד:).
- שקדים המרים - קטנים חייבין גדולים פטורין, מתוקים - גדולים חייבין קטנים פטורין. רבי שמעון (מסורת הש"ס: ישמעאל) ברבי יוסי אומר משום אביו (רבי יוסי): זה וזה לפטור, ואמרי לה זה וזה לחיוב (ערובין כח:).

"כמאן וכו' כרבי יוסי" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- כמאן מדלינן האידנא קשיותא וכו' כרבי יוסי (מועד קטן יא:).
- כמאן מצלינן השתא אקצירי וכו' כרבי יוסי (ראש השנה טז:).
- כמאן מקבלינן סהדותא מעם הארץ וכו' כרבי יוסי (חגיגה כב:).

רבי יוסי בר חנינא

פרחה צרעת (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- מלמד שפרחה בהן (בבנות ירושלים) צרעת (שבת סב:).
- מלמד שפרחה בה (בוושת) צרעת (מגילה יב:).
- מלמד שפרחה בו (בשבנא) צרעת (סנהדרין כו:).

רב יוסף

בקי

- מכונה "סיני" כי זוכר ברייתות ומשניות כנתינתן מסיני (ברכות סד:).
- מריה דאברהם תלי תניא בדלא תניא וכו' - אל תוכיח דין שמפורש בברייתא מדין שאינו מפורש בברייתא (שבת כב. ושם נסמן במסורת הש"ס)¹.
- תנאי שקלת מעלמא תנאי היא דתניא וכו' (שבת נג: ושם נסמן במסורת הש"ס)².
- אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה. קרי רב יוסף אנפשיה "ורב תבואות בכח שור" (סנהדרין מב:).
- הא איהו דשלח ליה וכו' ואמר רבי יצחק וכו'. אמר ליה אביי אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי הא גמרא הוא וגמרא לא שמייעא ליה - מי שאינו זוכר אינו אדם גדול (גיטין ו:).
- ומאי תיבעי ליה לא שמייעא ליה הא דאמר וכו' (ערובין פ:).

מתרגם פסוקים לארמית

היה בקי בתרגום נביאים שתרגם יונתן בן עוזיאל (רש"י קידושין יג. ד"ה כדמתרגם). ויש מפרשים שכיוון שהיה עיוור היה אסור לו לקרוא תורה שבכתב, שהרי "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה", ולכן למד תרגום (בבא קמא ג: תד"ה כדמתרגם).

- איך נחפשו עשו (בבא קמא ג:).
- ודמים בדמים נגעו (קידושין יג:).
- אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מועד קטן כו:).
- מחרצנים ועד זג (נזיר לט:).
- וחרבות מחים גרים יאכלו (פסחים סח:).
- נוגי ממועד (ברכות כח:).
- מלכא יאי הווה במצריים עממין קטולין מצפונא ייתון עלה (יומא לב:).

אישה נידה (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- ובאשתו נידה (ערובין סד:).

¹ בכל המקומות שהוזכר משפט זה, בעל המימרא הוא רב יוסף.

² בכל המקומות שהוזכר משפט זה, בעל המימרא הוא רב יוסף.

- לא נצרכה אלא לאשתו נידה (נדרים כא.).
- בסמוך לווסתה (יבמות סב.).
- **"רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי"** (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים, גליון הש"ס מגילה ט:)
- מגילה ט: ראש השנה ז: שבועות ד:, זבחים פד:, קד:, הוריות יב:

מזכיר את מנהגי הפרסים

- בשלושה דברים אוהב אני את הפרסים (ברכות ח:).
- שלא ינהג באשתו מנהג פרסים (כתובות מח:).
- אלו פרסים שדומים לדוב (מגילה יא:).
- פרסים אוכלים בשר בלי לחם (ערובין כט:).

עייני עורד בשיטתו של רב יוסף [במחלוקותיו על אביי](#)

רבי ינאי

- **"בחבורה נמנו וגמרו"** (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
- יבמות צב:, מכות כא:, תמורה ז.

רבי יעקב

השכר בעולם הבא ולא בעולם הזה

- שכר מצווה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט:).
- העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין (אבות ד-טז:).
- יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות ד-יז:).

רבי יצחק

מדריק בלשון המשנה ומגיה אותה (מרגליות הים סנהדרין נג: אות א)

- כי אתא רבי יצחק תנא כדתנן (סנהדרין נג:).
- כי אתא רבי יצחק תנא כדתנן (שבועות לו:).
- כי אתא רבי יצחק תני שתיים (שבת קה:).
- כי אתא רבי יצחק תני איפכא (ערובין לו:).
- תני רבי יצחק לא היו עורפין (סוטה מז:).

רבי ירמיה

מדייק. ולכן מחפש גבול מוגדר, שואל בעיות על הרבה מקרים לא שכיחים, ומחלק דינים לכל האפשרויות הקיימות.

מדייק בהגדרת גבול

- ועל דא אפקוהו מבי מדרשא, ששאל על אפרוח שרגלו אחת בתוך חמישים אמה ורגלו אחת מחוץ לחמישים אמה (בבא בתרא כג:).
- וקים להו לרבנן בין פחות משליש ליותר משליש (ראש השנה יג:).

שואל בעיות

יחודו גם בכמות הבעיות ששאל, וגם בכך שחלקן לא מציאותיות.

- ועל דא אפקוהו מבי מדרשא, ששאל על אפרוח שרגלו אחת בתוך חמישים אמה ורגלו אחת מחוץ לחמישים אמה (בבא בתרא כג:).
- אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו. רש"י: ודרוש וקבל שכר הוא שצריכין אנו לעמוד על האמת ואע"פ שכבר עבר (חולין יז:).
- עוף שיש לו כף של בהמה, ובהמה שיש לה כף של עוף (חולין צב:).
- תלאן במקל הניחן במיטה מהו (כלי שהורידו מהתנור בשבת) (שבת לח:).
- חצי קב בד' אמות (בבא מציעא כא:).
- אמטויי ואתויי חד או דילמא אמטויי ואתויי תרי (מנחות עו:).
- ברוב חיטה או ברוב סאה (מנחות פה:).

"כשיר (עגול) מהו כשורה מהו" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

גם אלו מן הבעיות שאינן שכיחות.

- כשיר מהו כשורה מהו וכו' (צורות של מטבעות שנמצאו) (בבא מציעא כה:).
- כשיר מהו כשורה מהו וכו' (צורות של נהר שמחלק את השדה) (בבא בתרא קג:).
- כשיר מהו כשורה מהו וכו' (צורות של כתם בנידה) (נידה נח:).

מחלק לארבעה מקרים

- שני שומרים - פעמים ששניהם בחטאת פעמים ששניהם באשם וכו' (בבא מציעא לה:).
- סוכה מעל סוכה - פעמים ששתיהן כשרות פעמים ששתיהן פסולות וכו' (סוכה ט:).
- חיוב שותפים במעשר בהמה ובמחצית השקל - פעמים שהן חייבין בזה ובזה ופעמים שהם פטורים בזה ובזה וכו' (שקלים ה:).

מזלזל בבני בבל

- "בבלאי טפשאי" - פסחים לד:; יומא נז, זבחים ס; בכורות כה; כתובות עה, מנחות נב. ושם נסמן במסורת הש"ס¹.
- במחשכים הושיבני כמתי עולם - זה תלמודה של בבל (סנהדרין כד:).

¹ בכל המקומות שהוזכר "בבלאי טפשאי" בעל המימרא הוא רבי ירמיה.

- היה תלמידו המובהק של רבי זירא, שעלה מבבל לארץ ישראל וצם שלוש מאות תעניות כדי לשכוח את תלמודה של בבל (בבא מציעא פה.).

רבי ישמעאל

מחשיב את צרכי הגוף

קשור קצת לזה שהוא בקי יותר, נגד רבי עקיבא חבירו המפולפל¹, וכמו שמצאנו שבית הלל, שהם פחות מחודדים, מתחשבים יותר במציאות הגשמית, שמעדיפים את הכמות ולא את האיכות².

- הנהג בהם מנהג דרך ארץ (צריך לעבוד, ולא רק ללמוד תורה) (ברכות לה:).
- ובחרת בחיים זו אומנות (ירושלמי קידושין א-ז).
- ניתן רשות לרופא לרפא (ברכות ס:).
- אם אומרין לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג ועבוד ואל יהרג (סנהדרין עד:).
- אמרה תורה ימחה שם ד' לעשות שלום בין איש לאשתו (שבת קטז:).
- גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו (בבא מציעא פז:).
- הוי קל לראש ונח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה (אבות ג-טז:).
- לומד ברכת התורה מברכת המזון בקל וחומר (ברכות מח:).
- הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעין הנובע (ברכות סג:).

משלים

קשור קצת לסעיף הקודם, שמחשיב את הגשמיות, ולכן מדמה דינים למשלים מענייני העולם הזה.

- תרומת הדשן - בגדים שבישל בהן קדירה לרבו לא ימזוג בהן קדירה לרבו (שבת קיד:).
- הבא ליטהר מסייעין אותו - משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון וכו' (יומא לח:).
- תנא דבי רבי ישמעאל³: כל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת - משל לאדם שמסר ציפור דרור לעבדו וכו' (מנחות צט:).
- תנא דבי רבי ישמעאל: אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש. אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ (קידושין ל:).
- תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה נאמרה פרוכת הקודש בפר כהן משיח ולא נאמרה בפר העלם דבר של ציבור - משל למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה וכו' (זבחים מא:).
- תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה נאמרו יותרת ושתי כליות בפר כהן משיח ולא נאמרו בפר העלם דבר של ציבור - משל למלך בשר ודם שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו (זבחים מא:).

¹ ע"ע מחלוקתם בחלק א.

² ע"ע בחלק א.

³ רבי ישמעאל ותנא דבי רבי ישמעאל הם אותה שיטה - תוס' פסחים ה. ד"ה דברי.

• תנא דבי רבי ישמעאל: כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנום. משל לשתי רחלות שהיו עוברות במים, אחת גזזה ואחת שאינה גזזה (גיטין ז.).

לא נמנה עם חכמים בגזירותיהם (מרגליות הים סנהדרין עד. אות יג¹)

• נשאלה שאלה לפני חכמים בכרם דיבנה. וכשנאמרו הדברים לפני רבי ישמעאל אמר להן צאו ואמרו לו לרבי עקיבא (זבחים נז.).

• שאל רבי ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינות נכרים וכו'. השיאו לדבר אחר וכו'. מאי טעמא, גזירה חדשה היא ואין מפקפקין בה (עבודה זרה כט:).

• אני אקרא ולא אטה וכו'. אמר כמה גדולים דברי חכמים שאמרו לא יקרא לאור הנר שמא יטה (שבת יב:).

• מתוך בדיקות שהיה רבי ישמעאל בודקה אמרה לו רבי נידה משכה עימי בחבל. אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים בליבו לשומרו טהור, אין בליבו לשומרו טמא (חגיגה כ.).

עיינ עור בשיטתו של רבי ישמעאל במחלוקותיו על רבי עקיבא

רבי ישמעאל ברבי יוסי

אמרו לו "כבר הורה זקן"

• הטמנת צונן (סנהדרין כד.).

• אדם עשוי להשביע את עצמו (סנהדרין כט:).

• חליצה (יבמות קה:).

רבי מאיר

ברבי מאיר אנו מוצאים שני צדדים שונים יחד: גם פלפול וגם בקיאות. ובאמת מצאנו שאת שניהם למד משני רבותיו: מרבי ישמעאל למד את הבקיאות, ומרבי עקיבא את הפלפול (ערובין יג.)².

בקי

• למד מבקיאותו של רבי ישמעאל (ערובין יג.).

• כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (אבות ג-ה).

• הלך לעסיא ולא היתה לו מגילה וכתבה מליבו (בעל פה), דמיקיים ביה ועפעפך יישירו לנגדיך - שזוכר היטב (מגילה יח:).

¹ והביא שם גם דוגמא מתוספתא המובאת בר"ש אהלות יח-ט, אך שם הוא רבי ישמעאל ברבי יוסי, וסתם רבי ישמעאל הוא רבי ישמעאל בן אלישע. ועוד, רבי יוסי אביו למד מרבי ישמעאל סתם, ואפילו רבי ישמעאל ברבי יוסי עצמו למד אצל רבי ישמעאל.

² שיטתו היתה שאדם צריך ללמוד משני חכמים: אם למדת מרב אחד אל תאמר דיי אלא לך אצל חכם ולמד תורה (אבות דרבי נתן ג-ו). אמנם שם ח-ב כתב להיפך, שיש ללמוד רק מרב אחד, אך מתוך ע"פ עבודה זרה יט. ששם הוא רק לגבי לימוד בקיאות, כפי שהפנה המצפה איתן שם).

מפלפל

- למד מעמקותו של רבי עקיבא (ערובין יג.).
- לא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו (ערובין יג.).
- עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה (סנהדרין כד.).

מסתכל על הפנימיות ולא על המציאות החיצונית¹

- אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו (אבות ד-כ לגירסת הסידורים).
- טעמא דרבי מאיר, אין לך סדק מלמעלה שאין תחתיו כמה סדקים מלמטה (בשאור) (פסחים מח:).
- למד מאלישע בן אבויה, תוכו אכל וקליפתו זרק (חגיגה טו:).
- בין כך ובין כך אתם קרויים בנים, גם בזמן שאין אתם נוהגים מנהג בנים - לא מסתכל לפי המעשה החיצוני, אלא לפי המהות הפנימית (קידושין לו:).
- הכל הולך אחר המעמיד - לא מסתכל על הדבר בעצמו אלא על מה שמסייע לו (שבת טו:).
- דאין דינא דגרמי - מחייב אפילו על היזק בעקיפין (בבא קמא ק:).
- אפילו מצא גט באשפה חתמו ונתנו לה כשר, שהחתימה היא העיקר (גיטין ג:).
- מחייב בשניים שעשאוה (חיללו שבת יחד) אפילו זה יכול וזה יכול (שבת צב:).
- חוקקים להשלים - דנים ע"פ הפנימיות של הדופן ולא ע"פ צורתה החיצונית (יומא יא:).

מסתכל על המיעוט

בדומה לסעיף הקודם, שלא מסתכל על הכמות שהיא המציאות החיצונית.

- חייש למיעוטא (יבמות קיט:).
- כל שדרכו לימנות מקדש (זבחים עב:).
- בתולה אפילו מקצת בתולים משמע (יבמות נט:).
- כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (אבות ג-ח).
- חשוד לדבר אחד הווי חשוד לכל התורה (ערובין סט:).
- הוזם בדיני ממונות פסול לדיני נפשות (סנהדרין כז:).
- יום אחד בשנה חשוב שנה (ראש השנה י:).
- מחמיר בתערובת איסור בהיתר - נותן טעם לפגם אסור (עבודה זרה סז:).
- לעולם יהיו דבריך מועטים לפני האלקים (ברכות סא:).
- ואמרי לה רבי מאיר - לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה (פסחים ג:).

מחמיר בקדושים ובטהרות

- כל מי שלא אוכל חולין בטהרה הוא עם הארץ (ברכות מז:).
- מעשר ראשון אסור לזרים (יבמות עד:).
- יש מעילה בשיירי לשכה (שקלים ה:).

¹ בדומה לזה גם רבי שמעון מסתכל על הפנימיות (כוונה) במחלוקותיו על רבי יהודה שמסתכל על החיצוניות (מעשה). ולעיל בחלק א [בערכו](#) בהערה הבאנו מקרה שבו נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון יחד על רבי יהודה בעניין זה.

- יש מעילה בקונמות (נדרים לה).
- כל דבר שבחזקת טומאה הרי הוא טמא עד שיוודע לך שהוא טהור (פסחים י).
- קלבון (שמוסיפים על מחצית השקל) דאורייתא (שקלים א-ד).
- מזים על הכהן הגדול בכל שבעת הימים שלפני יום הכיפורים (פסחים עח).

צנוע ומוחל על כבודו בשביל חבירו

- רבי יוסי בן חלפתא אמר עליו: אדם גדול, אדם קדוש, אדם צנוע (ירושלמי מועד קטן ג-ה).
- הווי שפל רוח בפני כל אדם (אבות ד-ב).
- מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר. אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה. עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה (כדי שלא להלבין את פניו). עמדו כולם כתבו ונתנו לה (סנהדרין יא).
- הרשה לאשה לירוק בפניו כדי לעשות שלום בינה לבין בעלה (ירושלמי סוטה א-ד).

מקשה הלכות כרי לקפה

אך בשאר העניינים היה צנוע, כדלעיל בסעיף הקודם.

- ניסה להוריד את רשב"ג מנשיאותו ע"י שישאלו במסכת עוקצין (סוף הוריות).
- אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן שקנטרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחני בהלכות (קידושין נב).

רב נחמן

מכנה שמות לחכמים (לחקר שמות וכינויים בתלמוד (ר' ראובן מרגליות) ה¹)

- מחשיב שמות יפים - מרדכי מוכתר בנימוסו היה (מגילה יב).
- מגנה שמות שנואים - חולדה ודבורה, שהם שמות של בעלי חיים טמאים (מגילה יד).
- מכנה את חמא בר אדא "שליח ציון" (ביצה כה).
- כל הסוגיא - רב יהודה גוער בו על שלא משתמש בלשון התורה (קידושין ע).
- אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא (חולין יט).

שאלוהו מה החילוק בין המקרים, וענה "לכי תיכול עלה כורא דמילחא" (מסורת הש"ס)

- להחזיר ידו לאותה חצר מותר, ולחצר אחרת אסור. ומאי שנא. לכי תיכול עלה כורא דמילחא, התם לא איתעבידא מחשבתו הכא איתעבידא מחשבתו (שבת ד).
- היום חול ולמחר קודש עירובו עירוב, היום קודש ולמחר חול אין עירובו עירוב. ומאי שנא. לכי תיכול עלה כורא דמילחא, מספיקא לא נחתא עליה קדושה ולא פקעה מיניה (ערובין לו).
- לאנוחי כדא דמלחא גבי כדא דכמכא אסור, ולגבי כדא דחלא שרי. ומאי שנא. לכי תיכול עלה כורא דמילחא, האי איתיה איסורא בעיניה והא ליתיה איסורא בעיניה (חולין קיב).

¹ ושם עירב בין רב נחמן סתם לבין רב נחמן בר יצחק, וזוהי שיטת רש"י. אך לשיטת תוס' (ערובין מג: ד"ה יתיב רב נחמן בר יצחק, והביאו שם את רש"י) הם אמוראים שונים. לכן חילקנו אותם כאן לשני ערכים שונים.

• מה נפשך, אי חזקה שליח עושה שליחותו אפילו תרומה נמי, ואי אין חזקה שליח עושה שליחותו אפילו שחיטה נמי לא. לך תיכול עלה כורא דמילחא, ורוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן (חולין יב).

רב נחמן בר יצחק

מתרין מספרי תנאים (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- הכי קאמר ארבע פעמים נכנסין להפיס ולכל חדא וחדא היו בה טובא פייסות (יומא כה).
- ארבעה חודשים ובהן כמה ראשי שנים (ראש השנה ז).
- שלושה כללות בארבעה מקומות (בבא קמא יד. בסופו).
- ארבעה שומרים ודיניהן שלושה (שבועות מט).

דורש לפי הכתיב (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים, גליון הש"ס יומא לח: ומגילה טו:)

- רגלי חסידיו ישמור. חסידיו טובא משמע. חסידו כתיב (יומא לח:).
- ורוב בניו - ורוב בגימטריא מאתו וארביסר הוו. ורב כתב (מגילה טו:).
- ינחם אחריני משמע. ינחם כתיב (מועד קטן כח:).
- וכבשוה תרתי משמע. וכבשה כתיב (יבמות סה:).
- מחוספס טובא הווי (יותר מרמ"ח בגימטריא). מחספס כתיב (יומא עה:).

מכנה שמות להכמיה (לחקר שמות וכינויים בתלמוד (ר' ראובן מרגליות) ה¹)

- אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זהומאי ידענא (ברכות נג:).
- אנא לא חכימאה אנא ולא חוזנאה אנא ולא יחידאה אנא (פסחים קה:).
- שלמן - שלום אתה ושלימה משנתך (ברכות לט:).
- מכנה את רב יוסף "סיני" (ערובין ל:).
- מכנה את המשיח "בר נפלי" (סנהדרין צו:).

מיישב גירסאות שונות (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- מאן דתני מסיקין לא משתבש (בבא קמא קטז:).
- מאן דתנא משירין לא משתבש (ביצה לה:).
- מאן דתני ניבה לא משתבש (בבא קמא ס:).

"וסימניך" (סימנים) (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- שבת ס: סו, סו: תענית י, יבמות כא, כתובות ו.

¹ ועיין לעיל בסמוך לגבי [רב נחמן](#) בהערה.

רבי נתן

דן בענייני דין בין שלושה בעלי דין

- מניין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מניין שמוציאין מזה ונותנין לזה - המלווה, הלווה הראשון, הלווה השני (קידושין טו.).
- שור שדחף את חבירו לבור - בעל השור המזיק, בעל הבור, בעל השור הניזק (בבא קמא נג.).
- מי שהיה נשוי שלוש נשים ומת וכו' ואין שם אלא מנה וכו'. תניא זו משנת רבי נתן (כתובות צג.).

רב מפרא

"מושה שפיר קאמרת" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- חולין צב., ביצה לח., סוכה לט., שבת קא:

עולא

"דבר תורה וכו' ומה טעם אמרו וכו'"

- דבר תורה בעל חוב בזיבורית, ומה טעם אמרו בעל חוב בבינונית, כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין (בבא קמא ח.).
- דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, מה טעם אמרו אינה אוכלת, שמא ימזגו לה כוס בבית אביה (סנהדרין צו:).
- דבר תורה אחד מלווה בשטר ואחד מלווה על פה גובה מנכסים משועבדים, ואלא מה טעם אמרו מלווה על פה אינו גובה, משום פסידא דלקוחות (בבא בתרא קעה:).
- דבר תורה עור אדם טהור, ומה טעם אמרו טמא, גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין (חולין קכב.).
- אמר עולא אמר רבי יוחנן קודשים שמתו יצאו מידי מעילה דבר תורה (מעילה יב.).

רבי עקיבא

ברבי עקיבא אנו מוצאים שני צדדים שונים: מצד אחד היה דומה לבית הלל - הקפיד מאוד על מידות טובות ועל בין אדם לחבירו. ומצד שני היה דומה לבית שמאי - היה מפלפל, שלא כחבירו רבי ישמעאל¹ (ערובין יג.), כבית שמאי שמחודדים יותר, לא הסתכל על המציאות העכשווית הקשה, אלא על העתיד הטוב, כבית שמאי, שפוסקים ע"פ הבכח, והרואצ'ובר הוסיף (מפענח צפונות א-סוף ג), בסגנונו, שרבי עקיבא סובר שהצורה היא העיקר ולא החומר, כבית שמאי. ובאמת רבי עקיבא למד גם מרבי יהושע, שהוא מבית הלל, וגם מרבי אליעזר, שהוא מבית שמאי. ומעניין שרש"י ותוס' (בבא מציעא לז:) נחלקו האם רבי עקיבא עצמו הוא מבית הלל או מבית שמאי. כמו כן היתה ה"א שבמקרה מסוים החמיר גם כבית הלל וגם כבית שמאי (ראש השנה יד.).

מפלפל

- היה מפלפל, שלא כחבירו רבי ישמעאל (ערובין יג.)².
- עקיבא, מה לך אצל הגדה, כלך מדברותיך אצל נגעים ואה לות (חגיגה יד.), שהן הלכות עמוקות (רש"י שם).
- סובר שהצורה היא העיקר, ולא החומר. דהיינו, מעמיק (מפענח צפונות א-סוף ג).

לשמוע לחכמים ולכבדם

- מסורת סייג לתורה (אבות ג-יג).
- כל העובר על דבריהם חייב מיתה (ערובין כא:).
- כל מה שעשה רבן גמליאל עשוי (ראש השנה כה:).
- ונימא ליה בהדיא (שיאמר לרבי אליעזר רבו בפירוש שהוא טועה), סבר לאו אורח ארעא (פסחים סט:).
- אם ביקשת ליחנק היתלה באילן גדול (רש"י: אם רצית לומר דבר שיקשיבו לך - למוד בפני רב ואמור שמועותיו. ערוך: אם רצית לדון דיני נפשות - שאל חכם גדול ועשה כהוראתו) (פסחים קיב:).
- צהבו פניך (שמחת) שהשבת את זקן (רבי טרפון) - תמהני אם תאריך ימים (מנחות סח:).
- את ד' אלקיך לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב:).

ללמד תלמידים

- דומה לסעיף הקודם, שמחשיב את הקשר בין הרב לתלמיד.
- היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו בזקנותו (יבמות סב:).
- יחזור לתלמידו שוב ושוב עד שילמדנו (ערובין נד:).
- יותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק - יותר משהתלמיד רוצה ללמוד, הרב רוצה ללמד (פסחים קיב:).

¹ ע"ע מחלוקתם בחלק א.

² ע"ע מחלוקתם בחלק א.

• תלמידו המובהק של רבי אליעזר, שגם הוא החשיב לימוד מרב³.

מנחם, מסתכל על הצד הטוב, על העתיד הטוב ולא על ההווה הקשה

היה תלמידו של נחום איש גז, אותו שימש כ"ב שנה (חגיגה יב), שהיה אומר על הכל "גם זו לטובה" (תענית כא).

• היה אומר על הכל גם זו לטובה (ברכות ס:).

• משחק, ניחמתנו ניחמתנו (מכות כד:).

• האמין בבר כוכבא ואמר עליו "דרך כוכב מיעקב" (ירושלמי תענית ד-ה).

• ניחם את רבי יהושע כשרבן גמליאל ציווהו לבוא במקלו ובתרמילו ביום כיפור (ראש השנה כה:).

• כשהוציאוהו ליהרג אמר: כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה "ואהבת את ד' אלקיך" אימתי יבוא לידי ואקיימנו (ברכות סא:).

• כשחלה רבי אליעזר היו הם בוכים ורבי עקיבא משחק (סנהדרין קא:).

• כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא זה היה בוכה וכו' אמר לו רבי עקיבא וכו' (סנהדרין פא:).

• הסתכל על העתיד הטוב ולא על ההווה הקשה, כשהתחיל ללמוד בגיל ארבעים (נדרים נ:).

משבח את ישראל

• שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה, שרגיל לזכות את ישראל (סנהדרין קי: ורש"י).

• אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים (משנה סוף יומא).

• חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה (אבות ג-ח).

• אמר לו רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי: עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל (בכורות מ:).

• אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם (מכות ז:).

• ובדומה לזה החשיב את מלכות ישראל: האמין בבר כוכבא ואמר עליו "דרך כוכב מיעקב"

(ירושלמי תענית ד-ה), וכן סבר ששני כיסאות לקב"ה - אחד לו ואחד לדוד (חגיגה יד:).

מדמה ענייני חולין לענייני קדושה

וחבריו נחלקו עליו בזה בחריפות, כדלקמן.

• כיסא אחד לד' ואחד לדוד. אמר לו רבי יוסי הגלילי: עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול? (חגיגה יד:).

• לחם אבירים אכל איש - לחם שאוכלים אותו מלאכי השרת. וכשנאמרו הדברים לפני רבי ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא עקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם? (יומא עה:).

• שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה. כיוון שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש (רש"י: אמר מה ארבה לירא עימו) וכו'. עד שבא רבי עקיבא ודרש את ד' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים (פסחים כב:).

שלום בית

• איש ואשה זו - שכינה ביניהם, לא זכו - אש אוכלתן (סוטה יז:).

³ [ע"ע לעיל](#).

- עשה לאשתו תכשיט "ירושלים של זהב" (נדרים נ.).
- שלי ושלכם שלה (נדרים נ:).

אשה צריכה להתקשט

בדומה לסעיף הקודם, שמחשיב שלום בית.

- גם אשה נידה תתקשט, שאם לא כן תתגנה על בעלה (שבת סד:).
- אפילו מצא אחרת נאה הימנה - מותר לגרשה (משנה סוף גיטין).
- עשה לאשתו תכשיט "ירושלים של זהב" (נדרים נ.).

מידות טובות

- גם לפני שלמד תורה היה צנוע וטוב (נדרים נ.).
- מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חברי (ערובין כא:).
- מעביר על מידותיו (תענית כה:).
- שני כסאות לקב"ה - אחד לדין ואחד לצדקה (חגיגה יד:).

עייף עוד בשיטתו של רבי עקיבא במחלוקתו על רבי ישמעאל

רב פפא

משתדל להמעיט במחלוקות. לכן, מקיים את דברי שני החולקים יחד, וכן ממעיט מחלוקות למחלוקת נקודתית. אנו גם מוצאים שהדגיש את האהבה שבין החולקים: "בא וראה כמה מחבבין זה את זה" (סנהדרין כד:).

פוסק כשתי דעות יחד (בלשון "הלכך") (מהר"ץ חיות תענית ו: ד"ה הלכך, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- "הלכך נימרינהו לתרוויהו" לגבי ברכות התורה (ברכות יא:).
- "הלכך נימרינהו לתרוויהו" לגבי ברכת הקשת (ברכות נט:).
- "הלכך נימרינהו לתרוויהו" לגבי מודים (ברכות נט:).
- "הלכך נימרינהו לתרוויהו" לגבי אשר יצר (ברכות ס:).
- "הלכך נימרינהו לתרוויהו" לגבי ברכות המגילה (מגילה כא:).
- הלכך בעינן רוב עוביו ורוב הקיפו (שבת כ:).
- הלכך בעינן רוב אורכו ורוב הקיפו (חולין סה:).
- הלכך בעינן כזית במקום מרה ובמקום חיותא (חולין מ:).

מאחר את שתי הדעות

מעין הסעיף הקודם.

- רבי זירא אמר במקום מרה (לגבי חיסרון בכבד), רב אדא בר אהבה אמר במקום שהיא חיה. אמר רב פפא הלכך בעינן כזית במקום מרה ובעינן כזית במקום שהיא חיה (חולין מו:).
- עיבור השנה שלושים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר חודש. אמר רב פפא רצו חודש רצו שלושים יום (סנהדרין יא:).

- כנפיו חופין את רובו (מסימני החגבים). מאי רובו אמר רב יהודה אמר רב רוב אורכו ואמרי לה רוב היקפו. אמר רב פפא הלכך בעינן רוב אורכו ובעינן רוב היקפו (חולין סה.).

”דכולי עלמא וכו’ והכא בהא קמיפלגי”

- דכולי עלמא למדים עליון מתחתון והכא בהא קמיפלגי וכו’ (זבחים מח.).
- דכולי עלמא שיריים אין מעכבין והכא בהא קמיפלגי וכו’ (זבחים נב.).
- דכולי עלמא גוזרים במקדש והכא בהא קמיפלגי (זבחים עט:).
- דכולי עלמא דון מינה ומינה הוא והיינו טעמא דרבי (בתנופת שלמים) (מנחות סב:).
- דכולי עלמא כלי שרת מקדשין שלא מדעת והכא בסכין קמיפלגי (מנחות עח:).
- בדהדר עיילינהו כולי עלמא לא פליגי והכא בדאיתנהו אבראי (זבחים צ:).
- אי ממנחה מייתי לה רבי דכולי עלמא דון מינה ומינה, אלא רבי מאזרח גמר לה (זבחים צא:).
- מחלוקת ממטה למעלה אבל ממעלה למטה כיוון דבדק ליה עד חוטמו שוב לא צריך (יומא פה:).
- אמרוה רבנן קמי דרב פפא הא דלא כרבי מאיר וכו’. אמר להו רב פפא בין לרבנן בין לרבי מאיר חד אפשרי וחד אלבישה והכא בהא קמיפלגי וכו’ (יומא לא:).
- הכל מודים בספק מעשר שפטור מן המתנות (בכורות יח:).

”היינו דאמרי אינשי” (מרגליות הים סנהדרין צד. אות יב, ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- היינו דאמרי אינשי תלי ליה קורא לדבר אחר ואיהו ידיה עביד (ברכות מג:).
- היינו דאמרי אינשי כד מפתח וכו’ (ברכות נט:).
- היינו דאמרי אינשי תרי קבי דחמרא וכו’ (יומא עט:).
- היינו דאמרי אינשי כזוזא מלעילא כאיסתרא מלתחת (סוכה כב:).
- היינו דאמרי אינשי חברך מית - תאשר, איתעשר - לא תאשר (גיטין ל:).

”בדיק לן רבא”

שהרי היה תלמידו.

- פסחים נה:, מועד קטן יג., נדרים צ:, מנחות צא:, ערובין נא. (ושם נסמנו כל המקומות שהוזכר ”בדיק לן”, ואת רובן אומר רב פפא על רבא.)

כסא דהרסנא (דגים ממוגנים בשמן ובקמח) (אוצר כתבי האדר”ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג. מאי היא, אמר רב פפא כסא דהרסנא (שבת קיח:).
- אע”פ שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו. מאי ניהו, אמר רב פפא כסא דהרסנא (פסחים קיב:).
- עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט (זכר לחורבן). מאי היא, אמר רב פפא כסא דהרסנא (בבא בתרא ס:).

עיין עוד בשיטתו של רב פפא במחלוקותיו על רב זביד

רב

חולק על משניות

- רב תנא ופליג (גיטין לח: ושם נסמן במסורת הש"ס).
  - ליתא למתניתין מדתני איו (ערובין לו:).
  - ליתא למתניתין מקמי ברייתא (יבמות פג:).
- "לא תיזלו בתר איפכא" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
- כתובות מח: קידושין מו: כריתות יז:

עין עוד בשיטתו של רב [במחלוקותיו על שמואל](#)

רבא

מחלק בין כרת לבין עונשים אחרים (מצפה איתן יבמות מב:)

- איסור כרת התרת איסור לאו לא כל שכן (לעניין המתנה שלושה חודשים) (יבמות מב:).
- עד אחד נאמן ביבמה מקל וחומר, לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כל שכן (יבמות צד:).
- לרב דאמר טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, עוון כרת הותרה איסור מיתה מבעיא (חולין לא:).
- לרבי נחוניא בן הקנה רק כרת פוטר מתשלומין אך לא מיתה בידי שמיים, כי מקורו מ"והכרתי אותו" שהוא דווקא כרת (שלא כדעת אביי שגם מיתה בידי שמיים פוטרת) (כתובות ל:).

מכנה שמות להכמיה (מרגליות הים סנהדרין ח: אות א)

- ארי שבחבורה (סנהדרין ח:).
  - שבור מלכא, ומנו שמואל (פסחים נד:).
  - יצחק סומקא (יבמות סד:).
  - לית הלכתא לא כטרשי פפונאי ולא כשטרי מחזנאי ולא כחכירי נרשאי (בבא מציעא סח:).
  - עולא משגש אורחותיה דאימיה (בבא בתרא ט:).
  - סודני (מנחות עא:).
  - קאקי חיורי (כתובות פה:).
  - דרדקי (בבא בתרא טז:).
  - דיני דחצצי הכי דיני (בבא בתרא קלג:).
- "מסתברא מילתיה דרב וכו', והאלקים אמר רב אפילו וכו'" (מרגליות הים סנהדרין עב. אות טז:;
גליון הש"ס גיטין יג:)
- מסתברא מילתיה דרב בפיקדון אבל במלווה לא, והאלקים אמר רב אפילו במלווה (גיטין יג:).
  - מסתברא מילתיה דרב וכו', והאלקים אמר רב אפילו נטל (סנהדרין עב:).

- מסתברא מילתיה דרב במלווה דלהוצאה ניתנה אבל פיקדון וכו' לא, והאלקים אמר רב אפילו פיקדון (בבא קמא קו.).
- מסתברא מילתיה דרב בשדה סתם אבל בשדה זו לא וכו', והאלקים אמר רב אפילו בשדה זו (בבא מציעא טז.).
- מסתברא מילתיה דרב בביתו נערה וכו' אבל בבוגרת לא, והאלקים אמר רב אפילו בוגרת (כתובות קב:).

"בלא וכו' נמי לא מצית אמרת" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- בלא הנך נפישין נמי לא מצית אמרת (יבמות ע.).
  - בלא מיתה עדיפא נמי לא מצית אמרת (יבמות עד:).
  - בלא הנך נפישין לא מצית אמרת (יבמות עד:).
  - בלא שבור נמי לא מצית אמרת (בכורות מא.).
  - בלא ראשיתם נמי לא מצית אמרת (בכורות נד:).
- "מנה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו"** (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
- בבא קמא ח: ,צו., בבא מציעא טו: , ערכין לא:
- "הלכתא נינהו ואסמכיהו רבנן אקראי"** (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
- קידושין ט., גידה לב., לב:

"כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- יבמות פז., בכורות יד: , סנהדרין לה: , נזיר כה.

מסביר את הצורך בפסוקים

- למה לי דכתב רחמנא קוצים גדיש קמה ושדה, צריכי (בבא קמא ס.).
- למה לי דכתב רחמנא לאו בריבית לאו בגזל ולא באונאה, צריכי (בבא מציעא סא.).
- למה לי דכתב רחמנא יציאת מצריים בריבית בציצית ובמשקולות (בבא מציעא סא:).
- למה לי דכתב רחמנא מום באדם מום בקודשים ומום בבכור, צריכא (בכורות מג.).
- חמור דבור לרבי יהודה ושה דאבידה לדברי הכל קשיא (בבא קמא נד:).
- ה' לאווין האמורים בדם למאי וכו', ג' כריתות האמורים בדם למאי (כריתות ד:).

מקפיד על ביטוי המילים בתפילה¹

- להפריד בין היום לבין על לבבך (פסחים נו.).
- להפריד בין על לבין לבבך, וכן על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך וכו' (ברכות טו:).
- לא להפריד בהלל בין ברוך הבא לבין בשם השם, וכן בין יהא שמיא רבא לבין מברך (סוכה לח:).

¹ ובחלק א הבאנו שדיק גם בלשונות המשניות והברייתות, ע"ע.

חושש לחשד

- לא שורפים מעצי עצמן משום החשד (פסחים פב.).
- מעמידים את הכהנים הטמאים במזרח משום החשד (פסחים פב.).
- מרוח אחת צריך להדליק נר חנוכה (שבת כג.).

עוסק בתורה ולא איכפת לו מענייני העולם הזה

- אכזרי על בניו ועל בנותיו כעורב (ערובין כב.).
- היה שקוע בלימודו ולא שם לב שמעך את אצבעו (שבת פח.).
- עסק בתורה ולא בגמילות חסדים (ראש השנה יח. לגירסת העין יעקב.).

מונה מידות (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- חמש מידות לכלי חרס (שבת צה:).
- שלוש מידות בקטן (גיטין סה.).
- שלוש מידות בסכין (חולין יז:).

מקשה את הסתירה גם על התנא האחר

- חיישינן לגומלים - דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא (כתובות כד.).
- חשש להרהור בסקילה ובסוטה - דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא (סנהדרין מה.).
- גזירות על בדיקת חמץ ואיסור חדש - דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא (פסחים יא.).
- אלמנת עיסה - דרבי יהושע אדרבי יהושע קשיא דרבנן גמליאל אדרבנן גמליאל לא קשיא (כתובות יד.).
- קנסות על עובר עבירה - דרבי אליעזר אדרבי אליעזר קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא (בכורות לד:).

מפרש משנה או ברייתא בשיטת תנא אחד

- בכל מקום שאחד האמוראים מתרץ "תברא מי ששנה זו לא שנה זו", רבא חולק עליו ומפרש את כל המשנה או הברייתא לפי אותו התנא. וביאר הגר"ח מוולוז'ין שהיתה לרבא קבלה שכל המשניות או הברייתות נכתבו באופן שכל משנה או ברייתא היא בשיטת תנא בודד (הובא בכרם יהושע (ר' יהושע הכהן) עמוד פ"ט).
- תברא מי ששנה זו לא שנה זו. אמר רבא ומאי קושיא וכו' (שבת צב: ושם נסמן במסורת הש"ס).
  - תברא מי ששנה זו לא שנה זו. רבא אמר כולה רבנן היא (בבא קמא מז:).
  - תברא מי ששנה זו לא שנה זו. רבא אמר לעולם חד תנא הוא (יבמות יג.).
  - תברא מי ששנה זו לא שנה זו. אמר רבא לא תימא רבי יהושע לא אזיל בתר חזקה דגופא כלל וכו' (כתובות עה:).
  - ובדומה לזה - ההוא (שליח ציבור) דנחית קמיה דרבא אמר (בסדר העבודה) "יצא והניחו על כן שני שבהיכל וכו'". אמר ליה חדא כרבנן וחדא כרבי יהודה (בתמיה) (יומא נו:).

חזר בו (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים, מסורת הש"ס שבת סג: ¹)

- הדר אוקים רבא אמורא עליה ודרש: דברים שאמרת לפניכם טעות הן בידי (ערובין קד., בבא בתרא קכז.).
- באורתא אמר רבא הכי ובצפרא הדר ביה (יבמות לז.).
- הדר אמר רבא: לאו מילתא היא דאמרי (מנחות יב., צז., יבמות עו.).
- הדר אמר רבא (ברכות לז., בבא קמא יז.).
- הדר ביה רבא (כתובות יא.).
- הדר אמר רבא ואיתימא רב אשי (יבמות כ:).

"לא לישתמיט"

- לא לישתמיט תנא וליתני הערל והטמא ולימא רבי עקיבא היא (יבמות עב:).
- לא לישתמיט קרא וליכתוב מן בני התורים או מן בני היונה (חולין כב:).
- לא לישתמיט קרא וליכתוב חלות משוחות ורקיין בלולין (מנחות עה:).

"אסברה לי"

- בר אדא משוחאה אסברה לי במגרש ושדה (ערובין נו:).
- בר אהינא אסברה לי קידושין שאין מסורין לביאה (קידושין ט:).
- רבין בר שבא אסברה לי מיייתנן סכינא דחליש פומיה ומפרקינן לה (חולין מח:).
- אידי אסברא לי מוסירה מחבירו (בבא מציעא ח:).
- כגון רב סחורה דאסברן זוהמא ליסטרו (בבא מציעא לג:).

"שתי תשובות בדבר"

- חופה לא קונה לקידושין (קידושין ה:).
- תמורת אשם וולד אשם (תמורה כ:).
- חטאת שעבירה שנתה (תמורה כב:).
- טלטול מחתה באפרה (שבת מז:).
- זביחה בשעת שמחה (פסחים עא:).

אנשי מחוזא (עירו) מפונקים

- בגדיהם רחבים, כי אינם עובדים (שבת יב:).
- נשותיהן לא עובדות (שבת לב:).
- יש להם סבלים (בבא מציעא עז:).
- הם סוחרים ונניידים (גיטין ו. ורש"י).

"לאו מי אמינא לכו לא תיתלו ביה בוקי פריקי (כדים ריקים) ברב נחמן" (מסורת הש"ס חולין נ.²)

- מתנת שכיב מרע (בבא בתרא קנא:).

¹ מסורת הש"ס שם ציין זאת לגבי כל התנאים והאמוראים שחזרו בהם, ובכמחצית מהמקומות הוא רבא.

² מסורת הש"ס שם ציין לזה, ואלה כל המקורות שהבאנו.

- טומאה בחיבורין ושללא בחיבורין (עבודה זרה לז:).
- חלחולת שניקבה ויריכים מעמידות אותה (חולין נ:).
- תקרת עליה ששפלה (בבא בתרא ז: , וגירסת גמרותינו שם "רבה" , ובמסורת הש"ס הביא שבספרים אחרים גורסים "רבא").

"אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי"¹ (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
 • ביצה יט., בבא קמא צ: , נידה נג., נידה כז. (לגירסת הב"ח, בגמרותינו הגרסא רבה)

"ההוא דנחית קמיה דרבא" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
 • ברכות יד: , לג: , יומא לו: , נ:

עיינ עוד בשיטתו של רבא במחלוקותיו על אבי

רבה

"ורבה נמי לחדודי לאבבי הוא דבעי" (מסורת הש"ס ברכות לג: ²)

שהרי היה רבו.

- כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה. אמר ליה אבבי והא משתקין אותו תנן. ורבה נמי לחדודי לאבבי הוא דבעי (ברכות לג:).
- הווה קא בדיק ליה רבה לוושט מאבראי. אמר ליה אבבי והא מר הוא דאמר ושט אין לו בדיקה אלא מבפנים וכו'. ורבה נמי לחדודי לאבבי הוא דבעי (חולין מג:).
- מאי טעמייהו דרבנן אשה מרגשת בעצמה. אמר ליה אבבי אם כן תהא דיה שעתה. ורבה נמי לחדודי לאבבי הוא דבעי (נדה ד:).

"ימותבינן אשמעתין" (ציין לזה מסורת הש"ס קידושין נ:)

- ברכות לג., שבת קכה: , ערובין ט: , גיטין לח: , מנחות מט., קידושין נ:

"אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי"³ (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)
 • בבא קמא פה., קידושין מז: , נידה כז. (לגירסת גמרותינו, והב"ח גרס רבא)

רבה בר בר חנה

ראה מקומות ("לדידי חזי לי")

- "לדידי חזי לי" בהרבה אגדות (בבא בתרא עג:).
- לדידי חזי לי קרן אפל דקם ההוא טייעא כי רכיב וכו' (תענית כב:).

¹ וכן רבה משתמש בלשון זו, ע"ע.

² מסורת הש"ס שם ציין זאת לגבי כל התנאים והאמוראים שחידדו את התלמידים, וכמעט במחצית מהמקומות הוא רבה שחידד את אביו.

³ וכן רבא משתמש בלשון זו, ע"ע.

- ראה את מקום ישיבת בני ישראל במדבר (ערובין נה:).
- לדידי חזי לי ההוא אתרא (תחומי ארץ ישראל) (גיטין ד:).
- ראה קיקיון כמו של יונה (שבת כא:).
- ראה זבת חלב ודבש (כתובות קיא: בשם רבי יוחנן).

מספר על ישמעאלים (טייער)

- ראה ערביא שהניקה את בנה (כתובות עה:).
- לדידי חזי לי קרן אפל דקם ההוא טייעא כי רכיב גמלא ונקיט רומחא בידיה וכו' (תענית כב:).
- זימנא חדא הווה קא אזלינן במדברא ואיתלווי בהדן ההוא טייעא דהווה שקיל עפרא ומורח וכו' (בבא בתרא עג:).

מתרגם את המשנה

- סקרא - סקרתא (שבת קד:).
- תמכא - תמכתא (פסחים לט:).
- חפיסה - חמת קטנה (גיטין כח:).
- כאור - כלבוס (בבא קמא ק:).
- איסקורטי - כיתונא דצללא (מתרגם את הברייתא) (נדרים נה:).
- קנקנתום - חרתא דאושכפי (בשם שמואל) (שבת קד:).

רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן

"זו דברי רבי עקיבא פתימתאה אבל חכמים אומרים וכו'" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- מגילה ב, מכות יז, בכורות ל.

רבי

בכה על גורל הזכות לעולם הבא

- ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי (משום כבודו של אחר). בכה רבי ואמר ומה למתגנים בה כך, למשתבחין בה על אחת כמה וכמה (חגיגה טו:).
- יצתה בת קול ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים (עבודה זרה י:).
- יצתה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת. לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי (עבודה זרה יז:).
- יצתה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי (מוציא להורג) מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים (עבודה זרה יח:).

- גבה טורא בינייהו (נברא הר למלא רצונו של רבי פנחס בן יאיר). בכה רבי ואמר מה בחייהו כך (שהקב"ה ממלא רצונם) במיתתו על אחת כמה וכמה (שהרי גדולים במיתתו יותר מבחייהם) (חולין ז:).

"אומר אני" (בית האוצר כלל לג)

- אומר אני הראשון בסקילה וכולם בחנק (קידושין ט:).
- אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא (גיטין לח:).
- אומר אני אין לו תקנה אלא בשטר (גיטין לט:).
- אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה (תענית ב:).
- אומר אני כהנים אסורים לשתות יין לעולם (סנהדרין כב:).

רבינא

דינים לעניין נחש (אוצר כתבי האדר"ת בקונטרס ענייני ביקורת לסדרי הדורות)

- ומה נחש שממית ומרבה טומאה בעולם, טהור, שרץ שאין ממית ומרבה טומאה לא כל שכן (ערובין יג:).
- ודלמא דנחש היא (ביצה) (חולין סד:).
- דם נחש ובשרו מצטרפין (כריתות ד:).

ריש לקיש

פדר

- אין מעבירין על המצוות (פסחים סד:).
- קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (סנהדרין יח:).
- הקב"ה מקדים רפואה למכה (מגילה יג:).
- אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה לו, שהמשנה קודמת לגמרא (תענית ח. ורש"י).

"כאן שנה רבי" (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- גיטין כט, בבא קמא נה, שבועות יט, יבמות מא.

עייף עוד בשיטתו של ריש לקיש [במחלוקתיו על רבי יוחנן](#)

רמי בר יחזקאל

לא תצייתנהו להני כללי דבייל יהודה אחי משמיה דשמואל (גליון הש"ס כתובות ס).

- כתובות כא, ס, עו, חולין מד.

שמואל

מחשיב גם את ענייני העולם הזה ובקי בהם. יתכן שעיסוקו בענייני העולם הזה קשור גם לכך שהלכה כמותו בממונות נגד רב (בכורות מט:), אפילו שרב היה גדול ממנו (כתובות כב.) ושמואל היה כפוף לו (מגילה כב.).

בקי ברפואות

- בקי ברפואות (שבת מא., קח. כתובות קי: נדרים נ: גיטין סז: בבא מציעא קיג: שבת עח., קח:).
- היה הרופא של רבי (בבא מציעא פה:).
- מעין זה - נמלה שעוקר את קרניה מתעוורת (שבת עז:).

בקי בכוכבים

- שמואל ירחינאה - הוא שמואל בר אבא חבירו של רב, ועל שהיה בקי בסוד העיבור כדאמרין במסכת ראש השנה (דף כ:) אמר שמואל יכלנא לתקוני כולה גלותא קרי ליה הכי (רש"י בבא מציעא פה:).
- נהירין לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא (ברכות נח:).
- זמן התקופות - חלוקת השנה לארבע תקופות (ערובין נו:).

מחשיב גם ענייני ממונות

- בת קול יוצאת בכל יום אפילו על "שדה פלוני לפלוני" (מועד קטן יח:).
- קידשה בתמרה, אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת, חיישין שמא שווה פרוטה במדי (קידושין יב:).
- המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור - הקניין הממוני הוא העיקר (גיטין לח:).
- אשוו זביניכו (אמר לסוחרים למכור בזול) ואי לא דרישנא לכו כרבי שמעון שמתיר חמץ לאחר הפסח (פסחים ל:).
- אשוו זביניכו (אמר לסוחרים למכור בזול) ואי לא דרישנא לכו כרבי טרפון שמתיר הדסים קטומים (סוכה לד:).
- כספים אין להן שמירה אלא בקרקע (בבא מציעא מב:).
- אנא להא מילתא חלא בר חמרא, דאילו אבא הוה סייר נכסיה תרי זימניה ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא זימנא. שמואל לטעמיה דאמר שמואל מאן דסייר נכסיה כל יומא משכח איסתרא (חולין קה:).

מחשיב גם את ענייני העולם הזה

- אין בין העולם הזה לעולם הבא אלא שיעבוד מלכויות בלבד (שבת סג:).
- מצא מקורות מפסוקים לאמרות שאמרו אנשים פשוטים (סנהדרין ז. בכמה וכמה מקרים).
- לא היה מתרחק מהגויים¹.

¹ הארכנו בזה בחלק א, ע"ע.

מכנה את רב יהודה "שיננא"¹ (ציין לזה מסורת הש"ס ברכות לו).

- שבת ו, נה, קנב, ערובין נד, חגיגה טו, ראש השנה כד, כתובות יד, נג, קידושין לב, לג, בבא קמא יד, טו, לו, גיטין עח, בבא בתרא קלג, עבודה זרה מג, סנהדרין פ, כריתות יט, נידה יג, יז, כה:

עיון עוד בשיטתו של שמואל [במחלוקותיו על רב](#)

רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן

כמעט כל דבריו באגדתא

- למה נמשלו מצריים כמרור (פסחים לט).
- עתידים צדיקים שיחיו מתים (פסחים צח).
- שלושה שאלו שלא כהוגן לשניים השיבו כהוגן (תענית ד).
- כל האומר ראובן, בני עלי, בני שמואל, דוד, שלמה ויאשיהו חטאו אינו אלא טועה (שבת נה: - נר).
- מאי דכתיב "ליבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך" - בתחילה באחת מעיניך, לכשתעשי - בשתי עיניך (שבת פח).
- "אודך כי עניתני" - אמר דוד וכו' (פסחים קיט).
- מצינו בתורה בנביאים ובכתובים שאדם צריך לצאת ידי חובת הבריות כדרך שצריך לצאת ידי חובת שמיים (שקלים ב-ב בסוף).
- לעתיד לבוא יצאו מים מבית המקדש (שקלים יז).
- והמסכה צרה כהתכנס - אמר רבי שמואל בר נחמני כי מטי רבי יונתן להאי קרא הווה בכי, מאן דכתיב ביה כונס כנד מי הים נעשית לו מסכה צרה ? (יומא ט).
- כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר מרוב, לא קשיא, כאן בזמן שעושים רצונו של מקום וכו' (יומא כב).

שמואל הקטן

נזהר שלא לפגוע אפילו במי שאשם, עניו

- עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות (לעבר את השנה) וכו'. ולא שמואל הקטן הווה אלא איניש אחרינא, ומחמת כיסופא הוא דעבד (רש"י: שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו) (סנהדרין יא).
- בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל ליבך (אבות ד-כד).
- דווקא הוא תיקן ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה" (ברכות כח:), משום שאין בו רגשי שנאה אלא לב טהור (כדלעיל "בנפול אויבך וגו'") (עין איה שם אות מ).
- למה נקרא שמו קטן, יש אומרים לפי שהיה מקטין עצמו (ירושלמי סוטה ט-יג).

¹ בכל המקומות שמואל הוא זה שמכנה את רב יהודה שיננא, חוץ מבמקום אחד.

- כשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל² (סנהדרין יא.).

רבי שמעון

פוסק ע"פ מה שהיה יכול לקרות ("בבכ")²

ובדומה לזה פוסק ע"פ הכוונה ולא ע"פ המעשה, בבמחלוקותיו על רבי יהודה.

- כל העומד ליזרק כזרוק דמי, כל העומד לפדות כפדוי דמי (בבא קמא עו:).
- דבר הגורם לממון כממון דמי (בבא קמא עא:).
- כל הראוי לאחר זמן והקדישו בתוך זמנו הריהו בלא תעשה ואין בו כרת (מעילה יב:).

מחשיב מאוד לימוד תורה

- ראוי היה שיהיו שתי פיות לאדם, אחד לדברי תורה ואחד לדברי חולין (ירושלמי שביעית פרק ט).
- אסור לעבוד, אלא רק ללמוד תורה (ברכות לה:).
- תמה שיש אנשים שעוסקים בחיי שעה - חורשים וזורעים (שבת לג:).
- שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה (אבות ג-ג).
- ח"ו שתשתכח תורה מישראל (שבת קלח:).
- תלמיד חכם הפורש מן התורה הרי זה מעוות לא יוכל לתקון (חגיגה ט:).
- רשב"י וחבריו תורתן אומנותן ופטורים מקריאת שמע (שבת יא:).
- למד י"ג שנה במערה (שבת לג:).
- אסכרה באה משום ביטול תורה (שבת לג:).

מעניש³

- כל מקום שנותנים עיניהם בו מייד נשרף (שבת לג:).
- אמר ההוא סבא טיהר בן יוחי בית הקברות וכו'. יהב ביה עיניה ונח נפשיה (שבת לד:).
- חזייה ליהודה בן גרים (שסיפר את דבריהם למלכות), אמר עדיין יש לזה בעולם נתן עיניו בו ועשהו גל של עצמות (שבת לד:).
- אמר להו רבי יוסי אנא אזלין דלמא עניש ליה רבי שמעון. רש"י: ובדבר זה אני מתיירא יותר מפחד האויבים, שמתירא אני שמא יכעוס עליו בשביל שום דבר ויענישנו (מעילה יז:).
- מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה (ברכות ז:).
- אמר לרבי עקיבא אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות (פסחים קיב:).
- אחד אמר לאשתו: קונם שאינך נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולרבי שמעון וכו'. רבי שמעון לא טעם. אמר: ימותו כל בני אל מנה (ר"ן: קילל את הבעל ואת בניו שימותו) ואל יזוז שמעון ממקומו, ועוד, כדי שלא תתרגל לנדוד (נדרים סו:).

² שגם הלל היה עניו, ע"ע.

² עיין עוד בשיטות בית שמאי, רבי אליעזר ורבי שפוסקים ע"פ הבכח (ובשיטות החולקות עליהם).

³ בשיטותיהם התקיפות של בית שמאי, רבי אליעזר ורבי לקיש ע"ע בחלק א, ובשיטותיהם התקיפות של רבי

אלעזר רבי שמעון ורבי אליעזר ע"ע בחלק ב.

לא מחשיב את הגויים (משך חכמה בראשית יח-כז)

דומה לסעיף הקודם, שהיה תקיף.

- כשר שבמצרים הרג טוב שבנחשים רצון את מוחו (רש"י שמות יד-ז).
- כל מה שתיקנו (הרומים) לא תיקנו אלא לצורך עצמן (שבת לג:).
- עכו"ם אינו מטמא באוהל כי אינו נחשב אדם (יבמות סא).
- אוכל שרק עכו"ם יכול לאוכלו (כגון פטר חמור) אינו נחשב אוכל (מנחות קא:).

עיין עוד בשיטת [רבי יוחנן בשם רשב"י](#) וביטאתו של רבי שמעון [במחלוקתיו על רבי יהודה](#)

רבי שמעון בן אלעזר

כללים (בלשון "כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר")¹ (ספר ברכת כהן בקונטרס מגילת סתרים)

- כלל אמר רשב"א כל שדרכו לאכול (נדריס נג).
- כלל אמר רשב"א כל אוויר שתשמישו לדירה (ערובין כב).
- כלל אמר רשב"א כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו ובא אחר והוציאו נתחייב זה במחשבה של זה (שבת עו).
- כלל אמר רשב"א כל נוי שלמטה מעשרה יוצאין בו ושלמעלה אין יוצאין (תוספתא שבת ה-ז).
- כלל אמר רשב"א דבר שחייבין עליו כרת אין עושין בין השמשות (תוספתא שבת ב-לח).

רבן שמעון בן גמליאל

"לא כל"

- לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול (ברכות טז:).
- לא כל הביבין שווים (שבת קו).
- לא כל החצרות ראויות לבית שער, לא כל העיירות ראויות לחומה (בבא בתרא ז:).

רב ששת

בקי

- רב חסדא מרתען שיפוטתיה ממתנייתא דרב ששת (ערובין סז).
- קרי רב חמא עליה דרב ששת טובה חכמה עם נחלה. תוס': רב ששת בעל ברייתות הווה כדאמר בפרק הדר דרב חסדא מרתען שפוטתיה ממתנייתא דרב ששת (בכורות נב: ותד"ה קרי).
- כל תלתין יומין מהדר תלמודיה ואמר חדאי נפשי לך קראי לך תנאי (פסחים סח:).
- רב ששת כי בעינא מיניה מילתא פשיט לי ממתנייתא (זבחים צו:).
- דילמא מפומבדיתא את דמעילי פילא בקופא דמחטא (התנגד לפלפול) (בבא מציעא לח:).

¹ בשיטותיהם של [רבי יהושע ורבי יוחנן](#), שגם הם נקטו כללים, ע"ע.

- בעו מיניה מרב ששת וכו' אמר להו תניתוה (יומא מח:; חגיגה כה:; יבמות יא:; עג:; עו:; פה:; צג:; כתובות מג:; בבא מציעא כג:; סנהדרין פב:).

מראה תנועות

- מנפח בידיה (סנהדרין מג:; בבא בתרא קלד:).
  - זקיף כי חוויא (ברכות יב, מט:).
  - מחווי בין פירקי רישא (מכות כא:).
  - מחווי בין פירקי דיקנא (מכות כא:).
- "אמינא כי ניים ושכיב רב אמרה להאי שמעתתא"** (ציין לזה מסורת הש"ס נידה כד:)
- בבא קמא מז:; סה:; בכורות כג:; נידה ס:; יבמות צא:; קט:; כד:

רשימת ספרים

רשימת הספרים הפחות מצויים שהובאו בספר

אוהל אברהם אסופת כתבי יד, שיעורים והערות מרבתינו הראשונים והאחרונים וראשי הישיבות - ר' הלל מן שליט"א.

אוהל שרה בירורים וביאורים הערות והארות בענייני עבדים - ר' נתן חיים אינפלד שליט"א.

אוהל תורה מראה מקומות על הש"ס - ישיבת אור אלחנן.

אור גדול תשובות וכתבים - ר' ירוחם יהודא ליב פרלמן (הגדול ממינסק).

אושר ירוחם חידושים וביאורים והערות בראשונים ואחרונים - ר' ירוחם אשר ורהפטיג.

אמרות מהורות שיעורים על הש"ס - ר' דניאל קלמן וולפסון שליט"א.

ביאורים ו הערות ביאור דברי הראשונים ושיטתם במהלך הגמרא - ר' יצחק מאיר קנובלוביץ שליט"א.

ביכורי ארץ חידושים וביאורים - ר' אברהם יצחק טוקר שליט"א.

בינת אדם דיני יורה דעה - ר' אברהם דאנציג, נדפס בחכמת אדם.

בית דוד שו"ת - ר' דוד טעביל (בעל הנחלת דוד).

בית האוצר עניינים כלליים ושורשיים בתורה - ר' יוסף ענגיל.

ברכת אברהם הערות ביאורים וחידושים - ר' אברהם ארלנגר שליט"א.

ברכת מרדכי חידושים וביאורים - ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א.

גריפ"פ ביאור רחב על ספר המצוות לרס"ג - ר' ירוחם פישל פערלא.

דבר אברהם שו"ת, חידושי הלכות וביאורי סוגיות - ר' אברהם דובער כהנא שפירא.

דבר יעקב ליקוטים וביאורים מהראשונים והאחרונים - ר' יעקב שטיינהויז שליט"א.

דברי גאונים - ר' חיים אריה הכהן.

דברי יחזקאל (סלבודקה) כולל הערות והארות חידושי הלכות וביאורי סוגיות - ר' יחזקאל הלוי ברנשטין.

דברי סופרים חידושים - ר' אלחנן וסרמן, נדפס בקובץ שיעורים ח"ב.

דרכי משה דרכים ונתיבות מקוריים בכמה מקצועות התורה - ר' משה אביגדור עמיאל.

המאיר ל' עולם יאיר נתיב בכמה שיטות חמורות בש"ס ועניינים עמוקים שבפוסקים ראשונים ואחרונים - ר' מאיר מיכל.

המידות לחקר ההלכה מידות ההיגיון בש"ס - ר' משה אביגדור עמיאל.

העיטור (בעל העיטור) פסקים מסודרים לפי נושאים - ר' יצחק ב"ר אבא מארי.

חיות בנימין מאמרים בירורים ועיונים הלכתיים - ר' שאול ישראלי.

חוק המלך חידושים על הש"ס - ר' חנוך העניך קרלנשטיין.

חקירות במסכת ברכות ביאורים מגדולי האחרונים - ר' מיכאל שלמה הכהן הלטן שליט"א.

חתן סופר ר' שמואל ארנפלד.

יוסף דעת ביאורים, הערות, סיכומים וציונים ללומדי הדף היומי - ר' יוסף בן ארזה שליט"א.

כפות תמרים חידושים וביאורים על מסכת סוכה - ר' משה בן חביב, נדפס בספר שמות בארץ.

לאור ההלכה בעיות ובירורים - ר' שלמה יוסף זווין.

לב המשפט שיעורים בחושן משפט - ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א.

לקח טוב עניינים כלליים ושורשיים בש"ס - ר' יוסף ענגיל.

מי טל יסוד איסור המלאכות בשבת - ר' יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שליט"א.

מנוחת עמי בירורים וחקירות בגדרי מלאכות שבת, מלאכת מחשבת ועוד - ר' מנחם עמי רוטנברג שליט"א.

מנוחת נתן ביאורים ובירורים הערות וציונים על מסכת קידושין - ר' נתן חיים אינפלד שליט"א.

מנוחת שלמה שאלות ותשובות בירורי עניינים וחקרי הלכות בארבעת חלקי שולחן ערוך - ר' שלמה זלמן אויערבאך.

מערכת הקניינים משא ומתן בענייני קניינים מעכשיו ולאחר זמן, קניין פירות ואחרים - ר' שמעון יהודא הכהן שקאפ, נדפס בשערי ישר.

מפענח צפונות ליקוטים מספרי הצפנת פענח ערוכים לפי הגדרים והמונחים - ר' מנחם מנדל כשר.

מקור מים חיים ר' יעקב מאיר פדואה, ובסופו שו"ת מקור מים חיים מאבי המחבר.

מראה המקום ליקוט מדברי הראשונים וגדולי האחרונים עם קצת ביאורים וחידושים - כולל פרי עץ ירושלים.

משנת משה שיעורי הלכה וחידושים וביאורים בסוגיות שונות בש"ס ובדברי הרמב"ם - ר' אברהם משה חברוני.

משנת השבת הערות וביאורים - כולל אברכים שע"י ישיבת פוניבז'.

משנת יעבץ שו"ת, חידושי הלכות וביאורים על הרמב"ם - ר' יעקב בצלאל ז'ולטי.

משנת רבינו יוסף הרוגאצ'ובי יסודות תורתו ומושגיו של בעל הצפנת פענח - ר' משה שלמה כשר.

נחל יצחק חידושים וביאורים על שו"ע חו"מ - ר' יצחק אלחנן ספקטור.

נר אהרן שו"ת ומשא ומתן בהלכה ושיעורים - ר' אברהם אהרן בורשטיין.

ספר קובץ תוספת חידושים וביאורים על ספר היד החזקה - ר' נחום טריביטש, נדפס בסוף הרמב"ם.

ספר המכתב - ר' דוד ב"ר לוי מנרבונה (אחד מגדולי הראשונים שחי בימי בעלי התוספות).

ספר המקנה על דיני מקנה וקניין - ר' אליעזר זוסמאן סופר.

ספר העיקרים ביאורים בעיקרי הלכות - ר' שלמה איגר.

עדות ביעקב שו"ת חקירות וביאורים בענייני עדות - ר' יצחק יעקב ריינס.

עיון בלומדות ביאורים וחידושים בסוגיות הש"ס ובדברי הראשונים עם מבנה תחתי ללומדות - ר' יצחק אדלר שליט"א.

פרי משה הערות, חידושים וביאורים סוגיות - ר' משה מאיר סגל שליט"א.

פרי עין הדר אוצר כללי התלמוד והפוסקים - ר' יצחק דוד אתרוג.

פשט ועיון חידושים וביאורים הארות והערות - ר' משה שטרנבוך שליט"א.

צער בעלי חיים חקירות בירורים ופסקים ממאות מקורות - ר' יצחק נחמן אשכולי שליט"א.

צפנת פענח כללי התורה והמצוות ליקוטים מספרי הצפנת פענח ערוכים לפי נושאים - ר' מנחם מנדל כשר (ח"א וח"ב) ור' מרדכי פינחס טייץ (ח"ג).

קובץ ביאורים חידושים על הש"ס ועל ספר שב שמעתתא - ר' אלחנן וסרמן, נדפס בקובץ שיעורים ח"ב.

קובץ הוספות מדברי תורתו של הגר"א וסרמן שנאספו מתוך ספרים וקבצים שונים - הגר"א וסרמן.

קובץ הערות חידושים על מסכת יבמות - ר' אלחנן וסרמן.

קובץ עניינים שיעורים, בירורי סוגיות, חידושים והערות - ר' אלחנן וסרמן (ח"א), ר' דוד הכהן רפפורט (ח"ב) והחזון איש (ח"ג).

קובץ שמועות חידושים על הש"ס - ר' אלחנן וסרמן, נדפס בקובץ שיעורים ח"ב.

קונטרס הביאורים חידושים על הש"ס - ר' משה שמואל שפירא.

קונטרס החזקות (זכרון אהרון) ביאור נפלא על כל ענייני חזקה המובאים בש"ס - ר' אלעזר לעוו (בעל השמן רוקח).

קונטרסי שיעורים שיעורים שנאמרו בישיבה - ר' ישראל זאב גוסטמאן.

קניין פירות פלפול בפירותיהן ופירי פירותיהן של רש"י תוס' ושאר ראשונים מעניין לעניין באותו עניין - ר' חיים קנייבסקי שליט"א.

רוח אליהו בביאור יסודות המחלוקות ובשורשי החקירות - ר' אליהו הכהן ולדמן שליט"א.

רשימות שיעורים על הש"ס - ר' יוסף יצחק קלמנסון שליט"א.

שאלת יעב"ץ שו"ת - ר' יעקב עמדין.

שו"ת צפנת פענח שו"ת - ר' יוסף ראזין מרוגאצ'וב (הרוגאצ'ובר).

שיח השדה בדיני ברכה ותפילה ובעניינים שונים - ר' אריה צבי פרומער.

שיטת מקובצת פסחים אוסף מספרי ראשונים ואחרונים - ר' יהודה גרשוני.

שיעורי לימוד שיעורים כסדרן שנאמרו לפני תלמידי הישיבה - ר' אליהו שמואל שמרלר שליט"א.

תורת הקניינים אוסף רוב דיני וענייני הקניינים מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים - ר' אהרן רובינפלד שליט"א.

תפארת יוסף על התורה - ר' יוסף ענגיל.

